

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN ESERLERİNDE
AFORİZMALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Çağrı KURT

Düzce
Eylül, 2022

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN ESERLERİNDE
AFORİZMALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Çağrı KURT

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Emin ULUDAĞ

Düzce

Eylül, 2022

Çağrı KURT
Düzce Üniversitesi
Yüksek Lisans Tezi
Eylül, 2022

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN
ESERLERİNDE AFORİZMALAR

KABUL VE ONAY

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Anabilim

Dalında oy birliği / oy çokluğu ile YÜKSEK LİSANS TEZİ / DOKTORA TEZİ
olarak kabul edilmiştir.

Başkan (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

()

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Türk milletinin tarihi kadim zamanlara dayanır. Türk edebiyatı da bilinen kaynaklar neticesinde çok eskilere kadar gider. Çalışmalara bakıldığında Türk edebiyatının dünyanın birçok coğrafyasında varlık gösterdiği tespit edilir. Türk edebiyatı; bu yol alma neticesinde tarihî olaylar, dinler, diller, milletler görmüş ve tanımıştır. Böyle büyük bir coğrafyaya yayılan ve etkileşime giren millet olması Türk edebiyatının araştırılmasını zorlaştırır. Bu zorlukların başında dil meselesi gelir.

Birçok dili ve alfabeyi kullanmak, başka milletler ile kültür alışverişinde bulunmak dilimizi hem geliştirmiş hem de zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu etkileşim ve değişimlerin sonuncusunu Cumhuriyet Dönemi'ndeki sıkı uygulanan dilde özleşme çabaları olarak söylemek mümkündür. Bu eski bazı kavramlara yeni karşılıklar bulunurken aynı zamanda derin sorunlar da bırakmıştır. Bugün birçok kavramın eski edebiyatımızda karşılığı varken yeni kavramların da üzerine getirilmesi kavram karmaşasına, tartışmalara sebebiyet vermiştir. Aforizmaların da edebiyatımızda vecize kavramıyla karşılandığı görülür. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserlerinden aforizmaları seçerken aforizma kavramı hakkında birtakım tespit çalışmasında bulunduk. Çalışmamızda gördük ki yine bu tür karmaşanın yaşandığı kavramlardan aforizmanın Batılılaşma serüveninde dilimize giren bir kavram olarak Klasik edebiyatımızda vecize (özlü söz) kavramına denk tutulmuştur. Bu kavram üzerinde dilsel problemler sonucu bir karmaşa ve kaos hâkimdir diyebiliriz.

Aforizma kavramının çok eski kökenleri olmasına rağmen kesin bir çerçevesi yoktur. Aforizma ile ilgili tespitlerimiz; hâlihazırda yazılmış olan aforizmalar üzerinde kavramın ana hatlarını çıkarmak, aforizma türünün üzerine biraz düşünmek, derli toplu bir aforizma çerçevesi oluşturma yönündedir.

Yaptığımız kaynak taramaları neticesinde aforizma türünde çok kitap yazıldığı lakin kavramın üzerine derli toplu bir kuram bilgisinin olmadığını tespit ettik. Çalışmalarda da aforizma kavramı üzerine yazılmış birkaç makale bulduk. Bu çalışmalarda aforizmanın vecize kavramı üzerinden açıklandığını anladık.

Yazılan makalelerin sınırlı sayıda olması ve yazıların tam manası ile aforizmanın çerçevesini ortaya koymaması bizi bu tezi yapmaya iten sebepler arasındaydı. Aforizma kavramı üzerine derli toplu bir tanımlama yapmaya, özellik, sınıflandırma ve kökenleri hakkında söz söyleyerek aforizma türünün özelliklerini belirlemeye çalıştık.

Aforizma kavramı ucu açık bir konudur. Bu çalışmada yapmış olduğumuz tespitlerin, özelliklerin ve sınıflandırmaların eksikliğinin farkındayız. Çalışmamızla aforizma kavramı üzerine kapsamlı bir inceleme yapmaya gayret ettik.

Çalışmamızın birinci bölümünde aforizma kavramı üzerine tespitlerimizi ortaya koyarken ikinci bölümünde ise Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserlerindeki aforizmaları derlemeye çalıştık. Aforizma sözleri seçmenin zorluğunu Yakup Kadri'nin şu sözleri ile anlatabilmek mümkündür: “İnci avcısının, bazen sivri kayalardan derisinin dilim dilim sıyrıldığı olur da, kanına boyanmış deniz suyundan çıkarken elinde bir avuç içi boş istiridye kabuğundan başka bir şey bulunmaz.” Karaosmanoğlu'nun da betimlediği gibi aforizma seçerken onlarca eser okumaya rağmen bir cümle aforizmanın dahi elde edilmesinin zor olduğunu ifade edebiliriz.

Çalışmalar sırasında yardımlarını esirgemeyen, kütüphanesini açan, suallerimize sabırla cevap veren hocam Prof. Dr. Mehmet Emin Uludağ'a, sevgili eşim Ümmühan'a ve zaman zaman bu çalışmalarımızın yoğunluğundan ihmal ettiğim biricik kızım Bade'ye teşekkür ediyorum.

Eylül 2022

Çağrı KURT

ÖZET
AHMET HAMDİ TANPINAR’IN ESERLERİNDE AFORİZMALAR

KURT, Çağrı

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Emin ULUDAĞ

Eylül, 2022, 354 SAYFA

Aforizma, ilk çağlardan beri kullanılan etkili bir anlatım şeklidir. Kökenleri Eski Yunan medeniyetine kadar dayandırılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazılan aforizmalar üzerinden ve yapılan tanımlardan yola çıkarak; Aforizma yaşadığımız şu hayatta kişinin edinmiş olduğu tecrübelerin, çıkarımların, önermelerin, bilgilerin keskin bir gözlem ve ifade gücü ile ortaya koymuş olduğu daha çok, kısa ve öz olarak söylenmiş yahut yazılmış hatta seçilmiş etkili bir söz söyleme sanatıdır.

Aforizma Türk edebiyatına Tanzimat Edebiyatı ile girmiş olsa da Tanzimat’tan önceki edebiyatımızda; kelâm-ı kibar, vecize, özdeyiş, icaz vd. olarak bilinir. Türk edebiyatında eskilerden itibaren bu tarz söz söyleme sanatı mevcuttur. Bizim bu tarz söz söyleme sanatına yabancı olmadığımızı sadece Batılılaşma serüveninde “aforizma” isimlendirmesine yeni olduğumuzu görmekteyiz.

Türk edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Ahmet Hamdi Tanpınar’ın ortaya koymuş olduğu eserlerin bir otorite olduğu görülmektedir. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın eserlerinde kullanmış olduğu dil, sanatla beraber ortaya konmuş yoğun cümlelerdir. Eserlerinde kılı kırk yaran mükemmeliyetçiliği, sanatlı söyleyişi ve şekle vermiş olduğu önemle Tanpınar günümüzde hâlâ okunmakta, yararlanılmakta, ders kitapları olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanpınar’ın eserlerini vazgeçilmez kılan çalışkanlığı ve zekâsının yanında bir de aforizma olan sözleridir denilebilir.

Ahmet Hamdi Tanpınar, eserlerinde aforizma kullanan bir anlatım sergilemiştir. Veciz ifade tarzının yüksek olduğu eserlerinde aforizmalar sıklıkla yer alır. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın hayatın her alanı ile ilgili aforizma sözleri mevcuttur ama eserlerinde insan, hayat ve şiir üzerine olan aforizmaların yoğun olduğu görülmektedir.

Anahtar Kavramlar: *Aforizma, Vecize, Özdeyiş, Ahmet Hamdi Tanpınar.*

Çağrı KURT

ABSTRACT
APHORISMIS IN THE WORKS OF AHMET HAMDİ TANPINAR

KURT, Çağrı

Master’s Degree, Department of Turkish Language and Literature

Thesis Advisor: Prof. Dr. Mehmet Emin ULUDAĞ

September, 2022, 354 Page

The concept of aphorism is an effective form of expression that has been used since the earliest times. It comes across as a concept that we have based its origins on ancient Greek civilization. Through the definitions and aphorism written by means of; Aphorism people in this life that we live the experiences gained, conclusions, with a keen observation The Spoken Word, is the art of an effective elected.

Although the aphorism entered Turkish literature with Tanzimat literature, in our literature before the Tanzimat era; kelam-ı kibar, vecize, özdeyiş, icaz, etc. As in well known. This kind of saying art has been present in Turkish literature since ancient times. We see that we are not alien to the art of saying such words only because we are new to name “aphorism” in our westernization adventure.

It is seen that the Works of Ahmet Hamdi Tanpınar, one of the important writers of Turkish literature, are an authority. The language used by Ahmet Hamdi Tanpınar in his Works is dense sentences put together with art. His perfectionism, artistic expression and the importance he attached to form are still read, used and come across as textbooks today. Of course, it is his diligence and intelligence that make Ahmet Hamdi Tanpınar’s Works indispensable, but it also comes from his words, which are aphorisms.

Ahmet Hamdi Tanpınar has also exhibited a narrative that uses aphorisms in his Works. Aphorisms about often included in his Works, where the style of terse expression is high. There are aphorisms about almost all areas of life, but most of them are his works; aphorisms about people, life and poetry are observed to be intense.

Key Words: *Ahmet Hamdi Tanpınar, Aphorism, Vecize, Self-Expression.*

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
ÖN SÖZ.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
1.1. Aforizmanın Tanımı	1
1.2. Aforizmaların Sınıflandırılması.....	7
1.2.1. Yazarın Kendisinin Yazmış Olduğu Aforizmalar	7
1.2.2. Yazarın Eserlerinden Başkası Tarafından Seçilerek Oluşturulanlar.....	8
1.2.2.1. Edebî Eserlerden Seçilen Aforizmalar.....	8
1.2.2.2. Öğretici Metinlerden Seçilen Aforizmalar	8
1.3. Aforizmanın Özellikleri	9
1.4. Aforizmalarda Sık Kullanılan Söz Sanatları.....	19
1.4.1. Teşbih (Benzetme).....	20
1.4.2. Tezat (Karşıtlık).....	20
1.4.3. Telmih (Gönderme)	21
1.4.4. Sehl-i Mümteni	22
1.4.5. İstifham (Soru sorma)	22
1.5. Aforizmanın Diğer Söyleyişlerden Benzer ve Farklı Yönleri	24
1.5.1. Atasözü ve Deyim.....	25
1.5.2. Vecize – Özdeyiş (Özlü Söz) – Kelam-ı kibar	26
1.5.3. İcaz.....	29
1.5.4. Motto.....	32
1.5.5. Hikmet	33
1.5.6. İcâd.....	34
1.5.7. Ferd (Müfred)	34
1.6. Aforizma Yazarının Özellikleri	35
İKİNCİ BÖLÜM.....	37

2.1. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hayatı ve Eserleri.....	37
2.2. Ahmet Hamdi Tanpınar ve Eserleri Üzerine Yapılmış Bilimsel Çalışmalar.....	42
2.3. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Aforizmaların Tasnifi	62
2.3.1. A.....	62
2.3.2. B.....	82
2.3.3. C.....	95
2.3.4. Ç.....	97
2.3.5. D.....	101
2.3.6. E.....	121
2.3.7. F.....	137
2.3.8. G.....	142
2.3.9. H.....	154
2.3.10. I.....	172
2.3.11. İ.....	173
2.3.12. J.....	198
2.3.13. K.....	198
2.3.14. L.....	214
2.3.15. M.....	215
2.3.16. N.....	235
2.3.17. O.....	242
2.3.18. Ö.....	246
2.3.19. P.....	255
2.3.20. R.....	259
2.3.21. S.....	267
2.3.22. Ş.....	287
2.3.23. T.....	302
2.3.24. U.....	318
2.3.25. Ü.....	320
2.3.26. V.....	320
2.3.27. Y.....	323
2.3.28. Z.....	339

SONUÇ	347
KAYNAKLAR	350
1. İncelenen Eserler	350
2. Faydalanılan Eserler.....	351

KISALTMALAR

H: Huzur

E M: Edebiyat  zerine Makaleler

YG: Yaşadığım Gibi

SAE: Saatleri Ayarlama Enstitüsü

MB: Mahur Beste

AK: Aynadaki Kadın

BH: Bütün Hik yeler

GITB: Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa

19. ATE: 19. Asır Türk Edebiyatı

ř: şiirler

YK: Yahya Kemal

Bş: Beş şehir

SD: Sahnenin Dışındakiler

TM: Tanpınar'ın Mektupları

SM: Suatın Mektubu

HAB: Hep Aynı Boşluk

S. : Sayfa

Age. : Adı Geçen Eser

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Aforizmanın Tanımı

Aforizma, insanoğlunun doğuşundan ölümüne kadar edindiği tecrübelerin bütünüdür. Aforizma; genelde kısa, öz olacak şekilde, kim tarafından söylendiği belli olan sözlerdir. “Kökeni Eski Yunanca (*ap-* “ayırarak” ön takısı ve *horos* “hudut” öğelerinden oluşan *aphorizeyn* “tahdit etmek, ayırmak” kelimesinden gelen) *aforismos*’a dayanan ve kaynaklarda Türkçeye Fransızcadan girdiği ifade edilen aforizma kelimesi için vecize, özdeyiş gibi karşılıklar verilmiştir” (Kerimoğlu, 2010: 1148). Aforizma kavramı hakkında bazı sözlüklerden tarama yaptığımızda, (Kubbealtı Lügat Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Büyük Türkçe Sözlük) yönlendirmenin vecize, özdeyiş ile aynı olduğudur. TDK’nin Türkçe Sözlük’ünde vecize tanımı, “Vecize; bir düşünceyi, bir duyguyu, bir ilkeyi kısa ve kesin bir biçimde anlatan, genellikle kim tarafından söylendiği bilinen özlü söz, vecize, ülger, kelim-i kibar, motto” (TDK, 2011) şeklinde verilir. Bu ve buna benzer tanımlarda aforizmanın vecizeye, özlü söze, mottoya, kelâm-ı kibara... benzetildiği görülür. Tahirü’l- Mevlevi’de ise “icaz” kavramı aforizma ile benzerlik gösterir. Nitekim kitapta, “Elfazı az, manası çok kelâm” sözleriyle bir tanımlama yapılmıştır (Mevlevi, 1994: 179). Peki, aforizma gerçekten bu kavramlarla benzer midir yoksa bu kavramlardan ayrı bir yapıda mıdır?

Aforizma, yukarıda geçen kavramlar düşünüldüğünde en çok vecize ile benzemektedir diyebiliriz. Araştırmalarımızda vecize ile aforizmaların ufak tefek de olsa farkı bulunmaktadır. -Tahirü’l Mevlevi’nin açıklamaları göz önünde bulundurulduğunda- aforizmalarda îcâzi uslubun kullanıldığı görülür.

Birçok alanda yaşamış olduğumuz kavram karmaşası bu ifadelerde de bulunmaktadır. Bu kavram karmaşasını milletimizin birçok coğrafyada bulunmasına, birçok kültürle karşılaşmasına bağlamak mümkün. Dilde özleşme çabaları özellikle Arapça ve Farsça kelimelere öz Türkçe kelime karşılıklarını bulma girişimleri karmaşayı daha da artırdığını ortaya koyabiliriz. Dilimizde yaşanan sadeleşme hareketleri ve Avrupa dillerinden aldığımız bazı kavramların da karmaşaya sebebiyet verdiğini söyleyebiliriz.

Aforizma, Avrupa kültüründen Fransız dili aracılığıyla Türkçeye girmiştir. Bu da bir karmaşa oluşturmuştur. Çeviri metinlerde aynı anlama farklı kelime

değerleri verilmesiyle oluşan karmaşa sözlüklere de yansımıştır. Her sanat alanının sözlüğü kendi üslubunca kavrama anlam yüklemiş ve böylece birbirinin benzeri ama farklı isimlendirmeler ortaya çıkmıştır. Felsefe Sözlüğü'nde aforizmanın, “Bir konuyla ilgili bilinmesi gereken ana düşünceyi birkaç kelimeyle özetleyen hikmetli ifade; çarpıcı bir vukufu, derinlikli bir kavrayışı dışa vuran özlü söz” (Cevizci, 2005: 22) olarak tanımlandığı görülür. “Çeşitli konularda bilinmesi gereken kuralları birkaç kelime ile öz ve ahenkli olarak ifade eden cümle, bir çeşit vecize ya da slogan. Uzun cümleleri birkaç kelimeyle özetleyen kısa cümle yazma sanatı” (Yorgancı, 2013: 58) olarak veren sözlükler de vardır. Yapılan bu tanımda da diğer tanımlamalarda da kısa, öz anlatım ön plana çıkmakta ayrıca vecize, özdeyiş ve slogan olarak benzetim kurulmaktadır.

“*Eleştiri Terimleri Sözlüğü*”nde, Ömer Faruk Huyugüzel aforizma ile nükte kavramı arasında karışıklık olduğunu ortaya koyar. Huyugüzel, aforizmaların ciddi yapıda, felsefi derinlikte olmaları bakımından nükteden ayrıldığını ifade eder. Aralarındaki farkı “Çarpıcı, şaşırtıcı gerçekleri komik veya gülümsetici bir havada dile getiren mensur veya manzum sözleri, yani nükteleri aforizma adı verilen genel bir hakikatin, inancın veya kuralın ciddi bir havada söylenmiş etkileyici, keskin ifadelerinden ayrı tutmak gerekir” (Huyugüzel, 2019: 347) diyerek açıklar ve aforizmanın birçok kavramla karıştırıldığını dile getirir.

Aforizmaların etkileyciliği göz önünde bulundurulduğunda Eski Yunan medeniyetinde görülen “retorik” kavramını aklımıza getirdiğini söyleyebiliriz. Retorik kavramının temelinin hitabete dayandığı bilinmektedir. Özellikle Eski Yunan medeniyetinde kullanılan retoriğe ilk defa Eflatun'da rastlanır. “Bu kelime sofistlerce müdafaa edilen bir ikna tarzına ad olmuş, zamanla mektubu da şümülüne almış, süslü üslup kazanmanın yollarına yönelmiş, münakaşalara zemin hazırlamıştır” (Bilgegil, 1989: 23). Retorikte de sözü etkili kullanmak esas olduğu için kalıplaşmış ifadeler ile sözü güçlendirmek eski bir yöntem olarak karşımıza çıkar. “*Platon'un Retorik Anlayışı*” adlı çalışmada “Dört harici eleştiri noktası (hakikat, güzellik, erdem ve politik fayda) olan ve felsefeye ilişkin çok sayıda varyasyonla devam eden ve yaklaşık 2350 yıl boyunca yapılandırılan emsalsiz bir sisteme sahiptir” (Duman, 2015:64) diyerek retoriğin uzun yıllar boyunca yapılandırıldığından ve retorik kavramının çeşitli varyasyonlarının olduğunu ifade eder. Retorik başka bir kaynaktan şu şekilde ifade edilmiştir: “Eski Yunan'da rhetor (hatip), mahkemelerde veya topluluklarda konuşan ve halkı ikna etmeye çalışan usta konuşmacı idi. Retorik (rhetoric) ilk önce Atinalı sofistler tarafından ele alınmıştı. Aslında bilen, bilgili kişi anlamını ifade eden sofist sözcüğü, zamanla söz söyleme sanatı (rehetoric, hitabet) üzerine ders veren anlamını kazanmıştır” (Saraç, 2010: 28). Retorik kavramının araştırmacılar tarafından, “Tarih içerisinde gösterdiği gelişmelere göre Eski Retorik (Klasik retorik) ve Yeni Retorik” (Orak, 2013: 30) olmak üzere ikiye ayrıldığı görüşü hâkimdir diyebiliriz.

Sözü ve dili daha etkili kullanmak için ortaya çıkan retorik kavramı üzerine Aristoteles “*Rhetoric*” adlı eserini yazmıştır. Bu kitapta konuşmanın unsurlarına değinilerek etkili konuşmanın özelliklerinden bahsedilmiştir. Aristoteles’ten günümüze kadar retoriğin şu bölümleri içerdiği görülür: Üzerine konuşulacak konu, konuların belirli bir sıraya göre sunumu ve düzenlenmesi, bu konuların kayıt altına alınması, yazılması, ifade ve anlatım biçimi, konuşulurken konuşmacının aldığı tavır olmak üzere sözü etkili kılmaya ve ikna gücünü artırmaya yönelik gelişim gösterdiğini ifade edebiliriz.

Bir diğer kadim millet olan Arap medeniyetinde temeli yazılı metinlere dayanan “belagat” kavramı bulunur. Belagat ve retorik kavramlarının birbirine benzer olduğunu iddia etmek oldukça güçtür, amacımız da bu değildir. M. Kaya Bilgegil’in ifadeleriyle, “Doğu belagatiyle Batı rhetorique’i arasında konu bakımından büyük geçişler, benzeşmeler olmakla beraber, tasnif ve ayrıntıda bazı farklılıklar göze çarpar” (Bilgegil, 1989: 24) bu farklılık ve benzeşme iki kavramı birbirinden ayırmayı zorlaştırdığını söyleyebiliriz.

Belagat tıpkı retorikte olduğu gibi sözün güzel kullanımına dayanan bir ilimdir, eskilerden itibaren kullanıldığı bilinir. Belagat Terimleri Sözlüğü’nde: “Belagat lafzı, Arapça fiilinden türemiş bir mastar olup, sözdeki açıklık ve güzellik, maksadı tam olarak ifade edebilmek anlamlarına gelmektedir” (Bulut, 2015: 42). Bir başka sözlükte ise “Sözün etkili, güzel ve hitap edilen kimseye, içinde bulunan duruma uygun düşecek şekilde söylenmesi; fasih ve hale uygun söz söyleme” (Kubbealtı Lügati, 2006: 80) anlamında tanımlandığını görmekteyiz. “*Edebiyat Bilgi ve Teorileri*” adlı çalışmada, “Terim olarak, her şeyden önce maâni (kelâmın muktezây-ı hâle uygunluğunu sağlama), beyân (en açık bir şekilde ifade), bedî’ (kelâmı süsleme) ve tevâbi’ini içine alan bir ilmin adıdır” (Bilgegil, 1989: 21) tanımlaması ile daha ayrıntılı bir belagat çerçevesi çizilmiştir.

Belagat ilminde yer alan bu unsurların aforizma kavramıyla az da olsa bağlantısı vardır. Aforizmalarda sözün anlamı ve dizimi, açık veya kapalı olması önemlidir. Bu durumda belagat ilminde yer alan unsurlardan maâni: “Sözün muktezâ-yı hâle yani yer ve zamana uygun olmasına dair kuralları ela alan ilim dalıdır” (Bulut, 2017: 51) ifadelerinden hareketle lafızların inceliğini, söz dizimini, mânâsını, üstünlükleri gibi birtakım özelliklerin ortaya konması amaçlanır. Maâninin asıl vazifesinin, “Kur’ân-ı Kerim’in i’câz yönlerini öğrenmek amaç” (Bulut, 2017: 51) ifadesinden anlarız. Bir diğer belagat bölümü beyân olarak karşımıza çıkar. Belagat Terimleri Sözlüğü’nde, “Ortaya çıkmak, açık seçik olmak, açıklamak, anlaşılır bir hale getirmek” gibi tespitlerde bulunur ve terim olarak şu tanımları yapar: “Maksadı açık bir şekilde ve değişik yollarla ifade etme usullerin inceleyen ilim dalıdır” (Bulut, 2017: 45). Belagat ilminin bir diğer unsurunun bedi bölümü olduğu

görülür. Terim olarak “muktezâ-yı hâle uygun fasih sözü, nasıl güzelleştireceğimizi öğreten ilim dalı” (Bulut, 2017: 45) biçiminde tarif edilir. Görüldüğü üzere belagat ilmine ait terimlerin aforizmaların incelenmesi ve açıklanmasında önemli bir yer tuttuğunu söyleyebiliriz.

Türkler İslamiyet’i 10. yüzyılda benimsemeye başlamasıyla belagat ilmi ile tanışmışlardır. Türklerin İslamiyet öncesi metinlerinin hangi sisteme dahil olduğu bilinmediği yönünde görüş hâkimdir. Türklerin belagat ilmini öğrenmesi ve bu ilimde aldığı rolü, “Birinci dönem, mevcut Arapça belagati öğrenme ve bütünleşme dönemidir (Zemahşeri, Razi, Sekkaki); ikinci dönem, belagatin tanım ve tasniflerini Türkçe ifade etme dönemidir. Bu dönemde örnekler, henüz Arapça ve Farsçadır. (XV. Yüzyıl – XIX. Yüzyıl) üçüncü dönem de ise belagatin hem teorik konuları hem de örnekleri Türkçeleştirmiştir” (Orak, 2013: 17-18) şeklinde üç bölüme ayrıldığını söyleyebiliriz.

Belagat ve retorik kavramlarını farklı medeniyetlerde birebir olmasa da birbirlerinin yansıması olduğu yönünde görüş hâkimdir. Belagat anlayışı ve retorik anlayışının tarihî serüvenlerinde iki kez karşılaştığı yönünde kanılar vardır. Bu karşılaşmaların ilki: “Emeviler Dönemi’nde Yunan medeniyetine ait eserlerin (Poetika, Rherorika, Organon gibi) Arapçaya tercümesi kanalı ile olur. Dolayısıyla bu karşılaşmadan İslam belagat anlayışı etkilenir. İkinci karşılaşma ise İslam anlayışının durgunlaştığı Batı retorik anlayışın geliştiği XIX.yüzyılda gerçekleşir” (Orak, 2013: 33) ifadeleriyle ortaya konmuştur. Bu karşılaşmalardan hareketle retorik ve belagatin birbirini etkilediği ve benzer bir kalıba büründüğü söyleyebiliriz. Ayrıca bu iki kavramın birbirini etkilemesi aralarındaki farklılığın ortaya konulmasını da güçleştirmektedir. Aforizmaların ise bu iki kavram içinde kalıplaşmış etkileyici söz olarak kullanılması önemli bir detaydır.

Aforizma kavramının kökenlerinin eski medeniyetlere kadar gittiğini retorik ve belagat kavramları ile yakınlığından bahsetmiştik. Aforizma adının ilk rastlandığı eser olarak Hipokrat’ın (MÖ 460-370) “*Aphorismus*” isimli kitabına rastlarız. Aforizmanın ilk örneği olarak kabul edilen bu kitapta Hipokrat tıp alanı ile ilgili bilgi birikimini aktarmıştır. İlerleyen zaman içerisinde aforizma veya aforizma tarzı yazı yazma gelişerek önemli eserler ortaya konmuştur. Hipokrat’ın eserindeki aforizmalar ile günümüzdeki aforizmalar arasında farklılık olduğunu söyleyebiliriz. Günümüzdeki aforizmaların daha yoğun anlatımlı olduğunu görürüz.

Her medeniyetin vecize, aforizma tarzı eseri mevcuttur. Dünyada belirli bir kronolojik sıra takip etmek zor olsa da bazı çalışmalarda sıralama şu şekilde verilmiştir: “Musa’nın *On Emiri*, Konfiçyus’un *Sözler*’i aforizma özelliği taşıyan yazılar olarak görülebilirken Buda’nın *Öğreti*’si, bir başka eser olarak karşımıza çıkar. Hint medeniyetinde *Vedalar ve Upanişadlar*’ı, bu tarz ifadeler olarak görülür.

Yunan medeniyetinde Epiktetos'un *Düşünceler ve Konuşmalar*'ı, İslam medeniyetinde, Hz. Muhammed'in *Hadisler*'i, Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig*'i, İbni Sina'nın *Kanun ve Şifa*'sı, Gazali'nin *Devlet Başkanına Öğütler*'i aforizma özelliği sergileyen eserler olarak görüldüğünü söyleyebiliriz. Batı'da ise aforizma örneği olarak sayabileceğimiz: Machiavelli'nin *Hükümdar*'ı, Campenell'nın *Prens*'i, Paskal'ın *Düşünceler*'i, Descartes'in *Felsefenin İlkeleri*, Montaigne'in *Denemeler*'i, Dale Carnegie'nin *Söz Söyleme İş Başarma Sanatı* adlı eserlerini gösterilebiliriz. Türk edebiyatında aforizma özelliği sergileyen eserleri ise Selim Sabit Efendi'nin *Reh-nümâ-yı Muallimin*'i, Cenab Şahabettin'in *Tiryaki Sözler*'i, Ali Fuat Başgil'in *Gençlerle Başbaşa*'sı örnek olarak verilebilir. Bunların yanında aforizma özelliği sergileyen şu eserler ve isimler de karşımıza çıkar: Helio Gomez'in *Kaliteli Sözler*'i, P. B. Medawar'ın, *Genç Bilim Adamına Öğütler*'i, Hipokrat'ın *Aphorismus*'u; Friedrich Wilhelm Nietzsche, Friedrich Hegel, Franz Kafka, Arthur Schopenhauer, Mevlânâ, Fuzûlî, Nâbî, Koca Ragıp Paşa, Ziya Paşa vd." (İspirli, 2019).

Aforizma özellikle Avrupa'da kullanılan bir kavramdır. "Batı kültüründe siyaset, hukuk, edebiyat, sanat gibi alanlarda da benzeri özlü ifadeler için aforizma tabiri kullanılır olmuştur" (Yağar, 2016: 282). "Michel Eyquem de Montaigne'nin *Dahinin Dedikleri*, Francis Bacon *Seçme Aforizmalar*, Johann Wolfgang von Goethe *Aforizmalar*, Georg Wilhelm Friedrich Hegel *Karalama Defterinden Aforizmalar*, Arthur Schopenhauer *Aforizmalar*, Soren Kierkegaard *Aforizmalar*, Friedrich Nietzsche *Aforizmalar*, Bernard Shaw *Devrimciye Aforizmalar* Franz Kafka *Aforizmalar* vb. eserlere bakılınca aforizma yazma geleneğinin Avrupa'da popüler olduğu görülür.

Aforizma kavramı Eski Yunan'dan günümüze kadar bir yolculuk yapmış ve Avrupa'da özellikle felsefeciler tarafından sıklıkla kullanılmıştır denilebilir. Burada dikkat edilmesi gereken şeyin aforizma yazan yazarlar olduğu gibi aforizmaya yatkınlığı olan yazarların eserlerinden cümlelerin seçilip kitap hâline getirilmiş aforizmalar da olabilir. Nitekim yukarıda ifade ettiğimiz birçok sanatçının bu şekilde kitapları mevcuttur. Batı ve Doğu kültüründe kullanılan aforizma özellikle Avrupa'da sevilen bir türdür. Aforizma Türk edebiyatında da kullanılmıştır ancak aforizmanın Türk edebiyatında görülmesi Doğu kültürüne ait benzer kavramlar ile olmuştur. Edebiyatımızda özellikle Arap ve Fars edebiyatının etkisi fazlaca görülür. Arap edebiyatında belagat ilminin varlığı mevcuttur. Türkler de Araplarla etkileşim sonucu bu ilmi öğrenip birçok güzel eser vermişlerdir. Bu nedenle Türk edebiyatında aforizma tarzı eserlerin isimlerine ve kuruluş biçimlerine bakıldığında Doğu kültürünün etkisinin daha baskın olduğu görülür. Buradan hareketle Türk edebiyatında da yazılmış olan vecize, özdeyiş, hikmet, mısra-ı berceste, darb-ı mesel vb. sözleri bu kategorinin içine dâhil edebiliriz.

Türk edebiyatında Cumhuriyet Dönemi'ne kadar ismi aforizma olarak çıkan eser neredeyse yoktur. Cumhuriyet ile kitapların isminde yer alan aforizma kavramının sayısal olarak arttığı görülür. Bu durumda aforizma kavramını küçük farklarla da olsa vecize olarak alıp Tanzimat Dönemi'nden itibaren başlatırız. Bu farklılıkları göz önünde bulundurarak edebiyatımızdaki ilk örnekleri Tanzimat Dönemi'ne dayandırabiliriz. "Tanzimat öncesi Türk edebiyatında vecize olarak bilinen ve kullanılan özlü sözler daha çok ya Peygamber Kıssaları ya da İslam âlimlerinin din ve ahlak konusundaki nasihatlerinden oluşmaktaydı. Ancak Tanzimat sonrasında Batılı filozof, düşünür ve bilginlere ait özlü sözlerin tercüme edilmesi ve zamanla millî kültürel unsurları barındıran örneklerle de birleşerek bu türün daha da zenginleştiği görülür" (Erol, 2017: 626). Çeviriler neticesinde bu kavramlar ile karşılaşan aydınlarımızın fikri, hayata bakışı, sosyal yaşamı, felsefesi değişmiş ve aforizma tarzı eserler yazmaya başlamışlardır.

Aforizma tarzı yazılmış olan "Tanzimat sonrası edebiyatımızda vecize türünün ilk örneği Türk edebiyat tarihinin güçlü yazarlarından Şemsettin Sami (1850-1904)'ye aittir" (Törenek, 2016: 2). Şemsettin Sami'nin, "*Emsâl*" isimli eseri Kemâl Erol'un 2017'de yayınlamış olduğu yazısında şu şekilde geçmektedir: "Şemsettin Sami'nin *Emsâl* (1878) adıyla kaleme aldığı eser, edebiyatımızda vecize türünün seçkin örneklerinden birini oluşturmaktadır. Burada bir araya getirilmiş özdeyişlerden her biri, kadim devir insanların düşünce ufuklarının genişliğini, hayatın aslında tecrübeden ibaret olduğu görüşünün ürünü özlü sözlerdir. Doğu-Batı kökenli filozofların, dünya edebiyatına mal olmuş fikir adamlarının hikmetli sözlerinden oluşan ve yazarın da farklı dillerde yaptığı ciddi okumalarının mahsulü olan *Emsâl*, hayat tecrübesinden ifadesini bulmuş yaklaşık 3000 vecize barındırmaktadır" (Erol, 2017: 627). Bir diğer önemli çalışma Cenap Şehabettin'nin yazmış olduğu "*Tiryaki Sözler*" adlı eserdir. Bu eser aforizmanın ilk ciddi örneği olarak görülür. Bu eserin içeriğinde veciz sözlerin yer aldığını görmekteyiz.

Serveti Fünun Dönemi'nden Cumhuriyet Dönemi'ne kadar Avrupalı sanatçılar ve felsefecilerle karşılaşan, onları okuyan aydınlarımızın fikrî dünyası da değişerek bu kavrama hâkim olmaya başlamıştır. Aydınlarımızın bu sanatçıların eserlerini okudukça aforizma tarzında eserlerin edebiyatımızda arttığı görülür.

Cumhuriyet Dönemi'nde aforizma kavramının Avrupa'dan transfer edilen kelimelerden olduğu görülür. Aforizma kavramı vecize, özlü söz, özdeyiş, motto vb. kavramları da içine alarak gelişmiş ve bu adla kitaplar yazılmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde kronolojik sıra gözetmeksizin aforizma olarak çıkan kitaplar ve derleme olarak yapılmış bazı çalışmaların isimleri: Ferit Edgü *Cahil Aforizmalar*, Mehmet Eroğlu *Edebi Aforizmalar*, Elmas Türk *Aforizmalar*, Levent Baytok *Mevlana'dan Hayatımıza Işık Tutacak Sözler Aforizmalar*, Yalçın Küçük *Aforizmalar*, Hilal Usta *Organik Aforizmalar*, Cem Keçe *Aforizmalar*, Hakan Aras *Aforizmalar* (*Ritüeller*,

Doktrinler, Teamüller, Denklemler ve Erkler...), Ahmet Baykal *Damıtılmış Aforizmalar*, Levent Büyükakar *Düşünceden Yansıyanlar Aforizmalar*, Sevil Atak *Toplumdan Bireye Aforizmalar*, Yüksel Macit *Mutezile'den Aforizmalar*, M. Ertuğrul Saraçbaşı *Damıtılmış Sözler*, İsmail Hakkı Aydın *Aforizmalar 1-2-3-4-5 vb. eserlerdir.*

Tanzimat Dönemi'nden Cumhuriyet Dönemi'ne kadar yazılan aforizma eserlerin sayısı ile Cumhuriyet Dönemi'nde yazılan aforizma eserlerin sayısı farkı ortaya çıkarıyor diyebiliriz. Dil olarak bağımsız olacak şekilde aforizma adı altında kitap isimlerinin sayısının artmış olduğunu söyleyebiliriz.

Aforizma adı altında yazılan eserlere baktığımızda aforizmaların doğrudan yazılmış olanları olduğu gibi derlenerek ortaya konulmuş aforizmaların da olduğu görülür. Bu durumda aforizma yazan yazarlar ve yazarların eserlerinden aforizma seçilerek oluşturulan aforizmalar olduğunu söyleyebiliriz. Aforizma kitaplarının bu tarzda oluşturulmuş olması göz önünde bulundurularak aforizmayı sınıflandırmaya çalıştık.

1.2. Aforizmaların Sınıflandırılması

Aforizma yazma geleneğine baktığımızda aforizma ile ilgili incelediğimiz kitaplardan da yola çıkarak aforizmaların sonradan derlenerek kitaplaştırılabildiğini söyleyebiliriz. Aforizma seçkisi akademik veya edebî amaçla yapılabilir.

Yazarlar aforizmalarını oluştururken hayat tecrübelerinden ilham alır ve bunları kitaplaştırır. Bazı yazarlar ise eserlerinde yoğun anlatımlı bir üslup kullanır, bu da eserlerinden aforizma seçkisi yapmayı müsait kılabilir. Bu aforizma seçkisi yazarın edebî veya öğretici eserlerinden başkası tarafından seçilebilir. Hem edebî hem öğretici eserlerinden seçilerek de aforizma seçkisi oluşturulabilir. Bu çalışmalar yazar hayattayken ya da vefatından sonraki yıllarda da yapılabilir. Aforizmanın bu esnek yapısından yola çıkılarak aşağıdaki gibi bir sınıflandırma ortaya konulabilir:

1.2.1. Yazarın Kendisinin Yazmış Olduğu Aforizmalar

Sanatçının kendi hayat tecrübesine göre bilerek, isteyerek bu tarz bir kitabı kaleme almış olmasıdır. Bu tarz eserlerde yazar hayattayken kendi tecrübelerini aforizmalastırarak kitap haline getirmiştir. Dünya edebiyatından örneklerin bazıları şunlardır: Franz Kafka "*Aforizmalar*", Friedrich Nietzsche "*Aforizmalar*". Türk edebiyatından örnek verecek olursak: Ferit Edgü "*Cahil Aforizmalar*", Cem Keçe "*Aforizmalar*".

1.2.2. Yazarın Eserlerinden Başkası Tarafından Seçilerek Oluşturulanlar

Yazar ortaya koyduğu eserde derin düşünceler barındıran ifadeler bulunabilir. Bu tür yazarların eserlerinden aforizma seçkisi ortaya konulabilir. Bu aforizmalar yazarın doğrudan doğruya yazmadığı ama bir başka kişi tarafından yazarın eserlerinden seçilerek oluşturulup basılan kitaplarıdır. Bu sınıflandırmaya ise Dünya edebiyatı'ndan örnek verecek olursak: “Michel Eyquem de Montaigne'nin “*Dahinin Dedikleri*”, Francis Bacon “*Seçme Aforizmalar*”. Türk edebiyatında ise: Mehmet Eroğlu “*Edebi Aforizmalar*”, Mevlana'nın eserlerinden derlenen “*Hayatımıza Işık Tutacak Sözler Aforizmalar*”.

Topluma mâl olmuş kişilerin ve aforizma tarzına yatkınlığı olan yazarların eserlerinden bir başkası tarafından derlenmiş aforizmaları ise iki sınıfa ayırmak mümkündür:

1.2.2.1. Edebî Eserlerden Seçilen Aforizmalar

Yazarın edebî eserlerinden seçilerek aforizma seçkisine alınmış olan sözlerdir. Bu seçilen sözler dil olarak daha sanatlı, şiirsel, edebî olabilir. Yazarın edebî eserlerinin taranarak seçildiği aforizmalar olarak karşımıza çıkar. Edebî eserlerden aforizmalar seçilirken kahramanların diyalogları, eserdeki kahramanlarının söylemiş olduğu sözleri aforizma olarak seçildiği görülür. Bu tür seçki aforizmalara Mehmet Eroğlu'nun, “*Edebî Aforizmalar*” kitabı örnek olarak verilebilir.

1.2.2.2. Öğretici Metinlerden Seçilen Aforizmalar

Yazarın öğretici metinlerinden seçilip oluşturulan aforizmalardır. Öğretici metinlerin taranarak seçildiği aforizmalar olarak karşımıza çıkar. Daha nesnel dil vardır ve keskin tespitler görülebilir. Örnek: Şerif Oktürk, “*Ahmet Hamdi Tanpınar Düşünceler Görüşler Özdeyişler*”.

Edebî eserden ve öğretici metinlerden seçilen aforizmalar yazarların vermiş olduğu eserlere bağlıdır. Bir yazar çok yönlü olabildiği gibi bazı yazarlar da tek bir türe bağlı kalabilir. Bu durumda seçilen aforizmalarda sadece edebî eserlerden seçilerek oluşturulmuş olanlar olduğu gibi her ikisinin iç içe geçerek derlendiği aforizma seçkisi de olabilir.

Sonuç olarak yazarların ortaya koymuş olduğu eserlerin türlerine göre sadece edebî metinlerinden aforizmalar tespit edilebileceği gibi öğretici metinlerinden de aforizmalar tespit edilebilir. Bunların yanında her iki metin türünden de aforizma tespit edilerek ortaya aforizma seçkisi konulabilir.

1.3. Aforizmanın Özellikleri

Aforizmanın çeşitli sözlüklerde ve bazı kitaplarda genelde vecize olarak karşımıza çıktığı görülür. Aforizmalar sadece vecize kavramı ile açıklanmaz “Cümle-i hikemîye, cümle-i müntahabe, hikmet-i tecrübiyye, hikmet-âmuz, hikmet-fürûş, ihtisâr, îcâz, îcâz-ı makbûl, kelâm-ı kibâr, emsâl, mısra-ı berceste, özdeyiş tevki, raka, süzme söz, öz söz, ülger, ilke söz, motto, vecize, hatta “toplumsal eleştiri işlevli ve aynı zamanda mizahın, toplumbilimin ve siyaset biliminin konusu olan laforizmalar aralarında ince detaylar da olsa birbirlerine çok benzeyen ifadelerdir” (İspirli, 2019: 231-232) görüldüğü üzere aforizmalar edebiyatımızda birçok kavram ve türle benzerlik göstermektedir. Bu kavramlara ek olarak ibdâ’, icâd, küçürek öykü gibi kavramlarında aforizmaya benzeyen ifadeler olduğunu söyleyebiliriz.

Aforizma kendini geliştirmiş kişilerin hayatta yaşamış olduğu herhangi bir tecrübeyi etkili bir şekilde fazla da uzun olmayacak şekilde yazıya aktarma sanatıdır. Daha öncelerden yapılan tanımlarda ise “Çeşitli konularda bilinmesi gereken kuralları birkaç kelime ile öz ve ahenkli olarak ifade eden cümle, bir çeşit vecize ya da slogan. Uzun cümleleri birkaç kelimeyle özetleyen kısa cümle yazma sanatı” (Yorgancı, 2013: 58) diye tanımlandığını görürüz.

Aforizma tarzı ya da aforizmamsı söylemleri hemen hemen herkes ömründe bir veya birkaç kez gerçekleştirmiş olabilir. Hayatın içinden gelen ifadeler olduğu açık ve nettir. Yoğun düşünceler barındırması aforizmaların çok anlamlı bir hâl almasını sağlar.

Hipokrat’ın sağlık alanında yazmış olduğu aforizmalar konu bakımından bu türün ilk örneği olarak kabul edilebilir. Zaman geçtikçe aforizmaların sağlık konusu ile sınırlı kalmadığı görülür. Aforizmaların hemen hemen her konuda ve alanda söylendiğini ifade edebiliriz. Aforizmaların tıp, felsefe, psikoloji, folklor, tarih ve edebiyatta daha çok yoğunlaştığı görülürken; matematik, kimya, biyoloji gibi alanlarda ise daha az aforizmanın yazıldığı görülür. Sadece tek bir temaya bağlı kalılabileceği gibi çeşitli konularda da yazılabilir. Aşk, ekonomi, hayat, insan, düşünmek, var olmak, tanrı, din hatta felsefeye kadar uzanan geniş yelpazede söylenebilir. Her medeniyetin bu tarz kısa sözle çok anlam kast eden bir kavramı vardır.

Aforizma kavramının Batı'dan edebiyatımıza Tanzimat Dönemi'nde başlayan çeviriler ile girmeye başladığı düşünülürse Cumhuriyet Dönemi edebiyatımızın bu isimlendirmeye yeni olduğunu ifade edebiliriz. Hâlihazırda yukarıda da bahsettiğimiz gibi Doğu medeniyetlerinde farklı isimlerle de olsa aforizma tarzı kitaplar ve söylemler mevcuttur. Edebiyatımızda ise aforizma kavramının Arap medeniyetine ait vecize kavramı ile karşılandığını söyleyebiliriz.

Aforizmalar, yazar hayattayken ortaya konulabileceği gibi yazarın eserlerinden seçkiler oluşturulabilir. Yazarın aforizmaları oluşturma sürecinde okumuş olduğu bir kitabı, tanımış olduğu bir yazarı, hayatta karşılaşmış olduğu çeşitli olayları, felsefi kavramları, tarihi olayları, çeşitli duyguları vb. akıl süzgecinden damıtarak sözler dizisine dönüştürdüğünü ifade edebiliriz.

Aforizma yazmak zor bir süreçtir. Bu tarz yazı yazmanın zorluğunu “Üç Büyük Yazardan Aforizmalar” adlı kitaptan bir aforizma ile anlatmak mümkündür: “Vecize söz yazmak doğru olanı yapmaktan daha zahmetli iştir (Evcı, 2015: 180). Aforizma yazmak zor olduğu gibi bir aforizma seçkisi yapmak, derlemek ayrı bir zordur. “*Damıtılmış Sözler*” kitabının ön sözünde Yakup Kadri Karaosmanoğlu aforizma seçme işini inci avcılığına benzetir, “İnci avcısının, bazen sivri kayalardan derisinin dilim dilim sıyrıldığı olur da, kanına boyanmış deniz suyundan çıkarken elinde bir avuç içi boş istiridye kabuğundan başka bir şey bulunmaz” (Saraçbaşı, 2009: 13). Karaosmanoğlu aslında aforizma yazmanın zorluğuyla beraber aforizma seçmenin daha zor olduğunu vurgulamıştır.

Aforizmalar kesin bir dil ve keskin bir söyleyişle dile getirilmiş ürünlerdir. Hilmi Yavuz'un, “*Damıtılmış Sözler*” kitabına yazmış olduğu sunuş yazısında türlerin nasıl birbirine benzediğini ve iç içe geçmiş olduğunu anlatmış, bu türlerin ayırt edici özelliğini şu şekilde vermiştir: “İster “özdeyiş”(maxim) denilsin, ister “aforizma”, ister “hikmetli söz” (hakimane söz) ya da “ atasözü” adı verilsin, tümünde değişmeyen bir yan var: Bir düşüncenin en kısa, kestirme ve kuşkusuz, en çarpıcı bir biçimde dile getirilmesi... kısıklık ve çarpıcılık, bu tür sözlerin ayırt edici özelliği” (Saraçbaşı, 2009: 14). Aforizmaların bu kavramlarla; kısa, etkili ve çarpıcı yönleriyle ortak özellikte olduğunu söyleyebiliriz. Aforizmalar kütüphanelerce kitabın kestirmeden, kısaca, çarpıcı bir biçimde cümlelere dökülmüş halidir.

Aforizmaların kısıklığı ve uzunluğu konusunda bir tartışma söz konusudur. Aforizma isimlendirmesi ile çıkan kitaplardan hareketle aforizmalar kısa olabildiği gibi uzun aforizmaların da olduğu görülür. Uzun tarzda yazılmış aforizmaların kısa şekilde yazılan aforizmlara oranla daha az miktardadır. Aforizmaların kısıklığı ve uzunluğu hakkında net ifade ortaya koyan Friedrich Nietzsche, yazmış olduğu “*Aforizmalar*” kitabında aforizmaların uzunluğu ve kısıklığına bir ölçü verir, “Benim arzum, başkalarının bir kitapta anlattıkları şeyi on cümlede anlatmaktır” (Nietzsche,

2015: 99). Nietzsche, aforizmaya on cümle ile sınır çizmiştir. Nietzsche bu şekilde sınırlama koymuş olsa bile on cümleden uzun aforizma örnekleri mevcuttur. Aforizma kitaplarından uzun ve kısa aforizmaya birkaç örnek verecek olursak tartışma konusu daha iyi anlaşılacaktır.

“Yetenekleri sınırlı, basit bir insan için kendini olağanüstü, herkesten farklı biri olarak düşünmek kadar kolay bir şey yoktur. Onlar bu hayallerinden herhangi bir kuşkuya kapılmadan haz duyarlar. Gözlük takınca hemen kendilerine “özgü” düşünceleri olacağına inanan bazı genç kızlarımız mavi gözlük takıp saçlarını kısaltarak birer nihilist kesilirler. Bir başkası her insanın içinde yaşayan iyi duyguların bir nebzesini içinde hissetse bu, onun kendini en insancıl, toplumun ilerlemesinde çok büyük payı olan biri saymasına yeterde artar bile. Gene başkasının duyduğu bir sözcükten ya da okuduğu başı sonu belirsiz bir satırdan bir düşünce kırıntısı kapması, onun, hemen kendi kafasında doğma, kendine özgü bir düşünce sahibi olduğuna inanmasını sağlar. Saflığın böylesine, küstahlık derecesine varanına ağzımız bir karış açılarak şaşar kalırız ama bunlara adım başı rastlandığı da bir gerçektir. Bu safça küstahlık, ahmak insanın kendine ve yeteneklerine bu aşırı güveni Gogol’un Pirogov tipinde eşsiz bir biçimde çizilmiştir. Teğmen Pirogov kendini bir dahi, hatta dahiden de üstün bir varlık saymaktadır. Üstelik kendine güveninin sonsuzluğundan olacak, değerinden kuşkulananmak aklına bile gelmemektedir. Büyük yazar okuyucusunun incinen duygularını biraz olsun onara bilmek için sonunda Pirogov’u dövdürmek zorunda kalmıştır. Ama bu sefer de büyüklük düşkünü kahramanının dayaktan sonra söyle bir silkinip tekrar kendine gelebilmek niyetiyle börek yemeğe koyulduğunu görünce ne diyeceğini şaşırılmış, okuyucularını yüzüstü bırakmıştır. Gogol’un büyüklük budalası Pirogov’u küçük rütbeliler arasından seçmesinden dolayı her zaman üzölmüşümdür. Çünkü teğmen Pirogov kendinden o kadar emindir ki, geçirdiği yıllar sonunda apoletlerindeki işaretler kalabalıklaştıkça kendisini kolayca büyük bir komutan olarak görmeye başlar. Generalliğe kadar yükseldikten sonra neden büyük bir komutan olmasın? Üstelik boş yere hayal kurduğundan, kendi gözünden kendini büyüttüğünden de kuşkusu yoktur. Bu gibi nice komutan savaş alanlarında fiyasko vermiştir. Ya edebiyatçılarımız, bilginlerimiz, propagandacılarımız arsında gelip geçen Pirogovlar’a ne demeli? “gelip geçmiş,” diyorum, aslında şimdi bile var ya!...(B.,s.483)” (Düz, 2001: 117-118).

Seçilen aforizmada göröldüğü gibi uzun aforizma örnekleri karşımıza çıkabilir. Burada uzun olan aforizmaların etki gücünün kaybolduğunu söyleyebiliriz. Uzun aforizmalar; kısa, etkili, çarpıcı olan aforizmalara göre daha az aforizma özelliğı gösterir. Burada şu sorun ortaya çıkmaktadır: Bu tür uzunluktaki aforizmaları nasıl isimlendireceğiz, aforizma olarak almayacak mıyız? Bu tür uzunlukta aforizmaları göz önünde bulundurarak aforizma derleme çalışmalarındaki aforizmalara ve aforizma kitaplarındaki uzun aforizmalara da aforizma demeyi

uygun gördük. Aforizmaların kısa olması aforizmanın etkisini artırdığını ifade edebiliriz. Bu yönüyle bazı kavramlardan da ayrılır.

Aforizmaların uzun çeşitlerinin olması hesaba katılırsa “vecize”den ayrılan yönlerinden birinin bu olduğunu diyebiliriz. Çünkü vecizenin kısa, vurucu sözler olduğunu sözlüklerden görmekteyiz. Aforizmalar genelde kısa cümlelerdir ama kısa olma gibi bir zorunluluğu da yoktur.

“Önemsememek önemsenmeyi getirir” (Schopenhuer, 2016: 86).

“Hayat maliyetleri karşılamayan bir iştir” (Schopenhuer, 2016: 88).

Kısa olacak şekilde yazılan bu aforizmalarda anlatım net, keskin, kestirme, berrak ve çarpıcıdır. Ayrıca kısa aforizmaların akılda kalması daha kolaydır. Akılda kolay kalması yönü ile etkili konuşma yapmak isteyen kişiler, aforizmaları konuşmalarında kullanırlar. Bize göre aforizmanın kısa olanı makbûldür. Hadis metinlerinde de geçen Mevlana’nın da kullandığı, “İnsanların en hayırlısı, insanlara yararlı olandır. Sözün en hayırlısı, az ve anlaşılır olandır” sözü üzerinden kısa, anlaşılır aforizmanın etkili ve makbûl olduğunu ve bu tür aforizmaların zorluğunun da buradan geldiğini görmekteyiz. Kısa, yoğun anlatım sağlayabilmek bu nedenle güçtür.

Özetle kısa aforizmalar olmakla beraber uzun olan aforizmalar da mevcuttur. Aforizmaların uzunluk ve kısalığı üzerine de birkaç söz söylemiş yazarlar mevcuttur. Aforizmaları on cümle gibi sayı vererek sınırlayan yazarların olduğu görülür. Özellikle Mevlana’nın, “Sözün en hayırlısı, az ve anlaşılır olandır.” ifadeleri bize aforizmaların kisasının mı yoksa uzun olanlarının mı etkili olduğu konusunda fikir vermekte olup, aforizmaların kısa özellik göstermesinin etkili sonuçlar vermesinden dolayı kısa aforizmaların daha uygun olduğunu söyleyebiliriz.

Aforizma kitaplarını okuduğumuzda aforizmaların genelde tanım, tespit, karşılaştırma yolu ile çıkarımlar yapmış olduğunu gördük. Aforizmalar büyük oranda bu şekilde bir yaklaşımla yazılmış ve seçilmiştir.

Aforizmalar tanım yapabilirler. Bu tanımlar hemen hemen her alanda olabilir. “Felsefe mutlu bir yaşam sağlamak için tutarlı eylemsel bir sistemdir” (Epiküros. 2014: 100). Bu örnekte olduğu gibi felsefenin tanımı yapılmıştır. Bu tarz tanım yapan aforizmaları çoğaltabilmek mümkündür. Her şeyin tanımı yapılabilir. O halde aforizmalar tanım yapabilir diyebiliriz.

Aforizmalar tespitte bulunabilir.

“Dünyanın orantısızlığı ne yazık ki yalnızca aritmetikselmiş” (Kafka, 2015: 52).

“Hummaların altıncı gününde ortaya çıkan titremeler ciddi bir krizin belirticisidir” (Hippokrates, 2017: 26).

Örneklerinde olduğu gibi yazılan aforizmalarda tespit örneklerini çoğaltmak mümkündür. Tıpkı tanımda olduğu gibi yazarın kabiliyetine göre ve eğitim durumuna göre aforizmalar hemen hemen her alanda tespitte bulunabilir.

Aforizmalar nasihat edebilir, yol gösterici olabilir, öneride bulunabilir. Aforizmaların özellikle ikna etme gibi bir zorunluluğu yoktur. Aforizmalar bu doğrudur veya benim çıkarımım kesindir ve her yerde geçerlidir, gibi ifadeler demez. Aforizmalar yerel olabilir, evrensel de olabilir. Tüm bu özellikleri yazılan aforizma kitaplarında görebilir yahut seçilerek oluşturulmuş aforizmalarda da görebiliriz.

Aforizma herhangi bir bilim dalında bilgi vermek için de ortaya konulabilir. Bunun en açık örneği Hippokrates’in yazmış olduğu “*Aforizmalar*” kitabıdır diyebiliriz. Hippokrates’in, “*Aforizmalar*” kitabı tıp alanında faydalı bilgiler içeren aforizmalardan oluşmaktadır. Aforizma ismine rastladığımız bu ilk metinlerdeki aforizmalar ile günümüzdeki aforizmalar arasında farkların olduğu görülür. Aforizma kelimesinin Eski Yunan medeniyetinde; kısaltılmış söz mânâsına geldiği bilinmektedir. Bu durumda ilk metinlerdeki aforizmaların yoğun bir felsefe içermediğini söyleyebiliriz. “En ileri hastalıklarda en ileri tedavi yöntemleri kesinkes etkilidir” (Hippokrates: 2017: 6). “Kolayca kusabilen zayıf kişilere yukarıdan boşaltım yaptırmalı ve kışın bu konuda ihtiyatlı olunmalı” (Hippokrates, 2017: 23). Görüldüğü üzere örneğimizdeki aforizmaların tıp alanında yol gösterici çıkarımlardan oluştuğu görülür. Bu aforizmaların yoğun bir düşünce içermediğini de ortaya koyabiliriz. Bu gibi örnekler çoğaltılabilir.

“Mutlu olmak isteyen bir çift. Kar taneleri gibi saf ve temiz olmalı, birlikte keyifle ve özgürce yol almalı ama birbirine yük olmamalı ve zarar vermemeli” (Keçe, 2016: 70) örneğinden hareketle öneri, tavsiye, nasihat, bilgi, yol gösterme vb. de bulunabilir. Prof. Dr. Cengiz Güleç, “*Aforizmalar*” kitabının ön sözünde hem aforizmanın tanımlamasını yapar hem de öğüt verici özelliği üzerine şu ifadelerde bulunur: “Aforizmalar, kadim çağlardan modern zamanlara kadar tüm kültürlerde büyük çoğunluğu anonim nitelikli olan ve zamanın ruhunu aşan hakikatlere göndermeler yapan şiirsel özlü kısa söylemler olarak tanımlanabilir” (Keçe, 2016: 9). Buradaki tespitte aforizmaların anonim nitelikli olduğu söylenmiştir. Bu tanımın aksine aforizmalar söyleyeni belli olan ifadelerdir. “Kendine özgü simgesel - metaforik dili sayesinde aforizmalar, engin ve derin yorumlamalarla perdelenmiş sırların keşfedilmesine olanak veren hikmet dolu öğütlerdir” (Keçe, 2016: 9). Yine aynı kitapta aforizmanın yol göstericiliği üzerine şu ifadeleri kullanır: “Hayatın dur durak bilmeyen akışı içindeki duygu karmaşaları, bilinmezlikleri, deneyimsizlikler insanın kafasını karıştırır. Bir zamanlar aklımızın bir köşesinde yer eden ve bizi bir

çözümüne götürebilecek olan bir bilgi, olgu veya yöntem unutulur gider. Böyle durumlarda insan bir yön göstericiye ihtiyaç duyar. Aforizmalar yön göstericilerdir; yaşanmışlıklarından, genel geçer bilgilerden ve klişelerden yola çıkar ama insana doğru yolu bulmasında, unuttuklarını hatırlamasında, bildiklerini tazelemesinde, tecrübelerini pekiştirmesinde yardımcı olur” (Keçe, 2016: 11-12).

Aforizmaların yol gösterici, nasihat edici özellikler barındırdığı görülmüştür. Ayrıca aynı kitapta Keçe, özellikle aforizmaların psikolojik özelliği üzerine söylemiş olduğu sözlerden aforizmanın bilinçdışı duygular ile yazılmış olduğu konusunda görüşünü şöyle ifade eder: “Dolayısıyla aforizmanın amacı, bastırdığınız duygu ve düşünceleri, bilinç düzeyinize çıkarmak ve farkındalık oluşturmaktır. Böylece bilincimizi yeniden düzenleyebilir ve farklı kutuplarınızı, ayrılıklarınızı şu an ve şimdi kendi içinizde bir araya getirebilirsiniz” (Keçe, 2016: 12) diyerek aforizmanın amacını, insanın bastırdığı duygularının bilinç düzeyine taşımasında aracı olarak kullanıldığını belirtir.

Aforizmaların hem yazanı hem okuyanı etkileyen bir tarzı vardır. Okuyanı etkilemesi için özellikle çarpıcı, kısa, etkili olması daha etkilidir. Dil özelliği bakımından da okuyucuda bu tür kısa, çarpıcı aforizmaların etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Bastırılmış olan duyguların açığa çıkarılması ve zihnin bu kelimeler ile etkileşimi sonucu aforizmaların yönlendirici olduğu görülür. Bu şekilde aforizmaların yol gösterici bir özellik barındırdığı söylenebilir.

Aforizmalar yerel ve evrensel özellik gösterme konusunda bazı türlerden ayrılabilir. Vecize, özdeyiş, atasözü daha genel daha evrensel iken aforizmalarda bu şekilde evrensel olma gibi bir zorunluluk yok. Bir başka deyişle aforizmalar yerel, kişisel olabilir, daha az kişiye hitap edebilir. Sadece yazan kişiye hitap eden aforizmalar olduğu gibi ait olduğu kültüre hitap eden aforizmalar da mevcuttur.

“Nazım’ın, Kemal Tahir’in, Aziz Nesin’nin yattığı Sultanahmet Mahpusu’nda ben de kaldım; bazen “yetiştim” diyorum. Oralarda olmayı övmüyorum, insan gayr-ı insani olanı övmez ve bu yoz’ların işidir; yatmayı hiç istemedim, istemezdim, fakat yattıktan sonra bir ayrıcalık sayıyorum. Sultanahmet’te yatmak, uluların dünyasına girmektir, öyle sayıyorum” (Küçük, 2015: 73).

Yukarıdaki örnekte olduğu gibi sadece yazarın kendi hayatını ilgilendiren ve mekân olarak sadece yazara öyle gelen bir mekândan bahsedildiği görülür. Burada kişisel bir konu ve kişiyi ilgilendiren bir örnekle karşı karşıya kalırız. Bu tarz aforizmaya benzer örneklerin olduğu ifade edebiliriz. Bir kitap için yahut bir yazar için söylenmiş sözler olabilir. Bu sözler sadece yazarın şahsi görüşleridir ve sadece onun için doğrudur evrenselliğe ait bir söylem yoktur.

“Güneş doğudan doğsa da dünya batıdan yönetilir” (Aras, 2015: 15).

Bu örnekte de olduğu gibi aforizma sadece yazara ait düşünceler ve çıkarımlardır. Buradaki bilginin doğruluğu tartışılabilir. Doğal olarak aforizmalar doğru bir çıkarım yapmalı veya doğru söylenmiş sözler olmalı demek pek mümkün değildir. Bu örnekte yazarın dünyanın Batıdan yönetiliyor demesi aslında yanlış olmaya müsait bir cümledir. Bazen Batıdan bazen Doğudan yönetim olabilir. Dünya değişir, insan değişir. Değişen bunca şeyler arasında aforizmalara kesin doğrularmış gibi bakılamaz. O hâlde aforizmalar yerel ve evrensel unsurlar taşımaktadır. Aforizmalar söyleyen kişinin kendi hayat tecrübeleri olduğu için genel geçer olma durumları da vardır. Doğru olmak gibi bir kaygıları yoktur.

Aforizmalar için genel ifadeler ve genel duygu halleri yahut genellemeler olarak karşımıza çıkar gibi bir yanılgı söz konusudur. Hâlbuki aforizma genel olabileceği ve genel şeylerden bahsedebileceği gibi aslında “anların” yansımasını da verebilir. Hayatta bazen sadece “anlar” vardır. Aforizmalar işte bu anların yazıya geçmiş hâli gibidir. An, nasıl kısa ve bir anlık bir şeyse aforizmalar da kısa ve sadece o âna ait duyguları ifade edebilir diyebiliriz. anlık durum üzerine söylenmiş olan şu aforizma aslında bu özelliği anlatmaktadır:

“Öyle anlar vardır ki, yıllar boyu duymadığımız şeyler içinizden o anda geçer...(Düz, 2001: 79).

Bu aforizma da olduğu gibi bazı anlar vardır ki sadece o anda yaşanır ve içinizden o anda geçen hislerden oluştuğu görülür. Aforizmalar anlık durumu da ifade ettiğini söyleyebiliriz.

Bir başka aforizma yazarı Levent Büyükakar’ın aslında aforizmanın rastgele yazılmadığını, “Bu kitapta okuyacağınız onlarca ve yüzlerce cümleler ansızın düşüncelerimden yansımada elbet. Bunlar yılların birikimiyle var olan enerjinin anlık patlaması ve ardından yansımasıydı” (Büyükakar, 2015: 5) ifadelerinde görülür. Aforizmaların yılların birikmişliği sonunda patlama şeklinde ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bu durumda aforizmalar anların yansıması mı, yoksa yıllar sonunda patlayan bir an mı? Buradan da anlaşılıyor ki aforizmaların kesin bir çerçevesinin ortaya konulmasının güç olduğunu söyleyebiliriz. Aforizmalara illa belirli bir çerçeve çizmek istersek tespit ettiğimiz özellikler ve ona ileride eklenebilecek başka özellikler ile içeriğini artırmak mümkündür.

Aforizmalar yerel unsur barındırır ve yerel etki gösterebilir. Bu demek değildir ki aforizmalar evrensel olamaz. Aforizmaların yerel olabileceğini de söylemek istiyoruz. Ferit Edgü’nün “cahiller, yemeklerden, sarımsaklı tiriti çok

sever” (Edgü, 2015: 75) örneğinde olduğu gibi burada bulunan ironiyi elbette anlarız ama cahillerin sarımsaklı tirit yemesi yerel bir özellik barındırır ve her daim geçerli bir çıkarım olmadığı aşıkardır. O halde aforizmalar yerel söylemlerde bulunabilir, aforizmaların çıkarımları doğru olmak zorunda değildir. Çıkarımlar sadece o kişiye ait olabileceği gibi sınırlı bir kültür içinde de kalabilir.

“Sabahları kalkar kalkmaz, yine hemen yatağa giriyorum. Kendimi en iyi hissettiğim zaman, akşamleyin, ışığı söndürüp, yorganı başımın üzerine çeker çekmez. O zaman bir kere daha doğruluyorum, tarifsiz bir hoşnutlukla odaya göz gezdiriyorum ve sonra iyi geceler, doğru yorganın altına” (Kierkegaard, 2013: 32).

Bu aforizmadan yola çıkarsak aforizmaların sadece bireyi ilgilendiren bir yönünün olduğunu görürüz. Sadece bireysel bir görüşünü dile getirmiş olan aforizmalar olabildiği gibi derin felsefi içerik barındıran aforizmalar da mevcuttur.

Aforizmalarda dil düzyazı biçiminde olabildiği gibi sanatlı, ritmik bir söyleyiş ile akılda kalıcılığı yakalayabilir. Edebi bir anlatım şeklinde oluşturulmuş aforizmalarda dil neredeyse bol sanatlı ve şiir diline yakındır. Aynı zamanda Hippokrates’te olduğu gibi bilimsel bir dille yahut öğretici (ciddi) üslupla kaleme alınmış olanlar da mevcuttur.

Aforizmalar oluşturulurken paradoks oluşabilir, metaforik bir yaklaşım sergileyebilir. Dil özelliklerine bakılacak olursa birçok söz sanatını kullanabilir. Edebî bir dille yazılmış olan aforizmalara özellikle Halil Cibran’dan örnek verebiliriz:

“Durmadan yürüyorum bu kıyılarda,
Kum ve köpüğün arasında yürüyorum,
Bir gün ayak izlerimi silecek med
Ve rüzgâr köpüğü götürecektir elbet
Ama denizle kıyı ebediyen kalacak arkamda” (Cibran, 2013: 72).

Dil neredeyse şiire yaklaşmış ve sanatlı bir söyleyiş elde edilmiştir. Bu da bize aforizmaların düzyazı şeklinde olabildiği gibi sanatlı, kafiyeli, ritimli olabileceğini de gösterir. Özellikle akılda kalıcılığı artırması bakımında dilin bu şekilde şiirsel veya kafiyeli bir şekilde olduğu görülür.

Aforizmaların diğer bir dikkati çeken özelliği “paradoks” olacak şekilde çıkarımlarda bulunmasıdır. Paradoksal tarafı bizi düşündürmeye götürür. “Terimsel anlamda Yunanca kökenli bir kelime olarak paradoks, genellikle herkes tarafından kabul görmüş bir düşünceye zıt olan bir önerme; sezgisel olarak kabul edilmiş olan

öncüllerden oluşturulmuş tümdengelim yolu ile çelişkili olan veya doğru olamayan ya da çoğunluk tarafından doğru kabul edilmiş; alışıldık inançlara aykırı bir sonuç çıkarma işlemidir. Ancak alışıldık görüşlere ya da akla uygun olduğu düşünülen genel inançlar bütününe aykırı olsa da doğru da olabilen bir tümcedir” (Güler, 2019: 22). Aforizmaların bazılarında bu paradoksal yan bulunur. Buradaki paradoks akıl yürütme ve düşünme gücünü artırır.

“Bana diyorlar ki: “ Kendini tanırsan, insanların hepsini tanırsın.” Ben de onlara diyorum ki: ” Ancak bütün insanları tanıyınca kendimi tanıyabilirim.” (Cibran, 2013: 69).

William Churchill’e ait şu söz “ Ne kadar geriye bakarsanız, o kadar ilerisini görebilirsiniz” (Oktürk, 1990: 157) bir başka örnek olarak verilebilir. “Her yanlışlık içinde az da olsa doğruluk payı vardır” (Atak, 20127: 101). Bu vb. örnekler aforizmanın paradoksal yönünü vurgulayan örneklerdendir. Örnekleri çoğaltmak elbette mümkündür. Aforizmaların paradoks yönü ile düşündürücülüğü birer kat daha artarken girift bir dil de ortaya çıkar ve mânâ daha kapalı hale getirilir.

Aforizmalarda metafor olabilir. Her aforizmada metafor olacak diye bir kural yoktur. Metafor kavramı şu şekilde tanımlanmıştır: “Mecaz, istiare, kinaye “ (Doğan, 2014: 1192) ve TDK Sözlüğü’nde, “mecaz” (TDK, 2011: 1665) olarak verilmiştir. Metafor üzerine birçok çalışma yapılmıştır biz buradaki anlamı üzerinden aforizma kavramına bakacak olursak aforizmalarda kinaye, mecaz kullanılarak bir gönderme ve çıkarım yapılır. Mevlana’nın şu sözleri güzel bir örnek teşkil eder:

“ Hani bir hayvan vardır, porsuktur adı. Dayak yedikçe semirir, büyür, köteği yedikçe daha iyileşir, sopa vuruldukça semirir, insan da gerçekte porsuktur, çünkü o da; dert, mihnet sopsayla büyür, semizleşir”(Baytok, 2011: 13).

Aforizmalarda benzetme ilgisi kurularak mecazi bir söylemle metaforik bir anlatım vardır. Ayrıca paradoks yaparak düşünmeyi ve akıl yürütmeyi sağlar. Aforizmalar akıl yürütmeler sonucu ortaya çıkabilen cümlelerdir. Tefekkür sonucu söylenmiş sözlerdir. Akıl yürütmenin sonucunda ortaya çıkan önermeler, kıyaslamalar, çıkarımlardır. Akıl yürütme mantıkta karşımıza şu şekilde çıkar: “Üç tür akıl yürütme vardır; 1) Tümdengelim (Dedüksiyon), 2) Tümevarım (Endüksiyon), 3) Benzetme (Analoji)” (Çüçen, 2012: 16) bu üç tür akıl yürütme aforizmalar oluşturulurken kullanılmıştır diyebiliriz. O halde aforizmanın özelliklerine bu üç türü almak mümkündür. Aforizmalar akıl yürüterek tümdengelim, tümevarım ve analoji yaparak oluşturulmuştur. Bu üç akıl yürütmeye birer örnek verebiliriz: “Bir ülkede ‘aydın’ denilen kişilerin çokluğu, o ülkenin kültürel geri kalmışlığının bir göstergesidir. Türkiye’de bütün ilkökul öğretmenleri aydındır” (Turan, 2006: 68) burada aforizma yazan kişi ülke genelinde yapmış olduğu gözleminden hareketle tümdengelimsel bir aforizma oluşturmuştur. Tümevarımsal bir aforizma örneği olan “Bir şiir, bir öykü, bir roman ancak tüketilmediği zaman etkindir. Kitapsa

tüketildiğinde. Onun için kitap bir üründür ama şiir, öykü, roman ürün değildir! Üretilmezler!” (Turan, 2006: 64) aforizmasında olduğu gibi yazar özelden genele doğru çıkarım yaparak aforizmasını ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Üçüncü akıl yürütme şeklinde aforizmalar anoloji şeklinde olabilir: “Hani bir hayvan vardır, porsuktur adı. Dayak yedikçe semirir, büyür, köteği yedikçe daha iyileşir, sopa vuruldukça semirir, insanda gerçekte porsuktur, çünkü o da; dert, mihnet sopasıyla büyür, semizleşir” (Baytok, 2011: 13). Doğadan benzerlik ilgisi kurularak sembolik bir anlatım tercih edilmiş olan bir aforizmadır. Burada bir porsuk hayvanı ile benzerlik ilgisi kurulmuş olması (anoloji) aforizmalarda en çok karşımıza çıkan özelliktir.

Özetlemek gerekirse aforizmalara baktığımızda bir akıl yürütme sonucu ortaya çıkan cümlelerdir. Akıl yürütme ise üç türlü olur: Tümdengelim, tümevarım, analogidir. İçlerinden en çok tercih edileni analogidir. Doğadan veya herhangi bir şeyden benzerlik ilgisi kurularak anlatım söz konusudur. Doğal olarak benzetme ilgisi kurularak yapılmış aforizmalar daha çok karşımıza çıkar.

Yazarın yazmış olduğu aforizmalara ve yazarın eserlerinden bir başka kişinin derlediği aforizmalara baktığımızda aforizmaların özelliklerini şu 25 maddede toplamak mümkündür:

- 1) Aforizma yazan sanatçılar olduğu gibi aforizması seçilen ve derlenen sanatçılar da vardır.
- 2) Aforizmanın, “Vecize” ile büyük oranda benzemesine rağmen az da olsa farklılıkları vardır.
- 3) Aforizma yazarının özellikleri tam olmasa da belli başlı nitelikler gösterir.
- 4) Aforizmalarda icazi üslup görülür.
- 5) Aforizmanın kesin ve keskin bir özelliği yoktur.
- 6) Aforizmalar evrensel olabileceği gibi yerel de olabilir.
- 7) Aforizmalar kişisel de olabilir.
- 8) Aforizmalar düz yazı ve şiirsel üslupta olabilir.
- 9) Aforizmada belli bir söz sanatı kullanımı vardır.
- 10) Aforizmalar uzun olabileceği gibi kısa olanları da vardır. Kısa olanları daha etkileyici, sarsıcı ve düşündürücüdür.
- 11) Aforizmalar genelde tanım yapmaya çalışır.
- 12) Aforizmalar her konuda tespit yapabilir.
- 13) Aforizmalar kıyas (karşılaştırma) yaparak akıl yürütmeler ile kendi doğrusunu ortaya koymaya çalışır.
- 14) Aforizmaların doğru olmak gibi bir zorunluluğu yoktur.
- 15) Her vecize bir aforizma özelliği gösterir ama her aforizma bir vecize özelliği göstermeyebilir.
- 16) Aforizmalar Batı’da kendi kavramları “aforizma” ile bilinir Doğu’da “vecize” olarak kullanımı mevcuttur.

- 17) Aforizmalar atasözü veya deyim değildir. Söylem şekillerine baktığımızda her atasözü aforizma olabilir ama her aforizmaya atasözü, deyimdir diyemeyiz.
- 18) Aforizmalar metafor yapabilir ama bir zorunluluk yoktur.
- 19) Aforizmalar her konuda söylenebilir.
- 20) Aforizma insanoğlunun yaşamış olduğu her ne varsa akıl süzgecinden süzülerek söylenmiş sözler, özdür.
- 21) Aforizmalar yol gösterebilir, nasihat ve öğüt verebilir diğer bir yandan tüm bunları yapmak gibi zorunluluğu da yoktur.
- 22) Aforizmada geçmişte yaşanan bir olaya, söze, kitaba, kişiye, hikâyeye vb. atıf olabileceği gibi tüm bunları kendi içinde kullanarak aforizma da oluşturulabilir.
- 23) Aforizmalar söyleyeni belli olan sözlerdir.
- 24) Aforizmalar özgün ve ibda olarak yazılabilir.
- 25) Aforizmalarda tercih edilen belli başlı söz sanatları vardır.

1.4. Aforizmalarda Sık Kullanılan Söz Sanatları

Aforizmalarda belirli yoğunlukta söz sanatları kullanılmaktadır. Aforizmalar sözün etki gücünü artırmak için mantık biliminin akıl yürütme yollarını kullandığını gördük. Mantık çerçevesinde aforizma yazan yazarların yapmış olduğu bu gözlem, önerme, yargı, çıkarım, tecrübeler yazıya aktarılmıştır. Yazıya aktarılırken dil ile ifade edilen bu çıkarımlar belirli bir söz sanatı kullanımını da beraberinde getirmiştir.

Aforizmalarda da belirli bir yoğunlukta söz sanatı kullanımı vardır. Aforizmaların kesin belirlenmiş bir kurallarının olmaması işi zor kılmaktadır. Aforizmalarda hemen hemen her sanat kullanılabilir. Biz burada en sık kullanılan yahut aforizmada temel olarak ilk göze çarpan söz sanatlarına yoğunlaştık ve söz sanatlarının kullanımlarına birer örnek vererek açıklama yapmaya çalıştık.

Aforizmalarda göze ilk çarpan söz sanatları teşbih, tezat, telmih, sehl-i mümteni, istifhamdır. Bu söz sanatları yayımlanmış aforizmalarda yoğunluk oluşturduğu için tercih edilmiştir. Aforizmalarda tariz, kinaye; mecaz ve atasözü kullanma, soyutlaştırma, somutlaştırmanın da kullanıldığı görülür. Bu sanatlar da sözün etkili bir şekilde kullanılması için tercih edilmiştir. Tercih edilen bu söz sanatları, aforizmaların oluşturulmasına büyük katkı sağlar ama yoğunluk bakımından ilk saymış olduğumuz söz sanatlarına göre daha az kullanılmıştır diyebiliriz.

1.4.1. Teşbih (Benzetme)

Aforizmalarda sözün etki gücünü artırmak için yapılan bir sanat olarak ifade edebilir. Aforizma durumu ve olayları anlatırken daha iyi bir anlam dünyası oluşturmak ve zihnimizde daha iyi karşılaştırma yapmak için teşbih sanatından yararlanabilir. Teşbih, “Anlama güç katmak için, aralarında gerçek ya da mecaz, çeşitli yönlerden ilgi, benzerlik bulunan en az iki varlıktan zayıf olanı nitelik bakımından güçlü olana benzetme sanatıdır” (Aksoyak ve Macit, 2009: 275). Kısaca tarifini bu şekilde yaptığımız benzetme aforizmada en sık kullanılan söz sanatlarından. Özellikle iki veya daha fazla kavramın güçlü ve zayıf yönlerinin verilerek bir kıyaslamaya gidildiği aforizmalar fazlasıyla mevcuttur. Benzerlik ilgisini her şeyle yapabilir. Burada yazarın hayal gücü, güçlü gözlemi ve dil yeteneğine bağlı benzerlik ilgisi kurarak aforizmalardaki düşünceleri anlatması ön plandadır. Özellikle bir şeyin tanımı yahut çerçevesi çizilecekse benzetmeden fazlasıyla yararlanılmıştır. Yararlanırken de tanımda olduğu gibi zayıf ve güçlü yönleri kullanılarak ifadede bulunulmuştur.

“Hayat hayırsız bir sevgili gibidir, en çok istendiği anda terk eder insanı” (Eroğlu, 2016: 193).

“Ölçülülük yararlı serinliğe benzer, zihnin bütün gücünü toplar, bir araya getirir”(Bacon, 2016: 98).

“İnsan bir ağaca benzer, kökü, ahdinde durmaktır”(Baytok, 2011: 14).

Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Aforizmalar oluşturulurken en sık yapılan söz sanatı, benzetme ve benzetme ilgisi kurularak oluşturulanlardır. Özellikle aforizmaya güçlü yönler ve zayıf yönler verilerek bir çıkarım sağlanması insana kıyas etme, düşündürme, aralarında ilgi kurma gibi özellikler katmaktadır.

1.4.2. Tezat (Karşıtlık)

Olayları, durumları ve duyguları daha iyi ifade edebilmek için zıtlıklardan yararlanılır. Hayatta bazı olay, durum hatta ifade edilemeyen duyguları bu zıtlıklar üzerinden daha iyi somutlaştırmak mümkündür. “Bir beyit veya mısra da anlamca zıt kelimelerin kullanılmasına tezat denir” (Aksoyak ve Macit, 2009: 289). Aforizmalarda bu şekilde kelime boyutunda zıtlıklar görülebilir. Tezat sanatının bir başka tarifinde, “aralarındaki bir ilgiden dolayı, birbirine muhalif iki mânâyı bir ifadede toplamaktır” (Bilgegil, 1989: 184) şeklinde ifade ederek aforizmaların mânâ boyutu ile de bir birine zıtlık oluşturabileceğini söyleyebiliriz. Aforizmaların durumları, olayları, duyguları daha iyi şekilde ortaya koymasını sağlayan bu söz

sanatı sık karşımıza çıkar. Biz burada aforizmaların içinde bir birine zıtlık oluşturan kelimeler üzerinde durmayıp içindeki fikir yahut bir öncekinin tersini söyleyerek oluşturulan karşıtlık üzerine duracağız. Özellikle aforizmalar kendi içinde ilk söylenen ifade, fikre karşı ikinci bir fikir ile karşı çıkmaktadır. Oluşturulan bu karşıtlık durumuna örnek aforizmaların fazlaca görüldüğünü tespit ettik. Bu da aforizmalar oluşturulurken fikrî karşıtlık durumunun sık başvurulan bir sanat olduğunu göstermektedir.

“Sağlık her şey değildir, ama sağlık olmadan her şey bir hiçtir” (Schopenhuer, 2016: 57).

“Kötü olanı yapmamız bize söylenir. İyi olan zaten içimizde bir yeredir” (Kafka, 2105: 37).

“Kaybetmeyi erken öğrenince, kazanmayı da erken öğreniyorsun” (Usta, s.41).

Tezat durumlar ve tezat kelimeler kullanılarak insanda düşündürme ve kıyas yapma duygusunu harekete geçiren bu yaklaşım aforizmaya düşündürücü etkisini veren bir sanat olarak karşımıza çıkar.

1.4.3. Telmih (Gönderme)

Aforizmalar oluşturulurken içinde birçok isim, kitap, hikâye, olay, masal, kahraman, destan, yazar, mitoloji vd. kullanılır. Özellikle aforizmalar bu saydığımız kavramlar üzerine yorum, çıkarım, tespit, yargı yaparken de bu kavramları kullanılır. Yazarın eğitim durumuna göre değişiklik gösterebilir. “Herkes tarafından bilinen geçmişteki bir olaya, ünlü bir kişiye işaret ederek hatırlatma yapmadır. Telmih edilen şey uzun uzadıya açıklanmaz, sadece kahramanın veya olayın adı ya da geçtiği yer söylenir” (Aksoyak ve Macit, 2009: 291). Aforizmalarda da daha çok bu şekilde göndermelerle anlatımın yoğunluğu ve çerçevesi genişletilir. Fazlaca karşımıza çıkan göndermeli aforizmalar şunlardır:

“O ki, Kabil’in damgasını taşır, dünyayı yönetecek olandır”(Evcı, 2015: 126)

“Sen de sağ eline bir sopa aldın ama senin elin nerede, Musa’nın eli nerede” (Baytok, 2011: 23).

“Bu kelimelerin burada boşuna burada durduğunu biliyorum. Ancak gelecek için açık sırlar olarak saklansınlar. Belki bir gün tekrar bir La Grange bu konulara ilgi duyar”(Goethe, 2016: 125).

“Talih, tüm akrabalarından daha fazla yaşayan Priamus’un yüzüne gülmüştür” (Bacon, 2016: 78).

Örneklerde görüldüğü üzere telmih sanatı bir diğer sık başvurulmuş söz sanatlarındandır. Telmih sanatına başta Hegel, Goethe, Mevlana, Cibril olmak üzere birçok sanatçının aforizmalarında da rastlanır. Ayrıca hikâye etme olarak da oluşturulur. Bir olay anlatılabilir ya da bir hikâye verilerek sonunda ders çıkarıcı bir çıkarım yapılabilmektedir. Aforizmalar, mitolojik olaylara ve kişilere atıfta bulunmaktadır. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

1.4.4. Sehl-i Mümteni

Aforizmalar bir nevi sehl-i mümteni kaynağıdır. Divan ve Halk edebiyatında karşımıza çıkan bu sanat hemen hemen her dönem kullanılmıştır. Özellik itibari ile aforizmaya benzer. Aforizma oluşturulurken aforizmanın bu sanattan yararlandığı görülür. Burada şu çıkarım yapılabilir; her sehl-i mümteniye bir aforizma olarak almak mümkün olmayabilir. Sehl-i mümtenilere baktığımızda her sehl-i mümtenin derin düşünceler içermediği görülür. Bu yüzden her sehl-i mümtenin aforizma olduğu genellemesinde bulunmanın yanlış olduğunu söyleyebiliriz. Aforizmalar sehl-i mümteni sanatını kullanarak derin ifadeler oluşturabilir. Sehl-i mümteni, “söylenilmesi kolay görüldüğü hâlde pek güç olan söz” demektir (Muallim Naci, 1307: 225). Aforizmalarda söylenmesi kolay gibi görünmekle beraber söylenmesi güç olan sözlerdir. Aforizmaların kısa ve düşündürücü olanlarının çoğunun sehl-i mümteni olduğu söylenebilir. Uzun tarzda yazılmış aforizmaların sehl-i mümteni özelliğini yitirdiğini ifade edebiliriz.

“Cahilin tek bir kitabı vardır. Başka kitaplara inanmaz” (Edgü, 2015: 42).

“Erdem iç görünüşten, görünüş de dış erdemden başka bir şey değildir (Bacon, 2016: 73).

“Biçilmiş, ölçülmüş ömrün saatidir zaman. Durdurulamaz, hızlandırılmaz, yavaşlatamazsınız” (Türk, 2008: 166).

Sözün azının makbûl olduğu bu türde sehl-i mümteni sıkça karşımıza çıkan bir sanattır. Aforizmalar âdeta bu sanatı kapsamıştır diyebiliriz.

1.4.5. İstifham (Soru sorma)

Aforizmalarda karşımıza çıkan bir diğer sanat soru sorma sanatıdır. Hayatın rutininde soru sormak bilinmeyen bir şeyi öğrenmek veya sorunun muhatabını sınamak amacıyla yapılır. Edebî ifadelerde ise özelliği bilinen herhangi bir şey içinde

soru sorulabilir, özellikle bir cevap beklenmez. Sözün kuvvetini arttırmak için bu sanat tercih edilir.

Genelde felsefeye yatkın bir tür olan aforizmanın kullandığı söz sanatlarına baktığımızda, insanı düşündürmeye sevk eden söz sanatlarından birinin de istifham sanatı olduğu görülür. “İstifham; kin, öfke, kıskançlık, ümitsizlik, üzüntü, acz, hayret, sevgi, nefret, te’essüf... gibi bit ihtirasın kalbi sarstığı anda, bu sarsıntının şiddetini daha kuvvetli şekilde tebliği için serdedilen suallerdir” (Bilgegil, 1989: 259). İyi bir soru birçok fikre kapı açar. Aforizmalar da bu hayatta sorgulanan her ne varsa sorusu sorularak bir düşünme, tefekkür sonucu söylenmiş sözlerdir. “Başarılı bir istifham bütün edebi eserleri, bilhassa hitabetleri ve dramatik eserleri, belagatin üst derecelerine yükseltir” (Bilgegil, 1989: 259). Aforizmaların da insanlar üzerindeki etkileyciliğini istifham söz sanatını kullanarak üst düzeylere taşıdığı görülür. İstifham sanatını bazı araştırmacılar şu şekilde ifade eder: “İstifham sıkı sıkıya bir takım sorular sormaktan ibarettir. Fakat bu türlü sorulardan amaç gerçek cevabı almak değil belki duygu ve düşünceleri daha açık, daha şiddetli, daha etkileyici bir yolda açığa çıkarmak ve bu yol ile muhatabı heyecan, ikna veya hayret ve şaşkınlığa düşürmektir”(Aksoyak ve Macit, 2009: 291). Aforizmalarda insanları ikna etme mecburiyeti olmasa da ikna etme, etkileme kabiliyeti yüksek sözlerdir. Bu bakımdan aforizmalarda soru sorma sanatı karşımıza sık çıkar.

“İnsana özgü onur ve büyüklüğün terazisinin başkalarında değil, kendimizde olması gerekmez mi? (Nietzsche, 2015: 46).

“Trajediler dış etkenlerden bilmem ne çıkartan insanların nazımlaştırılmış ihtiraslarından başaka nedir ki?” (Goethe, 2016: 163).

“Kendini tanıdığın ölçüde başkalarını yargılayabilirsin. De bana hangimiz günahkâr, hangimiz masum? (Cibran, 2013: 69).

“Yol kesenler olmadıkça, lanetlenmiş şeytan bulunmadıkça, sabırlılar, gerçek erler, yoksulları doyuranlar nasıl belirir, anlaşılır?” (Baytok, 2011: 36).

Aforizmalar oluşturulurken birçok söz sanatına ve söz oyunlarına başvurulur. Akıl yürütme yöntemleri mantık çerçevesinde ilerler. Yazarların aforizmaları veya seçilmiş olan aforizmalarda bunlar açıkça görülür. Tümdengelim, tümevarım, analogi, çıkarım, önerme, tespit, gözlem gibi yönleriyle oluşturulmuş aforizmalar olduğu gibi bunlara ek söz sanatları da kullanılarak dilin estetik yanı ön plana çıkar. Yazarlar kıvrak zekâlarıyla beraber dilin tüm imkânlarını kullanmaya çalışır. Mantık çerçevesinde yapılan çıkarımların dile dökülmesi o kadar da kolay değildir. İşin zorluğu da buradan gelmektedir. Özellikle soyutlaştırma ve somutlaştırma yaparak zor kavramları daha anlaşılır kılmış yahut daha kapalı bir dil kullanarak ortaya koymuştur. Aforizmalar ise bu zorluğu başarmış olan bir türdür.

Aforizmalarda tespit etmiş olduğumuz söz sanatları elbette bunlar ile sınırlı değildir. Aforizmalar oluşturulurken en çok tercih edilmiş olan söz sanatlarını ele aldık. Buraya almadığımız söz sanatları da mevcuttur. Tariz, kinaye, mecaz, atasözü kullanma, soyutlaştırma, somutlaştırma söz sanatları az da olsa aforizmalarda görülür. Aforizmalarda sözün etkili bir şekilde kullanılması için tercih edilmiş olan bu söz sanatları, aforizmaların oluşturulmasına büyük katkı sağlamıştır. Aforizmalarda kullanılan söz sanatlarının bazıları yoğun kullanılırken yoğun kullanılmayan söz sanatlarının da olduğu söylenebilir. Bu söz sanatlarından yoğun kullanılmış olanlarını çalışmaya dâhil ederken, yoğun kullanılmayan söz sanatları çalışmaya dâhil edilmemiştir.

1.5. Aforizmanın Diğer Söyleyişlerden Benzer ve Farklı Yönleri

Aforizma edebiyatımızda var olan: vecize, icaz, kelim-ı kibar, özdeyiş, atasözü, hikmetler ile benzerlik gösterdiği görülür. Sadece buradaki kavramlar değil son zamanlarda laforizma, motto, süzme söz... gibi kavramlar da aforizma ile benzerlikler gösteren başka kavramlardır. Bu da bize gösteriyor ki aforizma diğer kavramlar ile iç içe geçmiş bir özellik göstermektedir.

Aforizma isimlendirmesi ile çıkmış olan ilk eserlerden günümüze kadar aforizma kavramında da değişiklik görüldüğünü ifade edebiliriz. Kısaltılmış söz anlamlarına gelen aforizma ilk örneklerde sadece kısaltılmış cümleler şeklinde oluşturulmuştur. Günümüzde ise aforizmaların kısa, çarpıcı olmasının yanında yoğun anlatımlı olması, dilinin belirli bir estetik düzeyde olması gerektiğini ortaya koyabiliriz. Aforizma kavramının ilk metinlerden günümüze değişiklik göstermesi ve diğer kavramların da aynı şekilde kendi içlerinde değişimler yaşaması, kavramların karşılaştırmasını zorlaştırdığını ifade edebiliriz.

Aforizma ile benzerlik gösteren kavramların başında vecize gelir. Vecize söyleme geleneği eskilerden itibaren edebiyatımızda görülür. Aforizmaların vecize ile az da olsa farklılıkları olduğunu söyleyebiliriz.

Aforizmalar birçok söyleyiş ile benzer ve farklı yönler barındırır. Bu kavramın bize Batılılaşma ile geldiğini belirtmiştik. Aforizma kavramı hâlihazırda Osmanlıcada veya eski edebiyatımızda icazi üslup barındırması bakımından vecize ile benzerlik gösterdiği yönünde açıklamaların olduğunu söyleyebiliriz. Bizde Batılılaşma ve sadeleşme dönemlerinde yaşanan bazı kelimelerin çıkarılması, yerine yeni kelimelerin getirilmesi sonucu bu karmaşa yaşanmaktadır. Bu karmaşa sadece aforizma üzerine yaşanan bir sorun değildir. Bugün birçok kavramın bu şekilde

karıştırılmasında birçok medeniyet ile etkileşim içinde olmamız, bu etkileşim neticesinde kültür alışverişinde bulunmamızdan kaynaklanmaktadır.

Aforizmaların bazı kavramlar ile fakını veya benzer yönlerini yayımlanan aforizmalar üzerinden açıklamaya çalışacağız. Bu açıklamada aforizmaya benzeyen ya da farklı olan kavramların isimlerini başlık olarak kullanacağız.

1.5.1. Atasözü ve Deyim

Aforizma kavramının benzerlik gösterdiği ilk kavram atasözü ve deyimlerdir. Atasözleri üzerine yapılan araştırmalar edebiyatımızda kökenlerini sözlü edebiyata kadar gittiğini belirtmektedir. Atasözleri sözlüklerde şu şekilde tanımlanmıştır: “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, meseli sav, darb-ı mesel” (TDK, 2011: 180). Kubbealtı Lügati’nde ise, “bir düşüncüyü, gerçek ve hikmeti vecize şeklinde anlatan, atalardan bugüne gelmiş ve halka mal olmuş kısa söz, darb-ı mesel”(Kubbealtı Lügati, 2006: 80) şeklinde açıklamaktadır. Bir diğer sözlükte, “Uzun gözlem ve tecrübelerden sonra varılmış hükümleri hikmetli bir tarzda kısa olarak ifade eden eskilerden kalma söz, atalar sözü, eskiler sözü, mesel, darb-ı mesel”(Doğan, 2014: 108). Sözlüklerde açıklamalar genelde uzun gözlem sonucu söylenmiş olan hükümler, çıkarımlar olarak karşımıza çıkar.

Atasözlerinin, aforizmalar ile bir diğer ortak nokta ise kısa ve etkili olmasıdır. Aforizmaların bu yönleri benzer yön olarak karşımıza çıkmaktayken, atasözlerinin, aforizmalardan ayrılan yönü ise söyleyen kişinin veya gözlemde bulunup onu ortaya koyan kişinin kim olduğunun belli olmamasıdır. Atasözleri zaman içinde anonimleşmiştir. Aforizmalar ise söyleyeninin belli olduğu sözlerdir. Uzun gözlemler sonucu akıl süzgecinden geçirerek sözü kimin söylemiş olduğu bilgisi bellidir.

Atasözleri ile farkı noktasında tespitimiz şu yöndedir: Her atasözü bir aforizmadır ama her aforizma bir atasözü değildir. Atasözlerinin kısa söylenmiş bir özellikte bulunması ve aforizmaların kısa söyleme mecburiyetinin olmaması yahut uzun tarzda söylenmiş aforizmaların bulunması en büyük farklarıdır. Ayrıca aforizmaları kimin söylediği belli olduğu için en net ayrımıdır.

Aforizmalar atasözü geleneğinin devamı gibidir. Atasözlerinin söylenmiş olduğu zamanlarda kayıt tutan gereçlerin olmaması onları anonimleştirmiştir. Peki, gözlem yapma bitmiş veya atasözü söyleme bitmiş midir? Muhakkak bu durum devam etmektedir. Yazının bulunması ve günümüzde kayıt cihazlarının gelişmesi ile biçimi azda olsa değişmiş bir özellik ile karşımıza çıkmıştır diyebiliriz. Aforizmalar

aslında atasözlerinin kim tarafından söylendiği belli olan ya da atasözlerinin nasıl ortaya çıktığının kayıt altına alındığı sözlerdir, diyebiliriz.

Aforizmaların, deyimler ile olan ilişkisine bakacak olursak sözlüklerde deyim için şu tanımlama yapılır: “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeğidir” (TDK, 2011: 651). Bir başka sözlükte “İfade gücünü arttırmak için bir araya getirilen ve genellikle gerçek anlamları dışında bir anlam kazanarak kalıplaşan kelime öbeği, tabir, ıstılah” (Kubbealtı Lügati, 2006: 279). Büyük Türkçe Sözlük’te ise “Asıl manası dışında kullanılarak yeni bir anlam kazanan ve bir düşüncüyü güçlü olarak ifade eden iki veya daha fazla kelimeden oluşan kalıplaşmış söz, tabir” (Doğan, 2014: 383) olarak karşımıza çıkar.

Aforizmalar ile olan ortak özelliği mecaz yönlerinin olmasıdır. Deyimlerin genel kurallarının olmaması ortak başka bir özelliğidir diyebiliriz. Deyimlerin de kalıp ifadelerden oluştuğu bilinir. Aforizmaların da kalıplaşmış ifade özelliği gösterdiği söylenebilir. Aforizmalar da tıpkı deyimler gibi konuşmacılar tarafından kullanılabilir. Sözün kuvvetini artırmak için konuşmalarda, metinlerde, kullanıldığı görülür. Aforizmalar bir durumu, ifadeyi, olayı daha iyi ifade etmemizi ortaya koyan ifadeler olduğunu söyleyebiliriz. Aforizmalar, deyimler ile benzerlik gösterir. Deyimlerle ortak özelliklerinin olması iki kavramın birbirinden ayrılmasını zorlaştırır.

Her ne kadar ortak yönleri varsa da aforizmalar deyimlerden farklıdır. Deyimler genellikle cümleyi güçlendirmek için kullanılan kalıplaşmış bir iki kelimelik sözlerdir. Tıpkı atasözlerinde olduğu gibi uzunluk ve kısalık farkı vardır. Aforizmalar cümle özelliği gösterirken deyimlerde bu özellik güçlü değildir. Deyimler daha çok cümleyi güçlendirmek için yararlanılan mecazi ya da gerçek anlamlı bir iki kelimelik sözlerdir. Deyimlerin özelliklerini sıralamış olan Meliha Ünlü’nün “Türk Dili” kitabında, “Deyimlerin hem yargılı hem yargısız olanları vardır. Yargısız olanlar bir kanıyı kesin bir şekilde bildirmezler ve cümle biçiminde değildirler...” (Ünlü, 2006: 78) en büyük farkın buradan geldiği görülür.

1.5.2. Vecize – Özdeyiş (Özlü Söz) – Kelam-ı kibar

Vecize, özdeyiş, kelam-ı kibar kavramlarının sözlüklerde anlamlarının birbiriyle aynı olduğu görülür. Aforizma ile bu kavramların benzer ya da farklı yönlerini ortaya koyarken bu kavramları ortak bir başlık altında incelemeyi uygun gördük.

Aforizmanın en çok yönlendirildiği kavram vecizedir. Hemen hemen bütün sözlüklerde aforizmanın vecize olduğunu söyleyerek vecize maddesine yönlendirme yapılmıştır. Peki, vecizeler ile aforizmalar aynı şey midir? Yayımlanan aforizmalarda aforizmalar ile vecizeler birbirinin aynısı gibi görünmektedir. Vecize ile aforizma arasında çok ufak farklar vardır diyebiliriz. İkisini birbirinden ayırmak güçtür. Aforizma ve vecize kavramını birbirinden ayıramamamızın sebepleri tarihimizde birçok medeniyet ile kültür alışverişi yapmış olmak, dil konusunda etkileşimlerde bulunmak, alfabe değişiklikleri yapmak gibi nedenlere bağlanabilir. Bu karmaşaya sebep olan bir durumdur. Bu karmaşa sadece edebiyat alanında görülmez.

Türk Dil Kurumu Sözlük’ünde “kısa ve etkili söz, ifade” (TDK, 2011: 2476) anlamına gelen vecizeler, Tahir’ül Mevlevi’de “...elfazı az, manası çok kelim” (Mevlevi, 1973: 179) şeklinde ifade edilmiştir. Bir başka sözlükte “kısa, fakat ifadece kuvvetli söz, özdeyiş, kelim-ı kibar (Doğan, 2014: 1178) denilmiştir.

Aforizmalar ile çok benzeyen vecizeler edebiyatımızın yabancı olmadığı bir kavram olduğunu ifade edebiliriz. Aforizma kavramı ile vecizelerin birbirine benzemesi günümüzde kafa karışıklığına yol açtığını söyleyebiliriz. Aforizmaların tanımından yola çıkarak aforizma yazarının belli olması, kısa olması, özlü olması, sanatlı olması vecizelerle benzer özellikler olarak karşımıza çıkar. Aforizma bir vecizedir yahut vecize aforizma değildir, hükmünü vermek çok zordur. Bu gibi kesin ifadeler yerine tespit ettiğimiz bir iki fark ile aforizmanın, vecizeden az da olsa farklı bir kavram olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Yaptığımız okumalarda aforizmalar ile vecizelerin az da olsa farklıları şu şekildedir: Vecizeler genelleme yaparak evrensel bir özellik kazanmıştır. Geneli ilgilendiren sözler olması yönü ile aforizmadan ayrılırlar. Aforizma ise genelleme yaptığı gibi genelleme yapmadan da oluşturulabilir. Sadece, yazarı ilgilendiren bir duygu, çıkarım, önerme, fikir, kitap, olay vb. olabilir. “Vecize, bir eleştiri veya nasihatın ama mutlaka keskin bir gözlemin özlü anlatımıdır. Buna bir bakıma aforizma da denebilir. Aforizmalar, bizdeki vecize yahut kelim-ı kibar geleneğinden farklı olarak, daha çok dünyevi işlere yönelik tavsiyeleri ve felsefi açılımları içerir. Her zaman genel doğrular olma gibi bir kaygıları yoktur. Söyleyenin sübjektif hükümlerini de içerebilir ve hacim itibarıyla bu hükümler birkaç cümleye taşabilir. Söyleyenleri her zaman için bellidir” (Andı, 2004: 11) tespitlerinden hareketle de aforizmalar geneli değil kişiyi ilgilendiren tarzda söylemler içerebilir. Ayrıca konu olarak temalara göre yazılabilir. Sadece felsefe üzerine olabileceği gibi tema da olabilir.

“Bu kelimelerin burada boşuna burada durduğunu biliyorum. Ancak gelecek için açık sırlar olarak saklansınlar. Belki bir gün tekrar bir La Grange bu konulara ilgi duyar”(Goethe, 2016: 125).

Örneğinde olduğu gibi aforizmalar özel konularda da söylenebilir. Aforizmalar yazarların kendi hayat tecrübesinden çıkarmış oldukları sözlerdir. Bunun için geneli kapsayan cümleler, evrensel cümleler olabildiği gibi örnekte görüldüğü üzere sadece bir bölgeye has yahut bir kişiye ait cümleler de olabilir.

“Sağlık her şey değildir, ama sağlık olmadan her şey bir hiçtir”(Schopenhuer, 2016: 57)

Örneğindeki gibi tüm insanları ilgilendiren genel bir cümle, evrensel bir cümle yapısında da olabilir. Vecizeler ise sadece genellemelerin olduğu bir yapıdadır. Geneli ilgilendiren tarzda anlatım görülür.

Aforizmalar ile vecizeler arasında bir diğer fark ise vecizelere göre aforizmalar daha uzun cümleler ile kurulabilir. Vecizeler daha kısa ve özlü şekilde karşımıza çıkar. Vecizelerde kısa, özlü söylemek kurallaşmıştır. Vecize örnekleri hep bu şekilde karşımıza çıkarken aforizmalar uzun bir paragraf oluşturan bir özellikte olabilir. Hatta bir sayfa teşkil eden aforizmalar ve seçilmiş aforizmalar da mevcuttur. Vecizeler bu kadar uzunluğu kaldıran bir yapıda değildir. Burada da şu ifadeyi kullanmak mümkündür: Her vecize aforizmadır ama her aforizma vecize değildir. Özellikle Hegel’in, *Karalama Defterinden Aforizmalar* kitabında vecize diyemeyeceğimiz tarzda uzun aforizmalar vardır.

Sonuç olarak aforizma ile vecize büyük oranda birbirine paralel kavramlardır. Az da olsa ufak farklar bulunur. Tespit ettiğimiz ufak farklar dışında keskin bir ayrıma gitmek doğru değildir.

Aforizmaların benzer olduğu bir diğer ifade kalıbı özdeyiştir. Özdeyişler dile ifade gücü katan kalıplaşmış ifadelerdir. Özdeyişler özellikle hisleri, olayları durumları yerinde ifade eden söz kalıpları olarak karşımıza çıkarlar. Özellikle kalıplaşmış ifadeler toplumun belleğinden gelen bir özellik gösterir. Toplum kendisini var ettiği günden bu zamana kendi kalıplaşmış ifadelerini üretir. Kalıplaşmış bu ifadeler sadece toplumun kendi dinamiklerinden gelmez diyebiliriz. Toplumun karşılaşmış olduğu milletler, diller, dinler, kültürler sonucu da oluşturulmuş olabilir.

Özdeyişler genelde yetersiz hissedilen durumlarda, duygularda, olaylarda kendini gösterir. İnsanoğlu ne zaman hislerini anlamlandıramazsa bu tarz kalıplaşmış ifadelerle başvurmaktan çekinmez. Kalıplaşmış bu ifadelerin ortaya konmasında toplumda şairlerin rolünün fazla olduğu görülür. Şairler bireysel sıkıntılarını ve toplumda dile getirilemeyen birtakım hisleri ve durumları eserlerinde bir cümle ile anlatabilir. Bu cümle zamanla popüler olabilir ve halk diline karışabilir. Bu tarz kalıplaşmış ifadeler zamanla söyleyenini dahi unutturabilir. Özellikle atasözlerinin bu tarz kalıplaşmış ifadeler olduğunu söyleyebiliriz. İsmail Alper Kumsar, “şairleri

her gün görüp farkına varamadığımız olay ve durumları, yaşayıp da anlamlandıramadığımız duyguları ifade eden üstün nitelikli insanlar olarak tanımlamak da mümkün” (Kumsar, 38: 2020) diyerek şairlerin özdeyiş (özlü söz) ortaya koyma gücünü bizlere gösterir.

Özdeyişlerin, akılda kalıcılığı sağlamaları bakımında ritimli olmaları, bazı söz sanatlarını kullanmaları yahut edebi bir tarzda olmaları aforizmalarla diğer ortak yönleridir. Ayrıca söyleyenlerinin belli olması yönüyle de benzerlik gösterir.

Aforizmaların, özdeyişten ayrılan yönleri ise aforizmaların daha çok eğitim, felsefe gibi belirli alanlara yoğunlaşmasıdır diyebiliriz. Özdeyişte bu şekilde bir konu etrafında yönlendirme yahut o konunun etrafında derinleşme gibi bir kaygı olmadığını söyleyebiliriz. O halde aforizmalar temelde özdeyişle birbirine benzeyen iki ifade kalıbıdır; tıpkı vecizlerde olduğu gibi birbirlerinden çok ince bir çizgi ile ayrılırlar. Özdeyişler de tıpkı vecizeler ile aynı özellik gösterdiği için vecizelerdeki fark özdeyişlerdeki fark ile aynı olduğunu ortaya koyabiliriz.

Bir diğer aforizmaya benzer kavramlardan biri olan kelam-ı kibar, vecize ve özdeyişler ile aynı anlamlara gelir. Türk milletinin birçok kültürle iç içe geçmiş olmasının verdiği zenginlik ile bir kavrama birden fazla isimle hitap edilmiştir. Kelam-ı kibar “ünlü kişilerin atasözü gibi kullanılır olmuş sözleri.” (Kanar, 2017: 438-439) olarak karışımıza çıkmaktadır. Ünlü kişilerin sözleri olan kelam-ı kibar, “Büyük şahısların atasözü vasfı kazanmış sözü. Kelamın kibarı, kibarın kelamıdır” (Doğan, 2014: 995) manalarında kullanılır. Sözün kibarı yahut kibar tarzda söylenmiş olanıdır. Bu tanımlardan yola çıkarak aforizmaların, kelam-ı kibardan ayrılan yönleri veya benzer özelliklerinin vecizedeki yahut özdeyişteki ile aynı olduğunu ifade edebiliriz.

Sonuç olarak aforizmaların vecize, özdeyiş ve kelam-ı kibar ile aynı özellik gösteren, ufak farklılıkları olan bir ifade tarzıdır diyebiliriz. Buradaki karmaşa biraz da dilimizdeki özleşme yahut başka milletlerden aldığımız kelimelerin çatışması sonucu ortaya çıkmıştır.

1.5.3. İcaz

Belagat ilminde karşımıza çıkan icaz üzerine birçok araştırma ve çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda icazın en üst noktasının Kur’ân-ı Kerim olduğu vurgulanmıştır. Arap medeniyetine ait bir kavram olan icaz, bizim edebiyatımıza buradan dâhil olmuştur. İcaz tarzında söz söyleme geleneği edebiyatımızda giderek yayılmıştır. Bu tarz ifadelere veciz söz söyleme ifadesi de eşlik etmektedir. Belagat kitaplarında uzun uzun anlatılan, örneklendirilen icaz kavramını Sekkaki şöyle tarif

eder: “Orta seviyeli insanların örfündeki ibarelerden daha az ibarelerle maksadı ifade etmek demektir.” (Sekkaki, 2017: 284). *Belagat Terimleri Sözlük*’ünde ise “insanların alışık olduğu lafızlardan daha az lafızla anlamı da bozmadan maksadı söylemektir. Uzun uzun anlatılabilecek bir maksadı kısa, fakat yeterli bir ifadeyle anlatmaktır” (Bulut, 2015: 147) ifadelerine yer verilir. İcaz tanımı “az sözle çok şey anlatma” (TDK, 2011: 1139) manasında da kullanılır. Başka sözlüklerde de bu ve buna benzer ifadelerle karşımıza çıkan icaz, “özlü söz söyleme, kısa söyleme. Az söze çok anlam sığdırma” (Kanar, 2017: 367) özelliğine sahiptir. Sözü etkili ve kısa olacak şekilde ifade eden icazın mana bakımından da yoğun olduğu görülür. Yoğunluğu ise sözü yarıda kesmesi veya ifadeyi kısa kesmesi ile sağlar “kısa fakat yeterli ifade, ihtisar. İcaz-ı muhil manayı anlamayı güçleştirecek ve ifade bozacak şekilde sözü kısa kesme” (Doğan, 2014: 803) anlamları ile sözlüklerde kendine yer bulur.

İcaz kavramı aforizma ile karıştırılan bir kavramdır. Aforizmalarda icazi anlatım vardır. İcazi anlatımın yüksek olduğu sözler birer aforizma olarak alınabilir. Aforizma ve icaz oluşum yönlerinden ve biçim bakımından aynı özellik gösterir. Aralarında bariz bir fark vardır, tarzında hüküm vermek zordur. Aforizma ile icaz arasındaki fark aforizmalar tematik olarak yazılabilirken icazlarda böyle bir kaygı yoktur. Aforizmalar yoğunlukla felsefe ve düşündürücü kavramlara ağırlık verilirken icazda felsefe yapma kaygısı olmadığı görülür. Son zamanlarda ise aklımıza gelecek her konuda yazılan aforizma örnekleri görülürken icazlarda böyle bir kaygı görüldüğü söylenemez. Aforizmalar sadece bir konuda, temada nasihat etme, öğüt verme, yol gösterme gibi özellik bulunabilir ama icaz da böyle bir kaygı görülmez şeklinde sıralanabilir.

İcazı bize Tahir’ül Mevlevi şu şekilde verir: Az sözle çok mana ifade etmektir der, bu tarz ifadelerle “muhez, veciz, vecize” denilir diyerek sınır çizer. İfadenin üç türlü olması gerektiği üzerine durur:

- “ 1— Lafzı az, manası çok
- 2— Manası az, lafzı çok.
- 3— Lafzı, manası derecesinde.

Bunlardan birincisine “icaz”, İkincisine “itnabi”, üçüncüsüne “müsavat” yahut “münakkahiyyet” tabir edilir... İcazı, “icaz-i kasr”, “icaz-i hazf” diye ikiye ayırırlar. İcaz-ı kasr: sözün eksiği olmadığı halde muhtasar ve müfid olmasıdır. “Azıcık aşım, ağırsız başım.” Cümleleriyle Kanuni Sultan Süleyman’ın : Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi ve Cevdet Paşa’nın: Şane-i zülf-i sühandır itiraz mısralarında görüldüğü üzere tefsir ve tavzihe kabiliyeti olan sözlerde icaz-ı kasr vardır... İcaz-i hazf: Anlaşılabilme şartıyla sözün bir parçasını hazf etmektir... İcaz, belagatçilere göre pek makbûldür. Fakat maksadı anlatabilmesi şarttır. Maksadı

anlatamayan icazlar makbul sayılmazlar. Hatta sözün vuzuhunu bozdukları için öylelerine “icaz-i muhil” derler... “ (Mevlevi, 1994: 58-59).

Tahir’ül Mevlevi, ifade üç türlü olur diyerek aslında aforizma ve icazın uzunluk kısalık yönünden, mana yönünden çerçevesini çizer. Özellikle icazda itnâb ile uzun icazlar karşımıza çıkar bu da uzun yazılan aforizmalar ile aynı özellik teşkil eder. Sekkaki, “orta seviyeli insanların örfündeki ibarelerden daha çok ibarelerle maksadı ifade etmek” (Sekkaki, 2017: 284) diyerek itnâb’ın, icaz’a göre maksadı daha fazla lafız ile sözü biraz daha uzatarak ifade edildiğini ortaya koyar. Bir diğer tarif ise “faydaya binaen, insanların alışık olduğu lafızlardan daha fazla lafızla maksadı ifade etmektir” (Bulut,2017: 166). Bu tanımlar üzerine aforizmaların uzunluk bakımından itnâb ile arasında bağlantı olduğunu ifade edebiliriz. Bir sözün itnâb olması belagete göre makbûl olan bir şey değildir. Maksadı anlatabilmek için yapılan itnâb uzun tarzda oluşturulmuş aforizmlara denk geldiğini söyleyebiliriz.

İtnâb’ın kullanıldığı yerlere bakılınca şu genellemelere gidildiği görülür: Anlamın sağlamlaştırılmasında, ilmi ve fikri tartışmalarda ikna için, kanun ve yasaların ifade edilmesinde, güzel ve çirkin şeylerin ifade edilmesinde, nasihatler, vaazlar, kuralların açıklanmasında, coşkulu konuşmalarda duyguları harekete geçiren hitaplarda, tarih vb. konuların yazılmasında, bir kişi, durum, eserin eleştirisinde yahut övgüsünde, sevgi ve aşk duygularının kağıda yahut sözlere dökülmesinde, üzüntünün dile getirilmesinde, eğlenceler yahut kutlamalar gibi özel günlerin ifadesinde, alış-veriş, borç resmi işlerde sözleşmelerin yazılmasında.

Aforizmaların ortaya konmasında da bu özelliklerin bir kaçının ortak olduğu görülür:

- Felsefî durumu açıklama.
- Elem, acı durumlarında.
- Sevgi ve aşk ifadelerinde.
- Övgü ve yergide.
- Tarihi olayların anlatımında.
- Mutluluk ve kutlamalarda... şeklinde ifade edebiliriz.

Aforizmalara ve icazlara söz dizimi bakımından yaklaşıldığında özellikle fesahat, lafız kavramları ön plana çıkar. Belagat ilminde özellikle bu kavramların açıklandığı görülür. Terim olarak fesahat: “Cümleyi oluşturan lafızların akıcı olup kulağa hoş gelmesi, manasının da açık olmasıdır” (Bulut, 2015: 94). Aforizmalar ve icazların söz dizimi bakımından mana kazanarak etkileyici bir hal aldığını ifade edebiliriz. Bu durumda aforizmaların ve icazların fasih sayılabilmesi için birtakım kusurlarının olamaması gerekir. Bu fasih durumu bozan haller ise şu şekilde ifade edilmiştir: “tenafur-ı huruf, garabet, kıyasa aykırılık ve kulak tırmalayıcı olması gibi kusurlardır” (Bulut,2015: 94). Aforizmalara ve icazlara baktığımızda bu hallerin az

olduğu görülür. Bu durum diğer sözlerden daha üstün konuma getirdiğini söyleyebiliriz.

Aforizmalar ve icazları diğer sözlerden daha etkileyici kılan sebebin sadece söz dizimin kendisinden gelmez. Bu konuda Curcani, “Bilinsin ki üstünlük, sözdiziminin kendisinden değil, sözle ifade edilmek istenen anlamlardan ve anlamların birbirine göre aldığı konum ve kullanım biçiminden kaynaklanır” (Curcani, 2016: 87) diyerek söz diziminden ziyade sözlerin seçimi ve konumlandırılması sonucu kazandırılan mânâ olarak bakar. İcaz ve aforizmalarda da sözlerin konumlanması bir araya gelmesi sonucu derin anlamlar kazanır. Bu anlamlar sonucu diğer sözlerden bir üst noktaya ulaşır. Bu durumda kinayeli, mecaz anlatımın kinaysiz veya mecazsız anlatıma göre daha üstün olduğu görülür.

Aforizma ve icazlarda sözlerin güzelliği yahut herhangi bir sözün güzel olup olmadığını kelam ilmi ile anlaşılabilceği üzerine Curcani şu tespitlerde bulunur: “Bil ki ilimlere derecelerini veren, ilimlerin mertebelerini açıklığa kavuşturan, suretlerini açığa çıkaran, ortaya koydukları ürünleri devşiren, sırlarına işaret eden ve her birinin içindeki gizlilikleri ifşa eden şey kelamdır” (Curcani, 2018: 32). Kelam ilmi ile lafızlar arasındaki manaları anlarız. Var olan cümlelerin özünü kavrar diğerlerinden farkını ortaya koyabiliriz. Hatta nesneleri dahi kelam ilmi ile tarif eder, anlamlandırırız. Aforizma ve icazlarda çok manalı oluşu, kinayeli anlatım ve mecazi anlatımın var oluşu kelam ilminin sayesinde açıklığa kavuşturulabileceği görülür.

Özetlemek gerekirse icaz ile aforizma kavramı arasındaki benzerliğin, aforizmalarda icazi anlatımın olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. İcazi üslup ile yazılmış olan aforizmaların daha çok sevildiğini, beğenildiğini ve popüler olduğunu ortaya koyabiliriz. İcazi üslubun Doğu sanatına özgü olan sözün veciz kullanımı ile ilgili ifadeleri kapsarken aforizma ise Eski Yunan medeniyetine kadar uzanan geçmişiyle bilinen bir kavramdır. Bizim kültürümüze ise sonradan dâhil olmuş olan bu kavramlar tarihimizin, milletimizin etkileşim yönünü düşünürsek bir karmaşa oluşturmuş olan kavramlardır. Aslında mesele kavram karmaşasıdır. Dilimizin birçok kültürden etkilenmesi, yenilenmesi, kelimelerin atılıp yeni kelimelerin bulunması neticesinde ortaya çıkan birçok problem gibi bu kavramlarda birbirine karışmıştır denilebilir.

1.5.4. Motto

Aforizma ile benzerlik gösteren diğer bir kavram mottodur. Motto, “özdeyiş, slogan” (TDK, 2011: 1698) anlamlarına gelen kelime aforizma olarak açıklanır. Bir yaşam felsefesi edinmek bir eserin başlangıcındaki vecize tarzında ifade edilmiş sözler ve sloganlar motto olarak karşımıza çıkar.

Kökeni Yunanca olan motto kelimesi, dilimize Fransızcadan geldiği bilinmektedir. Mottolar aforizmalara benzer. Her motto bir aforizmadır. Aforizmanın mottodan farkı ise uzun aforizmaların az da olsa yazılmış olmasıdır diyebiliriz. Mottolar kısa ve slogan cümleleridir. Kısa olmaları ve etkili olmaları akılda kalıcılığı sağlar. Kişilerin hayat felsefelerini, yaşamlarını açıklayan sıkıştırılmış ifadelerdir. Aforizmalara bu yönleri ile benzerlik gösterir. Aforizmalar kişiyi ilgilendirebilecek kadar özelleşebilir, bireysele kadar inen bir yaklaşım sergiler. Bu yönleri ile mottodan ayrılır. Bize göre mottolar, aforizmalar içinden seçilmiş, kişilerin hayatına rehber edindiği sözler olarak ortaya çıkmıştır. Aforizmalar, vecizeler içinden kişilerin kendisini ilgilendirenlerini seçip yaşam felsefesi olarak gördüğü sözlerdir. Aforizmadan farklıdır demek güçtür. Aforizmalar daha kapsayıcı bir özellik gösterir ve aforizmaların mottoyu içine alan bir kavram olduğunu söyleyebiliriz.

1.5.5. Hikmet

Aforizmalar ile benzer özellik gösteren bir diğer kavram “Hikmet/Hikemi” tarzda sözlerdir. Ahmet Yesevi ile başladığı bilinen hikmetler sözlüklerde şu şekilde geçmektedir: “Hikmet ve felsefe ile ilgili. Hikmetli, içinde hikmet bulunan hikemi sözler. Hak ve hakikatle uygun, kısa ve mânâlı söz.” (Kubbealtı Lügati, 2006: 507). Büyük Türkçe Sözlük’te ise “Ahlaki söz, mesel. Hikmet, kolektif tecrübelerin vermiş olduğu ameli ve içtimai dünya görüşüdür.” (Doğan, 2014: 756). Eski bir gelenek olan hikmetlerde genel olarak dinî ve felsefî sözler olması dikkati çeker. Aforizmaların felsefe ile ilgili ifadeleri iki kavramı birbirine yaklaştırsa da aralarındaki farkı da ortaya koyar.

Aforizmalar, sadece felsefe ile değil hayatın her alanı ile ilgili yapılan çıkarımlar olarak karşımıza çıkar. Aforizmaların bir diğer farkı düz yazı şeklinde ifade edilebilir. Hikmetler genelde dörtlükler şeklinde yazılmış bir biçimde bulunur.

Hikmetlerin aforizmalardan ayrılan bir başka yönü tasavvuf ve felsefe ağırlıklı ifadeler olmasıdır. Din eksenli sırlı ifadeler barındırır. Aforizmalar ise daha serbest bir konu seçimi sergiler. Hayattan basit bir mesele dahi yazarın gözlem gücüne göre aforizmalayabilir. Sadece şahsı ilgilendiren meseleler olabilir. Yerel özellik sergileyebilir.

Aforizmalar düşündürücü yönleri ile hikmetlere benzerler. Yazarlarının bilinmesi de ayrı bir ortak yöndür. Farklı yönleri ise aforizma daha özgür bir tema alanına sahip iken hikmetlerin din eksenli ve din adamlarının sözleri üzerinden ilerlemesidir. Biçim bakımından aforizmalar daha slogan tarzı ve düz yazıya yakınsa hikmetler daha çok dörtlük biçiminde karşımıza çıkar. Her hikmeti

aforizma olarak kabul etmek mümkün iken her aforizmayı hikmet olarak alabilmek mümkün değildir.

1.5.6. İcâd

Yeni bir düşünceyi, yeni bir konuyu zihinde bulmaya icâd denir. Şairin daha önce söylenmemiş sözleri ve düşünceleri güzel bir ifade tarzında ortaya koymasıştır. İcâd, “yeniden bir şey çıkarma” (Devellioğlu, 2010: 467) manasında kullanılır. Herhangi bir konuda, yeni bir fikir ortaya koyana “mûcid” adı verilir. Ortaya konulan fikir ve konu dikkat çekici bir güzellikte olana ise “İbdâ” denildiği bilinmektedir. “Her ibdâ, bir icâd olmakla beraber, her icâdın bir ibdâ” (Mevlevi, 1994; 58) olmadığı görüşünün hâkim olduğunu söyleyebiliriz. İcâd, araştırmacılar tarafından genelde ikiye ayrılır: Birincisi yeni bir fikri ifade edebilmek üzere yeni bir tabir bulmaktır. Burada tabir daha çok lafz ile ilişkilendirilir. Lafz ile ilgili olan bu icâdlara “icâd-ı elfaz” denir. ikincisi ise daha çok mana ile alakalı olan icâd olarak karşımıza çıkar. Yeni bir kelime yahut unutulmuş bir kelime bulmak durumundaki icâdlara “tevric-i icâd” denilir.

İcâd kavramı aforizma ile benzerlik gösteren bir başka kavram olarak karşımıza çıkar. İcâdların lafz ve mânâ olarak orijinallik barındırması aforizma ile benzerlik gösterir. Aforizmalarında yeni bir fikir ve konu ortaya koyması aforizmaların özgün olmasını sağlar. İcazi bir üslubun olduğu aforizmalar hem mânâda hemde lafzda orijinallik kazanırken içerik ve lafzda daha önce görülmemiş bir tarzda ortaya konması bakımından icâd özelliği gösterir diyebiliriz.

1.5.7. Ferd (Müfred)

Ferd yahut müfred olarakta bilinen kavram daha çok Divan edebiyatında görülür. Şiir bütünlüğü göstermeyen Tahir’ül Mevlevi’nin, “ kafiyesiz beyit” dediği beyitlerdir. Sözlüklerde, “Tek, yalnız, basit, tekil. İki mısra arasında kafiye bulunmayan beyit” (Devellioğlu, 2010: 832) olarak tanımlanır. Kafiye şart olmadığı ferdler yazılmaya değer olması için “mânâsının dikkat çekici olması” (Kumsar, 2020; 218) gerekir.

Aforizmaların, ferdlerden ayrılan yönünün ferdlerin daha çok şiir kalıbında olması olarak gösterilebilir. Aforizmalar düzyazı şeklinde yazılabilirken ferdlerin şiir formu dışına çıkması zordur. Aforizmaların, ferdler ile mânâ ve fikir yönünden yoğunluk içermesi bakımından paralellik gösterdiğini söyleyebiliriz. Şiirsel üslup görülen aforizmalar ile ferdlerin üslup bakımından benzer olduğunu ortaya koyabiliriz.

1.6. Aforizma Yazarının Özellikleri

Aforizma yazarı öncelikle keskin bir gözlem gücüne sahip olmalıdır. Hemen herkesin gelip geçtiği yahut yaşadığı olaydan ders çıkarabilecek bir gözlem gücüne sahip olması gerekir. Aforizma yazarı gözlem gücünün yanında dilin imkânlarını da ortalamanın üzerinde bilmesi ve kullanması gerekmektedir. Yapılan sağlam gözlemleri dilsel olarak ifade edebilmesi gerekmektedir. Ayrıca yapılan gözlemlerin yazarı aklı ve ruhu üzerinde tesiri olacak şekilde etkilemiş olmalı ki yazıya dökülmüş olsun.

Aforizma yazmak zorlu bir süreçtir. Levent Büyükarak'ın *Düşünceden Yansıyanlar* adlı kitabının ön sözünde aforizma yazan yazar, "Bu kitapta okuyacağınız onlarca ve yüzlerce cümleler ansızın düşüncelerimden yansımadı elbet. Bunlar yılların biriktirdiği ve yılların birikimiyle var olan enerjinin anlık patlaması ve ardından yansımasıydı" (Büyükarak, 2015: 5) ifadelerini kullanarak yıllardır biriken yaşanmışlıkların neticesinde dolan yazarın bir anda patlaması sonucu aforizmalar ortaya çıkar. Yazarın ifadelerinden de anlaşılacağı üzere yılların sonucunda gelen damıtılmış sözlerdir. Rastgele bir anlatım ve yazma söz konusu değildir. Aforizma yazarlarının ortak noktası, tüm yazarların ortak noktası da diyebileceğimiz duyarlılıktır. Herkesin dikkat etmediğine yazar hassasiyet göstererek bir cümle yahut büyük bir eser meydana getirebilir.

Aforizma yazan yazarların bir başka özelliği yoğun bir düşünme hallerinin olmasıdır demek mümkün. Yazar hayatta yaşadığı olaylar ve durumları akıl süzgecinden geçirerek ortaya koyduğu görülür. İfade edilemeyen olay ve duyguları ortaya koyarken yoğun düşünme ve dil becerisi ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Aforizma yazarları yoğun gözlem, keskin zekâ, dili ortalamanın üzerinde kullanma ve yoğun düşünme özellikleri barındırır.

Aforizmalar hayattaki yaşanan olayların yahut uzun yaşanarak elde edilebilecek hallerin sıkıştırılmış şeklidir. Mehmet Eroğlu'nun *Edebi Aforizmalar* kitabında "her söz sıkıştırılmış bir dosyaya benzer" ifadesi hayatta yazarın uzun uzun yaşamış olduğu veya başka bir kişinin uzun uzun yaşamış olduğu olayları, durumları sıkıştırarak aktardığı ve aktarabilme özelliği göstermesi gerektiğini düşündürür. Evet, her duyguyu uzun uzun yaşayacak zamanı bulamayabilir insan, bunun için aforizma yazarının keskin gözlem gücü ve tecrübeleri sonucu aktardığı bu sıkıştırılmış sözler, okuyanın da tecrübelenebildiği sözler olarak karşımıza çıkar.

Aforizma yazarının okumuş olması, aydın olması bir avantaj olarak karşımıza çıktığını ifade edebiliriz. Aforizma yazarının sesini duyurabilmesi için bu

durumun şart olduğunu bilmemiz gerek. Çevremizde hayat mektebini bitirmiş kişiler ile denk geliriz; bu kişilerden de aforizma tarzı hayat görüşleri duyarız, aralarındaki en büyük farkın aydın yahut kendini geliştirmiş bir aforizma yazarının dili kullanma becerisinden geldiğini ortaya koyabiliriz. Aforizma yazarını ortaya koyan en büyük şartın yaşanmışlık olduğunu ifade edebiliriz.

Kısaca aforizma yazan gözlem yapabilme, keskin zekâya, yaşanmışlıkları yahut aforizma sözlerini ifade edebilecek tarzda dil kabiliyetine, çıkarım yapabilmeye sahip olmalıdır. Aforizma yazmak güç bir iştir, aforizma seçmek en az aforizma yazmak kadar güç bir iştir.

Aforizma seçen kişide aforizma yazan kişi kadar bilgili, estetik bir zevke sahip olmalıdır. Aforizmaları eserlerinde çok kullanan bir yazarda aforizmayı keşfetmek, anlamak gereklidir. Özellikle eserin içerisinden parçalayarak alınan aforizmaların seçilip ortaya konması zor bir süreçtir. Aforizma yazan yazar kadar aforizma seçen kişi de gözlem gücüne, zekâya, çıkarım yeteneğine sahip olmalı, tespit gücü ya da farkındalığı artmış bir özellikte olması gerektiğini ifade edebiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1.Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hayatı ve Eserleri

Ahmet Hamdi Tanpınar, 23 Haziran 1901 tarihinde İstanbul'da Şehzâdebaşı'nda dünyaya geldiğini “Antalyalı Genç Bir Kıza Mektup” adlı yazısından öğreniriz. Babası Osmanlı İmparatorluğu döneminde çeşitli yerlerde kadılık görevlerinde bulunmuştur. Babasının Hüseyin Fikri Efendi, annesinin Nesibe Bahriye Hanım olduğu bilinmektedir. Babasının imparatorluk döneminde çeşitli illerde kadılık yapması sonucu Tanpınar'da birkaç şehir gezmek durumunda kalmıştır. Ergani, Sinop, Siirt, Kerkük, Antalya olmak üzere birçok yeri tanıma imkânı bulduğunu söyleyebiliriz.

Babasının Kerkük'e tayini çıktığında 13 yaşında olduğu ifade edilmektedir. Tanpınar bu yolculuk esnasında annesini kaybeder. Babası iki yıl kadar Kerkük'te görev yaptıktan sonra Antalya'ya tayini çıkar. Ahmet Hamdi Tanpınar için Antalya his dünyasında önemli bir yer tutar.

Babasının mesleğinden dolayı Ahmet Hamdi Tanpınar'ın tahsil hayatı birçok yerde devam eder. İlk tahsiline İstanbul'da başlayarak Sinop ve Siirt ortaokullarında okur. Lise'yi Vefa, Kerkük ve Antalya liselerinde tamamladığı bilinir.

Birçok yeri, kültürü, insanı tanıma fırsatı bulan Tanpınar eserlerine de bu çok sesliliği yansıtır. İlk estetik anlayışı Ergani'de “... kar tekrar yağmaya başladı. Bir çeşit çok lezzetli bir hayranlık içinde kalmıştım. Bu ânı her karlı günde hatırlar ve yağmasını beklerdim” (Tanpınar, 2017: 16) diyerek kar manzarası karşısındaki hislerini ortaya koyar. Tanpınar'ın çocukluğunda Kerkük'te dinlediği masalları, efsaneleri eserlerinde görmek mümkündür. Bu yıllarda Fransızca'yı öğrendiği de binmektedir. Bu şekilde Batıya da açılan Tanpınar, Batılı kaynakları da okumaya başlar.

Yüksek tahsilini yapmak için Antalya'dan İstanbul'a gelir. 1919'da Edebiyat fakültesine girer. Tanpınar'ın zihin dünyasını etkileyecek olan Yahya Kemal ile tanışır. Yahya Kemal'in öğrencisi olduğu yıllarda birçok okuma yapar ve birçok entelektüel tartışmalara katılır.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın edebî gelişimde önemli yeri olan Dergâh Dergisini Yahya Kemal çıkarmaya başlar. Dergâh Dergisi ve bu dergide Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yazılarının çıkması Tanpınar'ın kaleminin gelişmesine katkıda bulunur. Özellikle bu yıllarda Dergâh'ta birçok dostluklar kurduğu bilinir. Bunlardan en önemli birkaç isim ise Ahmet Kutsi Tecer, Nurullah Ataç gibi şahsiyetlerdir.

Üniversiteden mezun olduktan sonra Erzurum Lisesi'nde edebiyat öğretmenliğine başlar. 1923'ten sonra Anadolu'nun çeşitli yerlerinde öğretmenlik yapar. Bu gezip görmeler ona büyük bir eser vermesinde yardımcı olur. *Beş Şehir*, adlı eserinde özellikle gezdiği ve Türk tarihinde önemli bir yer tuttuğuna inandığı şehirlerden bahseder.

Tanpınar tüm bu süreçleri yaşarken Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılma aşamasına şahitlik eder, birçok savaş görür. Gençlik yılları diyeceğimiz dönemde Kurtuluş Savaşı gibi sarsıcı süreçler yaşanır. Kurtuluş savaşı sonunda yeni bir ülkenin temelleri atılır. Genç ülke yeni bir alfabe sistemi ile yeni bir eğitim anlayışı benimser. Tüm bu hızlı değişimler Tanpınar'ın düşünce dünyasını etkilediğini ifade edebiliriz. Tanpınar tüm bu süreçleri yaşarken eserlerinde de bu etkiyi görmek mümkündür.

Tanpınar'ın edebî kimliğinin inşasında tarihi olayların yer ettiği görülür. Bu tarihi olayların yanında bazı sanatçılar da Tanpınar'ın edebî kimliğini bulmasında büyük rol oynamıştır. Özellikle Yahya Kemal Beyatlı, Baudelaire, Verlaine, Mallarme, Valery, Gide gibi sanatçıları tanıyıp okudukça sanat dünyası daha da şekillenmeye başlamıştır diyebiliriz.

Müzik ve resim gibi alanlara ilgisi güzel sanatlar fakültesinde başlar. Batı müziği ve resmi ile ilgilenir ve araştırmalar, okumalar yapar. Tanpınar eserlerinde “rüya, mûsiki ve şuurlu çalışma fikri etrafında toplanabilecek olan bu estetik” (Sağlık, 2002: 7) anlayış ile diğer sanatçılardan ayrılarak bugünkü konumunu kazandığını söyleyebiliriz. Özellikle estetik bir yönü olan Tanpınar eserlerinde de rüya, mûsiki, resim gibi alanlardaki bilgi birikimi ile estetiğini yansıtmaya çalışır.

Tanpınar'ın estetik anlayışı üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Estetik anlayışı ile ilgili Şaban Sağlık, Ahmet Hamdi Tanpınar özel sayısında arayış, güzellik, geçici sarhoşluk, bireysel zevk, din, insan, kültür gibi kavramlarla ilişkilerini tespit etmiştir. Tanpınar'da estetik zevkin ön planda olduğu görülür.

Tanpınar, eserlerinde sadece estetik değil musiki bakımından da mükemmelle ulaşmak ister. Özellikle şiirlerinde musiki ön plana çıkar. Antalyalı Genç Kıza Mektup'ta, “Benim şiir anlayışında bazı rüyalara içimizde refakat eden duygu mühimdir. Asıl olan bu duygudur. Musiki burada işe girer. Bunu, yaşadığımızdan başka bir zamana girmek diye tarif ederim...” (Tanpınar, 2017: 321) ifadeleriyle musikinin eserleri arasında nerede ve nasıl konumlandığını ifade eder.

Batı musikisi ile yetinmez Doğu musikisini de iyi bilir. Özellikle Tanpınar'ın Dede Efendi, İtri gibi bestekârları eserlerinde sıklıkla kullandığı görülür. Eserlerinde Batılı ve Doğulu müzisyenlerden, bestelerden sürekli bahseder. Mahur Beste romanında müzik makamlarını, musiki terimlerini, müzisyen isimlerini yoğun olarak kullandığı görülür.

Doğu ve Batı kültürünü küçük yaşlarda tanıyan, kitaplarda gören hatta yaşamının son evrelerinde Batıyı dolaşma imkânı bulan Tanpınar'ın, Doğu-Batı sentezi düşüncesi ile eserlerini bir araya getirdiğini ifade edebiliriz. Edebiyatımızda da derin tartışmalara sebep olmuş olan eski edebiyat- yeni edebiyat tartışmalarında inkârcı bir tavır sergilemediğini söyleyebiliriz. Edebiyat derslerinin günümüz problemlerine odaklanması gerektiği düşüncesi ile Tanzimat'tan başlayarak verilmesi gerektiği görüşünde olduğu bilinir.

Tanpınar, yönünü Batı'ya dönen Türk insanının bir ikililik yaşadığı yönünde tespitleri vardır. Özellikle eserlerinde bu ikililik buhranını vermeye çalışmıştır diyebiliriz. Tanzimat ile başlayan Batı hayranlığımızı, Avrupa kompleksi olarak tanımlar.

Türk edebiyatını modern ve muhafazakâr bir çizgide birleştirerek özellikle modern zamanımızda da popülerliğini artırmıştır diyebiliriz. Popülerlik konusunda yaşadığı dönemde pek ilgi görmediğinden şikâyet eder. Edebiyat dünyasında büyük yazarların zamanla ve yavaşça değerinin anlaşıldığı görülür. Tanpınar da tıpkı bu tarz yazarlar gibi günümüzde değeri katlanarak artmaktadır. Son zamanlarda eserleri farklı dillere çevrilerek yurt dışında da tanınmaya başlandığını ifade edebiliriz. Her geçen gün değeri daha çok anlaşılan, eserleri okundukça farklı yönleri keşfedilen bir Tanpınar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sırasıyla *Şiirler* (1961), *Abdullah Efendi'nin Rüyalari* (1943), *Yaz Yağmuru* (1955), *Huzur* (1949), *Mahur Beste* (tefrika 1944, kitap 1975), *Sahnenin Dışındakiler* (tefrika 1950, kitap 1973), *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (1961), *Aydaki Kadın* (1987), *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (1949), *Beş Şehir* (1946) *Yahya Kemal* (1962), *Edebiyat Üzerine Makaleler* (1969), *Yaşadığım Gibi* (1970) ve *Tanpınarın Mektupları* (1974) isimli eserlerini yayımlamıştır. Eserlerinden anlaşılacağı üzere şiir, roman, deneme, inceleme, edebiyat tarihi ve mektup türünde edebiyatımıza katkı sağlamıştır.

Doğumundan ölümüne kadar her alanda sıkıntılar çektiği bilinen Tanpınar'ın özellikle Osmanlı İmparatorluğunun yıkılış evresine tanıklık etmesi, annesinin ölümü, Kurtuluş Savaşı gibi birçok savaşa şahitlik etmesi, yeni bir devletin kuruluşu ve bu kuruluş sancıları bunlardan sadece birkaçıdır. Kendisinin sürekli şikâyet ettiği iki şey vardır: Biri maddi imkânsızlık diğeri ise eserlerine olan ilgisizliktir.

Tanpınar ömrünü edebiyata, okumaya, aydınlanmaya adanmış bir aydınımızdır. Yaşamı boyunca güzeli, zamanı, insanı, hayatı sorgulayan bir yaklaşım sergilemiştir. Tanpınar son ana kadar proje üretmekten kaçınmamış hep yazmanın peşinde olmuştur. Bazı eserleri ve projelerinin vefatı ile yarıda kaldığı bilinmektedir.

Tanpınar, çeşitli hastalıklar yaşadığı bilinir. 23 Ocak 1962’de fenalaşarak hastaneye kaldırılan Tanpınar, 24 Ocak 1962’de vefat etmiştir. Cenazesinin, Rumeli Hisarına defnedildiği bilinmektedir.

Çocukluk yaşından gençlik yıllarına kadar birçok kültürü, insanı, coğrafyayı tanıma imkânı bulan Tanpınar eserlerinde de bu çok sesliliği yansıttığı görülür. Tanpınar birçok kültürü tanınması, felsefeye olan yatkınlığı, farklı coğrafyaları görmesi ve kitaplarla olan münasebeti onun dilini de etkilemiştir. Eserlerinde bu çok seslilik aforizma olarak karşımıza çıkmıştır diyebiliriz. Tanpınar tüm bu süreçte birçok deneyim edinir. Edindiği bu tüm deneyimler eserlerine adeta birer aforizma olarak yansıdığı görülür.

Tanpınar’ın eserlerinde aforizma kullanması sadece bilgi birikiminden ileri gelmez. Birçok coğrafyayı tanımış olması ona güçlü bir gözlem yapma kabiliyeti kazandırmıştır. Murat Koç’un ifadeleriyle: “Çevresindekilerin hiçbiri Tanpınar’ın dikkatlerine sahip değildir. Çünkü Tanpınar’da içten bakış vardır. Gözüyle gördüğü şeyleri unutmaz, onları bir müddet kendi içinde yaşar ve daha sonra zengin çağrışımlarla yazıya döker” (Koç, 2014: 22) diyerek güçlü gözlemleri sonucu estetik algısı ve mükemmeliyetçi yapısıyla eserlerinde aforizma tarzı üslubun ortaya çıktığını ifade edebiliriz.

Tanpınar’ın eserlerinde aforizmalara rastlanması onun hayata çok farklı pencerelerden bakmasından ileri gelir. Resim, felsefe, müzik, heykeltıraşlık ve müze merakı gibi farklı merakları onun eserlerinde aforizmaları karşımıza çıkardığını söyleyebiliriz.

Aforizmaların, derin bir okuma süreci sonunda hayatta edinilen bilgilerin ışığında estetik bir dil ile ortaya konmuş kalıp cümleler olduğu bilinmektedir. Tanpınar’ın küçük yaşlarda Fransızca öğrenmesi, Batılı birçok kaynağı okuması hayatta karşılaştığı olaylara ve durumlara karşı bugünkü üslubunu kazanmasını sağlamıştır. Özellikle dikkat üzerine yoğunlaşan Tanpınar, eserlerinde ve çevresinde dikkate önem verir. Tanpınar, derin gözlemi ve farklı okumalardan elde ettiği birikim ile eserlerinde sıkça aforizma, vecize kullanır. Tanpınar’ın birçok alana ilgi duyması Tanpınar’ın eserlerine de aforizma olarak yansıdığını ifade edebiliriz. Tanpınar’a bugün fazla ilgi duyulmasının nedeni tüm bu özelliklerin yanında aforizma tarzındaki ifadeleridir de denilebilir.

Zaman, rüya, bilinç, bilinçdışı gibi psikoloji ve felsefe bilimine ait konulara ilgi duyması, bu konularda okumalar ve keskin gözlemler yapması eserlerinde aforizma tarzı ifadelerle sıkça rastlamamıza sebep olan bir başka özelliktir.

Sadece keskin bir gözlem, okuma yahut derin bir hayat tecrübesi sonucunda aforizmalar ortaya çıkmaz. Aforizmalar bu şekilde ortaya konmuş olsaydı bugün herkes aforizma kitapları çıkarırdı. Aforizmalar edebiyatımızda o kadar sık rastlanan bir ifade değildir. Aforizmaları ortaya koyabilmek için yeterli bir dil eğitimi, estetik algı, keskin bir gözlem, merak, deneyimleri estetik tarzda kalıp ifadelerle dökme gibi birçok özelliğin olması gerekir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserlerinde bu kadar çok aforizmanın olmasını kişiliğinde tüm bu özellikleri barındırması olarak ifade edebiliriz.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bütün eserlerinde aforizma tespitinde bulunurken yayımlanmış aforizma kitaplarından ve aforizma üzerine yazılmış makalelerden hareket etmeye gayret gösterdik. Aforizma derlemesini yaparken tüm eserlerini tarayarak ilk olarak aforizma olabilecek ifadeleri almaya özen gösterdik. Yaptığımız okumalar neticesinde özellikle etkileyici olan aforizmaların kısa ifadelerden oluşması sonucu, kısa cümle yapılarından oluşan aforizmaları seçmeye çalıştık. Özellikle uzun cümle yapısında olan aforizmaları ise yine yoğun ifade barındırması ve uzun aforizmaların yayımlanmış aforizma kitaplarında görülmesi üzerine çalışmamızda da Tanpınar'ın uzun cümle yapısında olan aforizmalarını seçmeye çalıştık.

Tanpınar'ın bütün eserlerinde eleme yaparak oluşturduğumuz aforizmaları daha kolay bulabilmek adına eser ismi ve sayfa sayısı belirttik. Aforizmaları seçtiğimiz Tanpınar'ın eserlerini kaynakça kısmında gösterdik. Her bir aforizma ifadenin yanında eser ismi ve sayfa numarası vermemizin başka bir nedeni aforizmaları belirli bir eserin içinden parçalayarak alıyor olmamızdır. Bu parçalama esnasında kökü kaybetmemek, aforizmaların önü ve arkasındaki cümle yapılarına kolay ulaşmak içindir. Anlam bütünlüğü kavranamayan aforizmaların kolayca bulunabilmesi ve merak edilen aforizmaya rahat ulaşabilmek için bu yöntemi tercih ettik.

Tanpınar'ın aforizmaları hayatın her alanı ile ilgili olduğu görülür. Aforizmaları seçip ededikten sonra içeriklerine göre başlık vermeye çalıştık. Çalışmamızda da dağınıklık olabileceği endişesi ile Tanpınar'ın aforizmalarını içeriklerine göre tasnif etmeye gayret ettik. Aforizmaları içeriklerine göre tasnif edip onları alfabetik sıraya koyarak bir dizin oluşturmaya çalıştık.

2.2. Ahmet Hamdi Tanpınar ve Eserleri Üzerine Yapılmış Bilimsel Çalışmalar

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın sanatçı kimliği ve eserleri üzerine birçok çalışmanın yapıldığı bilinmektedir. Tanpınar üzerine yapılan çalışmalar yüksek lisans, doktora, makaleler ve bazı kitaplardan oluşmaktadır. Kitapların ön sözünden ve içeriğinden yola çıkarak oluşturduğumuz Tanpınar üzerine dikkat çeken bazı önemli çalışmalar şu şekildedir:

Mehmet Akif Ertaş tarafından 2017 yılında *Tanpınar'ı Sevmek* adlı çalışması Lakin Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Çalışma Tanpınar'ı edebiyatta, dilde teori inşacısı olarak konumlandırmaya gayret etmiştir. Tanpınar'ın eserlerine teori inşacısı olarak yaklaşp Tanpınar'ın teori inşası üzerine görüşlerini ortaya koyan bir çalışmadır.

Alberto Manguel'in yapmış olduğu çalışmada *Tanpınar'ın İzinde Beş Şehir* adlı kitabı Yapı Kredi Yayınları tarafından 2016 yılında deneme türünde yayımlanmıştır. Tanpınar hayatında önemli yer tutan beş şehiri yeniden gezip görerek çalışmasını ortaya koymuştur. Bu sefer Tanpınar'ın rehberliğinde Alberto Manguel'in gözünden bu beş şehir hakkındaki izlenimleri, gözlemlerini aktardığı yazılarından oluşmaktadır.

Tanpınar'ın Türküsü Nurettin Albayrak tarafından 2016 yılında çıkarılmıştır. Çalışmada Tanpınar'ın eserlerinde halk edebiyatı ve özellikle türküler üzerine tespitlerden oluşmaktadır. Çalışma Tanpınar'ın üzerinde pek az durulan yönlerinden biri olan halk edebiyatı unsurları üzerinedir. Tanpınar'ın türkülere bakışı üzerine tespitleri de bulunmaktadır.

Ahmet Hamdi Tanpınar Fransızca'yı küçük yaşlarda öğrendiği bilinmektedir. Nezahat Özcan 2016 yılındaki *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Fransızca Kelimeleri* adlı çalışması Tanpınar'ın eserlerindeki Fransızca kelimelerin tespitlerinden oluşan ve açıklamaları verilen bir çalışmadır. Kitap Akçağ Yayınları tarafından çıkarılmıştır.

Mehmet Kaplan'ın, Tanpınar üzerine çalışması Dergâh Yayınlarından çıkmıştır. Bu çalışma Zeynep Kerman tarafından hazırlanmıştır. Kitap *Yavaş Yavaş Aydınlanan Tanpınar* adıyla 2015 yılında yayımlanmıştır. Bu çalışma Kaplan'ın eserlerine alınan makale ve denemelerinden oluşur. Aynı zamanda Tanpınar hakkında yazmış olduğu ön söz yazılarını bir araya getirir. Kaplan'ın gazete ve dergilerde kalan yazılarından da katkı sağlayarak oluşturulmuştur.

Dergâh Yayınları tarafından 2015 yılında çıkarılan başka bir çalışma Murat Koç tarafından kaleme alınan *Ahmet Hamdi Tanpınar Araştırmaları Ömrün*

Gecesinde Bir Sükût adıyla çıkarılmıştır. Kitap Tanpınar üzerine yazılmış çeşitli başlıklar altında her biri makale niteliğinde yazılardan oluşmaktadır. Bu başlıklardan en dikkati çekenler ise Beş Şehir’de Din ve Tasavvuf, Tanpınar’ın Işık, Renk ve Manzara Cenneti: Boğaziçi gibi başlıklardır.

Tahir Abacı’nın Tanpınar üzerine bir çalışması *Gerçeklik Açısından Ahmet Hamdi Tanpınar* 2015 yılında yayımlanmıştır. Özellikle *Tanpınar’ın Romanlarında Akrabalık İlişkileri ve Soyağacı Çizelgesi* başlığı ile Tanpınar’ın eserlerindeki tarihi mekânlar ve kişiler tespiti önemlidir.

Elmas Şahin, 2015 yılında *Zamana Vuran Dalgalar Virginia Woolf /Ahmet Hamdi Tanpınar* adlı çalışmasıyla Tanpınar’ın Huzur adlı romanı ile Woolf’ün Mrs. Dalloway romanları zaman, bilinç kavramları ile bilinç akışı tekniğine göre incelenmektedir.

Turan Alptekin çalışmasını 2015 yılında Yapı Kredi Yayınları tarafından çıkarılan *Tanpınar’ın Ölümü Apologia* adı ile deneme türünde kaleme almıştır. Akademik bir kaygı ile yazılmayan bu çalışmada Tanpınar ve çevresinde oluşan yargılar üstüne gitmek Tanpınar’ın siyasi görüşlerinde durduğu konum ve edebi kişiliğini doğru bir noktaya ulaştırmak amacıyla kaleme alınmıştır. Çalışmaya Apologia demesini ise Tanpınar’ı yargılamak isteyenleri Anytos ve Meletos olarak hatırlatması olarak ifade etmiştir.

Deneme türünde yazılan *Tanpınar’a Biraz Huzur Verelim* Oğuz Demiralp tarafından 2014 yılında kaleme alınmıştır. Basımını Yapı Kredi Yayınları üstlenmiştir. Demiralp, Tanpınar’ın eseleri üzerine hâlâ yeni sözlerin söylenebileceğini göstermeye çalışmıştır. Özellikle Tanpınar’ın eserleri ve eserlerin başka yazarlarla ilişkisini ifade etmeye çalışılmıştır. Kitap birbirinden ilginç başlıklar ile Tanpınar ve eserleri üzerine yazılmış bir denemedir.

Sefa Kaplan, tarafından çalışılan *Geç Gelen Adam Ahmet Hamdi Tanpınar* adlı çalışmasını 2013 yılında basılmıştır. Alışılmışın dışında biyografik bir çalışmadır. Çalışma hayatı, eserleri, sanatı üzerine bildik çalışmaların dışında Kaplan ile mektuplaşmaları esere romansı hava kazandırarak adeta otobiyografik olarak oluşturulmuş bir çalışmadır.

Abdullah Uçman’ın da öncülük ettiği Seval Şahin Gümüş’ün doktora çalışması geliştirilerek Kapı yayınları tarafından 2013 yılında basılarak yayımlanmıştır. Kitap beş bölümden oluşmaktadır. Modernleşme ve oyun üzerinden Tanpınar’ın eserlerinden hareketle birçok kavram irdelenmiş, Tanpınar’ın eserlerinde yapmış olduğu oyunları ortaya koymaya çalışmıştır. Kitap *Modernizmin Oyunu Oyunun Modernizmi Tanpınar’da Oyun* adı ile yayımlanmıştır.

Kadim yayınlarından Besim F. Dellaloğlu tarafından 2012 yılında *Modernleşmenin Zihniyet Dünyası Bir Tanpınar Fetişizmi* adlı çalışma çıkarılmıştır.

Çalışmada Zihniyet, Şahsiyet, Fikriyat, Cemiyet, Nihayet bölümlerinden oluşmaktadır. Her bir başlıkta çeşitli konular irdelenmiş, özellikle sosyolojik açıdan değerlendirmeler mevcuttur.

Ahmet Hamdi Tanpınar estetik algısı ve estetik bilinci üzerine İbrahim Şahin'in ortaya koymuş olduğu görüşler, *Ahmet Hamdi Tanpınar/ Haz ve Günah/ Bir Tanpınar Yorumu* adlı çalışması Kapı Yayınları tarafından 2012 yılında çıkarılmıştır. Bu çalışmada estetik bilinci ve dili ile Ahmet Hamdi Tanpınar'ın görünüşü aktarılmıştır. Özellikle Tanpınar'ın dili üzerine estetik bir çalışma olması Tanpınar'ın eserlerine estetik bir dil bilinci ile yaklaşımı, ifade edilmeye çalışılmıştır.

Dergâh yayın evinden çıkan bir başka önemli kitap M. Orhan Okay'ın çalışması olan *Bir Hülya Adamının Romanı* adlı çalışmasıdır. Kitabın ilk baskısı 2010 yılında çıkmıştır. Bu çalışmada Tanpınar'ın hayatı, ailesi çevresi belgeler ve fotoğraflarla desteklenerek ortaya konmuştur.

Handan İnci Tanpınar üzerine çalışmaları ile dikkat çekmiştir. Handan İnci'nin *Ahmet Hamdi Tanpınar/ Tanpınar Zamanı/ Son Bakışlar* adıyla 2010 yılında *Dünyada ve Türkiye'de Tanpınar Zamanı* başlıklı uluslararası bir sempozyum yazılarının toplanarak ortaya konduğu bir çalışmadır. Birçok araştırmacının konuşmalarının da yer aldığı çalışmada özellikle açılış konuşmaları ile Orhan Okay, Doğan Hızlan, Enis Batur gibi yazarlar yer almaktadır.

2010 yılında çıkan bir diğer çalışma Şaban Sağlık tarafından çıkarılmıştır. Özellikle 1998 yılı *Popüler Roman ve Estetik Roman Açısından Ahmet Hamdi Tanpınar ve Esat Mahmut Karakurt'un Romanları Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma* adlı doktora çalışmasının yanında Tanpınar ve Karakurt'un Romanları seçilerek ortaya mukayeseli bir çalışma çıkmıştır. 2010 yılında *Bir Popüler Romancı Esat Mahmut Karakurt/ Bir Estetik Romancı Ahmet Hamdi Tanpınar* adlı kitap Akçağ yayınları tarafından çıkarılmıştır. Popüler roman ve estetik roman kavramı üzerinde karşılaştırma yapılmaya çalışılmıştır.

Kayıp Zamanın İzinde 2010 yılında Doğu-Batı Yayınları tarafından çıkarılan Mehmet Aydın'ın çalışmasıdır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eski-yeni tartışmaları hakkında ki görüşleri, gelenek ve kimlik sorunları üzerine karşılaştırmalar, zaman, ölüm, hayat, medeniyet, kültür düşünceleri farklı okumalar yoluyla ifade edilmeye çalışılmıştır. Birçok yazardan okumalar ile Tanpınar karşılaştırılması ortaya konmuştur.

Yunus Balcı, *Tanpınar Trajik Bir Şair ve Şiir* adlı kitabı 2008 yılında yayımlamıştır. Kitap 2004 yılında Denizli'de *Tanpınar'ın Şiirinde Trajik Durum* adıyla basılmış tezin gözden geçirilerek ve genişletilerek çıkarılmış halidir. Çalışmalarda Tanpınar'ın eserlerindeki trajik durumun boyutu irdelenirken bu trajik çatışmanın kaynağının nereden geldiği ifade edilmeye çalışılmıştır

Toplumbilim aylık dergisi, *Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı*'nı 2006 yılında çıkarmıştır. Sayı M. Orhan Okay, Doğan Hızlan, M. Fatih Andı, Turgay Anar gibi önemli araştırmacıların, Tanpınar ve eserleri üzerine yazdığı çeşitli yazılarından oluşmaktadır.

Ahmet Hamdi Tanpınar üzerine çıkan bir diğer önemli çalışma 2022 yılında Hece aylık edebiyat dergisinin çıkarmış olduğu *Ârafta Bir Süreklilik Arayışı Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar* özel sayısıdır. Ahmet Hamdi Tanpınar üzerine özellikle eserlerine değinilen çeşitli yazılardan oluşmaktadır.

Hece aylık edebiyat dergisinin çıkarmış olduğu *Ahmet Hamdi Tanpınar Ve Mûsiki* adlı çalışma Nesrin Tağızade Karaca tarafından 2005 yılına çıkarılmıştır. Tanpınar'ın nesirleri, roman ve hikâyelerinde mûsikinin araştırılarak ifade edildiği bir çalışmadır.

Akçağ yayınları tarafından 2004 yılında Sevim Kantarcıoğlu'nun *Yapıbozumcu ve Semiotik Yaklaşımlar Işığında Tanpınar Hikayeleri* adlı çalışma basılmıştır. Bu çalışmada Kantarcıoğlu, nesir dilini ritmi ile ortaya konulan kısa hikayelerin romandan aldığı kategorileri sanatsal bir dilin eksilteli yapılarıyla nasıl bağdaştırdığı üzerine tartışmaları ifade etmiştir. Özellikle Tanpınar'ın dilinin etkisi kısa cümle yapıları ile okuyucu üzerindeki etkileri konusunda durulmuştur. Mukayeseli bir çalışma ürünüdür.

Ahmet Hamdi Tanpınar üzerine Abdullah Uçman ve Handan İnci'nin hazırlamış olduğu "*Bir Gül Bu Karanlıklarda*" *Tanpınar üzerine Yazılar*, 2002 yılında çıkmış ciddi bir çalışmanın ürünüdür. Kitapta 75 yazarın Ahmet Tanpınar üzerine yazılarının toplanmış olduğu görülür. Bu kitabı özel kılan kitabın arka kısmında yer alan Ahmet Hamdi Tanpınar üzerine kitaplar bibliyografyası, yazılar bibliyografyası (Alfabetik), yazılar bibliyografyası (Kronolojik) olmak üzere Tanpınar üzerine yapılan çalışmaları bir araya getirmiş olmasıdır, diyebiliriz. Bu bibliyografya araştırmacılara kolaylık sağlarken hızlı bir şekilde tarama imkânı da sağlamaktadır.

2001'de *Ahmet Hamdi Tanpınar Bir Kültür, Bir İnsan* adlı çalışma Turan Alptekin tarafından yapılmıştır. Çalışma Tanpınar'ın ders notları esas alınarak hazırlanmıştır. Özellikle Turan Alptekin'in Tanpınar'ın yakınında oluşu, anılar biriktirmesi sonucu kitapta Tanpınar'ın bu anılarını şair, romancı, münekkitt kimliğini ifade eden bir çalışma olarak karşımıza çıkar.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın müzik bilgisini vermiş olduğu eserlerde görmek mümkündür. 2000 yılında Tahir Abacı *Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi Tanpınar'da Müzik* adlı çalışmasıyla Yahya Kemal'in müzik görüşü ve Tanpınar'ın müzik anlayışı ortaya konurken her iki sanatçının eserlerinde müzik ile kurulan bağı ifade edilmeye çalışılmıştır.

Şerif Oktürk 1998 yılındaki çalışmasında Tanpınar'ın eserleri hakkında görüşler ve kısım kısım pasajlar alarak *Ahmet Hamdi Tanpınar* adlı bir çalışma ortaya koymuştur. Çalışma *Türk Klasikleri 100 Büyük Edip/ Büyük Şair Serisi*'nde çıkmıştır. Kitabın son kısmında *Tanpınar'dan Düşünceler Görüşler Özdeyişler* başlığı altında daha sonra kitap haline gelmiş çalışması da mevcuttur.

Mehmet Kaplan, Ahmet Hamdi Tanpınar üzerine çalışmalar yapan önemli yazarlarımızdandır. Özellikle Tanpınar ile aralarında öğretmen - öğrenci ilişkisi de önemlidir. Mehmet Kaplan Tanpınar üzerine birçok araştırmaya katkı sunduğu gibi kendisi de Tanpınar üzerine çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: *Tanpınar'ın Şiir Dünyası* 1976 yılında ilk baskısı çıkmış olan kitap Mehmet Kaplan tarafından Dergâh Yayıncılık üzerinden çıkarılmıştır. Kitap daha çok Tanpınar'ın şiirlerinin yapısı üzerine durur ve şiir dünyasını açıklamaya çalışır. Özellikle Kaplan'ın kitabın önsözünde “kendi hislerimi katmamak için şiirin yapısı üzerinde durdum” ifadeleri Tanpınar'ın şiirlerine yaklaşımını verir.

Ahmet Hamdi Tanpınar üzerine bugün birçok üniversitede hala çalışmalar yapılırken birçok çalışma da kitap olarak çıkmaktadır. Bu konuda tarama yapıldığında Tanpınar üzerine yapıldığı tespit edilen, Ulusal Tez Merkezi'nde yer alan bilimsel çalışmalar şu şekildedir:

Nilgün Katipoğlu tarafından 2022 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eleştiri anlayışı* doktora çalışması yapılmıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romancı ve şair kişiliğinin yanında eleştirilerine odaklanan bir çalışmadır. Tanpınar'ın eleştiri anlayışının ne olduğu, bu eleştirinin hangi metotlara dayandığı, yerli ve yabancı kaynaklarının neler olduğu, tenkitte orijinallikleri veya öznellikleri araştırılmıştır.

A. H. Tanpınar'ın üç romanında (Huzur, Saatleri Ayarlama Enstitüsü ve Mahur Beste) bağlaçlar tespit edilerek incelenen *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanlarında bağlaçlar* isimli yüksek lisans çalışması Arzu Kaplan tarafından 2022 yılında yapılmıştır.

Güler Derya, 2021'de *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü Romanında Aydınlanmanın Diyalektiği* ismiyle yüksek lisans çalışması yapmıştır. Bu çalışmada aydınlanmanın diyalektiğindeki tespitler ışığında Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün şahıs kadrosu incelenmiştir. Birinci Bölüm'de Tanpınar, Adorno ve Horkheimer, eserleriyle birlikte kısaca tanıtılıp Aydınlanma atılımının özeti çıkarılmış ve ifade edilmiştir.

Murat Çıkla, 2021 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarında İnsan* yüksek lisans çalışmasında sanatkârın romanlarında yer verdiği insan ruhu, insan hayatı, insanın talih karşısındaki duruşu, ölümlü bir varlık olarak insanın ebediyet arzusu, insan ve cemiyet ilişkisi, kendini gerçekleştirme, insanın tarih, sanat ve kültürle iç içeliği, insanın varlığını ve kâinattaki yerini anlamlandırma çabası, eski ve

yeni çatışması arasındaki insanın durumu gibi konularda Ahmet Hamdi Tanpınar'ın insan olgusunu ortaya koymaya çalışmıştır.

Naile Direk, sanatsal bir bakış açısına sahip olan Tanpınar'ın eserlerinde güzel sanat dallarına ilişkin ortaya koyduğu görüşleri belirlemiş ve bu görüşlerden hareketle estetik eğitimin önemi ifade edilmeye çalışılmıştır. Özellikle Tanpınar örneklem alınarak açıklamalarda bulunulmaya gayret gösterilmiştir. Bu eser 2021 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mektup, Makale ve Ders Notlarında Estetik Eğitiminin İncelenmesi* adlı yüksek lisans çalışmasıdır.

2021 yılında Hasret Zerkinli *Modern Mit ve Toplumsal Mutabakatın Katmanları Bağlamında Mitleştirme: Ahmet Hamdi Tanpınar Örneği* isimli yüksek lisans çalışmasında bir tür olarak mit, temel olarak ise modern mit ve mitleştirme yöntemleri merkeze alınmıştır. Bu doğrultuda mit türünün ne olduğu, nasıl tanımlandığı ve sınıflandırıldığı, hangi kuramlar tarafından çalışıldığı detaylı bir şekilde gösterilerek modern mit kavramının doğumuna imkân tanıyan tarihsel, kültürel, ekonomik ve siyasi süreçler değerlendirilmiştir. Yapılan bu değerlendirme Ahmet Hamdi Tanpınar örneği üzerinde somutlaştırılmıştır.

Zafer Demir, 2021 yılında *Gelenek, Modernleşme ve Din Ekseninde Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü Romanlarında Toplumsal Değişmenin Doğası* isimli doktora çalışmasında Tanzimat'tan itibaren Batılı modernleşme süreci ortaya konmaya çalışılmıştır. Tanpınar'ın bilinç dünyasını etkileyen, yazarın beslendiği kaynaklar göz önünde tutularak kültürel süreklilik fikrinden hareketle ortaya konulmaya çalışılmış; yazarın Batılı modernleşmenin toplumda ve bireyde neden olduğu huzursuzluğu anlatan romanlarından hareketle ortaya koymuştur.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanlarındaki erkeklik temsillerinin incelendiği. 2021 yılındaki doktora çalışmasında Tanpınar'ın romanlardaki erkeklik kimliklerinin inşasında belirleyici rol oynayan mesele ve temalara odaklanır. Bu doğrultuda Egem Atık, *Kendini Yapmak: Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarında Erkeklik Temsilleri* isimli çalışmasında Mahur Beste'de babalık ve evlatlık, Huzur ve Suat'ın Mektubu'nda sağlık ve hastalık, Sahnenin Dışındakiler'de militarizm ve milliyetçilik, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde iş hayatı ve girişimcilik ve Aydaki Kadın'da aşk ve cinsellik üzerinden Tanpınar'ın erkeklikleri sorunsallaştırma stratejilerini ve bu stratejilerin yazınsal imalarını irdelemektedir.

Mehmet Hanifi Yanar, 2021 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'da Kent ve Mekân Poetikasi* çalışmasında Ahmet Hamdi Tanpınar'ı Kent Sosyolojisi zaviyesinden incelenerek, mekân ve kentin Tanpınar'ın eserlerinde nasıl yer ettiğini ifade eden bir yüksek lisans incelemesidir.

Ayşe Çıpan Büyükcamlı, doktora çalışmasında Ahmet Hamdi Tanpınar ve Orhan Pamuk'un romanlarında mimariyi modernleşme, hafıza ve kimlik kavramları ekseninde ele almaktadır. Öteki ve biz kavramlarının mimariye yansımalarını somutlaştırarak açıklamaya çalışılmıştır. 2021'de yapılan *Modernleşme, Hafıza, Kimlik Kavramları Ekseninde Tanpınar ve Pamuk Romanlarında Mimari* adlı doktora.

Mükremin Yıldırım tarafından 2021 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mahur Beste ve Sahnenin Dışındakiler Romanlarında Dolaylı Tümleci Oluşturan Kelime Grupları Ve Özellikleri* isimli yüksek lisans çalışması Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanlarında dolaylı tümleci oluşturan kelime gruplarının çeşitlerinin tespiti ve özelliklerinin ortaya konduğu bir çalışmadır.

Cansu Can 2021 yılında dil üzerine yapılan yüksek lisans çalışmasıdır. *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 'Sahnenin Dışındakiler' Adlı Romanında Cümle Tipleri* isimli romandaki cümle tiplerini incelemiştir.

Merve Çil, 2021 yılında yüksek lisans çalışmasının ilk kısmında kötülük kavramını açıklamaya çalıştığı *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikâye ve Romanlarında Kötülük Olgusu* çalışmasında kötülük olgusunu Ahmet Hamdi Tanpınar'ın kurgusal eserlerinde incelemiştir.

Uğur Yoksul'un biyografik incelemesi yüksek lisans çalışmasıdır. 2021 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Kurmaca Eserlerinde Biyografik Yansımalar* başlığı altında yayımlanmıştır. Bu çalışmada Tanpınar'ın kendisinden, çevresinden, bulunduğu şehirlerden, çeşitli konulardaki eleştirilerinden ve düşünce dünyasından izler roman ve hikâyelerinde tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma temel olarak üç başlık altında ele alınmıştır.

Yüksek lisans çalışması olan *Ahmet Hamdi Tanpınar ve Edebiyat Tarihi* Mustafa Akşehirlioğlu tarafından 2020'de ortaya konmuştur. Bu çalışma ile Tanpınar'ın edebiyat tarihçiliği ele alınarak ifade edilmeye çalışılırken, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserin dikkat çeken bölümleri ve özellikle de metodik tutumu değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Ayşe Görkem Kozanoğlu Akın, 2020'de ortaya koymuş olduğu *Ahmet Hamdi Tanpınar'da Mesuliyet Fikri* yüksek lisans çalışmasında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanlarında sorumluluk olgusunu nasıl ele aldığını ve işlediğini ifade etmiştir.

Hanife Aslan, 2020'de *Öykünün Hafızası: Ahmet Hamdi Tanpınar ve Oğuz Atay'ın Hikâyelerinde Hatırlama Biçimleri* yüksek lisans çalışması yapmıştır. Çalışmada hafızanın kurmaca eserlerdeki görevini ve kahramanların geçmiş ile geleceği arasında kurduğu köprüyü analiz etmeye ve bunun yanında geçmiş ile kurulan bu bağın günümüzü nasıl etkilediğini incelemeye çalışmıştır.

Ahmet Yüksel, 2020 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mahur Beste Adlı Eserinde Bağdaşıklık* yüksek lisans tez çalışmasında *Mahur Beste* adlı eseri üzerine bağdaşıklık kavramını çalışarak bir dil çalışması ortaya koymuştur.

Emre Özşümbül, Tanpınar'ın romanını kültürel kimlik kavramı üzerinden incelemektedir. 2020'de *Ahmet Hamdi Tanpınar Düşüncesinde Kültürel Kimlik 'Mahur Beste' Romanı Örneği* adıyla yayımlanan yüksek lisans tez çalışmasıdır.

Zehra Çınar Boy'un yüksek lisans çalışması 2020'de *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikâyelerinde Duygu*, sevgi-aşk, arzu, mutluluk, ümit, sonsuzluk duygular ile üzüntü-keder, korku, yalnızlık, yetersizlik, şüphe gibi duyguların ortaya konduğu bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ali Mahmud Çelenk, Şeref Mardin'in merkez-çevre tanımı sosyolojik bağlamda yapılmıştır. 2020 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar Romanlarında Türk Modernleşmesi ve Merkez-Çevre İlişkisi* başlığı ile yayımlanan yüksek lisans çalışması sosyoloji alanında yapılmış çalışmadır.

Kadir Demir, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın çeşitli romanlarında kullanılan özel adları tespit etmiştir. 2019 yılında, *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarında Özel Adlar* adlı yüksek lisans çalışmasıyla eserlerinde kullandığı özel adlar ortaya konmuştur.

Kronotop kavramını açıklayan Tuğba Dalkılıç, 2019'da *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mahur Beste, Sahnenin Dışındakiler ve Huzur Romanlarında Kronotop* yüksek lisans çalışmasını ortaya koymuştur. Bu çalışmada Mihail Bahtin'in bir kuram haline getirdiği kronotop kavramından hareketle, Tanpınar'ın romanları incelenerek zaman-uzam birlikteliğine dair örnekler tespit edilerek ifade edilmiştir.

Elif Gökçeoğlu tarafından 2019 yılında yazılan *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü Adlı Eserinin İngilizce Çevirilerinde Kültürel Öğelerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi* yüksek lisans çalışmasıdır. Bu çalışmada Ahmet Hamdi Tanpınar'ın İngilizceye çevrilen romanına kültürel açıdan bakılmıştır.

Ergin Öner, 2019'da yayımlanmış olduğu, *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Sahnenin Dışındakiler İle Aydaki Kadın Romanlarının Karşılaştırmalı Söz Dizimi Çalışması* yüksek lisans çalışmasında söz dizimsel olarak dil çalışması yapmış ve dilin zenginliği kavramı üzerine ifadelerde bulunmuştur.

Hilal Yavuz, tarafından 2019'da *Deneyimin Sınırına Yaklaşmak: Ahmet Hamdi Tanpınar ve Zaven Biberyan'da Hafıza Ve Hayal Gücü* yüksek lisans çalışmasında her iki eser Walter Benjamin'in deneyim kuramı bağlamında karşılaştırmalı olarak incelemeye çalışılmıştır.

Şeyma Havuz, 2019 yılında *Marcel Proust'tan Ahmet Hamdi Tanpınar'a Bellek Yansımaları: Swann'ların Tarafından Huzur'a Yolculuk* adlı yüksek lisans çalışmasıyla Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur romanını bellek ve psikanaliz kuramlardan yola çıkarak ele almış her iki roman arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları incelemekte ve Bergson'un Bellek kavramıyla ilgili düşünceleri ifade edilmeye çalışılmıştır.

Melek Şeyma Ulusu, tarafından 2019 yılında *Edebiyat Eğitmcisi Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar* ismiyle ortaya konulan çalışma Tanpınar'ın edebiyat eğitimi hakkındaki görüşlerini ifade etmektedir.

Fadime Seçkin Baş, 2019 yılında yapmış olduğu *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarındaki Zarflar Üzerine Bir İnceleme* yüksek lisans çalışmasında zarflar üzerine bir çalışmada bulunmuştur.

Cemile Varhan tarafından dil üzerine 2019 yılında yapılan *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 'Sahnenin Dışındakiler' Romanının Söz Dizimi Bakımından İncelenmesi* başlığı altında yüksek lisans çalışmasında romandaki söz dizimi, cümle yapıları analiz edilerek irdelenmiştir.

Tanpınar'da dil üzerine yapılan bir diğer yüksek lisans çalışması Nergiz Aksu tarafından 2019 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Cümle Tipleri* adı altında çalışılmıştır.

Özge Şahin tarafından dil üzerine yapılan bir çalışma olarak, 2019 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 'Sahnenin Dışındakiler Adlı Eseri Üzerinde Cümle Bilgisi İncelemesi* adlı yüksek lisans çalışması örnek verilebilir.

Zeynep Şahincan Yılmaz tarafından 2019 yılında *Yazar İmgesi ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü Romanlarının Kaynak ve Erek Kültürde Alımlanışı* yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Mütercim tercümanlık alanında çıkan bir çalışma olarak dikkati çeker.

Emre Bayın çalışması 2019 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar, Cemil Meriç Ve Oğuz Atay'ın Günlüklerinde Meseleler* başlığı altında çıkmıştır. Yüksek lisans çalışmasında Ahmet Hamdi Tanpınar, Cemil Meriç ve Oğuz Atay'ın günlüklerinden hareketle toplum, kültür ve politika kavramları hakkındaki görüşleri üzerinden irdelenerek ifade edilmiştir.

Şaidin Büyükbayram dilbilim alanında yapmış olduğu bu yüksek lisans çalışmasını 2019 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur, Saatler Ayarlama Enstitüsü ve Beş Şehir Adlı Kitaplarında Kavramlaştırma* başlığı altında yayımlamıştır. Bu çalışmada Tanpınar'ın romanları üzerinden kavramsallaştırma açıklanmıştır.

Selin Zeyrek, Türk insanının modernleşme serüvenini Ahmet Hamdi Tanpınar'ın görüşünden inceleyerek ifade ettiği yüksek lisans çalışması 2019 yılında *Türkiye'nin Modernleşme Sürecinde Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarında İroni* adı ile yayımlanmıştır. Modernleşme sürecinde ortaya çıkan ikililik konusu üzerinden ironi çalışması yapılmıştır.

2019 yılında Öznur Altunoğlu, *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikâyelerinde Söz Dizimi İncelemesi* adlı yüksek lisans çalışmasıdır. Tanpınar'ın söz varlığı üzerine incelmelerde bulunmuştur.

Dünya edebiyatında, mitolojilerde, efsanelerde kullanılan ayna motifini Seçil Özyiğit Özgenç, 2019 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Roman ve Hikâyelerinde Ayna Motifi* başlığı altında Tanpınar'ın eserlerinde tespit ederek aynanın romanlardaki yansımalarını yüksek lisans çalışmasında ifade etmiştir.

Sümeysa Bozkurt tarafından 2019 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar Romanlarında İstanbul'da Gündelik Hayat* başlığı ile yüksek lisans tezi yayımlanmıştır. Çalışma Tanpınar'ın sanatçı kişiliğinin yansımalarını eserlerinde ortaya koyduğu kadar günlük yaşam unsurlarını da ortaya koyduğunu ifade etmektedir.

Hatice Kübra Gürer Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanlarında eşyaları tespit etmiştir. 2019 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarında Eşya* başlığı altında yüksek lisans olarak yayımlanmıştır. Bu çalışmada Tanpınar'ın romanlarında bazı eşyaların, ne sıklıkla kullanıldığını ortaya koymaya çalışmıştır. Bu eşyaların hangi ilişkiler ağı çerçevesinde ele alındığı incelenmiştir.

Romanda anlatıcı çok önemli bir unsurdur. Anlatıcı unsuru, tarihini epik kökenli metinlerden alır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın anlatıcılığı Murat Hakyemzoğlu tarafından 2019 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarında Anlatıcının Konumu ve İşlevi* başlığı altındaki yüksek lisansında Tanpınar'ın anlatıcılığı üzerine durulmuştur.

Fatih Duran tarafından 2019 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 'Abdullah Efendi'nin Rüyalari' İsimli Eserinde Kelime Grupları* başlığı ile kelime grupları analizi yaptığı yüksek lisans çalışmasıdır.

Merve Leblebici, 2019 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Şiirlerinin Arketipsel Eleştiri Yöntemiyle Tahlili* adlı yüksek lisans çalışmasında Tanpınar'ın şiirlerinde arketip incelemesi yapmıştır. İki bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde arketipsel semboller, ikinci bölümünde arketipsel kişilik yapıları incelenmiştir.

Şeyma Zeynep Dolgun, 2018'de *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü Adlı Eserinin Arapçaya Çevirisindeki Kültürel Öğelerin Hedef*

Odaklı Kuram Işığında İncelenmesi adlı yüksek lisans çalışmasında kültürel öğelerin hedef odaklı kuram ışığında Arapça çevirisi üzerinden kültür alış verişi ve eserler çevrilirken oluşan kültürel değişimler, kayıplar ifade edilmiştir.

Bayram Kaya tarafından 2018 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Adlı Romanının İngilizce Tercümesi Üzerine Bir Vaka İncelemesi* adlı yüksek lisans çalışması ortaya konmuştur. Bu çalışmada Tanpınar'ın Huzur romanının özgün hali ile İngilizce çevirisinin karşılaştırması yapılmaya çalışılmıştır.

Yunus Alıcı, 2018'de çalışmasında yazar, hastalık, edebiyat üçgeninde bir çalışma ortaya koymuş; çeşitli edebiyatlarda hastalığı konu edinen eserlere yer vermeye çalışmıştır. *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Roman ve Öykülerinde Bedensel ve Ruhsal Hastalıklar Üzerine Bir İnceleme* adlı yüksek lisans çalışması ruhsal hastalıklar üzerine bir inceleme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özer Yavaş'ın, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın üçleme romanları üzerine son çekim edatlar incelemesi dil çalışmasıyla karşımıza çıkar. 2018 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Üçleme (Mahur Beste-Huzur-Sahnenin Dışındakiler) Romanlarındaki Son Çekim Edatlarının İşlevsel Bakımdan İncelenmesi* ismiyle yüksek lisans çalışmasını ortaya koymuştur.

Ayla Bayram, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hiciv yönü Menippusçu hiciv geleneği açısından Saatleri Ayarlama Enstitüsü'ne yaklaşarak 2018'de, *Aldous Huxley'nin Point Counter Point ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü Eserlerinin Menippusçu Hiciv Geleneği Açısından Karşılaştırmalı İncelemesi* adlı yüksek lisans çalışmasını yapmıştır.

Mehmet Şarkışla tarafından 2018'de *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Romanında Musiki* yüksek lisans çalışması ortaya konmuştur. Çalışmada Tanpınar'ın musiki algısı ve Huzur romanından hareketle Tanpınar'ın musiki anlayışı ortaya konmuştur.

Ruken Bozan, zaman kavramını ifade etmeye çalıştığı 2018 yılındaki *Yahya Kemal Beyatlı ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Şiirlerinde Zaman Estetiği* adlı yüksek lisans çalışması zaman kavramını Yahya Kemal Beyatlı'nın eserlerinden hareketle ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın şiirlerinden yola çıkarak açıklamaya çalışmıştır.

Mine Nihan Doğan tarafından 2018'de *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Adlı Romanının Göstergebilimsel Çözümlemesi* adlı yüksek lisan çalışması Huzur romanının göstergebilimsel çözümlemesi ortaya koymuştur.

Bir doktora çalışması olan *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Şehir Kültürü* Sümeyye Dinler tarafından 2018 yılında yayımlanmıştır. Bu çalışmada Tanpınar'ın şehir hakkında açıklamaları, görüşleri irdelenerek ifade edilmiştir. Özellikle geleneksel şehir ve modern şehir karşılaştırması yapılmıştır.

Burcu Yılmaz Çebini, 2017’de Ahmet Hamdi Tanpınar’ın eserlerinde simgesel ifadeleri nasıl kullandığını ve kendi simgeleştirme yöntemini nasıl oluşturduğunu ifade etmiştir. Böylelikle simgenin yazarın edebî kişiliğine ve eserlerine sağladığı katkı ortaya konulmaya çalışılmıştır. *Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Romanlarında Simge* isimli doktora çalışması dört ana bölümden oluşmaktadır.

Merve Yalçın tarafından 2017 yılında *Henry James ve Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Uzun Hikâyelerinde Anlatıbilimsel Bir Unsur Olarak Yüzleşme* adlı yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada her iki yazarın dört hikâyesi anlatıbilimci Mieke Bal tarafından önerilen yüzleşme kavramı üzerinden mukayeseli olarak incelenerek tespitlerde bulunulmuştur.

Ahmet Midhat Efendi, Hâlid Ziya Uşaklıgil ve Ahmet Hamdi Tanpınar’ın romanlarındaki kültürel dönüşüm meselesi inceleyen Özge Şahin, 2017’de *Türk Romanında Kültürel Dönüşüm ve Eşya (Ahmet Midhat, Hâlit Ziya ve Ahmet Hamdi Tanpınar Örnekleri)* ismiyle doktora çalışması yapmıştır. Bu çalışmada eşyanın Tanzimat döneminden Cumhuriyet sonrasına kadar değişimi, dönüşümü, kullanımı ortaya konmuştur.

Ahmet Hamdi Tanpınar’da sık görülen psikolojik tipler Ayşe Dilara Antike tarafından 2017 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Romanlarında Psikolojik Tipler* başlığı altında yüksek lisans çalışması olarak çıkarılmıştır.

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın eserlerinde rüya olgusunu gördüğümüz kadar musiki de sıklıkla görülür. Bazı karakterlerin isimlerinde dahi kullanılır. İbrahim Çalan, 2017’deki yüksek lisans çalışması *Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Eserlerinde Rüya ve Musiki* Tanpınar’ın eserlerinde rüya ve musiki üzerine yapılan çalışmaları barındırmaktadır. Bu çalışmalar çoğunlukla tek eser üzerinde yoğunlaşmıştır. Tanpınar’ın şiir dünyasında rüya ve musiki kavramları ayrı ayrı tespit edilmiştir.

Müge Göncü’ün 2017’de yaptığı doktora çalışması *Korkunun Edebi Görüntüleri / Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar, Oğuz Atay’ın Roman ve Hikâyelerinde Entelektüelin Korkuları* yazarların modernizm etkisiyle gelişen korkularını ortaya koymaya çalışmaktadır. Çalışmanın amacını korku ve edebiyat ilişkisinin boyutlarını roman ve hikaye örneklerinde araştırarak korkunun oluşumunu, birey üzerindeki neticelerini belirlemek ve ulaşılan verileri yorumlayarak edebiyat ve korku arasındaki bağın temel niteliklerini ortaya koymaya çalışmıştır.

Muhammed Emir İlhan tarafından 2016 yılında *Yazılı Kültür Bağlamında Hatırlama ve Kültürel Bellek: Örnek Bir Okuma Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar* başlığı altında halk bilimi alanında doktora çalışmasıdır. Bu çalışmada yazılı kültür bağlamında hatırlama ve bellek izleri incelenmiştir.

Tanpınar’ın, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı romanı belirtme ve yargı grupların dil bilgisi bakımından incelenerek ve Tanpınar’ın ifade biçimi hakkında

bilgi sahibi olmayı amaçlayan bir çalışmadır. 2016 yılında Hüseyin Süzer'in, *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü Romanının Söz Dizimi Bakımından İncelenmesi* adlı yüksek lisans çalışmasıdır.

Nuray Akkan tarafından 2016 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Roman Kahramanlarında Kaçış ve Sığınma* adlı yüksek lisans çalışmasında Tanpınar'ın roman kahramanlarında kaçış ve sığınma konusu araştırılarak ortaya konmuştur. Psikoloji bilimi açısından kaçış ve sığınış alanları tespit edilmiş daha sonra konuya edebiyat çerçevesinden yaklaşılmıştır. Çalışmada Tanpınar'ın kurgusal eserleri araştırma konusu olmuştur.

Çağla Karabayır, 2016'da Ahmet Hamdi Tanpınar'ın çeviri romanının karşılaştırmasını yaptığı *Kültür Spesifik Çeviri İncelemesi: Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Romanının Karşılaştırmalı Analizi* yüksek lisans çalışmasıdır.

Sadece Türk Dili ve Edebiyatı alanında değil diğer alanlarda Ahmet Hamdi Tanpınar üzerine bilimsel çalışmalar mevcuttur. Sosyoloji alanında Ercan Çankaya tarafından 2015 yılında *Yahya Kemal Beyatlı Ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın İstanbul Temsillerindeki Muhafazakârlık ve Nostalji Yansımaları* adlı yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Yahya Kemal Beyatlı ve Ahmet Hamdi Tanpınar'a ait düzyazı metinler ve şiirlerdeki İstanbul nostaljisinin incelenmesi üzerine bir çalışmadır.

Pürlen Kaleli tarafından 2015 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarında Kadın ve Kadın Eğitimi Üzerine Bir Araştırma* isimli yüksek lisans çalışması ortaya konmuştur. Bu çalışmada özellikle kadın ve kadın eğitimi incelenerek Tanpınar'ın romanlarında kadın ifade edilmiştir.

Esra Sezgin, Türk modernliğinin, Tanpınar'ın romanlarında nasıl görüldüğünü ortaya koymaya çalışmıştır. Tanpınar'ın eserlerinde sıklıkla gördüğümüz ikilikler çerçevesinde; ev, çarşı, semt ve inanç üzerinden kavramları irdelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada gelenekten moderne doğru bir süreç işlemektedir. 2015 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar ve Türk Modernliği: Tanpınar'ın Romanlarında Modernlik, Zaman ve Mekân* yüksek lisans çalışmasıdır.

Ali Öncü, Değerler Eğitiminin irdelendiği çalışmada Tanpınar'ın Huzur romanını ve Oğuz Atay'ın Tutunamayanlar romanını seçmiştir. Bu romanlar insani değerler açısından araştırılarak analiz edilmiş, ardından bu değerlerin din eğitimi için ifade ettiği anlamlar üzerinde durularak din eğitimi ifade edilmeye çalışılmıştır. 2015 yılında *Değerler Eğitimi Bağlamında Ahmet Hamdi Tanpınar ve Oğuz Atay'da Değerler* adıyla yayımlanan doktora çalışmasıdır.

İmaj kavramı hem günlük yaşantıda hem de edebiyatta sıkça kullanılır. Fatih Yeşil, 2015 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Şiirlerinde İmaj Türleri* isimli yüksek lisans çalışmasıyla imaj kavramını açıklamaya gayret göstermiştir.

Engin Korkmaz tarafından 2015 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikâye ve Romanlarında Duyuların Yansıması* adıyla yüksek lisans çalışması ortaya konmuştur. Bu çalışmada bireyin iç dünyasını ele alan, modernizmin öncüsü, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hikâye ve romanlarında beş duyunun eserlerdeki yeri ifade edilmiştir.

Gülden Sürücü, Ahmet Hamdi Tanpınar'ı fazlaca meşgul eden zaman kavramını incelemeye çalışmıştır. 2015 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar ve Marcel Proust'ta Zaman* yüksek lisans çalışmasında A. H. Tanpınar'ın Huzur, M. Proust'un Kayıp Zamanın İzinde roman serisinden Swann'ların Tarafı zaman açısından ele alınmıştır. Çalışma kendi içinde dört bölümden oluşmaktadır.

Cemile Yalvarı, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanlarındaki örtük anlamlardan hareketle ideoloji kavramını ortaya koymaya çalışmıştır. 2015 yılında yüksek lisan çalışması olarak ortaya konan çalışma *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarında İdeoloji* adı ile yayımlanmıştır.

Meryem Galata, 2015 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Mitolojik Unsurlar* adlı yüksek lisans çalışmasında Tanpınar'ın eserlerindeki mitolojik unsurları belirlemeye çalışmıştır.

Hülya Sezen, Tanpınar ve Proust'u beş bölümde incelediği yüksek lisans çalışması 2014 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur İle Marcel Proust'un Kayıp Zamanın İzinde Swannların Tarafı Romanlarının Karşılaştırılması* başlığı altında yayımlanmıştır.

Nesrin Aydın Satar tarafından 2014 yılında *Günlük Beni'nin Sesi: Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Günlüğünde Kişilik İnşası Ve Kanounn Tanpınar'a Etkisi* isimli yüksek lisans çalışmasında Tanpınar'ın günlükleri ışığında kanon ve kişilik inşası ifade edilmeye çalışılmıştır.

Birsen Yıldırım araştırmacılara faydalı bir çalışma olan ve 2014 yılında yayımlanan *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Edebi Eleştirilerinde Kişiler Sözlüğü* adlı yüksek lisans çalışmasında isimleri tespit ederek açıklamalarda bulunmuştur.

Elif Türkislamoğlu tarafından 2014'de *Türk Siyasi Düşünce Hayatında Ahmet Hamdi Tanpınar ve Romanlarına Bakış* isimli yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada Türk siyasi düşüncesinin değişimi Ahmet Hamdi Tanpınar romanları üzerinde incelenerek ortaya konmuştur. Tarih alanında yapılan çalışma siyasal değişimleri tespit etmesi açısından da önemlidir.

Mustafa Ahmet Düzdağ'ın karşılaştırmalı edebiyat olarak 2014 yılında ortaya koyduğu *Virginia Woolf Ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Günlüklerinde Kültür ve Buhran* adlı doktora çalışmasında Virginia Woolf ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yaşadığı bunalımın gerçek sebeplerini incelemektedir. Woolf ve Tanpınar, kültürel

değişim ve bu değişimin toplum ve bireyler üzerindeki etkisine eserlerinde yer vererek ifade edilmiştir.

Sakine Demen Coşkun tarafından 2014 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Romanında Söz Dizimi* adlı söz dizimi bakımında araştırması yapılan yüksek lisans çalışmasıdır.

İsa Bal tarafından 2013 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü Adlı Romanında Zaman-Kimlik ve Dönüşüm* adlı yüksek lisans çalışması iki kısımdan oluşmaktadır. İlk bölümde Tanpınar'ı diğer aydın ve yazarlardan farklı kılan yönleri ve modernizm anlayışını, Tanzimat'ın ilanı ile toplumda baş gösteren benlik bulanımlarına yaklaşımını irdelemiştir. Bunun yanında Fransız filozof Henri Bergson'un zaman-süre felsefesini inceleyerek medeniyete bu kavramların nasıl yansıdığını ortaya koymaya çalışmıştır. Diğer bölümde karakter ve dönüşüm kavramlarının edebiyat ve psikolojideki karşılıklarına değinip Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanındaki işleme biçimini ele almıştır.

Nejla Kaya, Türk edebiyatında büyük öneme sahip olan ateş, hava, su, toprak unsurlarını 2013'te *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Dört Unsur: Ateş-Hava-Su-Toprak* adlı yüksek lisans çalışmasında tespit etmeye çalışmıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ilmi ve edebi eserlerinde ateş, hava, su, toprak unsurlarını tespit edilerek değerlendirilmesinin yapıldığı bir çalışmadır.

Hami Güç tarafından 2013 yılında *Cumhuriyet Dönemi Türk Şairlerinin Mektuplarındaki Edebi Poetikalar: Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Sıtkı Tarancı, Behçet Necatigil* adlı yüksek lisans tezi genel olarak poetika üzerine bir çalışmadır.

Mustafa Aslan tarafından 2012 yılında yapılan dil çalışmasıdır. *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Erzurumlu Tahsin Adlı Öyküsünde Söz Dizimi* adlı yüksek lisans çalışmasında Tanpınar'ın söz varlığı üzerine incelmelerde bulunmuştur.

Felsefe alanında yapılan çalışma Mehmet Şerif Eskin tarafından 2012 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserleri Ve Estetiğinde Bergson Felsefesinin İzduşümleri ve Kurucu Rolü* adıyla yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Tanpınar'ın düşünce dünyasında önemli bir yere sahip Bergson Felsefesi üzerine analizler mevcuttur.

İdris Şahin, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanlarında yabancılaşma kavramını ele alırken ironi durumuna da değinilmiştir. 2011 yılında çıkan *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarında Yabancılaşma* isimli yüksek lisans çalışması yabancılaşma kavramı üzerine bir inceleme olarak karşımıza çıkar.

Zeynep Onaran 2011 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarının Söz Varlığı* yüksek lisans çalışmasıyla Tanpınar'ın söz varlığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Mahmut Cellat, psikanalitik yöntemler hakkında bilgi verdiği 2011 yılındaki *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Günlüğünden ve Mektuplarından Hareketle Psikolojisi* adlı yüksek lisans çalışmasında Tanpınar'ın hayatını psikanalitik yöntemlerle açıklamaya çalışmıştır. Daha sonra ise Tanpınar'ın eserlerine çağdaş psikanaliz ışığında değinilmiştir.

Emine Ayhan tarafından 2011 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Abdullah Efendi'nin Rüiyaları Hikâyesinde Ulusal Alegori* adlı yüksek lisans çalışmasında Tanpınar'ı alegori kullanımına sevk eden toplumsal-tarihsel nedenlerin izahına çalışılmaktadır.

Elif Esra Önen tarafından 2010 yılında çalışılan *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Hayat ve Ölüm Kavramları* isimli yüksek lisans çalışmadır. Çalışma daha çok Ahmet Hamdi Tanpınar'ın edebî eserlerinde, hayat ve ölüm kavramlarının nasıl ve ne gibi özelliklerle yer aldığı incelenmiştir.

Şule Demirkol Ertürk, 2010 yılında *Şehir Ve Çevirmenleri Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ve Orhan Pamuk'un Edebi Anlatılarında, Türkçe, İngilizce ve Fransızca Dillerinde, İstanbul'un Çevirisinin Metonimik Yönleri Ve Kırılımları* adlı doktora çalışmasıyla şehirle metin arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Türk Edebiyatının önemli sanatçıları arasında, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Orhan Pamuk'un, İstanbul üzerine ele aldıkları yazıları arasından bir seçkiyi incelemektedir.

Zeynep Yılmaz, 2010 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın '19'uncu Asır Türk Edebiyatı' Adlı Kitabının Söz Varlığı* Yüksek lisans düzeyinde bir çalışmadır. Bu çalışmada Tanpınar'ın söz varlığı ortaya konularak tespitlerde bulunulmuştur.

Bir diğer söz varlığı çalışması ise Demet Sancı Uzun tarafından 2010 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın? Saatleri Ayarlama Enstitüsü? Adlı Eserinin Sözvarlığı Ve Eserin Sözcükbilim Açısından İncelenmesi* adlı doktora çalışmasıdır..

Lokman Tanrıkulu, 2010 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 'Huzur' Romanının Almanca Çevirisi ('Seelenfrieden') Örneğinde Edebi Çeviri Eleştirisi* adlı doktora çalışmasıyla edebi çeviri eleştirilerini ortaya koymuştur.

Tolga Bayındır , 2010 yılındaki *Ölüm Karşısında Ahmet Hamdi Tanpınar* yüksek lisans çalışmasında Tanpınar'ın ölüm algısını ifade etmeye çalışmıştır..

Serap Özcan, 2010 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Adlı Eserinde Sıra Dışı Benzetmeler (Özgün Metaforlar)* adlı çalışmasında Huzur romanını esas alarak metaforların idrak semantiği açısından bir incelemesi denemiştir. Metaforlar eser üzerinden açıklanarak ifade edilmeye çalışmıştır.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Saatleri Ayarlama Enstitüsü Adlı Eserinin Sözvarlığı ve Eserin Sözcükbilim Açısından İncelenmesi 2010 yılında Demet Sancı Uzun tarafından yapılmış Tanpınar'ın söz varlığı üzerine bir doktora çalışmasıdır.

2009 yılında Ayşegül Kuşdemir tarafından ortaya konan yüksek lisans *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Romanında Dil ve Üslup* çalışmasında edebi sanatlar üzerinde izah edilmeye çalışılmıştır.

Lokman Erdoğan tarafından 2009 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Roman ve Hikayelerinde Din Ve Toplum İlişkisi* adlı yüksek lisans çalışması Tanpınar'ın roman ve hikayelerinden hareketle hayatın din üzerindeki etkisini anlattığı örneklerle temellendirmiştir.

Servet Karçığa, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bütün eserlerini inceleyerek 2009 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde İroni* adlı yüksek lisans çalışmasını yapmıştır. Bu çalışmada ironi kavramı ifade edilirken Tanpınar'ın ironisi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Modernleşme üzerine yapılan doktora çalışması Barış Özer tarafından 2009 yılında *Türk Modernleşmesi ve Ahmet Hamdi Tanpınar* adı altında çıkarılmıştır.

Zaman kavramı Ahmet Hamdi Tanpınar'ı meşgul eden bir kavramdır. Zaman üzerine birçok bilimsel çalışma mevcuttur. Zafer Altun tarafından 2008 yılında çıkarılan *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarında ve Şiirlerinde Zaman Kavramı* adlı yüksek lisans Tanpınar ve zaman üzerine bir çalışmadır.

Zeliha Gaddar tarafından 2008 yılında Tanpınar'ın dili üzerine yaptığı *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Romanında Ad ve Eylem Öbeklerinde Niteleyiciler* yüksek lisans çalışmasıdır.

Aylin Uysal tarafından 2007 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Edebiyat Üzerine Makalelerinde Kelime Grupları ve Söz Varlığı* adlı yüksek lisans çalışması kelime grupları ve söz varlığı üzerine tespitlerde bulunmuştur. Bu alanda çalışmalar sıklıkla yüksek lisans düzeyi olarak çalışılmaktadır.

Megumi Machi, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserlerinde geçen edebiyat terimlerini tespit ederek ortaya koymuş olduğu yüksek lisans çalışmasıdır. 2008 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Geçen Edebiyat Terimleri ve Kavramları* başlığı ile Ulusal Tez Merkez'inde yayımlamıştır.

Hülya Bayrak Akyıldız tarafından Tanpınar'ın dört romanında kullanılan teknikler üzerinde durulmuştur. 2008 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Roman Tekniği* adlı yüksek lisans çalışmasında dil, üslup, olay örgüsü, kişi incelemeleri yapılmıştır.

Esen Egemen Özbek, 2006 yılında *İmkansız Bütünlük Arayışları: Marcel Proust'un Kayıp Zamanın İzinde ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Romanlarında Zaman, Bellek Ve Aradalık* adlı yüksek lisans çalışmasında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın zaman kavramsallaştırmalarını modernlik deneyimini vurgulayarak irdelenmiştir.

Ahmet Hamdi Tanpınar'da öne çıkan bir diğer unsur ironidir. Tanpınar'ın ironisi sık sık çalışma konusu olmaktadır. 2006 yılında Arzu Karadikme tarafından da çalışılmıştır. *İroni Kavramı ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde İroni* adlı yüksek lisans çalışması Tanpınar'ın ironisi üzerine tespitleri barındırmaktadır.

Ümit Apaydın, 2006 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar Ve Nurettin Topçu'nun Eserlerinin Kültür ve Uygarlık Kavramları Açısından Karşılaştırılması* adlı yüksek lisans çalışmasında kültür ve uygarlık meselesini karşılaştırmalı olarak incelemiştir.

Emrah Pelvanoğlu, 2006 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Şiir Eleştirisinde Avrupa Merkezilik* adlı yüksek lisans çalışmasında şiir eleştirisi üzerine durmuştur.

Ayça Demir, 2005 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Romanında Sözdizimi İncelemesi* adlı yüksek lisans çalışmasında. Tanpınar'ın söz varlığı üzerine incelmelerde bulunmuştur.

Mehmet Günay'ın, 2005 yılında çalıştığı *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Roman ve Hikayelerinde Tipler* adlı yüksek lisansına erişim izni bulunmamaktadır.

Tanzer Afat, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hikayelerine yapısalcı bir yaklaşımla baktığı çalışma 2005 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikayelerine Yapısalcı Bir Yaklaşım* başlığı ile yayımlanmıştır.

Erol Aksoy tarafından 2005 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Halk Bilimi Unsurları* adlı yüksek lisans çalışmasında Tanpınar'ın eserlerinde bulunan halk bilimi unsurları tespit edilerek analiz edilmeye çalışılmıştır.

Zeynep Kevser Şerefoğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın roman kahramanlarını irdedeği 2005 yılındaki *Sosyal Kimlikleri Açısından Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Roman Kahramanları* adlı yüksek lisans çalışmasında Tanpınar'ın roman kahramanları beş bölümde incelenmiştir.

Mehmet Samsakçı tarafından 2005 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Güzel Sanatlar* adlı yüksek lisans çalışmasında Tanpınar'ın eserlerinde güzel sanatlar ortaya konarak ifade edilmiştir. Eserlerinde güzel sanatlardan bahseden Tanpınar'ın anlayışı ortaya konulmuştur.

Seval Şahin Gümüş, 2005 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikâye ve Romanlarında Oyun* doktora çalışmasında Modernist edebiyatta sıklıkla karşımıza

çıkan oyun, oyun kurma üzerine bir incelemedir. Tanpınar'ın eserlerinde oyun irdelenerek ortaya konulmuştur.

Kadın meselesi birçok yazarda mevcuttur. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserlerinde Kadın başlıca kahramanlardandır. Derya Şenol, 2005 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikaye ve Romanlarında Kadın* başlığı altında yüksek lisans çalışması yapmıştır.

Birçok yönden araştırılan Ahmet Hamdi Tanpınar Turgay Anar tarafından 2004 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikâye ve Romanlarında Ev* başlığı altında yüksek lisans çalışması ile ev mekanı üzerine tespitlerde bulunmuştur.

Şerif Aydın tarafından yapılan bir dil çalışmasıdır 2004 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü Adlı Romanındaki Fiil ve Sıfat Fiil Gruplarının İncelenmesi* adlı yüksek lisans çalışması. Fiil ve sıfat fiil grupları tespit edilmiştir.

Hatice Hülya Yıldız tarafından yapılan bir dil çalışmasıdır. 2004 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mahur Beste Adlı Romanındaki Fiiller* adlı yüksek lisans çalışması ile fiilleri tespit edilmiştir.

Banu Kıran'ın erişim izni olmayan yüksek lisans çalışması 2004 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Mitoloji* başlığı altında çalışılmıştır

Fuat Özdiç, Ahmet Hamdi Tanpınar'ı muhafazakar düşünce çizgisinde 2004 yılında *Muhafazakâr Düşünce ve Ahmet Hamdi Tanpınar* adlı yüksek lisans çalışmasıyla ifade etmeye çalışmıştır. Ahmet Cevdet Paşadan, 1940'lı yıllar ve sonrasına kadar olan süreç değerlendirilmiştir.

Haluk Öner tarafından 2004 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde İş ve Çalışma* adlı yüksek lisans çalışmasında Tanpınar'ın eserlerinin bütününde iş ve çalışma meselesi analiz edilerek çalışma ve iş kavramları ifade edilmeye çalışılmıştır.

Işıl Ünal, yüksek lisans çalışmasını 2003 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikayelerinde İnsan* başlığı altında çalışmıştır. Teze erişim izni bulunmamaktadır.

Zülal Öztaş, Sosyoloji alanında 2003 yılında yaptığı *Türk Modernleşmesi Ve Ahmet Hamdi Tanpınar* adlı yüksek lisans çalışması modernleşme üzerinde durur. Tanpınar'ın romanları üzerinden somutlaştırma yapılmaya çalışılmıştır.

Meriç Erdoğan'ın erişim izni bulunmayan doktora çalışması 2002'de *Bir Düşünür Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar* başlığı ile yayımlanmıştır.

Turgut Baydar tarafından 2001 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur İsimli Romanında Kelime Grupları* adlı yüksek lisans çalışmasıyla eserlerdeki kelime gruplarını tespit ederek analiz etmiştir.

İbrahim Eroğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın sosyal yaklaşımını edebiyat-toplum bağlamından ifade etmeye çalışır. 1999 yılında *Edebiyat Sosyolojisi Açısından Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Sosyal Boyut* başlığı altında yüksek lisans çalışmasıdır. Konusu genel olarak Tanpınar'ın eserlerinden sosyal yaklaşımı ortaya koyarken edebiyat-toplum ilişkisini de ifade etmeye çalışmıştır.

Şaban Sağlık tarafından 1998 yılında yapılan *Popüler Roman ve Estetik Roman Kavramları Açısından Esat Mahmut Karakurt ile Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanları Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma* başlığı altında erişime izni olmayan doktora çalışması mevcuttur.

Coşkun Öztürk, 1998 yılında sosyoloji alanında yapmış olduğu yüksek lisans çalışmasında *Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Türk Romancılarına Göre Sosyal Değişme Olgusu: Ahmet Hamdi Tanpınar Örneği (1901-1962)* başlığı altında Tanzimat'tan Cumhuriyet dönemine kadarki sosyal değişikliği aktarmak istemiştir.

Din üzerine birçok çalışma mevcuttur. Din tüm insanlığın ortak mevzuu olmuştur. Selma Özdemir, 1997 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Dini Temalar* ismiyle Tanpınar'ın eserlerinde dini temaları tespit ederek ortaya koymuştur.

Mahmut Aksüt tarafından yapılan yüksek lisans çalışması dil üzerine yapılmıştır. 1996 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Romanında Birleşik Cümleler* başlığı altında Tanpınar'ın Huzur romanı analiz edilmiştir.

Ali Yıldız tarafından 1994 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikâye ve Romanlarında Doğu-Batı Meselesi* başlığı altında yayımlanan yüksek lisans çalışmasıdır. Çalışmaya erişim izni bulunmamaktadır.

Eski şiirimiz yazarlarımız ve şairlerimiz tarafından hep bir tartışma konusudur. Murat Koç, 1994 yılında *Cumhuriyet Devrinde Eski Şiirimize Bakışlar (Yahya Kemal Beyatlı - Abdülhak Şinasi Hisar) (Nurullah Ataç - Ahmet Hamdi Tanpınar)* adlı yüksek lisans çalışması ile eski şiirimiz dair tespitlerde bulunmuştur.

R. Levent Boyacıoğlu, 1991 yılında antropoloji üzerine *Ahmet Hamdi Tanpınar'da Gelenek-Gelecek İlişkileri ve Cumhuriyet İdeolojisinin Eleştirisi* adlı yüksek lisans çalışması yapmıştır. Bu çalışmaya erişim izni bulunmamaktadır.

Muammer Gürbüz, 1990 yılında *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarında Kültür Öğelerine Bakış* adlı yüksek lisans çalışmasına erişim izni bulunmamaktadır.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın edebi kişiliği ve eseleri üzerine birçok bilimsel çalışma mevcuttur. Sadece Türk Dili ve Edebiyatı alanında değil mimarlık, sosyoloji, tarih, antropoloji gibi birçok alanda çalışma yapıldığı görülür. Ahmet Hamdi

Tanpınar üzerine yapılan bu çalışmalar sadece Ulusal Tez Merkezinde tespit edilen bilimsel çalışmaları kapsar.

2.3. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Aforizmaların Tasnifi

2.3.1. A

Abdülhak Hamit Tarhan:

Dil itibariyle eskinin nizamsız devamı olan ve bazen de sadece nizamsız bir yenide kendisini arayan Hamid ise, hakikatte lügati yerinden oynatmasıyla tam bir isyan ve ihtilaldi. (YK. S. 70)

Hamid konuşmayan, konuşmak fırsatını bulamayan adamdı. (YK. S. 70)

Hakikatte Hamid daima yalnız, daima gurbette yaşamıştır. (YK. S. 71)

Hamid'in ‘‘üsluplarım’’ dediği şey, belki de bir yığın imkâna birden sahip olmak isteyişiydi. O dille ve şekillerle oynamasını istemiş, fakat oyunun nizamını sık sık değiştirdiği için ona mağlup olmuştu. (YK. S. 72)

Hamid için, sadece dilde şirazeyi koparan adamdır, hükmünü vermek hiç de yanlış olmaz. (YK. S. 73)

Hâmid'e ilhamını bir nevi vahiy, kafiye'nin mekanik düşüşünü Cebrail'in kanat şarkısı gibi kabul eden bir hâl de yok değildir. (EÜM. S. 257)

Hâmid'in dehâsı bizi bir viranede ayıltmak için vakit vakit bir sarayda mest etmekten hoşlanır. (EÜM. S. 259)

Dikkat ettim, Hâmid'i sevenlerin çoğu, onu sadece fikri için seviyorlar. Bir kere şiir düşünce değildir, şiirdir ve evvelâ şiir olmasını ister, sonra bunu böyle kabul etsek bile, Hâmid'de düşünce dediğimiz şeyin de epeyce ayıklanmağa muhtaç olduğunu unutmamalıdır. (EÜM. S. 59)

O, bana nasıl yazmasını değil, nasıl yazılmamasını öğreten şairlerdendir. (EÜM. S. 261)

Sanatta her şeyi alt üst etmeğe gelmiş adam! (EÜM. S. 264)

Hâmid'de bol bol yenilikler, büyüklükler vardır; eksik olan mükemmelliktir. (EÜM. S. 264)

Türk şiirini yeniye açar, fakat kapıdan kendi geri döner! (EÜM. S. 265)

Hâmid kendisine bir şiir iklimi gibi aldığı ölüm fikrinden uzaklaşabilse ve poemden poeme genişleyebilseydi, eseri bir nevi hayatın zaferi olurdu. (EÜM. S. 265)

Hiçbir zaman mısra zevkini ve iyi işçi sabrını tatmamış da olsa, Hâmid, bilhassa Makber'ıyla, Türk şiirinin bir tarafında daima kendini duyuracak bir büyük ürpermedir. (EÜM. S. 265)

Hâmid'e her zaman bir zengin madene dönülür gibi dönülecektir. (EÜM. S. 265)

Hâmid'de tecrit yoktur. Hâlbuki tecrit sanatın büyük sırlarından birisidir. Ancak onunla hayatın fışkırdığı büyük çizgileri bulabiliriz. (HAB. S. 102)

O, son şiirlerinde eski olduğu kadar yeni, yeni olduğu kadar eskidir. (19. ATE. S. 502)

Onun sanatı muayyen bir devirden sonra daima bir cezir ve med hâlinde ilk zamanların hamlesini tekrarlar. (19. ATE. S. 503)

Hâmid şehirli ağızından, etrafın konuşmasından istifade edemeyen tek şairdir. (19. ATE. S. 504)

Söylemeye hacet yok ki o sadece takip edilmiş adam değil, susturulmuş adamdır. Yirmi sekiz sene süren Londra ve Avrupa ikametlerinde o kadar az şiir yazması bu yüzdendir. (19. ATE. S. 505)

Ziya Paşa, Allah'ın mahiyetini düşünce konusu yapmamıştır. Halbuki Hâmid, Allah'ı bir problem gibi alır. (19. ATE. S. 515)

O da Hugo gibi her şeyden evvel bir sır araştırmacı, maverayı gören ve gâibi işiten olmak ister. (19. ATE. S. 540)

Denebilir ki onun da ahireti Hugo'nun ki gibi cehennemlidir. (19. ATE. S. 542)

Hâmid'in piyeslerinde bütün isimler ve şahsiyetler fikirlerin üstüne geçirilmiş âriyet elbiselere benzerler. Altlarında devrinin meselelerinin oldukça sathî olarak taşıyan ve böyle olduğu için de ekseriyetle kendini kolayca kabul ettiren manken-fikirler vardır. (19. ATE. S. 555)

Bu spiritüalist ve dindar şair bütün insanlık için müşterek bir dini tek kurtuluş çaresi olarak görür. Bu din iyi anlaşılmamış, hakkı yenilmiş İslamıdır. (19. ATE. S. 573)

Abdülhamit Han:

Hepimiz Abdülhamit ile meşgulüz. Sarayın etrafındaki beş on kişi hariç, ordu, memur, halk, herkes, sabah akşam onu düşünüyor. Onun fenalıklarını saya saya cezbeyle geliyoruz. Bu, Kadirî zikri gibi bir şey oldu. Memlekette iki ses var:

Padişahım çok yaşa! Kahrolsun Abdülhamit! İyi ama sade bununla iş çıkmaz, farz edelim bu adam ortadan yok oldu, onu devirdik, saltanatı bıraktı yahut öldü; o zaman ne yapacaklar? Abdülhamit gitti, biz işimizi gördük, artık bize ihtiyaç kalmadı, Allaha ısmarladık, demeyecekler var... (MB. S. 88-89)

XV. Louis devrinin sansürü Abdülhamit devrinin sansüründen hiç de aşağı değildi. (YK. S. 77)

Abdülhamid Han'ın vehmi Abdülâziz'in işini tamamlar. (YG. S. 33)

Abdülmecid Devri:

Abdülmecid devri Avrupalılığı, bazı sahalarda milli ve mahalli hayata vurulmuş küçük bir Frenk cilâsı olarak ve tıpkı eski camilerde kadim ve asil süslerin üzerine yine aynı devrin geçirmekten çekinmediği rokoko nakışlar gibi dışta kalır ve sadece eskinin yekpareliğini bozar. (19. ATE. S. 42)

Abide:

Âbidelerimiz bir başka gurbette, biz başka gurbette. (YG. S. 233)

Absürt:

Absürde (abes, mantık dışı) vasfı, asrımızın kendi için bulduğu belli başlı vasıftır. (YG. S. 91)

Acele etmek:

Niçin kızıyorum sanki? Aynı insanlara, hemen hemen aynı şekilde hizmet etmiyor muyuz? Bende hiç meslek tesadüfı yok mu? Hayır, kızmıyorum. Acele ediyorum. (SAE. S. 205)

Acı (İstırap):

Bizim acılarımız nedense hapsedilmeye mahkûmdur. (BŞ. S. 54)

Acıdan acıya fark var. Ve benimki acıların en büyüğü, evlat acısıydı. (BH. S. 77)

Sade ıstıraplarımız, üzüntülerimiz değil, tesellileri, mukavemet çareleri de miraslarımızın arasında. (H. S. 58)

Bir tek insanın ıztırap çektiği yerde insanlara söylenebilecek her şey vardır. (EÜM. S. 50)

İztırap, bir sarayda gösterilmemesi gereken şeydir. (EÜM. S. 164)

Unutmayalım ki, en büyük mânasında olsa bile, ıztırap dediğimiz şey, insanlığın gündelik ekmeğidir. (EÜM. S. 398)

Acımak/Merhamet:

Acımak! Ben de tadacağım bu lezzeti. (Ş. S. 95)

Bilmem acımanın güzelliğini anlatmağa lüzum var mı? (EÜM. S. 353)

Açık hava:

Açık havada ölmek cam arkasında boğulmaktan daha iyidir. (MB. S. 100)

Ad /İsim:

Zamana sevgi ve inançlarının izini geçirenler hâlâ aramızdalar; adları ve hayatları bize manevî ufuk oluyor. (BŞ. S. 151-152)

Ceketinize veya boyunbağınıza eksiliği veya güzelliği yüzünden bir ad verin derhal hüviyeti değişir, bir çeşit şahsiyet olur. (SAE. S. 73-74)

Bir adı olan şey adıyla anılır. (SAE. S. 105)

Adı olan her şey mevcuttur. (SAE. S. 275)

Büyük İslam hükümetlerinin hemen hepsi sülale isimleriyle. (YK. S. 98)

Şahsa ait sokak ve semt isimlerinin muhayyilemizde hakikî hüviyetini alması için gece saatlerini beklemek lâzımdır. Gündüzleyin bizim için sadece Vefa olan semt, geceleyin Şeyh Vefa Efendi olur. (YG. S.182)

İsimler de eşya gibi birbirine takılmış gelirler. (YG. S. 277)

Adalet:

Soğuk adalet beni tatmin eden şey değil. İbret olabileceğine de inanamıyorum. Çünkü insanlık altı bin senedir ceza veriyor ve hiçbir şeye yaramıyor. (GITB. S. 313)

Adalet, tanrıların en yükseğidir. (HAB. S. 249)

Adalet inanırım. Namesis tanrıların her zaman için en büyüğüdür. Dilden sonra selamlanacak en büyük doğuş onun doğuşudur. Onun terazisi ve kılıcı insan kafasının en büyük seviyesidir. Fakat bir noktaya, içtimai cürme kadar. (HAB. S. 302)

Unutmayın ki adalet de öbür tanrılar gibidir. İnsanın içinde konuştuğça kuvvetlidir. (HAB. S. 303)

Adalet aklın emrindedir ve insan işlerinde onun tecellisidir. Öbür değerler az çok duygularımıza bağlıdır. (19. ATE. S. 205)

Adalet, hak ve yine akıl esasları, bilhassa Fransız İhtilali'nde bir nevi tanrılık kazanacak kadar günün modasıdır. (19. ATE. S. 209)

Adalet ve müsavat. İyi tanzim edilmiş bir cemiyette bu iki koruyucu fikir daima mevcut ve hâkimdir. (19. ATE. S. 420)

Affetmek:

Cinayetler, intiharlar, kazalar... Eskiden, onları okurken içim türlü türlü duygularla dolup boşalırdı. Halbuki şimdi yalnız kendi hayatlarını israf edenleri affetmeyi öğrendim. (YG. S. 91)

Ağaç:

Doğrusu istenirse, ağaç, mimarimizin ve bütün hayatımızın en lütufkâr yardımcısıdır. (BŞ. S. 154)

O güneşin adına söylemiş bir kasideye benzer. (BŞ. S. 154)

Toprağa emanet edilmiş bir ağaç, mahalleye, semte, hatta cemiyete ve bütün bir imana emanet edilmiş bir değerdir. (BŞ. S. 154)

İki ağaç Türk muhayyilesinde ve hayatında izini bırakmıştır: servi ve çınar. (BŞ. S. 155)

Bir ağacın ölümü, büyük mimari eserinin kaybı gibi bir şeydir. (BŞ. S. 156)

Büyük ağaçlara çıldırırım. Büyük bir ağaç hem deniz, hem de serçe gibidir. (TM. S. 321)

Ağaç güneşte serpilir, fakat toprağın derinliklerindeki kökü ile beslenir. (YG. S. 53)

Ahlak:

Umumi ahlak düzelmeden hiçbir şeyi yoluna koyamazsınız. (AK. S. 133)

Ahlak, refahın ve bilhassa gücünün boşa gitmediğini anlayan çalışmanın çocuğudur. (AK. S. 133)

Ahlakın üstüne çıkılmaz. (H. S. 305)

Ahmak:

Hangimiz ahmak değiliz sanki... (AK. S. 18)

Ahmağın tekâmülü hamakata doğrudur. (HAB. S. 212)

Ahmet Haşim:

Haşim kendine mahsus saatleri olan şairlerdendir. (YK. S. 35)

Bir çeşit nihilizme kadar giden garip bir estetizmde bütün meseleleri, hatta en ıstıraplı şekilde aktüel olanlarını inkâr ederek sadece ihsaslarıyla, hatta fantezisiyle

yaşayan şaire varabilmeniz için birçok Haşim'lerin arasından geçmeniz lazımdı. (YK. S. 36)

İlk karşılaştığınız Haşim en çekilmeziydi. (YK. S. 36)

Haşim'de şiir, kaybolmuş ibridai bir tabiat dininin dağınık parçalarına benzer. Sanki toprak altından parça parça çıkarılmış bir güneş dininin kabartması gibi. (YK. S. 42)

Hâşim'de mevsimleri ve saatleri anlamının sırrı vardı. (YG. S. 175)

O gözleriyle, galiba biraz da derisiyle yaşardı. O kadar bir büyü içinde gibi ve eşya ile sarmaş dolaştı ki, kendini tabiatla insanın acaib bir terkibi zannedip etmediğinden hâlâ şüpheliyim. (YG. S. 175,176)

Haşim bir devdir ve ebediyetle güreşir. (EÜM. S. 293)

Nurullah Ataç haklıdır: İstikbalin sanat tarihinde bu devrin adı Hâşim devridir. (EÜM. S. 295)

Bazılarınız onun nesirlerini şiirlerine tercih ediyorlar. Bu, yaprağı meyveye tercih etmeğe çok benzeyen bir zevk hatasıdır ki, tashihe bile değmez. (EÜM. S. 297)

Hâşim'in nesri, onun rüyasıyla hayat arasına atılmış bir köprüdür. Bu köprüden o, bazan inandığı kıymetlerin propagandasını yapan bir güzellik havarisi, bazan da çirkinlik ve hamakat dünyasına akınlar yapan müthiş bir silâhşör hâlinde sık sık geçerdi. Tıpkı konuşması gibi. (EÜM. S. 297)

Ahmet Hâşim bir primitifti. Fakat Gourmont'nun mektebinden yetişmiş ve Mallarmé'nin kapalı dünyasındaki mücerret, saf güzelliklerin esrarlı lezzetini tatmış bir primitif... (EÜM. S. 297)

Hâşim'in sanatı, nağmesini bulmuş olan bir fikirdir. Hiçbir vaazda bulunmaz, hiçbir şeyi hikâye veya ispat etmez. Sonsuz bir uçurumun kenarında açmış nadide bir çiçek gibi, büyük ve ezeli endişenin, ölüm fikrinin etrafında altın arabesklerini örmekle iktifa eder. (EÜM. S. 298)

Ben şiir dediğimiz şey için bu baştan daha güzel bir mahfaza, zekâ denen kıvılcım için bu gözlerden daha mükemmel iki menfez görmedim. (EÜM. S. 300)

Her asil şair gibi, insanla meleğin arasında idi! (EÜM. S. 301)

Ahmet Kutsi Tecer:

Bizde şiirin form ile olan münasebetini yahut ayniyetini ilk iddia eden şair Ahmet Kutsi'dir. (EÜM. S. 29)

Ahmet Kutsi'nin şiirlerinde ne Samain'in iç bayılıcı hassasiyeti, ne de Coppêe'nin budala ve nisevî merhameti vardır. Bir kelime ile Ahmet Kutsi'de mızımlık yoktur. (HAB. S. 55)

Ahmet Mithat Efendi :

Ahmet Mithat Efendi'nin doludizgin atıldığı birçok yerde Namık Kemal sakınmasını bilir. (EÜM. S. 59)

Hakikatte Ahmed Midhat Efendi'nin bütün eseri bir halk okuma odasıdır. (19. ATE. S. 448)

Hakikatte o bir zaman girmiş olduğu politikayı asıl sahiplerine bırakmak isteyen çarşıdır. İhanet kendi hayatının bir tesadüfüdür. Asıl olan zihniyetse huzurunu arayan esnaf zihniyetidir. Midhat Efendi kurduğu, işlemesini ve devamını istediği matbaasıyla esnaftı. (19. ATE. S. 448)

Onun sanatı yoktur, daima halka yönelen iyi niyetleri vardır. Dil bu muharrirde sanki yazmaktan ziyade yârenlik içindir. (19. ATE. S. 447)

Çarşı Midhat Efendi için sığındığı yerd. (19. ATE. S. 450)

O cemiyetimizde her şeyden evvel büyük kitlenin hiç tanımadığı bir mekanizmayı oynatır: Okuma, hiç okumayanın okuması, okumaya alışması. (19. ATE. S. 51)

Midhat Efendi biraz da *Gil Blas*'taki doktora benzer. Nasıl o ilk vardığı gece karanlığına şaştığı şehir halkına hastalarına bakmayı, yani hasta olmayı öğrettiyse, Midhat Efendi de Türk cemiyetine roman okumayı öğretti. (19. ATE. S. 451)

Eseri bir halk mektebi gibi başlar, bir halk ansiklopedisi gibi biter. (19. ATE. S. 451)

Midhat Efendi ne yeninin, ne realizmin, ne de romanın peşindedir. O sadece okuyucusuna, kitleye okuyacak şey hazırlayan adamdır. (19. ATE. S. 452)

Nasıl tulûat tiyatrolarını aktörün devamlı surette seyirci ile konuşması öldürmüşse, Midhat Efendi romanını da muharrirle okuyucunun daimi münasebeti öyle bozar. Hakikatte onun her romanının sonunda okuyucuya kalan şey muharririn kayıtsız ve şartsız denecek kadar iyi niyetli ve âdeta saf şahsiyeti, daha doğrusu kendi kendisi için seçtiği babacan çehredir. (19. ATE. S. 464)

Aile:

Aile artık arkadaşlık üzerine kurulmuş bir müessese oldu. (SAE. S. 229)

Siz, bu eski aileler, her ihtimali kollamaktan başka ne yaparsınız? Dört tarafa birden tutunmazsanız, daima, daima uyanık olmazsanız hâliniz ne olur? (MB. S. 100-101)

Akdeniz:

Biz Akdeniz insanıyız. Türk kültürü Akdenizlidir. Eski medeniyetimizin modalaraına mukavemeti, onlarla mücadelesi de buradan gelir. (YG. S. 361)

Akıl:

Kitaplara bakarsanız, kendilerini dinlerseniz, insanoğlunun esas vasfı akıldır. (SAE. S. 82)

Bir deli için akıllı kanı dökmek günahdır. (MB. S. 78)

Yarı aklım (yahut canımın yarısı) bir zamanlar Argo'nun teganni ettiğı mukaddes deniz üzerinde büyük Virgile'i tanrıların doğduğu memlekette (Yunanistan'a) götüren hafif teknedir. (EÜM. S. 342)

Akıl her zaman akıl değildir ve olamıyor. (EÜM. S. 441)

Akıl bir vasıtaadır, onunla erişeceğimiz bir şey olması lazım gelir. (19. ATE. S. 203)

Aklın çağında yaşayan insan yenidir. (19. ATE. S. 205)

Akıl öyle bir silahtır ki, ne hayatın sırrı anlayabilir, ne de insan talihini olduğu gibi kabul edebilir. O sadece tenakuzları görmeye yarar. (19. ATE. S. 315)

Akıl kâfi bir silah olmadığı gibi, akıllı da yoktur. (19. ATE. S. 316)

Akıl mustarıptır, çünkü anlamak için yaratılmıştır. (19. ATE. S. 527)

Akıl ve hatta gönül -can ve vicdan- ölümün eşya için bir hakikat olduğunu kabul etmelidir. Bu hakikattir ki bizi Hâlik'a giden yolun başına, yani "hayret" hissine götürür, bu itibarla tapınma hissini içimizde uyandıran odur. (19. ATE. S. 535)

Aklıselim/sağduyu:

Aklıselim, insanın en tabii malikanesidir. (BH. S. 233)

Akrabalık /sıla:

Malûm ya, son zamanlarda aldı yürüdü, baba, amca, dayı, usta, patron, yenge, abla gibi kelimeler gırla gidiyor! Bir hısım akrabalıktır gidiyor ki sormayın! (SAE. S. 256)

Akrabasız adam olmaz.... (SAE. S. 276)

Aksülamel:

Aksülamel bizi çok defa hayatın asıl istikametinin zıddı olan yollara götürür. (YG. S. 84,85)

Aktör:

Aktör, arkasında şahsiyet dediğimiz âlem bulunduğu için en karışık icra aletidir. Onun için rejisörün vazifesi sadece bir “coordination” dur. (EÜM. S. 83)

Alay /alaya almak/istihaza:

İnsan bu istihzayı bulduktan sonra ebediyete kadar müsamahalı olurdu. Çünkü bu istihaza insanoğlunun toptan inkârıydı. Ona erişen insanın yapmayacağı yapamayacağı şey yoktur. Eğer içine yerleşmiş yalnızlık hissinden bir lahza zehirlenmezse. (SAE. S. 337)

Kendisiyle alay edemeyen insan hiçbir zaman sevimli olamaz. (EÜM. S. 61)

Aldanmak:

Aldanan insan korkunç bir şeydir. Çünkü etrafını aldatır, yıkar. (YG. S. 363)

Âlem:

Sanki çok tüylü, yumuşak bir yığın kol ve kanatlı, insanı âdeta bitmez tükenmez gıdıklamalar, kısık gülüşler ve haz baygınlıkları içinde sömürüp tüketen bir hayvanın eline düşmüşüm gibi bu manâsız âleme gömüldüm. (SAE. S. 143)

Bu âlemde hiçbir hesap, hiçbir bağlanma bedava değildir. (SAE. S. 349)

Alınlık:

Alınlık, mâbedin kendi değildir. Fakat ondan ilk görünen şeydir. (YG. S. 200)

Alın teri:

Hiçbir şey kendi alın teri kadar bir insanı tatmin edemez. (BŞ. S. 60)

Alışkanlık(itiyat)

”İnsan nelere alışmaz ki...” Zaten hayat dediğimiz bu kapalı dairenin asıl mucizesi, bu alışmak değil miydi? (BH. S. 37)

Alissa:¹

Alissa, Allah’ı arayan ve onda kendisini kaybetmek isteyen bir ruh değil, Allah’a koşan fakat her an için ondan ayrı olmakta, tamamıyla saadetini bulan bir iradedir. (EÜM. S. 482)

Ali Suavi:

¹ Andre Gide’nin, Dar Kapı romanının kahramanıdır.

Suavi, tâbiyesi olmayan adamdır. (19. ATE. S. 236)

Suavi daima ön safta bulunmak isteyen adamdır. Hatta ön safta bulunabilmek için müşterek cepheyi yıkabilir. Garip bir narsizim'le kendisine hayrandır. Övünmeyi daima sever, lüzum görürse yalandan da çekinmez. Hayatında daima bir şantaj tarafı vardır. (19. ATE. S. 237)

Suavi daha 1870 Muharebesi'nden itibaren Fransız sistemine, Fransız hürriyetine düşmandır. O tarihte Fransa'da bile taraftar bulan Alman inkişafından kuvvetle müteessir olmuşa benzer. (19. ATE. S. 239)

Çırağan vakası, Suavi'ni hayatının bütün meçhullerinin toplandığı sondur. (19. ATE. S. 240)

Alkol:

Şunu da söyleyeyim ki bütün acılar, hatırlamalar ve düşünceler, kuvvetlerini arttıran alkolün, benimle etrafım arasında gerdiği tül kadar ince, fakat bir türlü delinip öbür tarafına geçilmesi kabil olmayan bir perdenin, bir nevi şeffaf zarın arkasında oluyordu. (SD. S. 167)

Bir kafayı boşaltmak makinesi icat etseler ne olur? Alkol yapamıyor bunu. (TM. S. 179)

Allah:

En çetin fıkıh meselesini, hazırladığım bir fetva ile hallettiğim bir günün sonunda, evimin kapısında yanlış yunluş bir Arapça ile dua eden, abanî sarıklı kör dilenciye gıpta ettim. Onu Allah'a daha yakın buldum; medresede öğrendiğim, tekkede dinlediğim. Allah'a değil, fakat içinde yaşadığım bu hayatın bütün yüksek taraflarını, insanlığını, cevherini kendinde toplayan Allah'a. Anladım ki ikisi ayrı ayrı şeylerdir. (MB. S. 95)

Allah düşüncesini içinde azdırmakla ondan kurtulamazsın. (H. S. 313)

Allah ebedi meselemizdir. (H. S. 319)

Elbette bütün ahlakımız ve iç hayatımız Allah fikrine bağlıdır. Bu satranç onsuz oynanmaz. (H. S. 319)

Allahın karşısına bütün zenginliklerimiz ve cemaatle çıkarız. (YG. S. 421)

İlâhların sofrasına oturabilmek için fanilerin sofrasından biraz gözü yaşlı kalkmak gerektir. (EÜM. S. :257)

Herkes bilir ki, tanrılar insanlar arasında gezmeğe razı oldukları zaman zafer er geç muhakkaktır. (EÜM. S. 494)

Tanrılar refahın çocuklarıdır. Ne sanatın tebessümü, ne ahlakın vakarı kendilerine layık bulmadıkları mabetlerde kolay kolay oturmayaz razı olmazlar. Kıymet hükümleri yavaş yavaş zayıflar. (HAB. S. 251)

Tanrılar, biz onlarda bir kudret vehmettikçe ve buldukça aramızda yaşarlar. (HAB. S. 251)

Bizim Allah hakkındaki düşüncelerimiz itibari şeylerdir. Vakıa kaderin birçok cilveleri vardır ki nihayetinde ölüm kelimesiyle hulâsa edilebilir. Ve belki de şuurlu bir yaratıcı fikriyle uyuşmayacak derecede “zulüm” manzarası arz eder. Fakat hakikatte “hayat” aslında mevcut değil ki “ölüm bir zulüm” olsun. (19. ATE. S. 516)

Almanya:

Almanya Roma olmak istiyordu; kendisini Kartaca yaptı. Almanya kendisini bir savaş makinesi bildiği ve öyle hazırladığı için Kartaca oldu. (YG. S. 87)

Amatör:

Ben sanatta amatörden korkarım. Onda ürkeklikle, bu duygunun en tehlikeli yüzü olan o gayesiz cesaret çok defa el ele yürür. (EÜM. S. 448)

Amatör fazla uzletin verdiği garip meydan okuyuşlarının, bir takım perdelerini yırtamayacağını bilmekten gelen bazı ümitsizliklerin adamıdır. (EÜM. S. 448)

Ben amatör sportmeni severim, profesyonelden hoşlanmam. Çünkü spor amatörde sadece haz ve oyundur. Profesyonelde ise menfaattir. (HAB. S. 350)

Ameliyat:

Kangreni ameliyat durdurur. Cilt kanserini bıçakla kazırsın. Hulasa ameliyat fena şeydir ama bazen tek çare olur. (H. S. 370)

An:

Ne çocukluğum, ne de ilk gençliğim...Benim için yalnız yaşadığım an vardır. (AK. S. 223)

Ana/anne:

O benim talihimdi. İyi günlerini ben sürdüm, kötülerini de ben çekecektim. (BH. S. 220)

Ana fikir:

Ana fikirler çok defa orta adamı rahatsız etmez. (HAB. S. 137)

Anadolu / taşra:

Gerçeği budur ki, Anadolu'nun fakirliğinde vaktiyle kendi hastalığı olan ve insanını asırlarca tahrip eden sıtmaya benzer bir şey vardır. (BŞ. S. 15)

Her şeyin alt üst olduğu, örf, adet, akide, efsane, her şeyin birbirine girdiği bu zengin fakat karışık devirde, çok hususi şartları haiz bir medeniyetin bir istiladan mukadder doğuşu bütün hayatı bir sıtma gibi sararken, Ahlat'tan başlayarak Erzurum'un, Sivas'ın, Kayseri'nin, Konya'nın camileri, medreseleri, kervansarayları, çok usta bir elin çektiği yay gibi, bu yeni kuruluşun ilk notasını, bütün bu yeniyi hazırlamak için dağılmış unsurları içine alacak olan senfoninin ana temini verirler. (BŞ. S. 50)

Herkes Anadolu'dan bahsediyor, fakat hiç kimse bilmiyor! (SD. S. 204)

Anadolu kolay kolay anlaşılmaz. (SD. S. 204)

Anlaşılnca da kolay kolay tahammül edilmez. Çünkü Anadolu acıdır. (SD. S. 205)

Benim taşrayı anlamam imkansız. Hatta layıkıyla görmem bile imkansız. (BH. S. 211)

Anadolu dışarıdan bakılırsa biraz da istatistiğe karşı vitalitenin (hayatiyet) harbini yapıyordu. (YK. S. 27)

Anadolu bin başlı bir muamma gibi gözümüzün önünde duruyor. Bunu çözmeğe çalışmak lazımdır. Bugünkü edebiyat karşısında bütün tarih ve bütün vatan bakir olarak duruyor. (EÜM. S. 96)

Toprağın altını Türk kanı ve Türk cesedi; toprağın üstünü Türk sanatı ve Türk eseri benimser. (HAB. S. 242)

Bütün Anadolu; üzerinde cefakâr ve asil Türk ruhunun dövüldüğü muazzam bir örstür. (HAB. S. 243)

Anadolu Türküsü:

Eliniz kesildiği zaman, bir yere çarptığınız zaman duyduğunuz şey yok mu, işte onu çok büyültün, tahammül edilemeyecek hale getirin, işte Anadolu odur... (SD. S. 205)

Andre Gide:

Muhakkak André Gide, asrımızın en huzursuz ruhudur. Ve bu huzursuz ruh, Alissa'ya hatırlattığı hikmete rağmen, devasız azabını ruhlara mütemadiyen sunuyor. Fakat biz bundan, bu zehirlenmeden müteessir değiliz. Çünkü André Gide'in azabı, bizim saadet ve hazlarımızı yapıyor. Ve bunu evvela en yüksek mânada bir sanat şekliyle yapıyor. (EÜM. S. 482)

André Gide, sade adı söylendiği zaman bir medeniyeti, bir kültürün en iyi taraflarıyla hatırlatan nadir insanlardandır. (EÜM. S. 493)

İçimizi yapan tanrılar, insanların arasında zaman zaman onların kılığına girerek dolaşmışlardır. (EÜM. S. 494)

O huzursuz bir zamanın, huzursuz bir çocuğu idi. (EÜM. S. 495)

Fikirler ve imanlar arasında kendisine hiç nasip olmayacak huzuru aradı. Bu vaat edilmiş cenneti bulamadıysa bile, bize gezdiği yollar kaldı. (EÜM. S. 495)

Gide'in dili, sarahat dediğimiz şeyin katıksız külçesidir. (EÜM. S. 495)

Gide, kendisi olabilmek için herkese göz yumabilen takımdandı. (EÜM. S. 495)

Bir hakikat kalmasın âlemde Allahım nihan mısraını keşki bilseydi. Çünkü Gide'in asıl tekniği, metodu bu mısradadır. (EÜM. S. 495)

Anı (Hatıra):

Anektod, güzel mısra gibi, bize kadar gelmiş canlı hayat parçasıdır. (EÜM. S. 362)

Ankara:

Ankara, bana daima dasitani ve muharip göründü. (BŞ. S. 13)

Her zincir kırılışının başında Ankara'nın adı geçecek ve her hürriyet mücadelesi, Sakarya'da, İnönü'de, Afyon'da, Kütahya ve Bursa yollarında ölenlerin ruhuna kendiliğinde ithaf edilmiş bir dua olacaktır. (BŞ. S. 14)

Türk kültürünün kendinden evvel gelmiş medeniyetlerden kalan şeylerle bu kadar canlı surette rastgele karıştığı, haşır neşir olduğu pek az yer vardır. (BŞ. S. 16-17)

Ankara, İstiklal Mücadelesi yıllarından bütün mazisini yakarak çıkmış denebilir. (BŞ. S. 24)

Ankara Kalesi bu akşam saatinde bana bir milletin, tarihinin ne kadar uzun olursa olsun, birkaç ana vak'anın etrafında dönüp dolaştığı, birkaç büyük ve mübarek rüyaya, yaratıcı hamlenin ta kendisi olan imanının devamına bağlı olduğunu bir kere daha öğretti. (BŞ. S. 26)

Anlamak/Anlayış:

Bir kültürün anlayışı, zekâsının zamana en yüksek şekli, yani kudretini harcamak tarzıdır. Onun içindir ki, değişmesi çok güçtür. (EÜM. S. 39)

En fazla ayrıldığıımızı sandığımız zamanlarda ve yerlerde, yani fikirlerde bile aramızda birbirimizi anlayacağımızdan emin olmanın köprüsü vardır. (EÜM. S. 433-434)

Ne Allah'ı, ne de insan işlerini akılla anlamak mümkün değildir. Birincisine aklın kudreti yetmez, ikincisini makul bulmak imkânı yoktur. (19. ATE. S. 317)

Anlaşma/Sözleşme:

Mukaveleleri çıkarın, cemiyet yoktur. (HAB. S. 295)

Anlaşmazlık:

Hâlbuki dünyada bütün anlaşılmazlıklar ortadan kalksa bile saltanatı yine devam edecek olan bir anlaşmazlık vardır: Nesiller arasındaki anlaşmazlık. (HAB. S. 264)

Antika:

Antikacı dükkanlarında, üzerinde mazinin, yaşanmış zamanların izlerini taşıyan ve bu izlerle güzelliği, değeri artan, hülâsa zaman ve insan tecrübesini kutsi bir büyü gibi kendi varlıklarında taşıyan bir yığın eşya vardı. (MB. S. 16)

Anton Çehov:

Yetmiş senenin bence en büyük tiyatro muharriri Çehov'dur. Birçoklarının peşinde koştukları şeyleri kendisinde hazır bulan adam. Ne şiir, ne hülya yüklüdür. Bütün mesele hafiflikte. Shakespeare hafif, Racine hafif, Molière hafif, hele Yunanlılar yazmamışlar denebilecek kadar hafif. (TM. S. 156)

Araba Sevdası:

Doğrusu istenirse Araba Sevdası'nda kuvvetli bir antipoetik vardır. O, Garam'dan Makber'e kadar, kendisinin de dahil bütün bir edebiyata verilmiş cevaba benzer. (19. ATE. S. 483)

Aragon Luis:

Genç denebilecek bir yaşta birdenbire kararan bu zekâ, insanoğlunu tanrılar gibi görmek istiyordu. Belki de bu kadar yükseklerde uçtuğu için kanatları kırıldı. (YG. S. 76)

Aramak:

Belki de sadece aramak ve bütün kapıları çalmak kafidir. (BŞ. S. 206)

İncil “ara, bulursun!” diyor. Fakat unutma ki ancak aradığını bulursun. (SM. S. 54)

Mutlaka kendimizin dışında bir insan arar gibiyiz. (YG. S. 367)

Aramam. Bulurum hiç aramam demek de değildir. Bir nizam içinde ararım demektir. Bu nizamın teşekkülüdür ki, asıl sanatkârı yapıyor. (EÜM. S.m334)

Aramak belki de biraz kaybetmektir. (EÜM. S. 346)

Ferdi ihtiraslarımızı, ıstıraplarımızı anlatmak kadar, saf ve mücerred aramak da insan ruhunun bir ihtiyacı değil mi? (HAB. S. 28)

Siz, sizden evvelkilerden üstatlık, mürşitlik bekliyorsunuz. Ben kimseye yol göstermedim... Ancak kendim yolumu aradım. (HAB. S. 464)

Arap Şiiri:

Arap şiirinde hakikat ve sağlam düşünce vardır. Avrupa ise “temeddünle meşhur”dur. (19. ATE. S. 415)

Arıza:

Bütün ârızalar içimde, uzviyetimin çatısında oluyor. (YG. S. 403)

Artis:

Kuvvetli artist frenklerin disponibilit  dedikleri o çok mühim hassaya m liktir. (TM. S. 163)

Aruz:

Hakikat şudur ki divan şiirinin bir bakıma göre asıl yaratıcı dehası olan ve asırlar boyunca bütün gelişmeyi etrafında toplayan aruz, mısra, Şeyh Galib ile Avni Bey arasında çok şaşırtıcı bir acemili e kendiliğinden düşer. (19. ATE. S. 90)

Asap:

Asap dediğimiz şey bozulmak içindir. (SM. S. 29)

Hıçkırık, ağlama, konuşma hepsi asabi cihazımızla hatta hazım cihazımızla beraber şeyler. (GITB. S. 177)

Asabi c mlenizin oyunca ısınız o kadar... (AK. S. 156)

Asya/Afrika:

Bütün  mit Asya’da ve Afrika’da. Oralardan boşalacak ölüm seli ancak dünyayı temizleyebilir. (AK. S. 232)

Açık:

Her açık bir “reminiscene” vehmi içinde yaşar; bu belki zamana    bu’dunda tasarruf etmek imkanı olan ve kendi haletlerini ona nakletmekten hoşlanan insan kafasının bir oyunudur. (YG. S. 148)

Aşk:

Aşkın kötü tarafı insanlara verdiği zevki eninde sonunda  detmesidir. (SAE. S. 329)

İnsanın içinde aşk, sonsuzluk duygusu, bilinmez daüsilalar uyandırdıktan sonra ortadan çekilip giden bir mahluk. Çekilip giden, fakat bir türlü unutulamayan mahluk... (SD. S. 9)

Aşk gidince her şey gitti. Tevekkeli değil eskiler devam edecek şeyi sev, diyorlardı. (GITB. S. 312)

Aşk her şey değildir, selim huzur ve hürriyet de lazım. Her şeyden evvel hürriyet lazım. Çünkü bütün sonradan gelenler gibi her şeyi o tamamlar. Kayboldu mu hiçbir şey yoktur. (AK. S. 46)

Aşk hiç de sağlam bir trapez değil. (AK. S. 156)

Aşk insanların, en tabii ihtiyacıydı. (BH. S. 24)

Unutmak, bu ancak aşkla mümkündür. Ömrün büyük ve serin pınarı, her tecrübeden biraz daha genç, daha diri, dünyaya henüz gelmiş gibi dinç ve rahat çıkaran oydu. (BH. S. 27)

Aşk yaşamının tam şeklidir... (H. S. 147)

Hayatın içimizden gülümseyen yüzü. (H. S. 197)

Vücutlarımız, birbirimize en kolay verebileceğimiz şeydir; asıl mesele hayatımızı verebilmektir. Baştan aşağı bir aşkın olabilmek, bir aynanın içine iki kişi girip, oradan tek bir ruh olarak çıkmaktır. (H. S. 208)

Her aşk ne şekilde başlarsa başlasın, onu devam ettiren şey, ruha bütün kıvrımlarını ve hususiyetlerini veren iç bünyedir. (YG. S. 147)

Aşk psikolojisinin en dikkate değer taraflarından biri de mevzuunu tanımadan başlamasıdır; onun için her aşk, devamı boyunca bir yığın lezzetli keşifler silsilesi olur. (YG. S. 147)

Her aşk peşinde bir ezeliyet fikrini taşır... (YG. S. 148)

Aşk, ruhun ebediyete doğru yaptığı geniş hamlede kendi kendini ikrarı, zamanı yenmek için insan iradesinin muhtaç olduğu teksif kudretine ve iradeye erişmesidir; ölüm bu merhalede bir kemalin, bekçisi olur. Birincisinden yorulunca öbürüne, ikincisinden korkunca birincisine sığınanlar, bu ikiz tecrübenin verebileceği mazhariyetlerin eşiğinde kalmış olanlardır; fakat her ikisini birden kendimizde topladığımız gün, kainat karşısında hakiki vaziyetimizi almış oluruz. (YG. S. 151-152)

Aşk bize münferit ve dağınık dünyayı bir bütün halinde verir; zekâyı ihsasların yalancı cennetinden ve dar müfredatından, aklın gülünç ve sıkışık hesaplarından

kurtararak bir ebediyetin aynası yaptığı içindir ki, biz onun vasıtasıyla ârızî olan her şeyi yeneriz. (YG. S. 152)

O, ruhun muayyeniyet kazanması için biricik nizamdır. Ve bizi ömrümüzde bir defa ve bir tek insan için ziyaret eder ve bir defa koklandıktan sonra unutulmayan bir gül gibi bütün bir ömrü lezzet hatırasıyla doldurur. Veyl o ânı kaçıranlara... (YG. S. 153)

Aşk her zaman sadakat değildir. (YG. S. 504)

Aşk bile hayatın ortasında güzeldir. (HAB. S. 165)

O kalp âleminin hükümdarıdır. (19. ATE. S. 27)

Aşk eğer ilahi şeklinde ezelden bahşedilmiş bir hidayet gibi tecelli etmezse, ya başlangıcı zikredilmeyen bir esirlik şeklinde görünür, yahut da avcının pek haberdar olmadığı bir av gibi başlardı. (19. ATE. S. 29-30)

Aşk bir şakadır, yahut yanlışlıklar komedisidir. (19. ATE. S. 484)

Aşk - ı Memnu:

Aşk- ı Memnu, küçük bir aile cehennemidir. (EÜM. S. 285)

Pek az roman Aşk-ı Memnu kadar bir satranç oyununa benzer. (EÜM. S. 289)

Atatürk:

Hakiki şef milletten doğar. Zümreden gelmez. Atatürk milletten gelmişti. (YG. S. 83)

Atatürk'ün hayatı muvaffakiyetsizliği tatmamış hayatlardandır. (YG. S. 97)

Atatürk bütün hayatınca sadık arkadaş kaldı. Bir vesile ile söylediği “sofrada birleşeceksiniz” sözü, üzerine düşünülmesi lazım gelen bir sözdür. (YG. S. 98)

Arkadaşlık ve itimat hissi... Milli Mücadele'nin kazanılmasında en büyük amillerden biri de, onun belli başlı vasıflarından biri olan bu iki asil duygudur. (YG. S. 98)

Atatürk kadar insanlarla münasebetin yolunu ve sırrını bilen pek azdır. Fert ve kitle çok defa onun usta ellerinde yoğrulan plastik bir madde gibiydi. (YG. S. 99)

O Goethe'nin “devasa” dediği büyük adamlardandı. Garip bir mıknaşıyet hassasiyeti insanları kendine çekti. (YG. S. 99)

Yapıcılık Türk'ün baş meziyetidir. Atatürk bu meziyete imkânsız görülecek kadar sahipti. (YG. S. 100)

Hayatın sembollere kıymet verdiği mucizeli devirlerde Mustafa Kemal gibiler başka türlü ölürlendi. (YG. S. 102)

Atatürk sevgi meleğinin doğar doğmaz alnından öptüğü adamdı. Onun içindir ki daha hayatta iken tarihle destan onu paylaşamıyorlardı. Hakikat budur ki, O, gözümüzün önünde ve şüphenin esas olduğu bir asırda bir efsane kahramanı olmuştu. (YG. S. 103)

Atatürk öldü... Hayır ebedi deha için ölüm yoktur. (YG. S. 106)

Atatürk'ün hayatı, vazife duygusunun, memleket ve millet sevgisinin, imanının ve iradenin beraberce ördükleri bir kumaşa benzer. (YG. S. 108)

Tanınmış bir tarihçi: "Dünya, gömlek değiştireceği zamanlarda hadiseler mukadder bir mahiyet alır" der. İşte Atatürk, bu yolundan şaşmaz kader mahiyetli hadiseleri, daha zengin bir iradeyle, adeta bir milletin yaşama iradesinin tek bir şahısta toplandığına inandıran bir kudretle günü gününe, saati saatine karşılayan, onlarla beraber ölçüleri büyüyen, genişleyen, kudreti artan insandı. (YG. S. 108)

Vatanının, milletinin, insanlığın ıstırabını şahsi bir tecrübe ve talih gibi yaşadığı içindir ki Mustafa Kemal kahramandır. (YG. S. 109)

Mustafa Kemal'in öz babası Türk tarihi, anası da Türk milletidir. (YG. S. 110)

Atatürk'ün çiraklık devri yoktur. O, daima karşısına geçer geçmez kavradığı vaziyetin tek adamı olmuştur. (YG. S. 121)

Atavizm/Cedcilik:

Tahkiki imkansız olan bir "atavizm" küçücük insan vücuduna bir eziklik derinliği verir. İşte bazı rüyalarımızı bu derinlik idare eder. Bu korkunç uçurumdan yükselen boğucu hava, tıpkı eski zaman kâhinleri gibi, uzviyetimizin her parçasına ayrı ayrı aynı şeyi söyler. (EÜM. S. 36)

Ateş:

Ateşin her şeyi ortadan kaldıracığına, hayatı temizleyeceğine, yenileştireceğine inanıyorduk! (SD. S. 285)

Ateş hiçbir şeyi ortadan kaldırmıyor. Hiçbir şeyi temizlemiyor. Sadece maddeyi yok ediyor. (SD. S. 286)

Avcılık:

Avcılık felsefeye mani değildir. (AK. S. 171)

Avrupalı Kadın:

Kolay değil, Avrupalı kadın bu! Evin içinde Avrupalı kadın bir sihirbaz değneğine benzer; her şey değişir ve birden güzelleşir! (SD. S. 77)

Avrupalı bir kadın çalışmadan duramaz. (SD. S. 85)

Avusturya:

Avusturya hemen hemen kendi yaşında denebilecek ihtiyar imparatorun etrafında, çok eski bir meşenin etrafına toplanmış bir orman gibi orta Avrupa'ya kök salmış duruyordu. (YG. S. 94)

Ay:

Bizi istedikleri kadar milyar hesabına, ışık senesine ve saniye süratlerine boğsunlar, sâkin bir körfezin sularında veya bir ormanın üstünde ay yine eski aydır. (TM. S. 243)

Bütün Boğaz, Marmara, İstanbul, gördüğümüz şeyler, hepimiz ayın çekirdeği etrafında bir meyve gibiyiz... Hep ona bağlandık. (H. S. 197)

Ayakkabı:

Ayakkabılar çok güzel, ömrün zahmeti. (GITB. S. 74)

Ayar:

Ayar, saniyenin peşinde koşmaktır! (SAE. S. 35)

Maden kendiliğinden ayar kabul etmez, "Ayar saniyenin peşinde koşmaktır". (SAE. S. 230)

Meslekler arasında saat ayarı daima değişiyor. Meselâ bakın buraya, ameleler, küçük işçiler. Küçük memurlar saat ayarlarında daha titiz oluyorlar. Hocalar da öyle. Halbuki irat sahipleri, ev kadınları, bilhassa hizmetçiler, hülâsa hiç işi olmayanlar, işlerinden başka işleri olmayanlar... (SAE. S. 248)

Aydın/Münevver:

Aydın ne zaman köye faydalı olur? Bilmek şartıyla, milli davaların hastası olduğu zaman...(YG. S. 334)

Garp dilleri bilen münevverler yetiştirdik, fakat camia olarak bir kültür seviyesi yapamadık. Ya sadece Garp'da kalıyoruz, yahut iptidai bir zevkin adamı oluyoruz.(YG. S. 338)

Muasır insan, bilhassa politikada kendine ve sözüne sadık olan insandır. (HAB. S. 317)

Aydınlık:

Fakat, belki aydınlığın adaleler üzerinde tesirinden mahrum olduğu için, belki insan yüzü kendi ışığıyla aydınlanmadığı için, körler de ağzın hareketlerine varıncaya kadar her şey değişiyor, ancak cansız maddelerde görülen bir gerginlik, hiçbir sesin kıramadığı bir nevi sessizlik sınıyor. (BŞ. S. 145)

Çıktığım aydınlık artık demin geldiğim aydınlık değildi. (BŞ. S. 145)

Asıl büyük iş tefekkürün değil, aydınlığın işidir. (HAB. S. 106)

Ayna:

Akşam mıydı, sabah mıydı! Ne çıkar? Bu aynada akşam, sabah, hepsi bir. Çünkü ben bir mazi aynasından, benim olmayan bir aynadan, benim olmayan bir yığın aynalardan hayata bakıyorum! (SD. S. 273)

Aynalar sonsuz boşluğa çoktan

Çoktan salıverdi çehremizi, (Ş. S. 73)

Aynalar ki sessiz anlatır bize

Maziye karışan günlerimizi. (Ş. S. 119)

Herkes elinde kendisinin görmediği fakat içinde yanı başındakinin kendi çehresini emsalsiz bir masal gibi seyrettiği sihirli bir ayna tutar. Hilkatten beri en asli konuşma budur:

- Aynayı bana ver... Onda biraz da ben güzelleşeyim...

- Aynayı bana ver... Tanrıların hiçliğini bir kere daha seyredeyim...

- Aynayı bana ver... Ben atıp kirayım...

Olmayan şey nasıl verilir... (HAB. S. 276-277)

Şu kımıldanan, gülen, ağlayan, haz duymanın, teessürün, düşünmenin maskaraca taklidini yapan bostan korkuluğuna bakın! İşte o benim en büyük düşmanımdır. Çünkü benim aynamdır. Beni kendime olduğum gibi gösterir. (HAB. S. 277)

Ayrılmak:

Her ayrılmak, bulmak değildir. (HAB. S. 96)

Ayrıntı/Teferruat:

Teferruat, ekspozé hâlinde kaldıkça daima zengindir. (EÜM. S. 242)

Bir programı tatbik etmek zaruretiyle teferruata inmehtir. Teferruat, yani yolun kendisi, aksiyona adamının karşısına her an aşılması güç mâniâlar gibi çıkar. (HAB. S. 137)

Azap:

Birkaç saniye veya bir dakika azapsız kaldım, dünya üstüme yıkıldı. (AK. S. 115)

Kimin günahını yükleniyorum. Bu azap niçin sanki? (BH. S. 244)

Bu azap ta hilkatten beri bizimle ve bizde
Geçinir, kurt nasıl ölüyle, tırtıl neşeyle
Beslenirse biz de öyle besleriz onu (Ş. S.144)

2.3.2. B

Baba:

Bir baba daima sevilir, hürmete şayan görülür. (SAE. S. 115)
Çocuk sahibi olmadan baba olunmuyor. (TM. S. 220)
Yalnız babaca davranmakla bir yığın mesele halledilebilir. (GITB. S. 178)

Baba Kompleksi:

Şu Etilere, Frikyalılara bilmem ne kavimlerine muhabbetimiz nedir? Baba kompleksinden başka bir şey mi? (SAE.. S. 115)
Bu baba kompleksi korkunç bir şeydi. İnsana ağız açtırmıyordu. (SAE. S. 116)

Babâli:

Benzeri müesseseler gibi, Bâbîâli de biraz arşivdi. (EÜM. S. 423)

Baki:

Bakî ölüme değil, sanata inanıyordu. (EÜM. S. 153)
Bâkî, kâdim âlemin yıkıldığını haber veren “Tanrı Pan öldü..” çılgılığı gibi bir çılgılık ile “Yaz öldü...” diyor. (EÜM. S. 189)

Bakmak:

Doğdum doğalı herkes bana dürbünün ters tarafından bakmayı teklif ediyordu. Ben bir türlü buna yanaşmıyordum. İnat ediyordum. Neye yaramıştı? Bütün hayatım kepaze olmuştu. Bir de bunu denesem ne çıkar sanki?.. (SAE. S. 227)
Bakmaktan bakmağa, kaçmaktan kaçmaya fark vardır. (SD. S. 271)
Bakmak neye yarardı? Yakmak varken... (SD. S. 284)

Balık (Barbunya):

Çanakkale'den ötede barbunya balığı hiçbir tasnife sığmayan bir deniz hayvanıdır. (H. S. 166)

Balzac:

Balzac gibi şuurlu ve dikkatli bir deha, insanlığı günün birinde tam olarak kendisinde bulan ve bize veren adam, Beethoven gibi emsalsiz bir dehanın farkında bile olmaz, Rossini'nin peşindedir. Romanlarında onu metheder. (EÜM. S. 42)

Sefalet, ızdırıp, kin, sevgi, ihtiras, küçük hesaplar, büyük dolaplar, mevki, zenginlik, yeis, ümit... hepsi onda vardır. Fakat hiçbirini insanı bölmez. (EÜM. S. 55)

Balzac bize sanatın büyük kaynaklarından biri olan sanat adamı neş'esini en iyi veren muharrirdir. (EÜM. S. 55)

Balzac, küçük hesabın hiç karışmadığı ibdalarında Michel Ange'a, Rembrandt'a Rodin'e, Shakespeare'e, Goethe'ye benzer. Kendisinden sonra ona benzetilenler azdır. (EÜM. S. 56)

Balzac, mitolojideki Atlas'a benzer. Fakat başının üstünde gökyüzü yerine velveleli ve ızdıraplı hayatı taşıyan bir Atlas. (EÜM. S. 502)

Balzac'ın sanatı heykeltıraşlıktaki doğrudan doğruya taştan yontma denilen tekniğe benzer; öbürü ise daima ince, latif kıvrımlarla devam eden desendir. Ölüm bile onun eserinde fazla çıkıntı yapmaz, fazla kör düğümü olmaz. Lazımsa eğer, eseri bitirir. (EÜM. S. 502)

Balzac'da her şey toplanır. Bütün kelimesi onun için icat edilmiş benzer. Kemiyetle keyfiyet ancak onun eserinde ve bir de galiba Shakespeare'de bu kadar ahenkle el ele yürür. Comédie Humaine, tekrarın bile kıymet kazandığı bir dünyadır... (EÜM. S. 503)

Balzac büyük bir portrecidir. (19. ATE. S. 296)

Bahar:

Erken gelmiş baharla açılmış kır çiçekleri, çimen büyük deve dikenleri, her renkte kelebek insansız hayatı yapıyorlardı. (BH. S. 214-215)

Bahar, eski sanat eserlerimizin içinde her eserin zenginliğini yapan, onu şahsın hudutlarından öteye taşıran bir vakıa olarak mevcuttur. (YG. S. 160)

“Bir gülle bahar olmaz” diyen atalar sözü, baharın bir yayılmadan ziyade bir fikir olduğunun farkında olmayan halk akliseliminin biraz hatalı mantığıdır. (EÜM. S. 374)

Barbaros Abidesi:

Ondaki nispet Reims veya Frankfurt katedrallerinin, Floransa ve Milano şaheserlerinin nispeti değil, Bursa ve İstanbul'u süsleyen eserlerin, Sinan'ın, Hayrettin'in nispetidir. İyi ve kötü, bizim havamızdan gelir, mazimizin, tarihimizin içinden çıkar. (YG. S. 488)

Barış:

Sağlam, güvenilir bir barış kurmak, yeni ve sağlam bir yığın değer hükmünün doğmasına bağlıdır. (YG. S. 86)

İyi bir barış da birçok fedakârlıklar isteyecektir. (YG. S. 87)

İyi bir barış yapmak için bu zaferi insanlığın kendi nefesine karşı kazanması ilk şarttır. (YG. S. 87)

Savaş silâhın zaferiyle bitti. Barış aklın, temiz duygunun zaferiyle kazanılabilir. (YG. S. 87)

Barışın ilk maddesi, yeryüzünde muharebe yasaktır, cümlesi olmalı. Ancak böyle bir maddeyi koyabilecek, onun muhafazası imkânlarım düşünecek bir barışa «barış» adı verilebilir. (YG. S. 89)

Basit:

Basit... Meseleler etrafında tecrit edilince yahut umumileştirilince daima basit oluyor. (AK. S. 154)

Bu kadar basit bir şeye bu kadar çapraşık yollardan gelmek! (BH. S. 187)

Başarı:

Şüphesiz hayatta tesadüfi başarılar vardır. Fakat oldukları yerde kalırlar. (HAB. S. 311)

Başkaları /Başka :

Başkalarının hâlini, tavırlarını görmek, onlar üzerinde düşünmek, bana kendi vaziyetimi daima unutturdu. (SAE. S. 67)

Bizi öldürecek belki yüzlerce hastalık, yüzlerce vaziyet vardır. Fakat başkasının yerini hiçbirisi alamaz. (SAE. S.181)

Başkaları seni olduğu gibi görüyor da, sen kendini göremiyorsun! Birtakım miskince korkularda hapsoluyorsun. Bu tahammül edilir iş mi? (SAE. S. 285)

Hiçbir zaman ben başkası değilim veya başkası ben olamam. (GITB. S. 56)

Ah, başkası zaman zaman sadece varlığıyla bizi uyandırmasa... (HAB. S. 278)

İnsanoğlu kendisini tam gördüğü zaman büyüktür. Kendisinden nefret ettiği zaman ulvileşir. Bu fırsatı ancak bize başkası verir. (HAB. S.278)

Başkası bize her yaklaştıkça Allah'ı öldürür. (HAB. S. 278)

Başkalarının mazisini kendi bugünümüz yapmaya çalışmak, yapmacık bir âlemde kendimizi ve ruh hâllerimizi bulmaya çalışmak olur. (HAB. S. 477)

Başkent:

Bir başkent daima başkenttir. Ne kadar susturulursa susturulsun yine konuşur. (BŞ. S. 76)

Başlamak:

Başlamak, başarmaktır. (SAE. S. 250)

Ben fitıktan korkmuyorum. Bütün hayatım boyunca başıma gelen işten, yeniden başlamaktan korkuyorum. Fikir işlerinde, yazıda, para işlerinde hep yeniden başlamak. İlâve edeceğin, mükemmelleştireceğin yerde tahtayı baştan silmek ve... ya tekrarlırsa, ya tekrar onunla meşgul olmaya mecbur olursam... (TM. S. 219)

Başlangıç:

Her başlangıçta biraz yapmacık, biraz özentî vardır. Mesele, evvelâ iyiye özenmekte, sonra bu özenilen şeyi benimseyebilmektedir. (EÜM. S. 267)

Başlık:

Başlıklar, en büyük yazı ustalarınındır. (19. ATE. S. 216)

Baudelaire:

Denizle insan ruhu arasındaki baş döndürücü uygunluğu ilk bulan şair. Baudelaire'dir. "Hür adam denizi daima seveceksin" diye başlayan manzumesi, bu iki sonsuzluğun en "surnaturel" anlamında göz göze geldiği esrarlı bir âlemdir. (EÜM. S. 312)

Bütün başlangıçlar kendisi için birdir. (EÜM. S. 339)

Bayram:

Bayram din, cemiyet ve aile için. (GITB. S. 259)

Beethoven:

Beethoven büyük istismarcı. (GITB. S. 219)

Bedri Rahim Eyüboğlu:

Nasıl bugünün masalı, dünün en çatık kaşlı bilgileri ise, nasıl bugün basit bir halı ve kilim süsü gibi gördüğümüz bir motife üst üste birkaç medeniyet ve bir yığın itikad toplanmışsa, onun bu henüz tomurcuklanmış, sert ve kapalı bahar hali de öylece kendinden evvel yapılmış bir yığın tecrübenin terkididir. (YG. S. 467)

Eski bir simyagerin eline geçen her şeyi altın haline çeviren, eşyanın nizamını altüst eden potası gibi Bedri'nin mizacı, bir sensualiteyi, madde ile sarmaş dolaş bir panteizm haline koyan ruhu, alışılmış şeylere bir şimal fecrine bakar gibi hayran olan hayat iştihası vardır. (YG. S. 468)

Garib bir nizam. Bu perhizkar adamda, talakatini ve mantığını sarhoşluk zamanlarında bulan bazı ruhların hususiyeti var. Denenebilir ki, nizamı, dış alemle ilk temasta kendinden geçmek, etrafındaki renk ve ışıktaki son atomuna kadar eriyip kaybolmaktır. (YG. S. 469)

İmkan, sanatına zararlı olabilirdi; eğer Bedri hülyalarından silkinmesini bilmeseydi. (YG. S. 474)

O hayatın sarhoşudur. (YG. S. 474)

Artık o renkli ressam değildir, bilakis renkçi ressama doğru gidiyor. (YG. S. 474)

Bedri bugünkü resmimizin en güzel manzaralarından biridir. Onu ihmal etmek bir tarafımızı noksan tanımaktır. (YG. S. 475)

Ben:

En iyisi düşünmemektir. Kaçmaktır. Kendi içime kaçmak. Fakat bir içim var mıydı? Hatta ben var mıydım? Ben dediğim şey, bir yığın ihtiyaç, azap ve korku idi. (SAE. S. 182)

Ben netice adamıyım, niyet adamı değilim! (SAE. S. 360)

Ben bütün ömrümce proje kurmuş, tasarlamış, onların vücut bulma hayalleriyle yaşamış bir adamım. (SD. S. 12)

Bütün bu ıstıraplar, unutmalar ve hatırlamalar, ben varken hepsi beyhudedir! (SD. S. 117)

Ben sadece mütereddit ve zayıfım. Sürükleniyorum. Mazim beni sürüklüyor. Yoksa yaptıklarımın hiçbirine inanmıyorum. (SD. S. 201)

Ben saatin icadından evvel doğmuş olanlardanım... (SD. S. 275)

Ben yaptıklarımı yüklenecek kadar kuvvetliyim! (SD. S. 299)

En cömert düşüncenin altında en hasis (ben) dövünmesi mevcuttur. (TM. S. 226)

Benim tali'im küçük ifratlar içinde boğulmaktır! (GITB. S. 118)

Bende benden başka bir şey olmayan bir yığın başka bir şey konuşuyor, maruz kalıyor, hareket edemiyor. (GITB. S. 209)

O kadar dağılmışım ki kendim olabilmek için benden başka bir yere kaçmam lazım. (GITB. S. 214)

Ben bir psikolojik halitayım, bir yığın izah, düşünce veya benzeri, birbirine dolaşmış birtakım duygular bende beni, müphem şekilde teşkil ediyorlar. Kadın güzelliği, erotik hisler filan, falan... Hasretlerim, azaplarım, sevinçlerim. (GITB. S. 215)

İradesizliğe çok benzeyen bir iradem, tembelliğe çok benzeyen bir çalışkanlığım, cehaletin bazen boşluk ta kendisi olan bir kültürüm var. GITB. S. 323)

Bense ancak müşahit olarak yaşayanlardanım... (AK. S. 22)

Ben daima dört yol ağzındayım. Hatta kendi evimde bile... (AK. S. 146)

Ben budalayım. Asıl hastalık bende. Kafamda. İçimdeki ikilikte. (BH. S. 192)

Ben sizin en asil, en cömert tarafınızım, vicdan azabınızım... (BH. S. 346)

Başım sükutu öğüten

Uçsuz, bucaksız değirmen;

İçim muradına ermiş

Abasız, postsuz bir derviş; (Ş. S. 23)

Ben iki yol arasında kalmış bir insanım. (H. S. 212)

Ben bütün bir dünyayım. (H. S. 288)

Benim için Allah ölmüştür. Ben hürriyetimi tadıyorum. Ben Allah'ı kendimde öldürdüm. (H. S. 312)

Ben zayıf adamım; sadece zayıf yaratılmış bir adam. Fakat hangimiz zayıf değiliz... (H. S. 355)

Ben yükümün derecesine yükselebilirim. Yüксеlemezssem altında ezilmeğe razıyım. (H. S. 412)

Ben hissi mizaçta yaratılmış adamım. (YG. S. 325)

Herkes beni fildişi bir kulede yaşıyorum, zanneder. Heyhat; görüyorsunuz ki, camdan bir evde oturmuşum. (YG. S. 346,347)

Bende şair ve hikayeci daima beraber ve hatta birbirini nakzeder gibi yürüdü. (YG. S. 347)

Beni şu anda beş yüz anne birden mi doğuruyor? Yoksa bütün kâinat bir billûr zerresi gibi sert bir çekirdek halinde bende mi toplandı? (YG. S. 406)

Hiç de kalabalık adamı değilim. (EÜM. S. 276)

Ben hayal ile düşünen adamım. (EÜM. S. 385)

Kaç kişiyim ben? Bazen bütün şahsiyetlerimi yan yana göz önüne getiriyorum, kalabalıkta kendim kayboluyorum. Hülasa, bölünmek, dağılmak, öyle bir hâldeyim ki, birisi gelip de canlı mahlukların en mükemmeli kabuklu hayvandır, dese inanacağım. Mukavemetsizliğinin yıktığı adamım. (HAB. S. 339)

Ben yalnız hayatımı vakfetmeyi öğrendim. (HAB. S. 483)

Behçet Kemal Çağlar:

Behçet'te hiç dikkat ve şiiire hürmet yok. (YK. S. 172)

Bekar:

Bekarlık ne saadet... ne akıllılık. (GITB. S. 218)

Bekar erkek... İşte manasını çözemediğim garip kelimelerden biri daha... (BH. S. 278)

Bekar insan hayatın dışında kalıyor. (BH. S. 278)

Belirsizlik:

Yüzüyoruz,

İpi kopmuş uçurtmalar gibi. (Ş. S. 74)

Benzemek :

Asıl korktuğum şey nedir, biliyor musun? Günün birinde babama veya anneme benzemek... Babam neyse o hiç olmazsa kendine göre yaşıyor, fakat anneme benzemek, onun cinsinden bir şikâyet makinesi olmak... (SD. S. 43)

Beni İsrail'in İsa'dan evvelki devrine benzedik. Her köşede bir saat evvel giydiği paçavralarının içinde dövünen bir peygamber var. Şüphe peygamberi, iman peygamberi, vazgeçme peygamberi.... (YG. S. 359)

Bir şeye benzetemediğimiz, yani sadece kendisi olan eserden başka bir şeye benzeyenlerden daha kolayca lezzet alıyoruz. “Sizi eski sevgilime veya karıma benzediğiniz için seviyorum” tarzında bir aşk ilânına tahammül edebilecek pek az kadın tasavvur edilebilir. Halbuki şair, ressam, romancı, birçok sanatkar başkalarına benzetilmek suretiyle sevilmeğe, kendiliklerinden razı oluyorlar. (EÜM. S. 27)

Bergson:

Bergson kadar tam zamanında gelmiş filozof azdır. Onun felsefesi asrımızın başında, bin türlü karışık dava arasında insan düşüncesine en mesut tesadüflerle -bilmem, düşünce tarihinin boyunca uzanan bir zincirin son halkası için tesadüf denir mi? - uzatılmış bir can kurtarana benzer. (HAB. S. 98)

Beyazıt Cami:

Bayezıt Camii, İstanbul’un toprağına atılmış bir çekirdek gibidir. (BŞ. S. 135)

Beyit:

Beyit kendi başına bir güzelliştir. Şairin mâna âlemi orada başlar ve orada tükenir. (19. ATE. S. 35)

Beyoğlu:

Beyoğlu mu, yoksa bir hayat standardı mı? Şüphesiz her ikisi birden...Çünkü işin içinde muvazeneyi bozan modalar ve bir yaşama hevesi de var? (AK. S. 26)

Bırakmak:

Hesaplarını tam bilmediğim adamların içinde yaşamaktan ben bıktım. Bir gün siz de bıcarsınız! Ama, belki siz de o cinstensiniz. (SD. S. 278)

Bilgi:

Bilgi bizi geciktirir. Zaten ne sonu, ne de gayesi vardır. Mesele yapmak ve yaratmaktır. (SAE. S. 347)

En dışımızda görünen bilgi bile içimizde yaşayan bir azap şeklinde değildir... (YG. S. 376)

Bilgi tılsımlı silahtır. (HAB. S. 249)

Bilgi akılcıdır ve akılcı olmalıdır. (19. ATE. S. 203)

En mutlak bilgi dahi bizi kaderin dışına çıkaramaz. (19. ATE. S. 566)

Bilmece/Muamma:

Her muamma çözülene kadar mühimdir. (TM. S. 91)

Bilmek/bilmemek:

Bilmek daima faydalıdır. (SAE. S. 321)

Bilmiyorum. O kadar bilmediğim şey var ki ... Mektepte durmadan Soeure'lere سوال soruyorum. Hiçbirisi doğru dürüst bir cevap vermiyor. Allah diyorlar, iman diyorlar, itaat ediyorlar ... Razı ol, diyorlar! Bunun alt tarafı yok mu? (SD. S. 41)

Medenî bir adam behemehal Champs – Elysées'yi bilir, çapkın adam bilir, Türkiye'den gelen kocasının biti kadınlar bilir, büyük terziler bilir, basma entarisini ancak moda gazetelerinin önünde gözlerini kapadığı, hülyaya daldığı zaman sırtından çıkarabilen kadınlar bilir, muhakkak o hâlde siz de bilirsiniz. (TM. S.101)

Yarım bilmekten ise hiç bilmemenin daima daha iyi olduğunu öğrendim. (YG. S. 423)

Bilmenin ihtirasını duyalım. (EÜM. S. 93)

Mesele bilmekte değil, bildiğini kendisine ilâve etmektir. (EÜM. S. 270)

Bilmek iddiasından sarf-ı nazar, esashı bulmadan vazgeçmek tehlikesi var. (EÜM. S. 331)

Bir:

Vahdetin ve vahdaniyetin rakamıydı. (BH. S. 21)

Biz:

Biz, iki medeniyetin yorgun çocukları, onların mihver kelimelerini ve meselelerini adeta atlayarak geçeriz. (BŞ. S. 82)

Bizde ne kadar herkes birbirine benziyor ve yaşadığı dakikayı kurtarmak istiyor. (SD. S. 131)

Dünyada başak mesut milletler de vardı. Onların bizim yaşlardaki gençleri, hiç de bizim bu anda olduğumuz gibi bir “olmak ve olmamak” meselesiyle meşgul değildirler. Onlar aşkı, sporu düşünüyorlar, yaşlarının tabii istiyakları ve meseleleriyle meşgul oluyorlar, kurulmuş bir hayatın imkanlarından istifade ederek çalışıyorlardı. Biz ise el parçası kadar bırakılmış, çok harap bir vatanda yaşamak imkanlarını düşünüyorduk. (SD. S. 152)

Bizler çocukluğa bedbaht geçtiği için hayatına ve etrafına küskün yaşayan, eşya ile dahi barışamayan biçarelere benziyoruz. (TM. S. 136)

Biz hürriyete ve nizam fikrine beraberce düşmanımız. Bize behemehal bir esir sürüsü, bize dış bileyecek bir insan yığını, onun tarafından yapılacak ithamlar ve ona

yapacağımız eziyetler lâzım. Biz aksiyonu teaddi ve tecavüz addediyoruz. (TM. S. 201)

Hiçbir millet bizim kadar ateşle işe koyulmaz ve yine hiçbiri bizim kadar rahatça vazgeçmez. (TM. S. 229)

Biz masallara yapışmış yaşıyoruz. Meselelere ancak etinde ve kemiğinde yaşayanlar cevap verebilirler. (AK. S. 283)

Biz şimdi bir aksülamel devrinde yaşıyoruz. Kendimizi sevmiyoruz. Kafamız bir yığın mukayeselerle dolu; Dede'yi, Wagner olmadığı için, Yunus'u, Verlaine, Baki'yi, Goethe ve Gide yapamadığımız için beğenmiyoruz. Uçsuz bucaksız Asya'nın o kadar zenginliği içinde, dünyanın en iyi giyinmiş milleti olduğumuz halde çırpıplak yaşıyoruz. Coğrafya, kültür, her şey bizden bir yeni terkip bekliyor; biz misyonlarımızın farkında değiliz. Başka milletlerin tecrübesini yaşamağa çalışıyoruz. (H. S. 267-268)

Bizde insanı çürüten bir taraf var!.. (H. S. 353)

Hadiselerle beraber bizde değişiriz; ve biz değişince mazimizi de yeni baştan kurarız. (H. S. 366)

Bizim eskiler tabiata göz yummuşlardı; fakat bir düşüncenin ışığı altında olmasa bile, insanı hiç ihmâl etmediler. (YG. S. 175)

Biz daimî bir oluş hâlinde olduğumuz için, kendimizle beraber geçmiş zamanlarımız da değişir. (EÜM. S. 429)

Olmak ve olmamak davasını yaşayan her toplumda olduğu gibi bizde de insan kendi içinde bölünmüştür. (HAB. S. 133)

Bütün dünya beraber eğleniyor, ıstırap çekiyor, beraber yaşıyor. Konserin dışında yalnız bizler varız. (HAB. S. 398)

Biz ihtiraslarımıza esiriz. (19. ATE. S. 316)

Bizans İmparatorluğu:

Bizanslılarda maşallah yoktur. O bizlere mahsustur... (SAE. S. 219)

Boğaz :

Boğaz bana daima zevkimin, duygumuzun büyük düğümlerinden biri gibi gelmiştir. (BŞ. S. 176)

Boğaz'ın mazisi belki de aradıklarımızı yerlerinde bulamadığımız için bizi öbürlerinden daha fazla çekiyor. (BŞ. S. 205)

Boğaziçi:

Bence Boğaziçi gecelerinin tesirini İtrî'den sonraki mûsikîmizde aramalıdır. (YG. S. 171)

Boğaziçi, mûsikîmiz gibi, eski mimarlığımız gibi bizi biz yapan ve biz olarak gösteren şeylerden biridir. (YG. S. 218)

Boğaziçi'nde kömür deposu, Haliç'te mezbaha kadar ağır ve hazin şeydir. Birisi şehrin sıhhatiyle, öbürü sıhhat kadar lüzumlu olan zevkiyle oynuyor. (YG. S. 219)

Boğaziçi, her şeyden önce bir zevk ve üslûptur. (EÜM. S. 430)

Boşluk:

Heyhat ki yaldızlı tavandan, gümüş eşyadan ve geçmiş zaman hatırasından çok çabuk bıkıyor. Hayır muhakkak ki bu eski şeyleri kendileri için sevmiyoruz. Bizi onlara doğru çeken bıraktıkları boşluğun kendisidir. (BŞ. S. 206)

Mutlak boşluk, adem, belki sonsuzluktan daha büyük, daha şifalı bir şeydi. (SD. S. 253)

Boşlukta ne sanat eseri, ne de fikir olur. (YG. S. 376)

Boşluk hep eski boşluktur ve onu doldurmak için yaptığımız münferit hareketler hep aynı nizamsız çalışmalarlardır. (EÜM. S. 411)

Budalalık:

Olmayacağını bile bile kurulan hayaller, cılk çıkan ümitler, birbirini tutmayan hesaplar, farkında olmadan işlenen hatalar, tek çare gibi görünen budalalıklar olduğunu hangimiz bilmeyiz? (BH. S. 269)

Bilir misiz ki cinnete istidadı olmayan tek bir sınıf insan vardır, onlar da budaladır... (HAB. S. 71)

Bugün:

Bugünü başka yerde, yani kendisinde arasak daha iyi olur. İçimizde demek istedim. İnsanın huzursuzluğunda. (YG. S. 358)

Bugünün ışığında maziyi görmek keyiflidir. (19. ATE. S. 43)

Buhar:

Buhar, elektrik dünyayı bize evimiz kadar tabii kıldı. (HAB. S. 141)

Buhran:

Her buhranın arkasından iyi, çok iyi şeyler geleceğini beklemek hatadır. (H. S. 371)

Acaba devrimizi ifade için bizim kullandığımız kelimeler arasından hangisini seçer? diye kendi kendime sordum ve derhal cevap verdim: Bu şüphesiz buhran kelimesi olacaktır. (YG. S. 91)

O, zamanımızın adeta tek izahı, yahut mihveri olmuştur. (YG. S. 92)

Nerede ki içtimai buhran vardır; orada hakiki istihsalin, değer istihsalin[in] azlığına hükmedebilirsiniz, orada insan cemiyet hayatındaki Tanrı Alet, yaratıcı hareket rolünü az çok kaybetmiş kendini işe yaramaz görmeye başlamıştır. (HAB. S. 250)

Bulmak:

Eşyayı ve insanları bıraktığımız yerde bulmak hepimizin hoşuna gider. (YG. S. 485)

Buluş/keşif:

Buluş kendiliğinden olacak şey değil. Arkasında behemehal bir masal lâzım. (TM. S. 67)

Eğer keşifler ihtiyaçlara göre olsaydı giyotini bir Osmanlı veziri icat ederdi. Çünkü kanlı ölümleri mukadderdi ve giyotinle ölüm en rahatıydı. (AK. S. 156)

Çok defa icatlarımızı yaşarız. (HAB. S. 205)

Buluş kendiliğinden olacak şey değil. Arkasında behemehâl bir masal lazım. (HAB. S. 335)

Bursa:

Bu şehirde muayyen bir çağa ait olmak keyfiyeti o kadar kuvvetlidir ki insan, ‘‘Bursa’da ikinci bir zaman daha vardır.’’ Diye düşünebilir. Yaşadığımız, gülüp eğlendiğimiz, çalıştığımız, seviştığımız zamanın yanı başında, ondan çok daha başka, çok daha derin, takvimle saatle alakası olmayan; sanatın, ihtirasla, imanla yaşanmış hayatın ve tarihin bu şehrin havasında ebedi bir mevsim gibi ayarladığı velut ve yekpare bir zaman... (BŞ. S. 93)

Bursa’da yeşilin manası çok başkadır; o ebediyetin rahmani yüzü, bir mükafata çok benzeyen bir sükunun fani bir saate sinmiş manasıdır. (BŞ. S. 95)

Bursa milliyetimizin en güzel kaynağıdır. (YG. S. 247)

Bursa’yı seviyorum. O içimizdeki aydınlığın aynasıdır. (YG. S. 248)

Bursa, şimdiye kadar sakladığı el değmemiş mazi rüyasıyla içimizde konuşan en geniş davettir. (YG. S. 248)

Bursa tıpkı alaturka mûsikînin taksimleri gibi irticalî doğmuş bir şehirdir. (YG. S. 251)

Burun:

Bir insan her şeyden evvel burnuyla anlaşmalıdır. Öbür işler çok sonraya kalır. Burun dışarı hayatın anahtarıdır. Dargın bir burun şahsiyeti dağıtır, yok eder. (SD. S. 101)

Hiç insan burnunu işlerden uzak tutabilir mi? Yemek için kepçe ne ise, iş için de burun odur. (SD. S. 102)

Aktörlük sanatı evvela burunla başlar. Büyük komedyenlere bakın, daima burun hususiyeti görürsünüz. (SD. S. 102)

Ne diye parfümörü tüccarı olmadım. Yalnız burnumla yaşadım ve burun, koku bütün kâinattır. (TM. S. 99)

Bürokrasi:

Bu asra birçok ad verilebilir. Fakat o her şeyden evvel bürokrasi asrıdır. Spingler'den Kayserling'e kadar bütün filozoflar bürokrasiden bahsederler. Ben hatta derim ki, bürokrasinin asıl kemal çağı istiklâl devri bu deviridir. Bunu anlayan adam mühim adamdır. (SAE. S. 277)

Bütün/Bütünlük:

Ne hayat ne eşya bütün değildir. Bütünlük insan kafasının vehmidir. (H. S. 406)

Bizim bütünlük diye seyrettiğimiz şeylerin altında bir yığın didişme vardır. (EÜM. S. 434-435)

Büyük:

Büyük olmak için güzel olmak şarttır. (BH. S. 323)

Asıl büyüklük, ölüm şuuruna rağmen gösterdiğimiz cesarettir. (H. S. 101)

Kim bilir? Bazı kapıların bize kapalı görünmesi, önünde kasında bulunduğumuz içindir. Büyük şeylerin hepsi böyledir. Bir formülde hapsedmek için yakalamağa çalıştın mı, senden uzaklaşırlar. Küçük sefaetlere inersin! Birisinde akla, mantığa, şüpheyeye, inkara, öbüründe imkansızlığa, acze, isyana gidersin... halbuki kendinde ararsan bulursun. Bu bir disiplin, hatta metot meselesidir. (H. S. 269)

Büyük Adam/İnsan:

Büyük insanların etrafı da acayip olur... (SAE. S. 302)

Her ömrün bir altın saati vardır. İşte büyük adam o altın saattir. (H. S. 339)

2.3.3. C

Cahillik/Taassup:

Taassup ve cehalet bize kendi içimizden vurulmuş zincirlerdir. (19. ATE. S. 204)

Cahit Külebi:

Cahit Külebi, doğduğu memleketin (Sivas) daüssılası peyzajı arasından, Yunus Emre'den beri Anadolu halk şiirinin en içten unsuru olan gurbet hissini tazelemeğe çalışan şairdir. (EÜM. S. 120)

Cahit Sıtkı Tarancı:

Tarancı'nın şiiri daha ziyade örtülü bir merhametin ifadesi olan bir intimisme'in, bir iyileşme sıtmasına benzeyen küçük ihsasların ve saadet hülyalarının şiiridir. (EÜM. S. 116)

Cahit, hiçbir günahın kirletmeyeceği yaradılıştan insanlardandı. Onun için düşmüş bir melek gibi yerini yadırgayarak yaşadı ve bizim görmediğimiz kanatlarından tutuşarak öldü. (EÜM. S. 462)

Cahit'in şiiri, ölümden hayata doğru genişler. (EÜM. S. 466)

Can Sıkıntısı:

Hayat nimetlerinin değişikliği içinde bize, yaratıcı işaretten kalan en büyük miras bu can sıkıntısıdır. (BŞ. S. 112)

Diyarlar fethedelim, mucizesine erilmez eserler verelim, her anımıza bir edebiyat derinliği veren ihsasların birinden öbürüne atlayalım, aradaki en kısa fasıllarda onun zalim alayı ile karşılaşırız. Hiç ummadığımız zamanda o gelir, karşımıza oturur, gözlerini gözlerimize diker... Kaç defa ondan en uzak bulunduğumu sandığım bir anda bulanık, ıslak nefesini alnımda duydum. Okşadığım tende, kokladığım gülde, uyanır uyanmaz bu acayip ifriti siyah meşinden bir mahluk gibi kollarımın arasında bulmadım mı? (BŞ. S. 112)

Kim bilir belki de bizim için zamanın hakiki ritmini o yapıyor. Dakikalarımızı kendi arzusuyla uzatıp kısaltan ve bizi, küçük uyanışlara benzeyen itişlerle ölümün uçurum ağzına atan odur. En sonunda şeytanı kahkahasını atarak üstümüze zamanın sürgüsünü çeker, fırının kapağını kapatır... (BŞ. S. 112)

Can sıkıntısından ölmektense zararla avunmak da kârdır... (MB. S. 114)

Beni sıkın boşluğun etrafındaki o dönüş ... fikrisabit halindeki o çırpınma. O beni sıkıyor. (H. S. 297)

Ölmeyiz, can sıkıntısı bizi yutar. (YG. S. 154)

Camcı:

Garip bir seslenişi vardı.”Lamba”kelimesini ilk hecesinin üzerine basarak bir balon gibi ağzında şişirdikten sonra,”ci”ekini kendini bir hamlede ortadan silmek ister gibi yutar, şişeleri,”i”nin üzerine iyice basarak partlatır ve “ler”i sanki dünyanın bütün camdan eşyasını ağzında toz hâline getirmiş gibi uzun uzun dört yana üflerdi. Bu camcı mahallemizin aydınlık satan adamıydı. (BŞ. S. 127)

Pek az şey bu Ortaçağ camcılık san’atı kadar şaşırtıcı ve güzeldir. (YG. S. 289)

Cariye/Köle:

Cariyeyi esir pazarından alır almaz kendi insiyakları ve talihi karşısında serbest bırakmak lazımdır. (EÜM. S. 64-65)

Ced:

Cetlerimiz inşa etmiyorlar, ibadet ediyorlardı. (BŞ. S. 110)

Cellat:

Cellat hiçbir zaman sevilmemiştir. (H. S. 305)

Cesaret:

Hiçbir Don Kişot bizim kadar cesaretle ve iç rahatı ile yel değirmenlerine hücum etmemiştir. (SAE. S. 76)

Cevdet Paşa:

Cevdet Paşa, hikâyedeki İngiliz çimenine benzer: “Dört sene muntazam sulayın, kesin, biçin, eşini elde edebilirsiniz!” (EÜM. S. 206)

Cevdet Paşa, devlet adamı sıfatıyla nasıl Tanzimat ve medresenin birbiriyle kaynaşması ise, müverrih olarak da eski ile yeninin böyle bir kaynaşmasıdır. (EÜM. S. 209)

O, bir tereddüdün adamıdır. (19. ATE. S. 172)

Devri gibi kurucu, yapıcı ve uzlaştırıcıdır. Devri gibi Avrupa’ya hayran ve medeniyetçidir. (19. ATE. S. 171)

Abdülhamid devrinde ise düpedüz alettir. (19. ATE. S. 173)

Cevdet Paşa'nın şahsiyetindeki istiklalsizlik! Kullanan elle şahsiyeti âdeta değişir. Tanzimat ondan arkadaş istemişti; o, arkadaş oldu. Abdülhamid'in sadece alete ihtiyacı vardı; Cevdet Paşa alet oldu. (19. ATE. S. 173-174)

Cevdet Paşa, gören ve gördüğünü, ne kadar sonra olursa olsun, ilk intibain sıcaklığını pek kaybetmeden anlatan adamdır. (19. ATE. S. 179)

Cezbe:

Cezbe korkunç bir şeydir. (H. S. 397)

Coğrafya:

Bu, bilgidен ziyade dine benzeyen bir coğrafya idi. (BŞ. S. 28)

Coğrafyanın yalan söylediği bir devirdeyiz. (TM. S. 192)

Coğrafya bir kaderdir. (YG. S. 88)

Cümle:

Bir cümleinin musikisi kendisiyle doğar ve cümleinin hudutları içinde yaşar. (EÜM. S. 16)

Hakikatte cümle dediğimiz ve çok defa sadece muayyen bir mânanın zarfı telakki ettiğimiz şey, asıl güzelliği yapmaz mı? (EÜM. S. 488)

Cehennem:

Garip bir cehennem. Alevleri hem acıdan öldüren hem lezzetten çıldırtan bir cehennem.(AK. S. 141)

Cehennemimizin yakmayacağı ruh yoktur. (EÜM. S. 33)

Cemaat:

Her cemaatin cebinde ayrı bir vatan haritası var. (MB. S. 99)

Cephe:

Cephenin de insana lütuflar saklayan tesadüfleri var. (EÜM. S. 477)

2.3.4. Ç

Çalışmak:

"Hakiki çalışmanın nizamından" geçmedim. (SAE. S. 54)

Çalışmak ancak muayyen düzeniyle olur... (SAE. S. 135)

Çalışmak, zamanına sahip olmak, onu kullanmasını bilmektir. (SAE. S. 250)

Çalışmak, ama nasıl, nerde, hangi kafayla, hangi asapla ve hangi muhitle? Çünkü sanat belli ki bir collaboration işi... (TM. S. 37)

Ulan bizim çalışanlarımız ölümle çalışmaktan kurtulur, çalışmayanlar işsizlikten ölümle kurtulur. (TM. S. 113)

Hayatımda aşk yok. Beni yalnız o diriltebilir. Yahut da muntazam çalışmak. (GITB. S. 95)

Çalışmak bulmaktır. (GITB. S. 150)

Bize sıkı bir çalışma devri lazım. Ta ki hürriyet ağacının tutabileceği bir zemin, iptidai bir refahı elde edelim. (GITB. S. 179)

Olura bağlama, çalış, güçlüğü atlama, ara, değiştir ve bul; fakat lüzumsuz yere kendini zehirleme. (GITB. S. 233)

“Kendi eliyle çalışmak ruhu tasfiye eder, insanı Allah’a yaklaştırır. (MB. S. 146)

Vakıa çalışıyordum, fakat bu, bir vazife hissinden veya yetişmek arzusundan ziyade, yaşadığım hayatın tatsızlığından kaçmak içindi. (BH. S. 125)

Bugünün çalışması yarının hızını artırabilmelidir. (H. S. 263)

Ne kadar sessiz olursa olsun her çalışma bir yığma ve çoğalmadır. (EÜM. S. 448)

Çapkın:

Çapkın! Aşka yardımdan öyle hoşlanır ki

Bir meslek seçse idi insanlar içinde

Muhakkak sağdıç olurdu! (Ş. S. 91)

Çeki :

Çeki ile elmas değil, odun tartılır. (HAB. S. 381)

Çeviri/Tercüme:

Dilimizin fakir kalmasının başlıca sebebi, tercümenin yokluğudur. (EÜM. S. 80)

Tercüme edilmiş kitap, dilimiz, binaenaleyh memleketimiz için kazanılmış bir zenginliktir. Aksi taktirde daima kültür hayatımızda veresiye olarak yaşamış olacağız. (EÜM. S. 81)

Tercüme meselesi sadece bir iyi niyet meselesi değildir. Para ve program meselesidir. (EÜM. S. 81)

Bir insanlık davasının kazançları, diğer bir insanlık parçasına ancak tercüme ile girer. (EÜM. S. 411)

Bir kitabı asıl yazıldığı dilde okumak ondan alınacak şeylerin azamîni verir, fakat onu ana diline geçirmekle ancak kendimizin yapabiliriz. (EÜM. S. 411)

Bizim tercüme tembelliğimiz artık Avrupa’da eskiyen bir lezzeti 1930 senesinde bize yeni olarak sunuyor. (EÜM. S. 480)

Şüphesiz ki, bir dilden öbürüne bütün hususiyetleri aynı şekilde geçirmek imkânsızdır. Kelimelerin manaca olan muadeleti belki elde edebilir; fakat hakiki bir nâsirin daima göz önünde tutması lazım gelen ritmi, aynen geçirmek mümkün olamayacağı gibi, örfün, kavme ait psikolojinin, bin türlü hayat hususiyetinin bu kelimelere bahş ettiği nüansların da bir tercümede kaybolmaması imkânsızdır. (EÜM. S. 488)

Çevre /Muhit:

Muhit her yerde budaladır. (GITB. S. 254)

Çiçekler(Gül, Erguvan):

Bizim iklimde gülden sonra bayramı yapılacak bir çiçek varsa, o da erguvandır. (BŞ. S. 107)

Bu erguvan ağacı benim için ezeli ve ebedi arzusunun, daima yenileşen hayat aşkının bir timsalidir. (BŞ. S. 108)

Beni çiçekler çıldırttı. Her tarafta, sessiz bir musiki idesi gibiydiler... (H. S. 258)

Gül motif değildir, yaşayan hayattır. (YG. S. 163)

Hangimiz gülün kokusunu ve rengini onun şeklinden ayırırız. Hattâ daha iyisi, gülün kendinden ayrı bir kokusu ve rengi olduğunu ancak zihnî bir tecrit veya laboratuvar ameliyesiyle hatırlarız. (EÜM. S. 257)

Çirkin:

Çirkin, diyorsunuz, binaenaleyh bugünün telakkilerine göre sempatik demektir. (SAE. S. 227)

Çılgılık:

Çılgılık şiirin yarısıdır. (TM. S. 319)

Çınar:

Her çınarda bir dede edası vardır. Onlar toprağımızın hakiki gururudur; belki dedelerimiz o heybetli vakarı, o dağ sükunetini onlardan öğrendiler. (BŞ. S. 156)

Fırtınaya karşı yaprak değil, kökünü toprağın derinliklerine salmış olan çınar dayanır. (YG. S. 25)

Çırak:

Münasebetsiz ve mesuliyetsiz dostları olan bir çırak daima tehlikeli bir şeydi. (SAE. S. 61)

Çocuk

Bir çocuk fantezisi için insan saadetini tehlikeye atmamalıdır... (H. S. 231)

Çocuk sesleri, hayattaki sürekliliğin en tâze sırrıydı... (YG. S. 242)

Masal uyduran çocuk kadar şuurlu kim vardır? (YG. S. 473)

Çocuk tıpkı devrimizin büyük üstadları gibi Mısır'ın, Asur'un bir çok oyunlarını kendiliğinden buluyor. (YG. S. 511)

Çocuk asrımızın bir keşfidir. (YG. S. 511)

Çocuk zamanımızda elbisesiyle, eğlencesiyle, hürriyetiyle, psikolojisiyle, hatta çalışmasıyla büyük adamdan ayrı bir âlemde. (YG. S. 511,512)

Yeni doğmuş çocuğun yüzü doğrudan doğruya güneşe ve Allah'a bakar. Sesi, yaşama iradesinin, ezelî oluşun sesidir. (EÜM. S. 102)

Çocuk sorumluluk hissini kendisidir. (EÜM. S. :460)

O, sizin iptidai maddeniz, muammanız ve muadelenizdir. (HAB. S. 261)

Çocuğun ufku çok defa hakiki hocadır. (HAB. S. 265)

Çocukluk:

İnsan çocukluğunda aldığı terbiyeyi unutmuyor. (SAE. S. 7)

Benim çocukluğumun belli başlı imtiyazı hürriyetti. (SAE. S. 21)

Çocukluk, yalnız sonu ergenliğe, rüşde varan bir yol değildir. O aynı zamanda bir yığın tatlı hususiyetin, tabiatla derin kaynaşmanın, hayatta her tecrübeden uzak şahsi bir kayışın mevsimidir. Onu kendinde kuvvetle devam ettirebilenler, daha ziyade şahsiyetlerindeki aksayışlarla sevilirler. (SD. S. 48)

Çocukluk aşılması gereken merhaledir. (YG. S. 517)

Biz çocuğun behemehal çocuk resmi yapmasını istiyoruz. Belki haklıyız. Yalnız bir noktayı fazla unutuyoruz gibi geliyor. Çocukluk büyük yaşlara hazırlıktır. (YG. S. 516)

Çocukluk, insan ömrünün, bugünkü vasatı haddiyle söyleyelim, türlü merhaleleriyle dörtte birini alıyordu. Bence modern asırların en büyük keşfi budur. (HAB. S. 261)

Çöl:

Çölde bütün dikkatleriniz mevcut olmayanı icat eder ve onda doğru koşar. Onun içindir ki, çölün terbiyesi bir çeşit görünürlere mukavemetin terbiyesidir. (EÜM. S. 144)

Çöl sihirbazların en büyüğüdür. (EÜM. S. 144)

2.3.5. D

Dağlar:

Vatan dağlarının saate, aydınlığa göre değişen renkleri! Ruhumuzun hakiki bahçesi sizdendir! (BŞ. S. 114)

Dalga:

Bırakın, bu bir dalgadır, kendiliğinden geçer. (SAE. S. 279)

Damat:

Erkek çocuk evden ayrılacak mahluktur. Er geç ayrılır. Fakat damat ayrı da otursa ailedendir; ona girmiştir. (SD. S. 74)

Danimarka Krallığı:

Danimarka krallığında çürümüş bir taraf var. (SD. S. 89)

Dans/Raks:

Raks eski dünyamızda daima mistik, hatta dini cezbeyle dayanırdı. (YK. S. 140)

Daüssıla:

İçimde yalnız bir defa görülen güzelliklere karşı beslediğimiz o acayip, daüssıllı duygu kalmıştı. Yavaş yavaş o da yosunlandı. (BH. S. 75)

Dava:

Asıl dava, derin bir şekilde yaşamak ve kendi kendisini gerçekleştirmek, ölümlü hayata şahsi bir çeşni vermekte. (MB. S. 64)

Bütün dâvâlar güçtür. (YG. S. 230)

Davet:

Davet içimizden geldiği zaman güzeldir. (BH. S. 323)

Dedelerimiz:

Artık dedelerimizi hataları için tenkid etmekten vazgeçtim. Etraflarındaki bu hiç bir anlaşma kabul etmeyen düşmanlık içinde gösterdikleri cesarete, yaşama kudretlerine hayran oluyorum. (YG. S. 59)

Dede Efendi²:

Tarihimizin hiçbir devri bu kadar canlı konuşan vesika bırakmamıştır. (BŞ. S. 198)

Onun kainatı, hatırlamanın ve hasretin kainatıdır. (BŞ. S. 198)

Dede ile ölümün ebedi bir visal olarak adlandırıldığı o mistik iştiaqlar ülkesinden çıkarız.(BŞ. S. 198-199)

Dede'nin bazı bestelerinde Boğaz ve İstanbul peyzajı bazı büyük mücevherlerle ve kıymetli taşlarda yüz binlerce sene evvelki oluş devrinden kalmış filigranlar gibi parlar. (BŞ. S. 199)

Dede istemeden bir masal sahibi olmuştur. Abdülmecit devrinin yeni ve alafranga hayatı başlar başlamaz İstanbul'dan kaçmış ve Hicaz'da ölmüştür. (BŞ. S. 199)

Dede'nin Ferahfeza ayini sadece bir dua, inanan ruhun Allah'ını aradığı bir çırpınış değildi. Mistik ilhamın vasfı olan geniş hamleyi, sırrı, doğrudan doğruya zorlayan büyük ve dinmez hasreti, hiç kaybetmeden eski musikin belki en oyunlu eserlerinden biriydi. (H. S. 282)

O, Türk musikîsinin son büyük üstâdıdır. Hatta daha ileriye giderek diyebiliriz ki, bir inkırazı, muhteşem bir zafer yapan dehasıdır.(YG. S. 413)

Dede ayarındaki sanatkârlar için acemilik devri yoktur. Fakat tekniğin ötesinde kendilerini hakkıyla idrâk etme devri vardır.(YG. S. 417)

Dede'nin sanatında tereddüt yoktur. Onun kartalı doğrudan doğruya güneşe kanat açar. O, bütün imkânları zorlamasını bilen, fakat cehdin azamîsini sarf ettiği yerde bize rızânın tebessümünden başka bir şey göstermeyen adamdır. (YG. S. 417,418)

² Türk musikîci, bestakar.

Dede'nin asıl âleti insan sesiydi. Bu demektir ki musikîmizin dehasıyla doğmuştu. (YG. S. 419)

İnsan sesi onun elinde çok yumuşak her kalıbı alabilecek bir maddedir. Dede, insan sesine adeta istiklâlini vermiştir. (YG. S. 419)

Dede okumaz, çağırır. Ve bu çağırma o kadar derindir ki çağırdığı her şey bir daha ayrılamayacağınız şekilde yanı başınızda, hatta sizdedir. Çünkü bu çağırdığı ve bulduğu şey kendi yalnızlığımızdır. (YG. S. 420)

İman, mistik tecrübe, onda arkasında bıraktığı şeyleri tam unutturmaz, desek acaba hata mı olur? Bu ikizlik, sanatının belli başlı sihridir. (YG. S. 420)

Sanki Dede'nin sanatı bir basübadelmevt sırrının emrindedir. O kadar olduklarından ayrı bir çehre ile gelirler. (YG. S. 421)

Bir Bach, bir Beethoven, bir İtrî, bir Mozart, bir Dede daima beraber yaşamak için çok güç arkadaşlardır. Her an aynı yükseklikte uçulmaz. Her an tam insan olmak güçtür. Her an göğsümüzün içinde bir kartal besleyemeyiz. (YG. S. 422)

Dede'nin sanatı en şaşırtıcı tesadüflerin sanatıdır. O, makam geçişleri dediğimiz şeyi hemen hemen bir developman haline getirmiştir. (YG. S. 422)

Dede'nin büyük hususiyetlerinden biri halk sanatına, halk ağzına, halk hayatına daima açık olmasıdır. (YG. S. 422)

Değer (Kıymet):

Sizler daima böylesiniz... Ruhumuzu saran küçüklük duyguları içinde büyük değerlerimizi kaybedersiniz. (SAE. S. 51)

Kıymetleri muhafaza etmenin imkansızlığı! (SD. S. 150)

Hulasa, içtimai tuğla veya kiremit, binanın kendisi olmuş, fertler tek başlarına içlerindeki kıymet hükümleriyle yaşıyorlardı. Fakat kıymet hükümleri ihtiraslarımızla her zaman mücadele edemez. Bunu yapabilmek için kahraman veya mümin olmak ister. Mevki, para, rahat yaşamak ihtirası her an ve herkesin karşısında şeytani bir iğva gibi gizli sofrasını açıyor ve çok telkinli işaretlerle davet ediyordu. Ve bu davetin kuvveti şartlara ve şahsa göre değişiyordu. Fakat bununla da kalmıyordu. Dağılan içtimai nizam bir yığın unutulmuş meseleyi, hapsedilmiş davayı ortaya çıkarmıştı. (SD. S. 239)

Yerine koyamayacağımız her şey, bizim için sonuna kadar kıymetlidir ve mukaddestir. (YG. S. 229)

Değişmek /Değişim:

Eşya, madde, insan, her şey bu hudutsuz imkânın eşiğinde, her an kendini değiştirecek mucizeli kelimeyi, formülü, duayı yahut ameliyeyi bekliyordu. (SAE. S. 43-44)

Muttasıl gömlek değiştiriyor, Hint'i, Çin'i, Efgan'ı, Arap'ı, Türk'ü hep soyunuyoruz; soyundukça üstümüzden attığımız şeylerin alelâde ekler olduğunu, daha derinden birtakım şeyler çıkarıp atmak lâzım geldiğini görüyoruz. O zaman korkuyoruz; olduğumuz yerde imdat arar gibi sağa sola bakmıyoruz. Sonra tekrar başlıyoruz, gene tabaka tabaka soyunuyoruz, tırnaklarımızla derimizi yüzer gibi bir şeyler daha atıyoruz. Zaten biz soyunmasak bile onlar üzerimizden lime lime dökülüyorlar. Fakat olmuyor; bize lâzım olan, gömlek değiştirmek değil, içten değişmektir. Bu sadece dıştan yapılacak şey değil. Bunu olduğumuz yerden yapamayız, içten, dıştan her ufuk, bir görüş zaviyesidir. Bütün cemiyet hayatı zihniyet etrafında döner, insanı yeni baştan, yeni esaslarla kurmamız lâzım; yeni kıymetlerle yaşayan bir insan. Hâlbuki bu imkânsız... (MB. S. 91)

Her şey değişebilir, hatta kendi irademizle değiştiririz. Değişmeyecek olan, hayata şekil veren, ona bizim damgamızı basan şeylerdir. (H. S. 23-24)

Medeniyet değiştirmelerinde, neticesi veya başlangıcı olan teknik değiştirmeleri gibi ana nehre bulunduğu noktadan katılma zarureti vardır. (YK. S. 96)

Zamanın yarattığı büyük ve canlı terkipler daima büyük dikkatler ister. (YG. S. 255)

İnsan ve cemiyet değişmediği için felsefe ve dünya görüşü değişmez. (EÜM. S. 61)

Değiştirmek güçtür. (EÜM. S. :100)

Biz medeniyet değiştirdik, ihtiyaçlarımız çoğaldı. (19. ATE. S. 208)

Değişiklik:

Beklenilmeyen şeylerin getirdiği değişiklik bir gece için ne olsa çekiliyor. (BH. S. 91)

Deha/Dahi:

Yarabbim sen bizi çirkin dâhilerin şerrinden koru. (TM. S. 155)

Deha, dikkat olduğu kadar hususi bir ekonomidir de? (GITB. S. 254)

Deha dediğimiz şey, yaratılışın bir ucubesi değil, sadece fanilere nadir bahsettiği bir kudrettir. (YG. S. 108)

Dikkat.. İnsan dikkatidir. Dikkati nisbetinde büyüktür, kuvvetlidir. Çünkü dikkat bize, eşyanın ve kendimizin kapılarını açar. (YG. S. 360)

Deli:

Deli daima hazindir. (BH. S. 329)

Derin kuyular gibi, deli de beni çocukluğumda çok çekmişti. (EÜM. S. 507)

Delide bizi çeken şey, bütün karanlıkların muhayyilemiz üzerindeki büyüüdür. Fakat deli, karanlığın kendisi değil, sadece vehmidir. (EÜM. S. 507)

Delilik:

Delilik hiçbir zaman metot olamaz. (EÜM. S. 506)

Demek/ Söylemek:

Fakat demek başka şey, anlamak başka şey... (BH. S. 294)

Demokrasi:

Demokrasiler kralı kaldırıyorlar. Krallığı değil. (TM. S. 164)

Kan döküldüğü yerde demokrasi integral çehresiyle görünmez. Görünürse tehlikeli olur. (GITB. S. 313)

Demokrasiler gibi yerleşmiş, gelişmiş rejimlerle diktatörlükler arasındaki fark şuradadır: Birinciler zaman faktörünü en tabii bir iş arkadaşı olarak kabul ederler. Zaman içinde kurulduğundan, zaman içinde devam etmek kendilerine yeter. Gelecek nesillerin iş ve sorum payını ayırırlar. Diktatörlükler ise, her şeyin kendi ömürlerinde olup bitmesini isterler. Demokrasiler sürekliliği gösterirler. Hüviyetleri uzun bir mâzi içinde, onun dersleriyle gelişmiştir. (YG. S. 87)

Parlamentarizm, demokrasi, bunlar büyük davaları küçük menfaatlerin ve küçük insanların oyunağı yapacaktır. (19. ATE. S. 237)

Deniz:

Toprağın sarsıntısı denizin fırtınasına benzemiyor, büsbütün ayrı bir şey; denizde her zaman müteyakkız bulunuyoruz; deniz, biliyoruz ki insanoğlu için güvenilecek bir unsur değildir. Onu başından düşman olarak aldığımız için su bizde mukavemet, müdafaa ve zafer sevitabii ve ihtiyaçlarını uyandırıyor....Halbuki toprak böyle değil; o insanlığın en güvendiği unsurdur. (BH. S. 90)

Deniz köpüğünü dalgaların ucundan toplamağa kalkınız, avucunuzda birkaç damla su kalır. Fakat dalgaların üstünde, o çalkantıların mucizesi, tacı ve süsü oldukça size Afrodit'i düşündürür, su perilerinin çıplak oyunlarını hatırlatır, kâinatınızı bir yığın hayelle doldurur. Evet, ne göklerin maviliği, ne deniz köpüğü yakalanır; fakat oldukları yerde Kadirullah'ı ve aşk mabudesini doğururlar. (EÜM. S. 40-41)

Denizi bulmak ve görmek, basit ve geçici heyecanların yerine müsavisi ancak ölüm olan bir kâinatın yani sonsuzluğun şiirini aramak şüphesiz ki bir kıymettir. (EÜM. S. 313)

Avrupa resmine denizin hakkıyla girişi Rönesans'tan iki asır sonradır. Şiir de ve edebiyatta o zamana kadar mücerret bir hayal unsuru gibi kullanılan denizin rengi, kokusu, manzarası, saatleri ancak Chateaubriand'la tadılır. (19. ATE. S. 288-289)

Denk/Denklik/Eşitlik:

Ancak birbirine eş tepeler birbirini anlarlar. Çünkü aynı yıldırımlarla konuşurlar. (YG. S. 110)

Deprem:

Saadetini, refahını, emniyetini ona bağlamıştır. Onu her zaman itaatli, müşfik veyahut hiç olmazsa lakayt ve sakın görmeğe alışmışsındır. Toprağın sarsılması işte bu emniyetin yıkılmasıdır ve bir dost tarafından hançerlenmeğe benzeyen vahim bir hali vardır. Onun için denizden gelen tehlike karşısında atik ve cesaretli kesilen insan, topraktan gelen tehlike karşısında maneviyatını kaybetmiş bir sürü şekline giriyor. (BH. S. 90)

Dergi:

Fikir organı olan dergi fikri ve sanatı her bulduğu yerden almalıdır. (HAB. S. 88)

Deri:

Ben deriden gelen her şeyi severim. (BH. S. 186)

Ders:

Hıza değil, derse ihtiyacımız var. Bunu da realite bize verir, müphem ütopyaalar değil!.. (H. S. 99)

Ders, devam meselesi değildir, söylenecek şeydir ve onu işitecek kulak imkânlarını o yolda dökcek insan meselesidir. (HAB. S. 343)

Devam:

Cemiyet hayatında olduğu gibi fikir hayatında da en büyük yapıcı, istikrar, devamlılık ve emniyettir. (HAB. S. 427)

Devir/Asır:

Her devrin ve yaşayışın kendisine göre bir insan tasarrufu vardır ki bütün bir zihniyeti ve inkârı güç realiteleri ifade eder. Şoför kelimesi bunların şüphesiz en medenisi, en latifi, en iyisi ve en cemiyetlisidir. (SAE. S. 138)

Tarihimizin öyle bir devrindeyiz ki, iyi niyet sahibi insanlar ancak kendilerini kurtarabiliyorlar. (TM. S. 171)

Bu kısa ömrümde dört devir gördüm: Hürriyet devri, Mütareke devri, Cumhuriyet devri, Demokrasi devri. (TM. S. 229)

Nükleer devirde yaşamak behemehal bir aberration'da can vermek değildir. (GITB. S. 253)

Bir denizkızı ki kediye benziyor. Belki de yüzü hakikatten kedi yüzüdür. Niçin olmasın sanki?... Asrımızda o kadar çok şey değişti ki masallar da değişebilir. (AK. S. 120)

İnsan yaptığı işi kudret ve imkanlarıyla yapar. Fakat asıl hüviyetini, işin kendisini tayin eden devirdir. İdare edici fikir ondan gelir. (YK. S. 22)

Rahat, ferdî saadet, kaygısız baş, bunlar on dokuzuncu asrın kısa rüyalarıydı. Doğrusunu isterseniz bizlere hiç nasip olmayan rüyalar... İnsan talihinin azdığı bu devirde bunu akla getirmek bile gülünçtür. Bu devirde olsa olsa vazifesini yapmaktan gelen iç ferahlığı, huzur vardır. Çünkü devrimiz, vazife ve mesuliyet duygusu devridir. Milletimiz bu iki duyguyu çok iyi tanır. (YG. S. 62)

Ondokuzuncu asrın büyük bir zâfı vardır; Mimarısız asırdır. (YG. S. 212)

Her devir, tarihi kendisine göre yaratır. (YG. S. 291)

Elbette atomdan silah yapıldığı bir devirde aşkın okundan bahsedilmezdi. (YG. S. 336)

Her devrin bir günü gününe yaşanan çehresi vardır, bir de gelecek zamana geçecek çehresi. (YG. S. 353)

Bir devir, bir cemiyet gibidir, onun bir yığın tarafları vardır. (YG. S. 358)

Her şeyde mübalağa, devrimizin vâsf-ı fârikidir. (EÜM. S. 475)

Yaşadığımız devir, garip bir devirdir. Hakem değil, mücadeleci istiyor. (EÜM. S. 496)

Dünyanın en cefakâr, En dâsitânî asrında yaşıyoruz. Elbette bugünün insanı gibi, sanatta devrinin tazyikinden hissesini alacaktır. (HAB. S. 183)

Her iklimin kendisine göre tarihi ve dolayısıyla bedî bir terbiyesi vardır ki, onun dışına çıkılması kabil değildir. (19. ATE. S. 36)

Bütün ferdîliklerin dışında devir dediğimiz yapıcıyı kabul etmezsek hiçbir sanat vakıasını layıkıyla izah edemeyiz. (19. ATE. S. 524)

Devlet:

Bir devlet batarken hısım ve akrabasının selameti düşünülmez. (SD. S. 144)

İnsanı bazen akrabasının ölüsünü bile görmeğe bırakmazlar... Bu devlettir oğul! (SD. S. 262)

Bir hükümet bir milletten ancak idare edilmeğe razı olmasını istemeli. Fazlası için o kadar büyük şartlar lazım ki... (GITB. S. 180)

Bu büyük makine kendi kendine işleyemezdi; nasıl bir lokomotif kömür lâzımsa, ona da hakkını isteyen vatandaşların iyi niyeti lâzımdı. (MB. S. 109)

Devlet Adamı (Hükümet):

Şimdiye kadar bir ecnebi mimar tarafından yapılmış olan türbe altında yatan Türk büyüğü yoktur. (HAB. S. 359)

Hükümetler de fertler gibidir, yaptıkları işe göre hüküm olunurlar. (19. ATE. S. 207)

Devlet ve hükümet fikirler mesuliyet fikrinden ayrılamaz. Her hükümet, sırtındaki bu mesuliyeti, halkını memleketin idaresine iştirak ettirdiği nisbetde hafifletir. (19. ATE. S. 207)

İstibdat idareleri her işi ellerinde tuttukları için mesuliyetleri daima en ağır olanlardır. (19. ATE. S. 207)

Devlet, politika ve istikrar ister. (19. ATE. S. 237)

Devlet, cemiyetin manevî ve nizamlı yüzüdür. (19. ATE. S. 421)

Charles Dickens:

O, hayatın peşindedir. Herkesin malı olan hayat yok mu, işte onun. (EÜM. S. 68)

Dikkat/Dikkatsizlik:

Herhangi bir şeyi mantığın dışına çıkarmamız için ona biraz dikkat etmemiz kâfidir. (SAE. S. 250)

Dikkatsizlik fazla enfüsi olmak, sadece devlete güvenmek, tembellik, lirizm ihtiyacı ve cehalet ve gurur mu? (GITB. S. 223)

Benim için sanatta, ilimde her şeyden evvel dikkat esastır. Daha büyüklü kelime bilmem. (YG. S. 374,375)

Biz dikkatleri ancak bazı eğlenceler vasıtasıyla kazanabiliriz. Böylesi dikkat de pasiftir. (EÜM. S. 470)

Diktatör:

Modern diktatörün hatası hürriyetle ekmeğin birbirine zıt şeyler olduğunu düşünmesindedir. (YG. S. 84)

Dil:

Biz hep dilde kaldık. Dilde oynadık. Bütün dikkatimizi dile verdik. Beğenmedik, süsledik, attık, değiştirdik ve şimdi arzumuz yerine geldi. Dilsiz kaldık. Mektepte öğretilen bir dille yani... Sentetik millet buna derler işte. (TM. S. 180)

Bir dil basit tesadüflerinde değil, mufassal ve gelişmiş eserlerinde öğrenilir. (YK. S. 117)

Hakikatte ne şiir, ne de hikaye yapılıyor, evvela dil yapılıyor. (YG. S. 353)

Belki biz insanı da dilde bulacağız. (YG. S. 355)

Dil daima mühimdir. Daima bir takım en esaslı gerçekleri gizler. (YG. S. 368)

Bütün mesele dili bir sesin kendisi, yahut kendi sesi yapmaktır. (YG. S. 398)

Lisan haddizatında serbest, her türlü teşekküle müsait bir maddedir. (EÜM. S. 17)

Homeros kördü. Milton da kördür. Onların eserinde rengin, şeklin, ışığın, hareketin mucizesini duyan ve nakleden, kullandıkları dildir. Bu dil vasıtasıyla doğrudan doğruya temas hâlinde olmadıkları, bulanık bir gölge olarak ancak duyabildikleri duyumlar âlemini naklettiler. (EÜM. S. 65)

Büyük bir lisana kendimizi bağlayamazsak mektepte öğrendiğimizle kalırız. (EÜM. S. 80)

Dilimizin haricindeki güzellikler ve nimetler gözümüzün dışındaki ufuklar gibidir, vâkıa ferdi mesai ile onları elde etmemiz mümkündür, fakat buna hayat her zaman imkân vermez. (EÜM. S. 81)

Medeniyet değişiminin hakiki bir kriz hâlini aldığı saha şüphesiz dildir. (EÜM. S. 105)

Dil meselesinin kültürümüz için en ehemmiyetli noktası, ilmî ve bilhassa felsefî terimler meselesidir. Unamuno'nun "Metafizik metanlinguistik'tir" sözü bugün için düşünce hayatımızın programını verebilir. (EÜM. S. 106)

Dildeki değişiklikler çok defa en yakın nesilleri birbirine kapamıştır. (EÜM. S. 107)

Dildeki sadelik hareketlerinin, dili kendi mantığı dışında bir kullanışa doğru atması, hakiki bir ihtiyacı karşılamadan yapılan tasfiyeler dili plastik imkânlarından mahrum

ettiği gibi, muayyen konuların üzerinde ısrarı ve muayyen zaviyelerden bakması da adeta yeni bir conventionnel'i doğurmuştur. (EÜM. S. 128)

Her şey dildedir. Dil, insan dediğimiz duygu ve düşünce kaosunun vuzuh noktasıdır. Bir onda var oluruz, onunla şekil alırız. (EÜM. S. 147)

Her büyük eser dilin dehâsıyla -bu bir bakımdan cemiyetin dehâsıdır- fert arasındaki büyük mikyasta bir teşrik-i mesaiden doğar. Edebiyatta zevk denilen şey budur. (EÜM. S. 257)

Dil bir millet için her şeydir. (EÜM. S. 441)

Dil Roma'nın kendisi, yani hakiki vatandır. (EÜM. S. 441)

Bence akademiler dil yapmaz. Terim yapar. Dil hayatın ve sanatındır. Onu şair yapar ve halk yapar. (HAB. S. 388)

Dil insandır ve hakiki milliyettir. (HAB. S. 394)

Dili ne devlet, ne dil âlimi yapar. Dil halkın ve sanatkârdır, onlar yapar. (HAB. S. 395)

Dili kaçıran insanı da yakalayamaz. (HAB. S. 416)

Dil hayat gibi mütemadiyen değişmek ister. (HAB. S. 457)

Her dil Allah'a ve sevgiliye kendisine haz bir şekilde hitap eder. (19. ATE. S. 536)

Bir dil sadece atmakla kurulmaz. Atmak çerçeveyi daraltmaktır. Kurmak, o dille ifade edilecek dünya ve insanın peşinde koşmaktır. (19. ATE. S. 575)

Dilenci:

Dilenciye ve fakiri çıkar, merhamet ve gufran kalmaz, birden bire fakirleşiriz. (H. S. 362)

Dilruba³:

Dilrübâ modern fizyolojinin erkek yiyici, 'nymphomane' diye adlandırdığı kadınlardandır. (19. ATE. S. 378)

Din:

Bütün bir dini makine içimizde hazır duruyor. (GITB. S. 140)

Dini, bir cenaze gömme meselesi yaptık. (GITB. S. 315)

Dinde, cemiyetin bünyesinde ayrılış daha ilk adımlarda başlar. (H. S. 300)

³ Namık Kemal'in, Akif Bey adlı tiyatrosunda geçen bir kahramandır.

Dinin devlete hakim olması millet şuurunun yokluğuna ne dereceye kadar delalet eder? (YK. S. 97)

Din gider, taassup kalır; ahlak gider, riya kalır; başkacılık gider, nefis düşkünlüğü kalır; neşe gider, hüznün kalır. (HAB. S. 252)

Dinde günah çıkarmanın bulunmaması ferdin kendi içinde eğilmesini daima meneder. (19. ATE. S. 49)

Dindar:

Bilmem, tam dindar mıyım? Her halde şu anda dünyaya çok bağılıyım. Fakat ne Allah ile kulunun arasına girmek isterim, ne de insan ruhunun büyüklüğünden, imkanlarından şüphe ederim. Kaldı ki, bunlar milli hayatın kökleridir. (H. S. 202)

Dinlemek:

Dinlemesini biliyorsun, ki bu mühim bir meziyettir. Hiçbir şeye yaramasa bile insanın boşluğunu örter, karşıdakiyle aynı seviyeye çıkarır! (SAE. S. 37)

Hepiniz benim gibi olur ve düşünürseniz beni dinleyebilirsiniz!.. (BH. S. 213)

Dinlenmek/ İstirahat

Tam istirahat, tam çalışmayı bilen, zamana tasarruf edenin yapacağı bir iştir. (TM. S. 207)

Dirilmek:

Her insan, ne kadar müspet yaradılıştaki olursa olsun ölümünden sonra tekrar dirilmeyi düşünür, özler. (SAE. S. 68)

Dionysos:

Dionysos, bir sanat eserinde hiçbir zaman tek başına değildir. Yokluğu ile olsa bile yanı başında daima Apollon vardır. (YK. S. 130)

O hilkatin ahengine rağmen azan tabiattır. Apolloniyen espri ise bu ahengin kendisidir yahut bizdeki çehresiyle, akıldır. Düşüncenin hakimiyetini ister. (YK. S. 146)

Dionysos da Apollon gibi eskilerin hürmet ettiği bir Tanrı'dır. Ve yine Nietzsche'den sonra herkes biliyor ki, her sanat eseri mevcudiyetini bu iki Tanrı'ya aynı derecede borçludur. (EÜM. S. 318)

Divan- ı Kebir:

Nasıl Garp Ortaçağı, bütün azap korkusu, içtimai düzen veya düzensizliği ile, rahmaniyet iştihakı ve adalet susuzluğu ile Dante'nin eserinde toplanırsa, Müslüman Şark da bütün varlık hikmeti, Hak'la Hak olmak ihtirası ve cezbesiyle Divan-ı Kebir'dedir. (BŞ. S. 83)

Divan-ı Kebir, insan talihinin şartlarını bir türlü kabul edemeyen ihtiyar Asya'nın ebedilik iştihakıdır. (BŞ. S. 83)

Divan-ı Kebir, İbrahim'in atıldığı ocağa benzer, dışarıdan kavurucu gibi görünen ateş içeride bir gül bahçesi olur. (BŞ. S. 84)

Bu şiirler yazıldığı devirle berber düşünülürse, batmakta olan bir gemiden yükselen son dua gibidir. (BŞ. S. 84)

Diyalektik:

Diyalektik, insanı tarife çalıştı. (YG. S. 23)

Bütün diyalektikler dışarımız içindir. (EÜM. S. 436)

Dışarısı/Dışarı:

Biliyordum ki dışarısı bana düşmandır. (SAE. S. 308)

Kapananla dışarıda kalanın arasındaki fark. Dışarıya sokağa çıkan adam yalnız kalmaz. (MB. S. 155)

Dışarıdan gelen en küçük tesir, en manasız karşılaşma beni kendi atomlarımin torbası haline getirir. (BH. S. 310)

Edebiyatımızın ve insanımızın meselelerini dışarıya olan hayranlık idare ediyordu. (YK. S. 75)

Kapananla dışarıda kalanın arasındaki fark. Dışarıya, sokağa çıkan adam yalnız kalmaz. (EÜM. S. 385)

Doğa /Tabiat:

Gülü, serviye, yahut çınarı yetiştiren her mevsim erguvanı kızartan, salkımların kandillerini asan, tabiatın cömertliğinden başka hiçbir israf ve debdebeleri yoktur. (BŞ. S.147)

Tabiat ve çerçeve, bir sahnedir. (BŞ. S. 207)

Tabiat unsuru tebeşirle çizilmiş hududu dinlemez. (TM. S. 227)

Tabiat insanla birleşince güzeldir. (YG. S. 255)

Doğru:

Doğru, ya bütün olur, ya hiç olmaz... (SAE. S. 349)

“Allahım bize doğru yolu göster” sözü beyhude değildir. Çünkü milyonlarca insanın hepsinin kendine göre bir mantığı vardır. Bunların içinden doğrusunu bulmak! (SD. S. 312)

Doğu /Şark:

Evet, bizim küçüklüğümüzün şarkı biraz daha dışarıda, yerli simsarların işaretiyle toptan yapıldı. (BŞ. S. 125)

Yapmasını çok iyi bilen ve seven şark muhafaza etmesini bilmez. (BŞ. S. 157)

Şark şiiri, felsefenin yanı başında bir sokaktan geçilen çok zengin bir bahçe gibiydi, oraya saptı mı büsbütün cezbelenirdi. (BŞ. S. 172)

Şark görünmeyen bir alev gibidir, bizi muhasara etmiştir. Bir adım sağa, sola, ileriye, geriye attın mı yanarsın. Fert ve cemiyet hâlinde o olduğun yerde kalmanı ister, kalmamı ve çürümeni. Talihimiz bu. (TM. S. 115)

Şarkta zıtlarla anlaşabilirsin. Fakat mutavassıt hadlerle anlaşılamazsın. (TM. S. 115)

Hazin talih... şarkın öbür yüzünü, asıl yüzünü görüyoruz. Nizamsızlık, sefalet, konformizm, korkaklık, fert ve şahsiyet yokluğu, kendisini feda edememek. (TM. S. 221)

Şarkta burjuvazi yok değildir, vardır; fakat taazzuv etmiş sınıf değildir. Asalet gibi o da teşekkül ve taazzuvdan mahrumdur. (GITB. S. 212)

Şark feodalitesi, garp feodalitesi gibi sonradan gelmeyen, muayyen kadroda şu ve bu amil ile teşekkül etmemiştir. (GITB. S. 212)

Şarkı şarka tabanca sıkarak öldüremeyiz. (GITB. S. 253)

Şark bizim şimdilik çekirdeğimizdir. Ve galiba da uzun zaman öyle kalacaktır. (GITB. S. 256)

Şark yok, şark öldü. Bizler yetimiz. Unutmaktan başka çaremiz yok. Yetimlikten kurtulmak için unutulmalıyız. (MB. S. 93)

Ben şarka bağlı değilim, eskiye de bağlı Değilim; bu memleketin hayatına bağlıyım. Bu Müslümanlık mıdır, şarklık mıdır, Türklük müdür? Bilmiyorum. Yirmi senedir okudum. Otuz sene kadılıklarda, Fetvahane’de çalıştım. Bir tek şey anladım: Kitapla bu hayatın ayrılığı. (MB. S. 95)

Gene anladım ki bizim şark, Müslümanlık, şu, bu diye tebcil etliğimiz şeyler, bu toprakta kendi hayatımızla yarattığımız şekillerdir. Bize ulûhiyetin çehresini veren Hamdullah'ın yazısı, İtrî'nin Tekbir'î, kim olduğunu bilmediğimiz bir işçinin yaptığı mihraptır. (MB. S. 96)

Şark öldü, diyorsun. Ahmet Ağa öldü gibi bir şey bu. O benim iki elim, iki ayağımdır. (MB. S. 98)

Zaten şark nedir? Bir kelime.... Kelimeler varsın, ölsün. Asıl yaşaması lâzım gelen ölmez. (MB. S. 98)

Şark oturup beklemenin yeridir. Biraz sabırla her şey ayağınıza gelir. (H. S. 12)

Şark, hiçbir yerde hatta mezarında bile katıksız olamazdı. (H. S. 51)

Şark bu, güzelliği de burada. Tembel, değişmekten hoşlanmaz, geleneklerinde adeta mumyalanmış bir dünya, fakat bir şeyi, çok büyük bir şeyi keşfetmiş. Belki vaktinden çok evvel bulduğu için kendi ne zararı dokunmuş...

-Nedir o?..

-Kendisini ve bütün alemini tek bir varlık halinde görebilmenin sırrını. Belki de gelecek

İstiraplarını hissettiği için bu panzehiri bulmuş. Ama unutmayalım ki dünya ancak bu noktadan kurtulur. (H. S. 180-181)

Biz sadece duadayız. Bilirsin, bazı tarikatlarda değil eser vermek, kabrinin üzerine adını yazdırmak bile iyi sayılmazdı. İşte bu şarktı. (H. S. 277)

Hem şifasız hastalığımız hem de tükenmez kudretimiz olan şark! (H. S. 277)

Şark hiçbir zaman hür olmamıştır. O daima sıkı kadrolar içinde adeta anarşist bir fertçilikte kalmıştır. (H. S. 300)

Müslüman şark, asırlardan beri kendisini müdafaa vaziyetindedir. (H. S. 300)

Çabuk vazgeçiyoruz. Müslüman şarkın en büyük hususiyeti budur. (H. S. 341)

Şark vazgeçer. Sade güçlüğüne karşısında değil, zamanın tabii zamanın karşısında da vazgeçer. (H. S. 341)

Canım şark. Dışarıdan miskin, budala, çaresiz, fakir... Fakat içinden hiç aldanmamağa karar vermiş... Bir medeniyet için bundan daha güzel ne olabilir? (H. S. 400)

Hemen hepimiz bu “şark” kelimesinin büyüünde Binbir Gece’nin eskicisine benzeriz. Yerimize oturup işimizle meşgul olduğumuz zaman karşımızdaki duvar birdenbire bütün bir hazinenin ağırlığıyla çöker, her taraf altın ve mücevher parıltısına boğulur. Fakat ona doğru koştuğumuz zaman kerpiç kırıntılarından başka bir şey göremeyiz. (YK. S. 27-28)

Şark, Baudelaire’in o güzel nesir şiirinde anlattığı “Bitişik odalar” gibidir. Birisinin debdebe ve güzellikleri içinde uyur, öbürünün sefaletinde uyanırız. (YK. S. 27-28)

Şark, maddeyi olduğu gibi yahut ilk rastlayışta ona verdiği değişikliklerle kabul eder. (YG. S. 26)

Şark, hiç olmazsa Cenubi Afrika madenlerinin keşfine kadar kıymetli taşların vatani idi. Hala büyüklüğü, parlaklığı, güzelliği ile hayalimizde bir masal gibi tutuşan mücevherlerin çoğu Şark’tan gelmiştir. Fakat elmas işçiliğinin üstün şekli Garb’ın malıdır. (YG. S. 27)

Şark muhayyilesi eski masalların o tesadüfi mücevher bulucularına benzer. (YG. S. 27)

Filhakik muhayyile, bir his veya fikri yahut bir imajı nesiller boyunca tekrara düşmeden bütün imkanları ile yoklamak, mahiyetini değiştirene kadar onunla derinden uğraşmak, bu suretle dili herhangi bir kalıplaşmaya imkan vermeden zenginleştirmek ise, buna Şark şairinin uzun tarihinde pek az rastlanır. (YG. S. 28)

Şark hikayesi daima başlangıcı olan masalda, onun başlıca şartları olan gayri muayyen zamanda ve müphem mekanda macerasını anlatır, kaçışını temin eder veya hikmet dersini verir. (YG. S. 28)

Andre Malraux’nun resimden bahsederken söylediği “Şarkta tablo vardır, fakat meclis tiyatrodaki manası ile yoktur” sözü, Şark resmi kadar Şark hikayesinin de sırrını çözer. (YG. S. 29)

Doğrusu istenirse Müslüman Şark, hiç bir zaman, hiç bir yerde bizde olduğu kadar, güzel, zevkli ve ölçülü olmadı. (YG. S. 195)

Şark ya alışılmışı gömülü yaşar, yahut hayale kaçır. Daha doğrusu alışılmış ile rüyada yaşar. (YG. S. 250)

Değişmekten o kadar korkan, zihniyetlerinde, modalarında hiç değişmeyen Şark, eşyayı ve müesseseleri yerinde bırakmağa bir türlü razı olamaz. (YG. S. 312)

Müslüman Şark entelektüel ve sanatkârları, bir aile olarak yaşardı. (EÜM. S. 41)

Müslüman Şark, psikolojik tecessüsü pek az tanınmıştır. Bazı umumi fikirlerin dışında insan ve insan ruhu onu pek az meşgul etmiştir. Kendisini metodik şekilde

derinleştirmeye çalışanlar bulunsa bile, bu bir kültür için umumî bir terbiye mahiyetini alacak şekle girmemiştir. (EÜM. S. 60)

Müslüman-Şark edebiyatlarının bir tarafı daima karakter peşindeydi. (EÜM. S. 121)

Şark, maddeyi olduğu gibi yahut ilk rastlayışta ona verdiği değişiklikle kabul eder. Telkin ettiği ilk hususiyetlerle yetinir. (EÜM. S. 130)

Denebilir ki, şark eşyaya ancak umumî şeklinde tasarruf eder. Hattâ bazen onu tabiattan sanki ödünç alır. Garp ise bünye mahiyetini anlamak ve bütün imkânlarını yoklamak suretiyle onu tam benimser. (EÜM. S. 130)

Elmas işçiliği aslında şarkın malı olan bir işçiliktir. Fakat şark memleketlerinde olduğu şekilde kalmadı. Hususi bir dikkat, spekülasyona kadar giden bir bilgi onu değiştirdi. Bu dikkat spekülâtiftir, çünkü ışığın kırılıp dağılma kabiliyeti üzerinde müşahedelerin, bilginin neticesidir. (EÜM. S. 131)

Şark muhayyilesi eski masalların o tesadüfî mücevher bulucularına benzer. Zümrüt Anka kuşunun kendisini taşıdığı ıssız dağ tepelerinde toplayabildiğini toplar ve o kadarla kalır. (EÜM. S. 131)

Şarkta muhayyile yoktur demek pek de yersiz bir iddia olmaz. (EÜM. S. 131)

André Malraux'nun resminden bahsederken söylediği “Şarkta tablo vardır, fakat meclis tiyatrodaki mânası ile yoktur” sözü, şark resmi kadar şark hikayesinin de sırrını çözer. (EÜM. S. 131)

Şark insanı elinden geldiği kadar inkâra çalışır. (HAB. S. 223)

Hristiyan doğmasındaki günahın mahsulü olmak keyfiyetinin verdiği acı kıymeti Şark insanı duymamıştır. (HAB. S. 224)

Şarklı, hayatı tesadüflerin kendisine hazırladığı bir sefer olarak kabul eder. Garplı ise bir vazife, bir imtihan olarak anlar. Şark edebiyatlarında trajedinin bulunmamasının sebebi belki budur. (HAB. S. 224)

Şark zihniyeti her şeyi feda edebilir. Fakat Nurullah Ata'nın çok talihsiz olan şu cümlesi kabul edilemez: “Saadet insanoğluna layık bir ideal değildir. (HAB. S. 224)

Şark'tan kurtulmak güç. (HAB. S. 479)

Şark daima biraz beceriksizdir. (HAB. S. 479)

Şark çizilmiş hadleri durmadan zorlar fakat ötesine geçemezdi. (19. ATE. S. 50)

Müslüman şark medeniyetinde insan değişmez, canlılığını kaybeden değerlerin etrafında yavaş yavaş ufalır. (19. ATE. S. 90)

Bütün şark memleketlerinde hükümdarlarını kendi ferdî saadetlerini büyük işler için feda etmiş görme arzusu vardır ve bizde bile bu cinsten masallar uydurulmuştur. (19. ATE. S. 560)

Doktorluk:

Bu cins doktor bizde yeni peyda oldu. Tıptan gayrisıyla meşgul doktordan bahsediyorum. (SD. S. 279)

Tababet de bütün otoriteler gibi nehiy denen şeyden vazgeçemez. (AK. S. 130)

Dolaşmak:

Dolaşmak, bir kör rüyası gibi sadece vehim hâlinde tanıdığım şeyleri yakından ve kendi ışığı, kendi realitesinde görmek... (TM. S. 40)

Dostluk:

Siz benim en güzel aynamsınız! (SAE. S. 350)

Hiçbir iş yapmıyor, dostluk vergisi ödüyorum. (TM. S. 313)

Dostluklarım sığınaklarımdır. (GITB. S. 245)

Her halinde, karnımı şöyle böyle doyuruyorum, fakat sade ekmekle olmuyor ki... İnsan yahut köpek biraz dostluk istiyor... (BH. S. 299)

Hiçbir şey küçük bir hayvanın dostluğu, emniyeti kadar bizi doyuramaz. (BH. S. 299)

Hiçbir dostluk, hiçbir yakınlık tek başına kalamaz, her ocak devamlı şekilde beslenmeğe muhtaçtır. (YG. S. 317)

Dostluk belki de benim biricik kuvvetli tarafımdır. (EÜM. S. 433)

Zaaf veya kuvvet olsun, dost tanıdıklarımı yalnız sevmekle kalmam, dostluğa inanırım da. (EÜM. S. 433)

Yeniçağlar ahlâkının en büyük tarafı dostluktur. (EÜM. S. 433)

Dostluk da bir kaderdir. Ve güzel bir kaderdir. (EÜM. S. 433)

Yalnız dostluk sarayının çatlağı yoktur ve damı akmaz. (EÜM. S. 433)

Nasıl sevdiğim bir sanat eserini bütün ömrümce tanıdığımı sandımsa, bir kaç dostum için de aynı şeyi düşündüm. (HAB. S. 7)

Bazı dostluklar vardır ki, kolay kolay yıl hesaplarına girmezler. Onlar kalbin hafızasında, kendi varlıklarını kendi kanunlarıyla yaşarlar. (HAB. S. 126)

Dostluk sade sevgi değildir. Cemiyetin bizdeki yüzüdür de. Herkesten ve her mahkemeden evvel dostlarımıza karşı sorumluyuz. (HAB. S. 127)

Dostoyevski:

Dostoyevski, içinde bulunduğumuz çıkmazı en iyi gören adamdır. (H. S. 101)

Dostoyevski bitmez tükenmez bir muhaveredir. (EÜM. S. 68)

Doymak:

En yırtıcı kurt sürüsünde bile doyan ayrılır. (HAB. S. 301)

Dövüşmek:

Dövüşmek lazım olduğu zaman sadece dövüşülür. Bu gibi işlerde bütün hesaplar durur, anladınız mı? Yalnız, şeref, haysiyet, vazife duygusu kalır. (SD. S. 144)

Dua:

Dua şiirin en yüksek merhalesidir. (GITB. S. 233)

Dua, ruhun Allah'la karşılaşmasıdır. (MB. S. 71)

Dumlupınar Savaşı:

Dumlupınar zaferi tam zamanında yapılan bir hasada benzer. (YG. S. 121)

Duygu / his:

Hissilik bilhassa,-bazı kabuklu meyvalar gibi- çok iyi döşenmiş, içinde ve dış avlusundan girer girmez insanı yakalayan dağılmış gül bahçesi havasında elle tutulacak kadar açıktır. (BŞ. S. 144)

Düşünce gibi hissin de yalnız insanlarda olduğunu iyi biliyorum. (TM. S. 137)

Hissi ihmal etme. Kendini bırakmamak, büsbütün teslim etmemek, çalışma için lazım olan intellectualite'ye ve seni kainatla birleştirecek bir spritualite'yi muhafaza etmek şartıyla duygular daima mühimdir ve daima büyütücü ve derindir. (BH. S. 22)

Bir rüyaya refakat eden duyu, bir vitrinde teşhir edilen eşyaya verilmiş ışık gibidir. (EÜM. S. 34)

Düğün:

Ne olursa olsun, bir düğün daima para çeken bir şeydi. (MB. S. 52)

Dünya (Evren, Kainat)

Kâinat lâhana gibi, yaprak yaprak, kat kat. (SAE. S. 209)

Sanki oluş halinde bir dünyadaydık. Sanki kâinat bizim için ve bizde yeni baştan yaratılıyordu. Bu maddesiz bir dünya idi. Çünkü etrafta bulunan ne varsa hepsi aydınlığın oyununa terk edilmişti. Ve ben ilk defa olarak aydınlığın, her şekilde aydınlığın adeta musikinin nizamına benzer bir nizamla saltanatını kurduğunu görüyordum. (SD. S. 168)

Bu donuk inci zenginliğinde dünya benim yeniden toplanan ve düşüncemin yeniden kendisi olan varlığımın aynasıdır. (GITB. S. 209)

Ah bir kere size dünyaya rakam ve hendesi şekille bakmayı öğretebilsem, ne rahat ederdiniz!.. (AK. S. 18)

Sanki bütün kainat çok büyük bir kucaklaşmada sarhoş gibiydi. (AK. S. 103)

Evet, kitaplar ne derse desin, dünya ikiye ayrılıyordu: bir yanda annesi, kardeşi ve ona benzeyenler, bir yanda da, bilerek veya bilmeyerek onların ıstırabına sebep olanlar vardı. (MB. S. 84)

Oh, kainatı yepyeni bir cihazla idrak etme saadeti... (BH. S. 23)

Bu kadar çirkin ve galiz bir dünya, ancak bozulmuş bir düşüncede idrak edebilirdi. (BH. S. 43)

Geniş dediğiniz dünya bazen insan için zannedebileceğinizden çok fazla darlaşır ve zamanın çıkışı çok defa hiç istemeyeceğimiz bir biçimde döner. (BH. S. 68)

Dolduracağın çukurun dışında işin ne? (BH. S. 98)

Sırtında bit gibi yaşadığın devin müsamahasından bir an dışarı çıkabildin mi? (BH. S. 98)

Dünya bir hastane, ben hastabakıcıyım... (BH. S. 312)

Kökü bende bir sarmaşık

Olmuş dünya sezmekteyim, (Ş. S. 23)

Birinin sildiği dünyayı

Öbürü kuruyor durmadan. (Ş. S. 162)

Anormallik içinde normal hayat. Görüyorsunuz ya, dünyada olmaz sandığımız birçok şeyler oluyor. (H. S. 389)

Dünya, bensizde mevcut. Kendi kendine mevcut. O berdevam. Ben bu devamın küçük bir çizgisiyim... Fakat varım, var olma kuvvetini bu devamın şuurunda buluyorum. (H. S. 400)

Hangimiz dünyanın bir yuvarlak olduğunu öğrendikten sonra bir kerecik olsun onu fezada bütün ışıklarıyla, insan talihi denen acayip, muhteşem talihi yaşayanların ıstırap, ümit ve neşesini yüklenmiş yol alır tasavvur etmemiş ve bu küreden yükselen çığlıkları duyar gibi olmamıştır. (YK. S. 143)

Bütün bu kâinat bizim idrâkimizde yaşar. (YG. S. 23)

Bulunduğumuz dünyada uzaklık ve yakınlık yoktur, ölmek ve yaşamak olmadığı gibi...(YG. S. 138)

Acaba dünya bir hastahane mi oldu ki bu kadar geniş bir hayat aşkı var? (YG. S. 327)

Şimdi madenî ve nebatî bir devrede kâinat kadar genişiz! (YG. S. 406)

Hareket”in her itibarla hakim olduğu bir dünyada, sadece bir “rüya” adamı olduğunu hissetmenin bazı acılıkları vardır. (EÜM. S. 297)

Dünyada hiçbir sır ve muamma kalmadığı gün dahi mevcut olacak bir muamma vardır. O da adolescent dediğimiz mahluktur. (HAB. S. 264)

Düşkünlük / Zaaf:

Zaaflarımızı seven bizi hakkıyla sever, meziyetlerimizi herkes zaten kabul eder. (SD. S. 94)

Herkes zaafını beraberinde taşıyor. (GITB. S. 272)

Belki en büyük kuvvetim boşluklarımı, zaaflarımı bilmekliğim. (GITB. S. 323)

Zaaflardan istifade kuvvetli olmak değildir. Ne de kendi zaafına mağlup olmak. (AK. S. 197)

Düşman:

Yaşama iradesinin öldürdüğü düşman bir daha dirilmez. (YG. S. 106)

Düşünce /Mütalaa:

Bazı düşünceler benim için sadece bir lüks ve fazla süstür.(SAE. S. 308)

Düşüncelerimiz hayatımıza o kadar sıkı bağlı ki... (SM. S. 55)

Biz düşüncelerimizi çok defa omuzlarımızda taşırız. Onun için onları kımıldatmamız bu düşüncenin ağırlığı nispetinde güç olur. (H. S. 89)

Derin ve sağlam düşünce, bir tek noktaya bakardı: Ölüm! Veya başıboş çılgınlık, yani hayat!..(H. S. 334)

Düşünce cesurdur; ve kendisine karşı koyabilecek başka bir kuvvet bulunmamak felaketine maruzdur. (H. S. 340)

Bir düşünceyi ne tahdit eder? Hiç. Fakat icra mevkiine koy, bakın ne hale girer. Her an değişir ve bir evvelki halini tutmaz. (H. S. 340)

Hislerinin değil, düşüncenin adamı olman lazım. (H. S. 352)

Düşüncem, yorgunluğu yüzünden bir türlü yatağına giremeyip odasında sabaha kadar dolaşan adama benzer. (H. S. 403)

İnsan düşüncesi zaman ve mekanın yaratıcısıdır. Bütün tanrılar ondan doğar. Her şey onunla başlar ve galiba onunla biter. (YG. S. 23)

İlk mütalaalar, şahsiyetin, irsiyet kadar ehemmiyetli temelidir. (YG. S. 36)

Biz düşüncelerimizi başkalarının dikkatinde, başkalarının kayıtsızlığında veya hiddetinde, hattâ zulmünde yaşarız. (YG. S. 309)

İyice biliyoruz ki, mütalaa şeraiti mübalağalı bir lisan sarahati ile kabil-i telif değildir. (EÜM. S. 470)

Muayyen bir düşüncenin insan çehresine getirdiği değişikliği görmek kadar faydalı bir eğlence olur mu? (HAB. S. 144)

Kendi hakikatleri ile arasındaki engelleri azaltan bir düşünce daima faydalıdır. (HAB. S. 401)

Düşünmek:

On dakika. hatta beş dakika, üç dakika üzerinde düşünmek her işi gülünç yapabilir. (SAE. S. 250)

Ne dehşetli şey değil mi? Kitap gibi düşünmek! (SM. S. 36)

Düşünmek ve söylemek o kadar aynı şey ki. (AK. S. 156)

Madem ki muayyen bir zamanda iki şeyi birden düşünebiliyoruz, o halde pekala iki insanı da birden sevebiliriz. Fakat hakikatte iki şeyi birden düşünebiliyor muyuz? (BH. S. 297)

2.3.6. E

Ebedîyet/Sonsuzluk:

Gül, ey bir ana sığmış ebedîyet rüyası! (Ş. S. 57)

Ebedîyet zihninin zaman zaman çok derinlere uzattığı müphem bir ışıktı. (H. S. 400)

Ey ebedî dönüş, sen ne kadar güzelsin! Nizamın, ahengin ta kendisidir. İnsanoğlu, ruhunda bu âhenk hüküm sürdüğü için, talihindeki acılığın, yoksulluğun rağmına büyüktür... (YG. S. 75)

Ebedî devam cemiyette vardır. (YG. S. 105)

Ebedîyet şiirde olduğu kadar mimarîde de itibar sahibi olan bir mefhumdur. (EÜM. S. 15)

Ebu Ziya Tevfik:

O, gerek Tasvîr'in ve gerek Yeni Osmanlılar'ın her yere âdeta görünmeden girip çıkan, her derdin çaresini bulan cıva gibi hareketli, vefalı uzvudur. (19. ATE. S. 347)

Edebiyat:

Edebiyatımızın iki adama Hayyam'a ve Mevlana'ya düşmesini anlamadım gitti. (GITB. S. 273)

Her akidenin gizli ve aşıkâr müdafaasının yapıldığı otuz senelik bir susuştan sonra hemen herkesin birden konuştuğu ve Aristo'nun tabiriyle içtimai veya politik mahlukun (ilave edelim, iki ayaklı ve tüysüz) asıl fonksiyonunu gerektirdiği hürriyeti kazandığı bir devirde edebiyat, sadece bir üslup ve edebiyat meselesi olarak kalamazdı. (YK. S. 85)

Bir edebiyat dıştan gelen tesirlerle ne kadar değişirse değişsin, kendisinde maziden gelen bir yığın şeyi muhafaza eder. (YK. S. 158)

İkinci Dünya Savaşı başlamadan önceki yılların edebiyatına bakınız: Zamanını anlamamış aydının ne demek olduğunu görürsünüz. (YG. S. 88)

Orta-çağ edebiyatı, aşkta, sadece nefsi terbiye için derunî bir nizam görmekte musırdı. (YG. S. 146)

Milletler arası değeri olan bir edebiyat milli vafına layık olabilir, diyebiliriz. (YG. S. 339)

Edebiyatımızda bence en büyük eksik, meselelerin ya birden bire çok kolay hal tarzlarına bağlanması, yahut da hiç konmamasıdır. (YG. S. 353)

Sistemle büyük edebiyat olmaz, humması yaşanan fikirle edebiyat olur. (YG. S. 354)

Edebiyatın büsbütün kendisine kapanması imkansız ve tehlikeli denecek kadar kurutucudur. (YG. S. 368)

Gerçeği şu: Edebiyatımızın bugünkü manzarası, Merkezi bilinmeyen bir vilâyet manzarasıdır. Bundan kurtulmaya bakmalı. (YG. S. 382)

Hemen her milletin edebiyatında, her devirde hariçten gelen bir aşının tesiri altında yeni bir hamlenin tesiri görülür. (EÜM. S. 48)

Son senelerde kendi edebiyatımızla alâkamızın şekli o dereceye gelmiştir ki, bir muharririmizden biraz daha genişçe bir şekilde bahsedebilmemiz için zavallının ölmüş olması lazım gelir. (EÜM. S. 51)

Denebilir ki, yeni devirde edebiyat, resmin peşinde giderek tabiatı fethetmiştir. (EÜM. S. 65)

Bütün bir edebiyat mazisinden dilimizin haberi yoktur. (EÜM. S. 79)

Edebiyatımızdaki kan zaafı yeni yetişenlerimizin ana dilinde lââyıkıyla beslenmemelerinden değil midir? (EÜM. S. 80)

Hiçbir memlekette edebiyat, bizim memleketimizde olduğu kadar gündelik hayat peşinde koşmamış, acil ihtiyaçların emrine cömertçe kendini terk etmiştir. (EÜM. S. 90)

Hakikatte bir edebiyat ve sanat ancak kendi an'anesi içinde yenileşebilir. (EÜM. S. 91)

Nerede bir edebiyatın başladığını görsek, orada sokağın yazı masası ile birleştiğini görürüz. (EÜM. S. 286)

Bir edebiyatın behemehâl güzellik hissini tatmin etmesi ve orada kalması icap etmez, belki böyle olması istenir. (EÜM. S. 425)

Nerde eski edebiyatın o alıştığımız öksürüklü hitabeti? (EÜM. S. 477)

Biz elde mendil bir edebiyat yaptık, çünkü samimi idik. (HAB. S. 67)

Halkçı heykeltıraşî, halkçı bir müzik, halkçı bir şiir tasavvur edemeyeceğimiz gibi halkçı edebiyat deyince hakiki manasından tasavvur edilemez. (HAB. S. 370)

Bir medeniyetten öbürüne geçen bir milletin edebiyatında başka milletler için daima enteresan şeyler vardır. (HAB. S. 386)

Unutmamalıdır ki edebiyat, devlet yardımının pratik şekilde imkânsız olduğu tek sanattır. (HAB. S. 391)

Öyle ki nesiller ve yarım nesiller kendi başlarına adacıklar hâlinde kaldı. Yeni edebiyatımızın en büyük kusuru bu devam zincirinin kırılmasından gelir. (HAB. S. 392)

Yeni edebiyatın daha ilk numuneleri bizi Orta Çağ bahçe ve bostanında çıkarıyordu. Eşyayı dağınık unsurlar hâlinde ve sadece mazmunlara vesile olmak için saymakla iktifa eden gazel ve minyatür estetiğinden, geniş ve canlı tabiata doğru bu çıkış ilk yenilenme devrinin belki en mühim keşfi oldu. Çünkü bu sadece bir ufuk değişmesi değildi. Gözün ve hatta bütün duyuların ruhî hayata doğrudan iştiraki, insanın zihnî oyunların bilmecelerinin dışında kendini çok yeni ve bütün olarak idrakiydi. (19. ATE. S. 274)

Eski edebiyatımızın büyük noksanlarından biri şüphesiz fikir tarafının kıtlılığıydı. Aynı dinî ve hatta suni akidenin hiç değilmeden asırlarca devamı, ona aksülamel yapan tasavvufun kendinden evvelki din ve medeniyetlerden alacaklarını aldıktan sonra muayyen şekillerde kabuklaşması ve birtakım inceliklerin getirdiği ayrılıklardan öteye geçmemesi, fikir hayatını dondurmuş gibiydi. (19. ATE. S. 297)

Müslüman şark edebiyatlarının ve bilhassa İran kolunun en büyük noksanlarından biri, şüphesiz ki, evvelden hazır hayal sistemi idi. (19. ATE. S. 415)

Edebiyatçı:

Tanzimat'tan beri bizde edebiyatçı, muayyen siyasî vaziyetler dışında, pamuk içinde saklanan bir çeşit cam-insandı. Aman kırılmasın! (EÜM. S. 439)

Edebi Ekoller:

Servet-i Fünun, ikinci derecede birkaç unsurunun getirdiği dağınıklık manzarasına rağmen edebiyatımızla ilk defa rastlanan şekilde tam bir taazzuvdu. (YK. S. 75)

Edebiyat-ı Cedide'nin kültür meselesi karşısındaki davranışı, sonunda bütün hareketin intiharına benzeyen Aşk-ı Memnu'da toplanmıştır. (YK. S. 77)

Bihter, Adnan Bey, Nihal, Behlül hepsi bir Madame Bovary'dir. Hiçbiri arandıkları yerde bulunmazlar. Yazık ki, bütün bu Madame Bovary'lerin bovarizmi, Halit Ziya'nın bovarizmi ile birdenbire kaynaşır. Savcı her sayfada biraz daha suçlulara yaklaşır ve nihayet onların sırasından konuşmaya başlar. İşte Edebiyat-ı Cedide'nin asıl karakteristiği burada, bu noktadadır. Bu hareket Fikret'in bir şiiri ve Cahit'in hikayesinin adıyla bir "Ömr-i Muhayyel" veya "Hayat-ı Muhayyel"dir. (YK. S. 78)

Servet-i Fünun realizmi sahife üzerinde an ve zamana yerleşmekten ileriye gidememiştir. (YK. S. 78)

Edebiyat-ı Cedide şiiri, biri, Cenap'ta öbürü Fikret'te asıl temsilcilerini bulmak şartıyla 'parnasse'la 'symbolisme'in arasında kalmıştı. (YK. S. 83)

Bizde ilk yapıcı edebiyat nesli şüphesiz, Ziya Paşa Namık Kemal neslidir. (YG. S. 50)

Şüphesiz Tanzimat ricali belediye ve imar işlerinden biraz anlasalardı, her şey altüst olmadan, borçla harçla olsa da, bize nispeten tanzim edilmiş bir İstanbul bırakırlar, birkaç cadde açarlar, şehrin bazı semtlerini düzenlerlerdi. Fakat şehircilikten anlamıyorlardı. (YG. S. 212)

Baudelaire'in öldüğü günlerde, bizim Tanzimatçılar, Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa Paris'te idiler. Fakat hiçbiri ondan bahsetmez. Zaten Tanzimat neden bahseder ki? Onlar Avrupa'yı başları sıkıldıkça uğranılan attar dükkânı gibi bir şey sanıyorlar, alacaklarını aldıktan sonra çarçabuk kapıyı kapatıyorlardı. Ne çıkar, hâlâ arada fazla değişen bir şey yoktur, hâlâ Garp'tan bahsetmeyi kendimize ihanet sayıyoruz. Halbuki o devirde Avrupa'dan bahseden bir tek kitap, bütün o üstünkörü terkib ve acele adaptasyonlardan ne kadar fazla yolumuzu kısaltırdı. (YG. S. 293)

Tanzimat el yordamıyla Garb'a doğru bir yürüyüştü. Sonra iyi niyetlerin cilalandığı ekleme bilginin devri başladı. (YG. S. 377)

Hakikat şu ki, bugün her memlekette her an biraz daha fazla kabuğunu kırmağa çalışan bir hayatın karşısında kanaatleri ve şahsı hakkındaki kıymet hükmü sarsılan bir münevver zümre var. (EÜM. S. 30)

Başka memleketlerde her edebî nesil işe mazi hakkındaki görünüşünü, onun anlayış tarzını tespit etmekle başlar. (EÜM. S. 95)

Servet-i Fünûn tam bir aile idi. (EÜM. S. 288)

Gerek Servet-i Fünun ve gerek ondan evvelki nesil, şu iki küçük hakikati unuttular: Bir şiir mısralardan yapılır; mısra dediğimiz şey de ya mükemmel şeklinde vardır veyahut hiç yoktur. Bu iki had arasında sallanan ucubeye mısra nazarıyla bakılamaz. (EÜM. S. 403)

Tanzimat'tan sonra bizde başlayan düşünce ve sanat yeniliğinin en eksik tarafı şüphesiz ki, tarihî anlayıştı. (EÜM. S. 410)

Servet –i Fünun romanını asıl boşlukları yapar. (HAB. S. 165)

Servet –i Fünun roman hayattan bir istifadır. (HAB. S. 165)

Tanzimat'ın eksikliği ihtiraslı ve idealist adamda değildi. Sakat olan idealin kendisi idi. (HAB. S. 225)

Tanzimat'ın feylesofu yoktu. Hem Avrupa'yı tanımıyordu, hem Şark'a çok bağlı idi. (HAB. S. 225)

Tanzimat programsız, iktisadi meselelerin baştan aşağı cahili bir iyi niyetti. (HAB. S. 252)

Nasıl tehlikeli bir operasyonun yerinde tentürdiyot veya aspirin kullanmak en bilgili doktorluğu kocakarı ilacı hâline getirirse Tanzimat da yapacağını yapmadığı için dejenere oldu. (HAB. S. 252)

Türkçede nesrin teşekkülü için insanın ve cemiyet müesseselerinin değişmesi, tahsil sisteminin Türkçeye dönmesi lazımdı. İşte Tanzimat bunu yaptı. (19. ATE. S. 52)

Tanzimat devrinin ilk ideolojisi medeniyetçiliktir. (19. ATE. S. 159)

Doğrusu şudur ki, Tanzimat'ı çürüten amillerin başında biraz da Mısır parası gelir. (19. ATE. S. 222)

Denebilir ki, Selim III Rönesanssını, nasıl âyanın ve ocağın kuşkulandırması boğmuşsa, Tanzimat'ta başlayan hamleyi de bir türlü esas meselelere girememek öylece akim bırakmıştı. (19. ATE. S. 223)

Tanzimat'tan sonraki fikir ve sanat hareketlerinin bir eksiği vardı; o da, yaklaşmak istediğimiz âlemin mahiyetini anlatan bir el kitabından dahi mahrum olmamızdır. İkinci mühim nokta da Tanzimat münevverlerinin daha ziyade politik muhitlerden olması, halkla teması bulunmamasıydı. (19. ATE. S. 285)

Tanzimat'ın bilhassa fikir cephesi, bu ilk devirde pusulasız ve dümensiz, suların kendi akışıyla bırakılmış bir yolculuğa ne kadar benzer. (19. ATE. S. 287)

Tanzimat bizatihi tenkit fikrinden doğmuş bir hareketti. (19. ATE. S. 298)

Tanzimat nesillerinde fikir ve eser hatta bugünkü mânasıyla samimi şekilde yaşanmış olsa bile yine şahsi bir macera çeşnisi ile gelir. (19. ATE. S. 437)

Tanzimat, politikanın dışında, bir nevi mektep değil miydi? (19. ATE. S. 485)

Edebiyat Tarihi:

Edebiyat vakıalarını zaman çerçevesi içinde olduğu gibi sıralamak, birbirleriyle olan münasebetlerini ve dışarıdan gelen tesirleri tayin etmek, büyük zevk ve fikir cereyanlarını ayırmak, hülâsa her türlü vesikanın hakkını vererek bir devrin edebî çehresini tespiti çalışmak, edebiyat tarihinden beklenen şeylerin en kısa ifadesidir. (19. ATE. S. 17)

On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi her şeyden evvel Türk insanında başlayan bir buhranın ve yeni ufuklar ve değerler etrafında yavaş yavaş kurulan bir iç düzenin tarihidir. (19. ATE. S. 17)

Edebiyat tarihimize dikkatli bir bakış onun daima bir dil meselesi mihverinde kaldığını görmekte gecikmez. Bu ikiliğin belli başlı amili, bugün divan şiiri adını verdiğimiz şiirin Türk dilinden çok ayrı hususiyetleri taşıyan, ayrı kanunlara bağlı

olan Farsçadan hemen hemen olduğu gibi aldığımız bir veznin, aruzun etrafında gelişmiş olmasıdır. (19. ATE. S. 24)

Edgar Allan Poe:

Poe'yu okurken ölü suların konuştukları o garip dille karşılaşırız. (YK. S. 161)

Ehliyet:

Adam kaldıysa ehliyet, ehliyet kaldıysa dirayet kalmadı. (SD. S. 203)

Ekonomi:

İktisadi hayat irticaliye kabul etmez. (AK. S. 132)

Kırk, elli sanatkârımızı yetiştirmek için senede yapılacak azamî bir milyon lira masraf israf değildir. Belki ekonominin en büyüğüdür. (YG. S. 456)

O millî hayatı kemiren bir âfettir. (EÜM. S. 233)

El:

Bizi biz yapan elimizdir. Elin, düşünceni terbiye etsin! Bütün varlığıyla kendini eline ve elindeki işe ver. Göz, el ve kafa hep beraber çalışmalıdır. (SD. S. 18)

El çalışmalı, öbürleri adeta fark etmeden onunla beraber yürümeli. Yani elinin emrine girmelisin! (SD. S. 18)

İnsan eli üç işe; kadın kalçası okşamaya, at dizgini tutmaya ve kızdığını dövmeye yarardı. (SD. S. 120)

El Sıkmak:

O zamanlar el sıkmak âdeti olsaydı, İskender Mısır'a Dârâ Yunanistan'a girdikleri zaman muhakkak böyle yaparlardı. (SAE. S. 208)

Ela Göz Mehmet Efendi Cami:

Ela göz Mehmet Efendi Camii, benim yalnız dört devresini saydığım bu içtimai jeolojinin her şeyi ve bütün hayatı etrafında toplayan merkeziydi. O, bu hayatı hem aşağı yukarı tanzim eder, hem de onun tesiri altında kalırdı. Etrafında olup bitenlerden hissesini, hareketin şiddetine ve mahiyetine göre alırdı. (SD. S. 21)

Elbise:

Yeni bir elbise giyen adam az çok benliğinin dışına çıkmışa benzer: Kendinden uzaklaşmak, ona bir değişikliğin arasından bakmak ihtiyacı, yahut “Ben artık bir başkasıyım! “ diyebilmek saadeti. (SAE. S. 16)

Bizi hiç tanımayan bu insan birdenbire elbisemizin içine girdiği kunduramızla yürüdüğü için, âdeta onun gizli zoru ile bize yaklaşır, farkında olmadan bizim itiyat ve düşüncelerimizi benimser. (SAE. S. 16)

Bütün büyük adamların maiyetlerinde çalışanlara daima elbiselerini ve öteberilerini vermeleri bu yüzdendir. Roma imparatorları, krallar, büyük diktatörler hep kendileri gibi düşünseler diye eşyalarını dostlarına hediye ederlerdi. Hatta Osmanlı hükümdarlarının, vezirlerinin kürk ve kaftan ihsan etmeleri de bu yüzden olsa gerektirir. Siz, farkında olmadan tarihin büyük sırrını, bir çeşit psikolojik mekanizmayı keşfettiniz! (SAE. S. 17)

Eleştiri/Tenkit:

Tenkidin mersiye ile beraber yürüdüğü yegane sanat hayatı bizimkidir. (EÜM. S. 51)

Şüphesiz eskiler de tenkid ediyorlardı. Bu meleke insanlık kadar değilse bile yaratma kadar eskidir. (EÜM. S. 76)

Tenkit, insani fikrî alakaların ve tecessüsünün mevzuu olarak alan kültürlerde inkişaf etmiştir. (EÜM. S. 76)

Eski Yunan ve Roma’da tenkit vardır. Çünkü hayat insanın etrafındadır. (EÜM. S. 76)

Tenkit her şeyden evvel bir sistemdir; arkasında teşekkül etmiş kanaat sistemi ister; fakat bu kadarla kalmaz, bu kanaatlerin yanılmaz hissini bırakması, tezat içinde kalmaması ve cemiyette mevcut bedîi realitenin en iyi ve yüksek tarafını temsil etmesi lazım gelir. (EÜM. S. 425)

Tenkit, ciddi tetkik, meseleler üzerinde durma, hadisleri kaçırmamak, bir türlü benimseyemediğimiz zihniyetin, iki yüz senedir peşinden gittiğimiz âlemi kuran zihniyetin belli başlı sırlarıdır. (HAB. S. 124)

Tenkit, Şark medeniyetlerinin büyük eksiğidir. Ve galiba sanatlarımızın ve bütün hayatın o kadar uzun zamanlar ölmüş şekiller içinde kalmasının sebebi de bunun yokluğudur. (HAB. S. 385)

Sanatla hayatın arasındaki münasebeti aramaya başladığımız gün, tenkit de başlar. (HAB. S. 385)

Hakiki tenkit zaruri şekilde tarih fikrine bağlıdır. Hareket noktası olarak maziye değil bugünü alır. İslâm fikriyatında ise bu yoktur. (19. ATE. S. 50)

Empresyonizm:

İki şeyi yapamıyorum, ne bir hayalin etrafında çoğalabiliyorum ne de istediğim gibi görüneni elde edebiliyorum. Bir çeşit kuru “impressionnisme” de kalıyorum. (HAB. S. 340)

Enderunlu Vasıf:

Vâsıf'ta Nedim tesiri, âdeta şahsın hareket noktasıdır. (19. ATE. S. 93)

Vâsıf da Nedim gibi, zekâsı, neşesi, tecessüsleri, konuştuğu dile kadar sanatın birçok unsurlarıyla şehir çocuğudur. (19. ATE. S. 94)

O, eski terbiyenin yetiştirdiği orta seviye adamıdır. (19. ATE. S. 95)

Enerji:

Muasır enerji üç şekilde temin edilir: Kömür, benzin, elektrik. (YG. S. 331)

Entrika:

Entrikanın kendisi melodramdır. (19. ATE. S. 567)

Erkan:

Eskiden birçok şey yoktu. Hakikatten yoktu. Fakat erkan vardı. Ve o olduğu için her şey mükemmeldi... (AK. S. 243)

Erkek:

Ben erkekler içinde hiç olmazsa kadınlar kadar beyinsiz bulunduğuna emindim. (SAE. S. 257)

Erkek emancepee kadından ölümle intikam alıyor. Korkunç! (GITB. S. 137)

Ne garip. Biz erkekler her gördüğümüz genç kadına hayran olmaktan çekinmiyoruz. Adeta bizim için bir büyü oluyorlar. Bunu güzel buluyoruz. Aynı şeye kadınlara da tahammül etmiyoruz. (GITB. S. 238)

Erkeğin ezeli korkusu mitolojik kadın, büyük ve ezici deesse, zapt edilmesi, hüküm altına alınması istendikçe büyüyen mahluk, ana tabiatın o korkunç benzeri artık ortada yoktu. (BH. S. 179)

Bütün erkekler ahmaktı. Biraz iltifat, uzaktan şöyle bir gülümseme, gizli manalı bir çift lakırdı, sonra o kuluçka tavuk edasıyla bir bakış...Artık vur boyunduruğu. (H. S. 89)

Her erkek biraz çocuktur ve idareye muhtaçtır! (H. S. 104)

Ernest Renan⁴:

Kainatını üst üste Hıristiyanlığın tarihi üzerinde çalışmaları ve bu çalışmaların yol açtığı psikolojik tahayyüllerle kuran şüpheci Ernest Renan bu husustaki fikirlerini bütün nesil gibi asi tilmizine sadece içtimai bir amentü gibi bırakmamış, ona kendi tahayyül hastalığını da aşlamıştı. (YK. S. 51)

Erzurum:

Kar yağdı mı? Erzurum'un asıl belediye reisi ve belediye teşkilâtı kıştır. (TM. S. 230)

Erzurum, kurtuluş tarihimizin mühim taraflarından birini aydınlatan bir vesikadır. (EÜM. S. 445)

Esaret/Esirlik:

Esaretin zinciri dışarıda değil, kafamızdadır. (HAB. S. 483)

Hakikatte erkek kadın birçok insan için esaret, eski rejimde hayatta yetmiş seksen sene evveline kadar, bir nevi ikbal yolu idi. (19. ATE. S. 292)

Eser:

Bütün mesele eserin içinde mahpus olmasını bilmektir. (GITB. S. 127)

Ben edebiyat tarihi için yaşamadım. Onu herkes yazabilir. Fakat eser, o benim. Benden başkası yapamaz. (GITB. S. 135)

Bazı büyük eserleri hayatımın arızalarıyla daima karıştırdım ve sonuna kadar okumaktan korktum. (GITB. S. 137)

Seyahat ufku genişletiyor, fakat eser yazı masasının başında yazılıyor. (GITB. S. 160)

Her eser bir bakıma tesadüftür. (GITB. S. 233)

Benim için sanat eseri müze çalışması gibidir. (GITB. S. 246)

Düşün bir kere, Dede gibi bir adamı yetiştirmişsin, Seyid Nuh, Ebubekir Ağa, Hafız Post gibi adamlar gelmiş, muazzam eserler vermişler. Benliğimizin bir tarafı yapılmış. Sen farkında değilsin; ruha açlığı içindesin. Felaket şurada; bugünkü nesil ortadan çekildi mi, çoğu ezbere olan bu eserler kaybolacak. (H. S. 86)

Bir politikası ve ekonomisi olmayan eser yoktur. (YK. S. 159)

⁴ Fransız filozof, filolog, tarihçi.

Korkarım bazı büyük eserler de insanlar gibi fazla düşüp kalkmaya gelmiyor. (YG. S. 307)

Bir eser kâinatıyla gelir. Yani şekli, üslûbuyla... Hele roman büsbütün böyledir. O, bütündür. (YG. S. 385)

Her eser başka sanatların tesirlerini, kendi teknik ve üslûbunu, hattâ malzemesinin imkânlarını tercüme eder. (YG. S. 385)

Her eser bir derstir. (YG. S. 445)

Kendinden evvel mevcut olan his ve hayal tarzlarını aynen kullanan sanat eseri ölü bir eserdir. (EÜM. S. 27)

Her eserde az çok ölü bir taraf vardır ve hazin olanı en yeni eserler bile çok defa ölü taraflarıyla kendilerini sevdirebilirler. (EÜM. S. 27)

Bence muvaffak olmamış bir eserin samimiyetsizliği iddia edilemez. Bence, hatalarını örtemeyen, bütün iplerini bize gösteren, sakatlıklarını ve zaaflarını veren bir eser, hattâ samimîden bile içeri geçer de, bizzat samimiyet olur. Meğerki, samimiyetten kastımız büyük muharrirlerin birinci vasfı olan o büyük sirayet kudreti olmasın. (EÜM. S. 50)

Güzel eser, kendi yolunu ebediyete doğru bizzat açar. O, zamanın malıdır, onunla güreşir, onunla zaferini kazanır. Elverir ki, bu tahripkâr ilahâ mukavemet edebilmek için bir salâbeti, bir formu bulunsun. (EÜM. S. 88)

Tarihin seyri ne olursa olsun, eninde sonunda her dilde görülen gelişme ve değişimin etrafında yine tarihin icabı olarak yapılan bir polemige, eserinizin bütünlüğünü feda etmeyin! (EÜM. S. 364)

Neslin kabulü, hattâ ismin ve şöhretin kabulü, daha başka şartlara muhtaç olan eserin kabulü demek değildir. (EÜM. S. 424)

Dilde küçük ve nisbî olsun, bir istikrarı temin edemeyen bir edebiyata kolayca muvaffak olmuş edebiyat diyemeyiz. Bu demektir ki, lisanda muayyen bir mükemmeliyet haddine ermemiş eser tutunamıyor. (EÜM. S. 424)

İyi bir eser, ibret alınacak nokta üzerinde ısrar etmelidir. (EÜM. S. 511)

Sanat eserlerinin garip bir talihi vardır; ilk önce çok defa en ferdî tarafları ile, diğerleriyle olan ayrılıklarıyla dikkati çekerler, onu vücuda getireni, etrafındakileri, yaşadığı zamanı gösteren cihetleri ile makbul olurlar. Fakat zaman geçtikten sonra aynı eserlerin büsbütün başka kıymeti dolayısıyla sıraya girdiği görülür. Bu sefer ayırıcı olan vasıflar ihmal edilir, yerine büyük çizgilerde birleştirici olan vasıflar

geçer. Unutulan ve arada kaybolan eserlerin bu ferdi ve aktüelin gayrı olan kıymetlerden mahrum kalmış eserlerdir. (HAB. S. 32-33)

Her eser, Thibaudet'nin, sevdiği tabirle söyleyelim, devri ile bir konuşmadır. Bin türlü aldatıcı arızanın arasında, o eserin hakiki çehresini bulabilmek, ancak bu konuşmayı yakalamakla mümkündür. (HAB. S. 110)

Tarihî çerçevesi içinde tasnif ettikten sonra edebî eseri, sadece kendi kendisi olarak görmek en doğru usuldür. (HAB. S. 116)

Her eser kendi kendimizin peşinde yapılan meşakkatli bir yolculuktur. Bu yolculuk ne kadar güç başlar ve uzun sürerse yaratılışın bize bahsettiği şeyleri o kadar kuvvetle meydana koyar. (HAB. S. 188)

Eski ile alakasını kesmiş yeni bir çığır açmış eserler ömürlü olur. (HAB. S. 463)

Bazen tamamıyla hayali olan bir eserin tesiri bütün hayata uzanabilir. (19. ATE. S. 514)

Eski:

Eski şapkalarımız, ayakkabılarımız, elbiselerimiz gün geçtikçe bizden bir parça olmazlar mı? Onları sık sık değiştirmek isteseymişiz de bu yüzden değil midir? (SAE. S. 16)

Niçin eskilerden bahsederken başımızı sallarız? Bu bir âdet mi , gelenek mi, yoksa yeni bir hastalık mı? (SAE. S. 122)

Eskileri o kadar az biliyoruz ki...(SAE. S. 271)

Bizden evvelkilerin bütün sırrı, işe yarar unsuru bulabilmesidir. (SD. S. 79)

Eskiler böyle değildi. Annelerimiz, büyükannelerimiz, onların anneleri, büyükanneleri erkeğin yardımcısıydılar. Biz yalnızız şimdi. Yapayalnız! (SD. S. 81)

Şimdi eskilerin neden o kadar kuvvetli olduklarını anlıyorum. İnsan bütün ömründe on musiki eserini dinleyebilir, yirmi kitap okuyabilir -doğrusunu istersen bir mânada, ben de bunu yaptım- ve on beş, yirmi tablo görür. Gerisi duman, lodos dalgası, aç gözlülük filan. Eskilerin hayatı ancak buna müsaitti. Herkes kendi kilisesinde çalınan musikiyi dinliyor, bulunduğu şehirde veya gidebildiği yerdeki resimleri görüyor, beğendiklerini meşk ediyor, kopya ediyor, sevdiği muharriri âdeta insicamlı bir dünya yapıyorlar ve onun içinde tekrar doğuyorlardı. (TM. S. 164)

Eski öyle değil. O tarihin lejand olduğu mesut müphemlikten geliyor. Her tahlili karşılayan bu müphemlik bizde otantik fikrini yaratır. (TM. S. 269)

Eskinin apolojisini yapmıyorum. Sadece zaruriliğini anlatmaya çalışıyorum. (TM. S. 269)

Benden evvelkiler benim lanetimdir. (GITB. S. 246)

Eskiler her zaman yanı başımızda duruyor. (H. S. 262)

Bir taraftan iyi kötü bir tekniği almağa, onun adamı olmağa çalışıyoruz. Onun zihniyetini benimserken zaruri olarak eski kıymetleri atıyoruz. Muaşeret şeklimizi değiştiriyoruz. Diğer taraftan istiyoruz ki, eskiyi unutmayalım! Bugünkü realitelerimizde bu eskinin yeri nedir? Bu sadece bir hatıra, bizim için bir özleyiş... belki sizin, benim hayatımızı süsleyebilir! fakat yapıcı olarak ne kıymeti olabilir. (H. S. 266)

Muhakkak olan bir taraf varsa, eskinin, hemen yanı başımızda, bazan bir mazlum, bazan kaybedilmiş bir cennet, ruh bütünlüğümüzü saklayan bir hazine gibi durması, en ufak sarsıntıda serab parıltılarıyla önümüzde açılması, bizi kendisine çağırması, bunu yapmadığı zamanlarda da, hayatımızdan bizi şüphe ettirmesidir. Tereddüt ve bir nevi vicdan azabı... (Bize akseden çehresiyle yanlış yapma korkusu.) (YG. S. 43)

Eski tarihlerimizin hangisini isterseniz, üç beş sahife karıştırın, daima bir Lofça, bir İştib, bir Filibe, bir Rusçuk, bir Vidin, bir Zıştovi, bir Silistre, bir Plevne âyanına, o yerlerden toplanmış levend endamlı, evliya isimli kahramanlara tesadüf edersiniz. (YG. S. 59)

Senelerdir eskinin peşindeyiz, fakat o bizden sırrım gizliyor. Çünkü yoktur, sadece büyük bir üslûbun, bütün bir taazzuvun karşısındayız. Bu taazzuvu çimentodan yapılacak bir bina şimdilik veremez. (YG. S. 227)

Eskilerin irticali dedikleri şeyle sanat olsaydı, İslam edebiyatlarından büyük sanat olmazdı. (YG. S. 369)

Eski hayat tarzımızın kötü itiyad ve ananeleri, her şeyi insan hafızasına emanet etmekteki safdilliği bizi bugün çırpıplak bıraktı. (YG. S. 411)

Eski medeniyetimiz halı gibi seramiğin de cennetiydi. (YG. S. 526)

Eskiler ya konuşurlar, yahut da yazarlardı. Ve her ikisinde de başka başka adamlardı. (EÜM. S. 60)

Eski âlemimizin ufku dardı, insanı pek az tanır ve ancak şöyle böyle kıymetlendirirdi. Dış hayata gelince, onunla pek az meşgul olurdu. (EÜM. S. 60)

Eski sanata istikametini veren şiidir. (EÜM. S. 61)

Şüphesiz hayat eskilerin üzerine de tazyikini yapıyordu. Fakat bu tazyike karşı onlar ya dine yahut hülyaya kaçıyorlardı. (EÜM. S. 62)

Eski âlemimiz dardı, küçük ve cahil kaldığı noktaları çoktu, fakat tamdı, yekpare idi ve her köşesini kendimiz tanzim etmiş ve onu tanzim ederken manevî benliğimizi vücuda getirmiştik. (EÜM. S. 92)

Nurullah Ataç'ın hakkı vardır; eski şiirimizin alabileceğimiz bir cuşışı, bir sesin perdesinin yükseltme örneği vardır ki, ihmal ettiğimiz müddetçe bugünkü Türkçeye istediğimiz rehavet ve güzelliği veremeyiz. (EÜM. S. 95)

Eski edebiyatımızın garip bir talihi vardır; onu hakkıyla bilen ve sevenler kıskanç âşıklar gibi bu bilgilerini herkesten saklarlar; bilmeyenler ise ya lirik bir cezbenin ötesine geçmeyen bir takım mübalağalı ve mânasız medihlerle sıklarlar, yahut da büsbütün başka saiklerden gelen bir inkâr ile zemmini yaparlar. (EÜM. S. 139)

Hepimizin bildiğimiz gibi eski edebiyat ancak söyleme tarzı değişen bir edebiyattı. (EÜM. S. 140)

Eskiler, az çok daima pitoresktir. (EÜM. S. 177)

Kıymetler cetveli eskiye sıkı sıkıya bağlıdır. (EÜM. S. 202)

Eskilerde espri klasikti, fakat dil bir anlaşmazlık içinde idi. (EÜM. S. 359)

Eski şiirin asıl ideali, Nefî'nin gönlü gibi kendi kendine yeten bir güzellikti. (HAB. S. 28)

Eski şiirimiz, bütün Şark sanatları gibi ömrün yalanı içinde, kısa ve zengin bir bahar olmak isterdi. Onun için mevsimler içinde bahar en çok sevdiği mevsimdi. (HAB. S. 29)

Eski şiir dilimiz bugün ölü bir dildir ve her ölü şey gibi bir tamamiyettir, artık üzerinde hayatın değişiklik yapmasını kabul etmez; artık o, etrafımızdaki olan ve olurken değişen şeylerin arasından çıkmış bir nevi mutlaka ermiştir. (HAB. S. 31)

Eski şiirimizi çok defa beşerî olmamakla itham ederler. Sanki, insan cinsi bir tek imiş gibi. Hâlbuki, insanoğlunun elinden çıkan her şey beşerîdir. Çünkü arkasında hayal anlayışları, duyuş ve düşünüş tarzları ve güzellik hakkındaki fikirler ile bütün bir cemiyet vardır. Nasıl tek bir meyvede toprağın ta derinliklerinden sızıp gelen meçhul kudretler bir lezzet ve rayiha olmuşsa tek mısırda da öylece sayısız cetlerden beri gelen ananeler, itikatlar, ölü dinler, büyük sergüzeştler velhasıl o dili kullananların zaman ve mekân içindeki bütün hayat tecrübeleri öylece bir ahenk ve lezzet hâline gelmeyi kendilerine âdeta bir gaye etmişleridir. (HAB. S. 33-34)

Her güzel şey gibi eski şiirimiz de evvela güzel olduğu için insanidir. Çünkü güzellik insana ait şeylerin başında gelir. (HAB. S. 34)

Emin olalım ki, bu eski eserlerin yarım aydınlığında bizim en küçük çılglığımıza cevap vermeye hazır olan binlerce ruh vardır. (HAB. S. 233)

Eski şiirin asıl inkişaf devri İstanbul'da ve İstanbul lehçesi teşekkül edince başlar. (19. ATE. S. 25)

Eski şiirin paradoksal tarafı, son derecede kelimeci olmasına ve baştan aşağı kelime zevkinin idare etmesine rağmen hakiki dil zevkine bir türlü varamamasıdır. (19. ATE. S. 25)

Eski şiirimizde aşk, sosyal rejimin ferdi hayata aksi olan bir kulluktur.(19. ATE. S. 28)

Hakikaten eski şiir düştüğü yerden, yani aruzdan kalkar. (19. ATE. S. 33)

Eskiler insanı temsil ederlerdi, fakat kendi talihinin dışına çıkararak. (19. ATE. S. 45)

Eski,-yürüyen hayat karşısında son sözünü söylemesine rağmen- cemiyetin içinde, ruhlarda bütün unsurlarıyla çok derin surette hâkimdi. Bütün hayat onunla dolu idi. Canlı bir terkip olmayı çoktan bırakmış, fakat dağınık eczâsı, ayak bağları şeklinde her adıma engel oluyordu.(19. ATE. S. 84)

Estetik:

Bizde estetik pek az ehemmiyet verilmiş bir marifet şubesidir. (HAB. S. 169)

Eş/Karı:

Karınızın huyuna alışmak lâzım, yani evvelâ sesine. (TM. S. 183)

Eşik:

“Eşik” bir tereddüdün şiiridir. (GITB. S. 177)

Bir eşik atlamakla insan yirmi, otuz sene geriye, ileriye gitmiyor. (BH. S. 48)

Eşya:

En iyisi budur, diyorum; eşyayı bırakmalı, güzelliğinin saltanatını içimizde kursun. (BŞ. S. 114)

Bırak kalsın, eşyanın da bizde bir hakkı vardır. (MB. S. 92)

Bir insan, en yakınımız bile, çarçabuk değişebilirdi. Fakat eşya, dalgın ve daüssıllı uyuklarında hep aynı kalırlardı. Bir saksının, bir sedirin, bir masanın, bir duvar veya kapının değişmesi imkansızdı. Eşyanın açık dost, her zaman için güvenilir çehreleri!.. Fakat acaba gerçekten onlar değişmez miydi? (BH. S. 20)

Sanki bir şeytan, kötü bir ruh; bütün eşyayı, bütün mevcutları hep birden zapt etmiş, onların ağzlarıyla gülüyor, onların uzuvlarıyla doymak bilmeyen iştahını tatmin

ediyordu. Filhakika bu hareket, bu sar'a eşyada da aynı surette mevcuttu. (BH. S. 42)

Eşya ve hayat güzel bir başın etrafında toplanınca ne kadar başkalaşiyor. (BH. S. 316)

Ölü bir aydınlık kusuyor eşya. (Ş. S. 138)

Şark eşyaya ancak umumi şeklinde tasarruf eder.Hatta bazen onu tabiattan sanki ödünç alır.Garp ise bünye mahiyetini anlamak ve bütün imkanlarını yoklamak suretiyle onu tam benimser. (YG. S. 27)

Eşya ve kainat insanlarla kendi kabiliyetlerini, yaratılışlarına, hatta bu yaratılışın sınırlarına göre konuşur. Çünkü hayat ve kainat bitmez tükenmez ve çok sık bir orman gibi birbirine girift bir konuşmadır. (YG. S. 473)

Etki/Tesir:

Tek tesir bizi zaruri yollar seçmeğe götürür. (YG. S. 368)

Ev:

İmparatorluk küçüldükçe, orta sınıf şehirli evi de küçülüyor, hizmetçi kadrosu daralıyordu. Onun için bu üçüncü devirde ev hanımları, konak yavrusu denen evleri tercihe başlamışlar ve Meşrutiyete doğru ise “kutu gibi”, “iki bakla bir nohut”, “şöyle idaresi kolay” tabirleriyle tarif edilen ölçüye inmişlerdi. (SD. S. 19)

Evlerimiz en çok güvendiğimiz kuvvet olan sevginin tam ocağıdır ve milli hayatta biz her şeyi bu sevgiden bekliyoruz. (YG. S. 55)

Ev ve şehir insanoğlunun en belli başlı terbiyecileridir. (YG. S. 451)

Evlenmek:

Evlenme hesap işidir ama, tek hesabın işi değildir. (SD. S. 105)

Evlen, Kutsi evlen... Ebedî bir şifadır evlenmek. (TM. S. 48)

Evlilik:

Evliliğinin güzel tarafı ferdi hayatla bir çırpıda hesabi görmesi. (AK. S. 35)

Evli olmak insana birtakım zaruretleri kendiliğinden kabul ettiriyor. (BH. S. 295)

Evliya Çelebi:

Evliya Çelebi, Bursa çeşmelerinden uzun uzadıya bahsettikten sonra sözü “Velhasıl Bursa sudan ibarettir.” Diyerek bitirir. Canım Evliya! Sade bu iki cümle için benim hafızamda adın Bursa ile birleşiyor. Sen Bursa'nın şiirini tadanların başında gelirsın

ve bir gün senin ruhunu şad etmek istersek Bursa çeşmelerinden birine senin adını veririz ve sen onun ağzından bu güzel şehrin zaman içinde geçirdiği macerayı bize bir su damlası kadar saf ruhunla nakledersin.(BŞ. S. 101)

Yazmak, bir okuyucu kalabalığına bir şeyden bahsetmek, gördüğü veya işittiği veya düşündüğü bir şeyi anlatmak ve hepsinden daha gücü olan mâşerî bir zihniyeti vermekte Evliya Çelebi emsalsizdir. (EÜM. S. 166)

Onun gözü ve muhayyilesi bir fertten ziyade, bir mâşerin gözü ve muhayyilesidir. (EÜM. S. 167)

O halkın gözüyle görür, onun muhayyilesi ile düşünür, onun sinizmiyle kabul ve inkâr eder ve onun derin imanıyla yaşar. (EÜM. S. 167)

Evliya Çelebi'nin hoş a giden taraflarından birisi de neşesidir. (EÜM. S. 168)

Aldanmayalım, on yedinci asır Türkiye'si için Evliya Çelebi, İspanya için Cervantes kadar tipik bir muharrirdir. (EÜM. S. 168)

Ezberlemek:

Ezberlemek güzele tesahüp etmek oluyor. İyi ama onu kitap sayfası da yapıyor. Asıl lazım olan sayfada veya hafızada bir kalıp gibi duranı, canlı bir hâle sokmaktır. (EÜM. S. 331)

2.3.7. F

Fakirlik/Fakir:

Fakirlik, içimizde etrafımızda ahenk bulundurmak şartıyla –ve şüphesiz muayyen bir derecesinde- zannedildiği kadar korkunç ve tahammülsüz bir şey değildir. Onun da kendine göre imtiyazları vardır. (SAE. S. 21)

Kafamdan ancak gölgesi geçen bir düşüncenin iki dakika sonra böyle cezasını çekeceğimi nereden bilebilirdim? Biz fakirler böyleyizdir. Kader sarayında bizim işlere bakan büro hiç şaşmaz, ihmal etmez. Zihnimizden geçen en uzak, en mâsum ihtimallerin, sadece şiddet ile ret için düşündüğümüz şeylerin bile ceremesini öderiz. (SAE. S. 193)

Niçin hep fakir ve biçare adamlar dayak yer? (SAE. S. 201)

Fakirlik; gözü tok, muvazeneli, seciyeli insanlarda bir nevi asalete benzer. Muhteris ve zevkine düşkünlerde ise daima küçültücü olur. (SD. S. 163)

Fakir, şeytandır, der zenginin de, Allah olduğunu söylerdi. (SD. S. 306)

Fakir insanların arasında daha mesut oldum. (GITB. S. 104)

Sefalet ömrün en acı tecrübesi olduğuna göre, onun fırınında pişmiş olanların bu kadarcık gururlu hakları vardı... (MB. S. 84)

Fakirlik kendiliğinden muhasara altında bir şeydir. Taklidi tabiat dışıdır. Adeta bünyevi rahatsızlıklara benzer; cemiyet hayatında da kendi kendisini, tasniften, sırasına girmekten, geriye görülmeyen taraflara çekilmekten hoşlanır. (YG. S. 216)

Faust:

Vakıa bu bir ölümün hikayesiydi; fakat hakikatte asıl hayatımızı anlatır. (BH. S. 308)

Fazıl Hüsnü Dağlarca:

Dağlarca'nın bazı şiirlerinde insan hakikaten sadece kelimelerden yapılmış bir dünyada yaşar. (EÜM. S. 117)

Felaket:

Her gün yeni bir felaket, içimizde yaşama kuvvetini kökünden söküp koparmak ister gibi saldırıyordu. (YK. S. 18)

Bizim nesil, milli felaket nedir, iyi bilir. Mektepten çok onun dizinde yetiştik. (YG. S. 75)

Her an muzlim bir felâketi bekliyoruz! Ölümünden, yıkılıştan daha derin, çok kat'î bir şey! (YG. S. 406)

Hiç bir felâket, şuuru kadar büyük değildir. (YG. S. 406)

Felsefe:

Felsefe, yatağını bulmuş bir nehir gibi kendi âleminde akıyor. (HAB. S. 134)

Fanilik:

Kahraman mı, insan mı olacaktı? Fânilik tarafı galebe etti.(SAE. S. 341)

Mutlak şekilde fanilik insanın adının bile unutulmasını ister. (EÜM. S. 154)

Fenalık/Fena:

Fena bir şeyden iyi bir şey doğmaz. (H. S. 370)

Romancı Huxley “Kötüden yalnız kötü doğar.” der. Aransa her dinde benzeri bulunacak olan bir hakikattir bu. (HAB. S. 310)

Fenaliğın sürüp gitmesine bir yerde son vermezsek hayatımız fasit bir dairede kapanır, ufuksuz ve ümitsiz kalır. Bu yer kendi içimiz[de]dir. Uzaktan ve bütünüyle bakılınca tarihin boş yere işleyen korkunç bir makine gibi görülmesi yüzündendir. (HAB. S. 310)

Fert:

Fert olarak herkes şahsen milli namus uğrunda ölüme razıydı. Fakat cemiyet olarak bir istikbal endişesi içindeydi. (SD. S. 238)

Hiçbir intikam hissi, hiçbir adalet duygusu ferde başkasını öldürmek hakkını vermez. (H. S. 305)

Fert olarak alınan insan tam değildir ve herhangi bir büyüklük fikriyle beraber yürümez. (YG. S. 24)

İnsiyaklarımızın emrinde bulunduğumuz zaman fert oluruz. (YG. S. 24)

Uzvî âhengi bozulan insan fert haline girer. (YG. S. 24)

Hakikî fert için ölüm hiçliktir. (YG. S. 24)

Neslin nesle aksülâmel yapması, hele sanatta çok tabîî bir şeydir. Fakat ferdin kendi içinde bölünmesi hiç de tabîî değildir. (YG. S. 42)

Fert hayatının yerine, topluluk hayatını koyduğumuz an, ölüm bizim için hiçbir hoyrat tarafı kalmamış bir tecrübe olur. (YG. S. 105)

Her şeyden evvel şunu unuturuz: Bir romanda anlatılabilecek şeyin azamisi ferttir, muayyen bir cemiyetin muayyen bir zümresinin muayyen bir tarihi onda yaşamış olan bir ferdi ve bu fert de bizzat romancının kendisidir. (EÜM. S. 52)

Ferdi inkâr eden ve hayata göz yuman bir telâkki elbette ki, insanın etrafında dönen bir sanat geleneğini tek başına kuramazdı. (EÜM. S. 61)

Ferdin macerası büyük bir konserde adeta tesadüfen seçilmiş bir nottur; arkasında hayat vardır. (EÜM. S. 451)

Fert, bir başka fert için haklarından vazgeçemez. (19. ATE. S. 328)

Feza:

Fezaya çıkıp da ne yapacaksın? Bu kadar eşek olduktan sonra! (GITB. S. 308)

Fikir:

Fikirler arkalarında kendi kalabalığını isterler. Onu bulamazsa konuşan hür olmaz. (SD. S. 55)

Fikir mi? Asla! O her yerde, her cemiyette, her zaman mevcuttur. (SD. S. 80)

Bir fikrin, büyük bir fikrin bir insanı ziyareti daima belli olur. (SD. S. 93)

İnsanın kendi hayatına istikamet verecek bir fikri bulması ne kadar güç... ayakkabı değil ki, hazırını alayım. (SD. S. 124)

Fikirlerle hadiseleri karıştırmayın! (SD. S. 144)

Daima bir fikir bütünlüğü, idee directrice'ini aramalı. (GITB. S. 233)

Niçin her fikir, üzerinde düşününce biraz üzerine basınca bir lahza öbür tarafına geçiliveren çürük bir tahta perde oluyor. (AK. S. 156)

Fikirlerimiz, onları taşıyacak kudrette olduğumuz nispette bizimdirler. (MB. S. 85)

Fikre, fazla kıymet vermiyor muyuz? Emin olun, fazla kıymet veriyoruz. O kadar çok değişir ki... Tıpkı hava ile ilk tesadüfte hususiyetlerini kaybeden, eskisinden büsbütün başka şeyler olan maddelere benzer. Çünkü hayat kendi şeklini veya şekilsizliğini, o devamlı oluş halini fikrin hatırı için bırakmaz. Onun içindir ki, hiçbir yerde iktidar, velev ki kendi getirmiş olsun, fikrin peşinden gitmez. (H. S. 339)

Mesuliyetini taşıyacağın fikrin adamı ol! Onu kendi uzviyetinde bir ağaç gibi yetiştir: Onun etrafında bir bahçıvan gibi sabırlı ve dikkatli çalış! (H. S. 352)

Fikirler aramızda daima mevcut. (H. S. 370)

Bir fikrin, bir tasavvurun veya bir hayalin kendini yaratıcı melekeye arz etmesi her şeyden evvel onun bir nevi şekillenmesi, yani kendine has bir kalıp sahibi olması demektir. (EÜM. S. 15)

Fikir, his, imaj, bunlar her faniyi vakit vakit ziyaret eden lütufkâr misafirlerdir ki, çok defa bir ânın lezzeti yahut ızdırabı içinde yaşar ve ölürlür. (EÜM. S. 16)

Fikir, hiç yapamadığı şeyi, yahut bir türlü oyunda, değişe değişe hiç benzemeyenine yaptırdığı şeyi yapar. Hayata kendi nizamını verir. (EÜM. S. 82)

Hakikat şu ki, dışarıdan gelen hiçbir fikir, memleket içinde ve milletin mazisinde kendisini ihkak etmek tecrübesini muvaffakiyetle geçirmeden hayatta ciddi bir âmil sayılamaz. Aksi takdirde bir manivela aradığımız yerde, büyük Rus romancısının tabiriyle bir yığın duman bulur, biraz kesafetini arttıracak olursa, bizi boğacak olan bulut yığınlarını kucaklarız. (EÜM. S. 100)

Bazen fikrin hayat ve kitle üzerindeki tesirini hesapta, insanlar yanılabiliyor. (EÜM. S. 231)

Fikrin, sanatın, nazarî zekânın hayat karşısındaki ebedî zaafı ve safiyeti!.. (EÜM. S. 239)

Bir fikir tenkit edilir ve anlaşılmasının en iyi şartı da budur. (EÜM. S. 244)

Fikir, yaşayan güzellikle hâtıra güzelliğinin bir zihinde ve bir hayatta mücadelesi itibariyle güzeldir. (EÜM. S. 265)

Her büyük hareketin, her fikir kımıldanışının başında bir cömert çeşme akar. (EÜM. S. .433)

Fikir manzumede, bir meyvenin gıda hassası gibi gizli bulunmalıdır. Meyve yiyen adam şüphesiz ki, bir gıda almış olur. Fakat bunu gıda hâlinde değil, lezzet hâlinde alır. (EÜM. S. 473)

Fikirleri ancak gazete sütunları dava yapabilirler. (HAB. S. 88)

Fikirler birbirlerini kovalamazlar. (HAB. S. 281)

Fikrin kapısı ve eşiği hürriyettir. (HAB. S. 290)

Folklor:

Folklor sefaletin, biçareliğin tek mükafatıdır. Nerde ki hayat aksar orda folklor vardır. Yığın yığın saz şairi görürsünüz.(AK. S. 155)

Formalite:

Ah bu formaliteler! İş görmek isteyen insana kımıldamak imkânını bırakmıyor. Bu kadar sıkı kayıtlar, formaliteler içinde nasıl çalışılır?(SAE. S. 322)

Fotoğraf:

Fotoğraf pozlarının asaleti... (YG. S. 190)

Fotoğrafı Mısır tanrısı Râ'nın alnındaki üçüncü göze benzetirim. (YG. S. 519)

Fransa:

Fransa büyük bir tarafı çürümüş bir meyveye benziyor. Fransa'nın büyük ıstırabı Komünist Partisi'dir. (GITB. S. 92)

Fransa'da isyan. Bizim Girit meselesine benziyor. Bu müessese her yerde aynı. Asıl korkuncu dünya, isyan, ihtilal, muharebe, müzakere yaptığını sanıyor, hakikatte ise sadece bir iç harbini yaşıyoruz. Dünya birleşti. Farkında değiller. (GITB. S. 276)

Azizim, bugünkü Fransa harp edemez, yozlaşmış millet... Andre Gide gibi insanlar... -Zavallı Gide- ve zavallı Fransa! Eğer Fransa harp edemezse, elbette bu Gide'in yüzünden değildir. Başka sebepleri olsa gerek. (H. S. 366)

Kadın zarafeti, Fransız dehasının bütün bir tarafıdır. (YG. S. 316)

Freud ve Bergson:

Freud ile Bergson'un beraberce paylaştıkları bir dünyanın çocuğuyuz. Onlar bize sırrı insan kafasında, insan hayatında aramayı öğrettiler. (EÜM. S. 384)

Fuzuli:

Fuzulî hayatı ve aşkı çok ciddi bir zaviyeden gösteren şairlerdendir. Doğrusu istenirse, bir bakıma bütün lezzetleri kendine kapamış görünen bu insanda rastlayabileceğimiz tek haz, ızdırabın hazzıdır. (EÜM. S. 142)

Fuzulî'nin şiiri, Türkçe'nin içinde eski çağ trajedisinin korusu gibi döğünür. (EÜM. S. 142)

Fuzulî, eski şiirin içinde, Azeri zevki ile geldiği için değil, kendisi olduğu, kendisine mahsus bir ferdî masalla geldiği için, uzak ve az çok muhtar bir eyalete benzer. (EÜM. S. 148)

2.3.8. G

Garp/Garpçılık/Batı/Avrupa:

Garpli, bizi, ancak dünya vatandaşı olduğumuzu hatırladığımız zaman tatmin ediyor. (H. S. 97)

Dikkat edin ki, garp medeniyetinde her şey bir kurtulma, bir azat edilme fikri üzerine kurulur. İnsanoğlu evvela dinde, İsa'nın yeryüzüne inmeğe ve orada öldürülmeğe, kendisini feda etmeğe razı oluşuyla kurtulur. Sonra cemiyette sınıf mücadeleleriyle evvela şehirli, sonra köylü kurtulur. Bir bakımdan biz başından itibaren hürüz. (H. S. 300)

Garp'ta Ortaçağ insanı, rönesans insanı, makine sanayii devrinin insanı, bugünün insanı medeniyetiyle, müesseseleriyle beraber teşekkül etmiş şe'nî ve tarihî vâkıalardır. (YG. S. 40)

1839'da devlet müesseselerimizi ve bazı hayat şekillerimizi değiştirmekle kalmadı, bizi âdeta kulağımızdan tutarak şeyhülislâm duası ve ecnebi sefir alkışıyla Avrupa mektebine çıraklığa verdi. (YG. S. 46)

Dedelerimizin büyük meziyetlerini, hayatlarının kendilerine has ve gerçek oluşu yapıyordu. Garp medeniyetinin büyük meziyeti de bir realitenin mahsulü olmasında ve inkişafını onunla beraber yapmasındadır. (YG. S. 48)

Bugünkü Avrupa, Roma'nın parçalanmasından doğmuştur. Onun için ikinci bir Roma doğamaz.(YG. S. 88)

Hakikî Garp düşüncüsü budur: Güzeli, iyiyi ve asîli nerede bulursa sevmek. (YG. S. 229)

Hıristiyan Garp, bilhassa gotik mimarî ile kendisini ikrar eder. Bütün san'atları onun etrafında ve onun nizamı ile yoğrulur. Bu musikî doğrudan doğruya onun malıdır. (YG. S. 291)

Avrupa zaruretlere isyan etmez, onları tanıdıkça yeneceğine inanırdı. Avrupa... O, hiç şark değildir. (YG. S. 359)

Avrupa irfanıyla besleniyoruz, fakat teker teker. Tıpkı bir komşu bahçesinden sarkmış bir meyveyi yer gibi besleniyoruz. Ağacın kendisi dışarıda kalıyor. Bu tarza bir doyma da ihtiyacı tatmin edebilir, fakat geleceği temin etmez. (EÜM. S. 80)

Türk milletini Avrupalılaştırmak azminde hiçbir engel tevkif etmedi. Bundan böyle de edemez. Şimdi yapılacak şey, kendimize, kendi hayatımıza, mazimize, zenginliklerimize dönmek ve mükemmeliyeti olduğu kadar muhtevayı da kendimizde aramaktır. Buna muvaffak olmak için en kısa yol ise bilmektir. (EÜM. S. 93)

Deli Petro'nun hayranı olan bir şair bu hükümdarın ölümüne ağladığı meşhur mersiyede "Sen aramıza şahsî tecrübe denen şeyi getirdin" diye onu över. Dante ise daha evvel bu şahsî tecrübenin sanattaki yerini "Bir şeyi resmetmek için evvelâ o şeyin kendisi olmak gerekir" diye anlatır. Garpla şarkın arasındaki fark, işte bu yaptığı işi şahsen yaşamak, onun vasıtasıyla realitenin içine iyiden iyiye yerleşme keyfiyetidir. (EÜM. S. 132)

Hâlbuki Garp Avrupa'dan fazla bir şeydir. (HAB. S. 221)

Garp medeniyeti için ferdî saadet ancak tali bir meseledir. Şark zihniyeti ise bunu esas olarak alır. Onun içindir ki Şark'ta dinler ekseriya bütün ihtiyaçları evvelinden göz önüne almaz ve bu itibarla zaman geçtikçe yeni bir mesele vaz'ı imkânını kaldıran bir hayat kodeks[i] hâlinedir. (HAB. S. 222)

Avrupa Fransız İhtilali'nden çok evvel de Şark'tan ayrı bir şeydi, ona Şark medeniyetlerden, Şark zihniyetinden ayıran taraf hukuk-ı beşer beyannamesi değil, kendisinde mevcut doğurma kabiliyeti, tabiatındaki dinamizma idi. (HAB. S. 225)

Bugünkü Avrupa, fikirlerimin, itiyatlarımın (zihni) ve ideallerimin hazin bir mezarlığıdır. Hakikatte ben Avrupa'da bir hortlak değilse bile, bir artık gibi dolaşıyorum. (GITB. S. 86)

Avrupa evdir, intizamdır, rahattır. (SD. S. 77)

Avrupa'da fırka, hükûmet şekli davaları; iktisadî, içtimaî bir yığın çetrefil ve her an gelişen meselelerin etrafında dönüyor. Bizde ise sadece bir nazariye... (MB. S. 100)

Gayret:

Gayretlerimiz neye yaradı? Işık senesi hesaplarına, milyarlarca rakama boğulduk o kadar.(AK. S. 200)

Gazel:

Gazel, kasideye nispetle daha kemiksiz, denebilir ki, daha fazla ruh olmağa müsaittir; binaenaleyh daha fazlasıyla şekildir. (EÜM. S. 186)

Gazete:

Bir gazete sütununun misafirperverliği daima ölçülüdür. (EÜM. S. 293)

Daima bir şeye, her gazetenin, hatta bir derginin, küçük veya büyük, kendi kadrosunu kendisine yeter bulmasına şaşarım. (HAB. S. 87)

Gazetelerimiz arasında öyleleri var ki kendisini şöyle böyle ayarladığı bir okuyucu seviyesini bir parmak dışına çıkmaktan korkar. Bir kısmı ise kâinatla okuyucusunu arasında biricik pencere sadece kendisi olmasını ister. (HAB. S. 88)

Gazete kim bilir benim gibi kaç kişinin sabah kahvesi mezesidir. İçmeden çok defa onu yarıda bırakırım. (HAB. S. 122)

Hiçbir yerde gazete bizde ki role benzer bir rol oynamamıştır. Başka yerlerde o, düşüncenin daha geniş surette topluma yayılması için seçtiği hareket sahalarından biridir. Arkasında bütün cemiyet müesseseleri ve devam hâlinde olan, hayatla daima münsebetdar bir düşünce dünyası vardır. (19. ATE. S. 251)

Kalabalık onun etrafında kurulur. Okumayı o yarar mekteplerin uzak bir gelecek için hazırladığı ocağı o tutuşturur. (19. ATE. S. 251)

Hakikat şudur ki, Mahmud II devrinden beri az çok ehemmiyet verilen ilk tahsili gazete tamamlar. (19. ATE. S. 251)

Gazete yalnız bir efkâr-ı umumiye ve umuma mahsus yazı dili vücuda getirmekle kalmaz, ayrıca yeni nevilerin girmesine ve yayılmasına yardım ederek yeni edebiyatın kurulmasını sağlar. (19. ATE. S. 252)

Gece/Akşam:

Akşamını yaşa, şuurla yaşanırsa akşam daima güzeldir. (GITB. S. 233)

Boş ve ümitsizdir akşamın hüznü. (Ş. S. 68)

Karanlık yaratır, ölüm tamamlar. (Ş. S. 69)

Yumuşak ve mûnis gece, büyük ve engin karanlık, seni ne kadar methetsem azdır. Sen tehlikenin ve vehmin annesi olduğun kadar, tesellinin, hülyanın ve şiirin de cömert kaynağısın. Senin her şeyi silen, çizgileri ilga eden ve şekilleri yumuşatan eteklerin hayatımıza yayılınca ne mucizeler, neler olmaz ki... Sen büyük ve mukadderata hâkim ellerinle aydınlığın meşalesini zamanın hudutlarına çarparak söndürünce, her imkânsız rüya tahakkuk eder, ölümler dirilir, eşya bir vahdete mal olur ve insanlar hakikî hüviyetlerini bularak kendi kendileri olurlar.(YG. S. 183,184)

Gece, gece hülyalarımızın büyük ve ebedî mimarı, sen ebediyetin sonsuz yüzü, ölümün mûnis kardeşisin; onun içindir ki ruhuna sahip her insan, kendisini ancak seninle ve sende tamamlanmış bulur.(YG. S. 184)

Geceyi ve onun nizamını kendimizde bulduğumuz için uyuruz. (EÜM. S. 32)

Gece bizde konuştuğu için rüya görürüz. (EÜM. S. 32)

Geniş ve ıssız gece! Sana bir anne yüzüne bakar gibi bakıyorum. (EÜM. S. 32)

Gece, her zerresini ayrı ayrı tanıdığımız bu vücudu zapt etmiştir. (EÜM. S. 32)

Gece içimizdedir. (EÜM. S. 38)

Akşam içimize bir imkânsızlık kaderi gibi doluyor. (EÜM. S. 103)

Gece bir sebep değil, belki bir neticedir. (EÜM. S. 466)

Geçmiş /Mazi:

Mazi daima mevcuttur. Kendimiz olarak yaşayabilmek için, onunla her an hesaplaşmaya ve anlaşmaya mecburuz. (BŞ. S. 10)

Kainatımızı nasıl kendi aksilerimizle yaratırsak; maziye de düşüncelerimizle, duygularımızla ve değer hükümlerimize göre yaratır, değiştiririz. (BŞ. S. 196)

Neden bu mazi gölgeleri yüzünden yolum birdenbire değişti? Bunlar o cins şeylerdi ki ne hakikatini, ne de gülünç tarafını bugünün insanı anlayamaz. (SAE. S. 53)

İçimde kendi mazim olsa bile o günlere karşı katılmış bir taraf var. Ne yazık ki, bu mazi dönüşünü yapmadan kendimi anlatamam. (SAE. S. 53)

Her ne olursa olsun mazim bugünkü vaziyetimden bana bütün bir mesele gibi geliyor. Ne ondan kurtulabiliyorum, ne de tamamı ile onun emrinde olabiliyorum. (SAE. S. 54)

Bakın etrafa, hep maziden şikâyet ediyoruz hepimiz onunla meşgulüz. (SAE. S. 115)

Herhangi bir insan bile mazisiyle dargın yaşayamaz. (SAE. S. 305)

Biliyorum ki gidemeyeceğim, çünkü ben hayata çok yaldızlı bir mazi aynasından bakıyorum ve bir zaman başka aynalardan da bakmak istedim. (SD. S. 274)

Roma'da mazi modern hayatı adım başında buluyor, parçalıyor. Burada mazi, hâl, istiklal yok. Gayri muayyen, iç içe bir zaman var, sürüp gidiyor, mazi neyi ayırabilir ki, seninle beraber sokakta. (TM. S. 123)

Geçmiş zaman rüya görmez , sadece hatırlar. (AY. KDNS. 15)

Tabii! Tabii. Mazi, halin emrindedir. (BH. S. 339)

Sıçrayabilmek, ufuk değiştirmek için dahi bir yere basmak lazım. Bir hüviyet lazım. Bu hüviyeti her millet mazisinden alır. (H. S. 182)

Maziyi ihmal edersek hayatımızda ecnebi bir cisim gibi bizi rahatsız eder. (H. S. 267)

Mazisiz bir hal tasavvur edilebilir, fakat bir gelecek tasavvuru imkansızdır. (YK. S. 107)

Aramızda can çekişir halde yaşayan artıklara bakarak maziyi kötölemek, onu küçümsemek itiyadı içimizde yol aldı. (YG. S. 47)

Mâzi nihayet geçmiş bir zamandır; bizde, ancak kendisine içimizden bir şeyler katarak hakkıyla yaşayabilir. (YG. S. 48)

Maziyi inkâr ettiğimiz an, sanat kendiliğinden durur. (EÜM. S. 348)

Bütün bir mazi debdebesi, yaprak yaprak bir sonbahar ölümüyle içimizde yaşar. (EÜM. S. 354)

Mazi mirasını kullanan adam, bir tarafıyla ne kadar mazinin devamı ise, öbür yandan belki de, hattâ şüphesiz, asıl şahsiyetiyle bugündür, yani garptır. (EÜM. S. 365)

Eğer maziyi çok seviyorsam, ona, o güzel, büyük, muhteşem günlere bağlı isem emin ol ki bu, ölümlerin de bu toprakta ve hayatımızda bir söz hakkı olduğunu düşündüğüm içindir. (HAB. S. 124)

Mazi dediğimiz şey, bizde her an yeniden teşekkül eden bir geçmiş zamana, bugünün aksinden başka ne olabilir? (HAB. S. 126)

Gelecek/İstikbal:

Hangi İstanbullu, Beykoz korusunda veya Bebek sırtlarında dolaşırken kendisini dış alemin o kavurucu zaruretlerine karşı müdafaa edecek zengin ve çalışkan bir uzleti

özlememiş, kısa bir an için olsa bile onun çelik zırhlarını giyinmemiştir. (BŞ. S. 120)

Hâl yoktur, mazi ve onun emrinde bir istikbal vardır. Biz farkında olmadan istikbalimizi inşa ederiz. (SAE. S. 86)

Önünde gelecek diye bir vehim aynalanıyor, ona doğru koşuyorsun! (SM. S. 33)

İstikbal için projeler kurduğumuz gibi mazi için de vehimler icat etmiş olabiliriz. (YG. S. 148)

Gelenek /Anane:

Gelenekler arkasından başkaları geldiği için veya kendilerine ihtiyaç kalmadığı için giderler. (BŞ. S. 156)

Sanat gelenekleri çok defa yeniye kendilerini süze süze bulurlar. (BŞ. S. 197)

Gayet gariptir ki erkeklere ait her haddin ayrı ayrı dualarla, düğünlerle tesit edildiği eski örfümüzde, genç kızların çarşafa girme hadisesi çok sessiz sedasız geçerdi. (SD. S. 40)

Ne gariptir ki biz yüz seneden beri kavunun dilimini, karpuzun çekirdeğini, üzümün şeffaflık vehmini verebilmek için eski sanat an'anelerimizi terkettik. Şimdi o an'anelerin nizamı Garb'tan bize geliyorlar. (YG. S. 497,498)

Ferdî kuvvetlerimiz ne kadar yüksek olur olsun, hayatı kendimizden tam bir mevcudiyet gibi duymamız için bütün bir an'enenin yardımına bizden evvel hazırlanmış bir yığın terkinin bizimle beraber çalışmasına muhtacız. (EÜM. S. 65)

Bir an'enenin en güzel eserleri onu yaratan zihniyetin dışında sevilenlerdir. (EÜM. S. 186)

Anane ve devam her şeyin temelidir. (HAB. S. 124)

Gelmek:

‘Peki şimdi nereye gidiyorsun?’ diye sordum.

Bir müddet düşündü. Yüzü alt üst olmuştu. Nihayet:

- Efendi, dedi; nereye gittiğimi ne sorarsın? Geldiğim yeri sana söyledim, yetmez mi? (BŞ. S. 33)

Gençlik:

Evet azizim. Bu işin çıkarı yoktur! Gençlik harekete geçmeli! Bu şark fatalizminden kurtulmalı! (SAE. S. 143)

Gençliğe ve güzelliğe affedilmeyecek kusur yoktur. (SAE. S. 161)

Bugünün genci sevgilisiyle uluhiyet fikrini birleştirmiyor artık. Her şeyi fedaya gitmiyor. Bu en gerisi. Biraz ileri olan ise aşkı dahi kabul etmiyor. Onda sadece bir geri moda türüdür. (GITB. S. 257)

Gençlik hayattan o kadar müstakil, o kadar tek başına bir şey ki... Fakat bunu anlamak için biraz yaşlanması lazım... (BH. S. 289)

Gençlerimizin birçok eksikliği umumi kültür seviyesinin düşüklüğünden geliyor. (YG. S. 36)

Gençlik bir takım meselelerle açılmak, onları hararetle yaşatmaktır. (YG. S. 376)

Mektep bitirmek için mektep bitirilmez. Her genç enginde bir gemi her an kendi kendisine(ben neyim)-(niçin burdayım)-(ne yapmak istiyorum) سوالini sormalıdır. Bunu yapmayan genç hiçbir zaman genç olamayacak bir ihtiyardır... (YG. S. 376)

Gençlikte ezberlenen isimler kolay kolay unutulmıyor. (EÜM. S. 22)

Gençleri seviyorum. Onlarla vâkıa şiirin cevherinde anlaşıyorum. (EÜM. S. 88)

Asıl vatan gençliktir. (HAB. S. 296)

Gençlik sezişin en kuvvetli olduğu çağdır. (HAB. S. 296)

Genç adam için ölüm korkusu yoktur. O sadece insan talihinin kötü şartlarından ikrah eder. (HAB. S. 296)

Gençlik ahlak ve iman ister. (HAB. S. 296)

Genç Kızlar:

Genç kızlar kendilerini bizim zannettiğimizden çok az beğenirler; hayat tecrübelerinin noksan olduğu şuuru onları hiç bırakmaz. (SM. S. 42)

Gerçek/Hakikat:

Hakikati görmüşsün ne çıkar? Kendi başına hiçbir mânası ve kıymeti olmayan bir yığın hüküm vermekten başka neye yarar? İstedğin kadar uzatabileceğin bir eksikler ve ihtiyaçlar listesinden başka ne yapabilirsin? Bir şey değiştirir mi bu? Bilâkis yolundan alıkor seni. Kötümser olursun ,apışır kalırsın, ezilirsin. Hakikati olduğu gibi görmek... Yani bozguncu olmak...Evet bozgunculuk denen şey budur, bundan doğar.(SAE. S. 226)

Hakikat çok uzak, karanlık, derin

Bir dille konuşur, büyük köklerin

Toprakla ezelden karışmış dili! (Ş. S. 68)

Fikir, bazen iktidarı hazırlar. Fakat hükümlan olamaz. Asıl hükümlan olan, saltanatı süren hadiseler veya onların yanı başında devrini savmadıkça kudreti azalmayan realitelerdir. (H. S. 339)

Realitelerin ağır bastığı devirlerde güzelin kendisi daima ikinci plânda kalır veya hiç olmazsa böyle olmasını isteyen mektepler ve zümreler meydana çıkar. (YG. S. 431)

Herkes dünyanın yuvarlak olduğunu bilir ve söyler. Fakat bu söylenenlerin içinde bir kısmı vardır ki, bu gerçeği bir saniye bile artık unutmaz. Çünkü gerçekler bedava yere gerçek değildirler. (EÜM. S. 440)

İnsan kolay kolay reelin terbiyesinden kutulamıyor. (HAB. S. 213)

Hakikati meydana vurmak her zaman ve her yerde acıdır. Fakat ne yapalım göz yummak daha fena!... (HAB. S. 499)

Gezi/Seyahat/Gezgin:

Seyahat yaptırılmaz, yapılır. (GITB. S. 65)

Seyahat daima kısa olmalı. (GITB. S. 159)

Seyahat denen yalnızlık mektebi. Hep aynı hızla çok uzaklara sıçrayan, geldikleri yerde dönmek veyahut büsbütün kaybolmak için bir yığın şeyin bize gelmesi, bize çarpması, bir taraflarınızı kanatması, acıtması. (YG. S. 309)

Gezen, gören ve sonra gördüklerini anlatan adam, ta Ülis'ten beri gittikçe artan bir zevkle dinlenir. (HAB. S. 140)

Seyyah, devirlerin geçmeyen modasıdır. (HAB. S. 140)

Aşağı yukarı bütün Orta Zaman seyyahları harikuladenin peşinde dolaşan adamlardır. (HAB. S. 141)

Seyyah her yerde olabileceği için hiçbir yerde değil. (HAB. S. 334)

Girişim /Teşebbüs:

Teşebbüse tekrar girenler sisteme eskinin hiçbir artığını almasınlar! (SM. S. 56)

Gizlilik/Sır:

Baudelaire'in raisonnement dediği şey gizli hesaplar. Dışarda sade lezzet. (GITB. S. 233)

Goethe:

Goethe'nin hayatı... Bu, dünyanın en mucizeli hayatıdır. Denebilir ki, o, fani hayatı olmaktan çıkmış, zekânın nurlu bir tasavvuru olmuştur. (EÜM. S. .491)

Gotik:

Gotik, sonunda Rönesans'a muvazi bir şimal rönesansı vücuda getiren bir üsluptu. (YK. S. 101)

Göçmenler(Rumeli,Trakya Türkleri):

Hudutlarımızdan içeriye bomba bırakmadılar. Yarım milyon kardeşimizi, bağrımıza derhal basmamız lâzım gelenleri bıraktılar.(YG. S. 58)

Çoğumuzda göçmen meseleleri karşısında rahatı kaçırılmış bir insan hali var. Sanki asrımızın insanına rahat hakikaten nasipmiş gibi düşünüyoruz.(YG. S. 62)

Gök:

Gökten ne yağmış ki yer götürmemiş. (TM. S. 51)

Gölge:

Bir hayal perdesindeki gölgenin macerası ancak bizi bir hikmete eriştirmek için ehemmiyetli olabilir. (EÜM. S. 61)

Gölgenin yerini, gölgesini beraberinde taşıyan mahluk alır. (HAB. S. 36)

Gönül:

Bizim şiirimizde gönül, ya istighnanın göklerinde uçan devletli bir kuş, yahut da “Dionysien” bir lirizmin doldurup boşalttığı bir şarap kadehidir. (EÜM. S. 397)

Gönlün bir kuvveti vardır: “Hayret” ve “tapınma” duygusu. (19. ATE. S. 527)

Görmek:

Hem görüyor, hem de seviyorsun. Sade görmek kötü şey. Mânasız. İnsanı dışarıda bırakıyor. Görmeden sevmek, hayran olmak, o da budalalık... (TM. S. 161)

Göz:

Her şey mümkündür. Her şey olur. Fakat bir kere etrafımdaki bu gözlerden, ölü, diri, etrafımı saran milyonlarca gözden kurtulsam, onların ağından bir kere sıyrılısam... (SD. S. 274)

Gözün de kendine göre hazları var ve güzel bir vücudun seyri de bir nimettir. (TM. S. 56)

Göz, zihin gibi nankör ve hoyrat değil. Teferruata da teşekkürü unutmuyor. (TM. S. 134)

Göz korkunç bir şahit, değil mi? Yahut korkunç ayna... Her şeyi, ifşa ediyorlar. Hele hislerimizi gizlemek isteyince bakışlarımız nasıl değişir? Kaskatı olurlar. Ve biz gizledik sanırız. (BH. S. 159)

Bakmasını bilen göz için karanlık, karanlık değildir. O ışığın cevheridir. (YG. S. 170)

Anlaşılan göz hafızasının kendisine mahsus bir ekonomisi var. (YG. S. 520)

Bizim zihnî hayatımızın yüzde doksanı gözdür. Muhayyilemiz bile onun emrindedir. (HAB. S. 213)

Göz bizim zihnî hayatımızda en büyük amildir. Bütün duygularımız, bütün bilgilerimiz onunla başlar, onunla büyür. Ne el; ne kulak ne de diğer ihsaslar, bizi eşya ile onun kadar temas ettiremez. En tam, en mesut en hasbi temellükleri, binaenaleyh en büyük hatları bize o verir. Onun tecessüsleri insan zekâsının en asli tarafıdır. (HAB. S. 219)

Göz ne kadar yeniyse arkasında çalışan bakış o kadar eskidir. (19. ATE. S. 429)

Gözlem:

Introspection, bu içe doğru çevrilmiş araştırmacı göz, günah çıkarma kürsülerinin dibinde gelişmiştir. (EÜM. S. 60)

Grev:

Grev bir nizam, bir sistemdi. (GITB. S. 94)

Gün:

Sayıllı gün denen şeyin ekonomisi yok bende. (TM. S. 110)

Tek günler daima mühim imiş.(H. S. 367)

Yaşanan gün, değiştirici ve sihirbazdır. Peşinden koşmanın ve yakalamanın imkanı yoktur. O çok dalgalı bir denize benzer. (YG. S. 369)

Günlerin getirdiklerine kanaat lazım. (EÜM. S. 380)

Güneş:

Güneş eşyayı hem yaratıyor, hem yiyor. Güneş hayattır, ışıktır, cüzzamdır... Her şey her şeydir ve kendisidir. Tıpkı Leyla gibi. Leyla bütün kadınlara benzer, ama yine Leyla'dır. (AK. S. 18)

Güneş bir mezarlıktır. (BH. S. 98)

Güneş büyük, beyaz iyi cilalı muşambalar gibi her şeyi sarıyor, sanki çok uzak zamanlar için mumyalıyordu. (BH. S. 214)

Ne kadar mustarip olursanız olun, güneş bu ıstırabın arasında er geç bir çatlak buluyor, oradan altın bir ejder gibi kayıyor. Sizi iç mahzeninizden çıkarıyor, bir yığın imkanı bir masal gibi anlatıyor. “Sanki, bana inan, ben her mucizenin kaynağıyım, her şey elimden gelir; toprağı altın yaparım. Ölülerini saçlarından tutup silker, uykularından uyandırırım. Düşünceleri bal gibi eritir, kendi cevherime benzetirim. Ben hayatın efendisiyim. Bulduğum yerde yeis ve hüznün olamaz. Ben, şarabın neşesi ve balın tadıyım. (H. S. 33)

Orta Çağ hayallerinde hükümdar daima güneştir. (19. ATE. S. 27)

Hayvanlar âleminde aslanın hükümdarlığı da yüzü güneşe benzediği içindir. (19. ATE. S. 28)

Günlük/Jurnal:

Gençlere verecek tek nasihatim, bir jurnal tutmalarıdır. İnsan her şeyi kendinden hayatından çıkarır. Jurnal tutan adam, kendini gözünün önünden ayırmıyor, demektir. Bundan büyük ekonomi olamaz. (YG. S. 349)

Güvercin:

Şimdi iyice anlıyorum ki demin etrafımda dolaşan ve uçuşlarının fantazisine hayran olduğum güvercinler aslında bu şeffaf aleme ait, ondan bizim dünyamıza açılmış rüyalarından başka bir şey değildir. (BŞ. S. 115)

Güzel:

Birçok güzellikler insana kainatın eşi veya eşiti oldukları vehmini verirler. (BŞ. S. 176)

Bazı tarikatlerin güzel insan yüzünde, güzel insan vücudunda Tanrı'yı aramalarının sırrı bu değil midir? (BŞ. S. 176)

Güzelin en büyük hususiyeti her an yeni gibi görünmesinde, her an bizi kendisine ve kendisinde uyanmaya zorlamasıdır. (BŞ. S. 176)

Bak azizim, güzellik daima güzelliştir. Mesela Tiziano'da da kadın güzeldir. Yahut Rubens'in kadınları... Hafif bir şişmanlığa rağmen, o plastik insanı çıldırtır. Fakat ben Romalı veya Floransalıyı tercih ederim. Onlarda maddenin ağırlığı o kadar hissedilir... (SD. S. 83-84)

Güzel irréal'dir. Güzel keşiftir. Güzel maddeyi “idea” yapar. (TM. S. 240)

Güzel bir çıkmaz sokaktır. (SM. S. 109)

Güzel hayatın lüksü değil, çekirdeği ve dayanağıdır. (GITB. S. 254)

İyi ve güzel bir daire, şöyle haysiyetli bir müselles...(AK. S.18)

Güzellik gerçekten bizim dışımızda ise bu ilave o kadar çabuk, o kadar sihirli bir tarzda oluyordu ki...(BH. S. 317)

Otuz seneden beri, güzele karşı gergedan derisine benzeyen bir zırh geçirdik içimize. (YG. S. 190)

Asrımıza gelecek asırda kulak verenler, belki de tek bir çılgık işiteceklerdir: “Güzel öldü. İyi niyetimizle güzeli öldürdük, vah bize... Güzelle beraber insanı öldürdük!” Modern trajedinin şimdi bize o kadar çeşitli gelen korosunun gelecek zamanlara kalacak asıl feryadı, korkarım, bu olacaktır. (YG. S. 191)

Yeni ile güzelin arasını iyice ayırmak lazım. Her yeni behemehâl güzel olmaz. Fakat her güzel olan insana yeni gibi görünür. Bunun sebebi güzele alışmağımızın imkânsızlığıdır; güzeli unutabilir, görmeyebilir, ihmal edebilir, fakat ehliştiremeyiz. (EÜM. S. 27)

Güzel bir haddir, ötesine geçilemez. (EÜM. S. .27)

Sanat eserinde güzellik, bizim şahsî cevherimizin biraz idare edilen tesadüfleridir. (EÜM. S. 30)

Güzellik mazeret kabul etmez. (EÜM. S. 317)

Güzel daima yaratıcıdır; onun aydınlık libasını giyenler hayata ve ölüme çok üstün tepelerden, ebediyetin kendisi olan bir zamandan bakarlar. (EÜM. S. 354)

“Güzel”in mevzuubahs olduğu yerde adedin kıymeti ne kadar azdır. (EÜM. S. 374)

Güzellik de diğer şeyler gibidir. Bize kendiliğinden bedava yere gelmez. Onu ödememiz satın almamız lazımdır. (EÜM. S. 404)

Güzelin vasıl olduğu bir nokta vardır ki, orada sathi kültür bir türlü yaşayamaz. (HAB. S. 377)

Bence güzel daima yenidir. (HAB. S. 412)

Güzel, şiiri aradığımız her şey, yani dağınık ve toplu halleriyle bütün tabiat ve insandı. (19. ATE. S. 276)

Güzel Sanatlar:

Bizim güzel sanatlar aşkımız evlenmemiş bir adamın çocuk yetiştirmek hususundaki arzu ve iştihasına çok benzer.(YG. S. 435)

2.3.9. H

Haber:

Her mühimce ameliyenin, hatta ferde ait kazancın arkasında behemehal bir felaket veya zafer haberi bulunuyordu. (SD. S. 238)

Son havadisler daima en doğrudur. (BH. S. 177)

Hepimiz eve bir heybe havadisle geliriz. (H. S. 82)

Hafıza:

Hafızanın hangi zalim iflasıdır ki bütün mazi artıklarını bir lahzada canlandırır ve bize yollar. (AK. S. 183)

Büyük bir hikâyeci “Hafıza bir mezarlıktır.” der. Doğrudur; şu itibarla ki bir taraftan ideallerimizin, hayallerimizin tek ve hepsini birden kavrayan cihanı olduğu kadar ve belki daha fazla öbür taraftan da hayattaki bu kayıtsızlığın aynasıdır. Onun nabzıdır. (EÜM. S. 451)

Hak/Haklılık:

Haklı olmak, haklı olduğunu bilmek bir insanı, bir ordu içinde bile kuvvetli yapabilir. Fakat bir époque’a karşı... çok güç bu. (TM. S. 179)

Haksızlık:

Haksızlığı her kabul ediş, daha büyüğünü doğuruyor. (H. S. 373)

Hal:

İdeal ile ölümün mutlaka aynıyeti. Hal yoktur. Geleceğe geçmeye hazır bir eşik vardır, bundan öbürüne bir kamaşma içinde geçilir. Bu kamaşma bir yığın hülyalardır, vizyonlar ve tahatturlardır. Ve ben bu daima yenileşen eşikteyim. (GITB. S. 243)

Hâl ehline şikâyet hak değildir. (MB. S. 149)

Bildiğiniz gibi hâl diye bir şey yoktur. Emerson olacak galiba, “hâl”i iki musiki notası arasındaki fasıla diye tarif eder. Daha basiti hâl, geleceği, geçmişi görmeye yarayan bir rasat kulesidir. (MB. S. 155)

Sadece “hale”e hicret etmiş benziyordum. (BH. S. 129)

Hal, bu bıçak sırtı, hem mazinin yükünü taşır, hem de onu çizgi çizgi değiştirirdi.(H. S. 366)

Halit Ziya Uşaklıgil:

Puşkin’de de sokağın anahtarı vardı. Bu sihirli anahtar, hiçbir zaman Hâlit Ziya’nın eline geçmedi. (EÜM. S. 286)

Hâlit Ziya bize kalbimizin yolunu açamadı. Fakat etrafımızdakileri görmenin yolunu gösterdi. (EÜM. S. 286)

Halid Ziya’ya kadar, romancı muhayyilesiyle doğmuş tek muharririmiz yoktur. Hepsî roman veya hikâye yazmaya hevesli insanlardır. (19. ATE. S. 289)

Halk:

Halkımız yarınsız bir hayatın bütün ağırlığını sırtında taşıyor gibiydi. (SD. S. 151)

Halktaki hak fikri değişir, mücadele başlar. (MB. S. 100)

Halk ve halkın hayatı bazen bir hazine, bazen de bir seraptır. Uzaktan namütenahi bir şey gibi görünür. Fakat yaklaştın mı, beş on motifin ve modanın içinde kalırsın; yahut doğrudan doğruya bazı hayat şekillerine girersin. Klasik, yahut yüksek tabaka kültürü, ondan birçok yerlerde kopmuşsun... (H. S. 267)

Daima kapının dışındayım. (H. S. 269)

Bizim halkımız da Fransız milleti gibi sağduyunun, aklın ve aydınlık terkiplerin peşindedir. Biz de klâsik denen anlayış şekline ve terbiyeye bağlı yaşadık ve onun uğruna birçok şeyi ihmal ettik. Fransız kültürüyle her ciddî temasta kendimizi biraz daha bulmamız bu yakınlık yüzündendir. (YG. S. 317)

Halka çok zengin bir altın madenine gider gibi gitmeli. Fakat dünyanın en zengin altın madeninde bile şehir kuramazsınız. (YG. S. 371)

Halk her şeydir, fakat her şeyden evvel de sağduyudur. (YG. S. 371)

Halkımızı okutmaya çalışmak vicdan borcumuzdur. (YG. S. 377)

Nerede ve hangi şartlar içinde olursa olsun, halkın hayatı daima neşelidir. (YG. S. 469)

Halk daima velûddur. (EÜM. S. 62)

Halkın dilindeki ifade kendi başına yarı bir sanat eseridir. (EÜM. S. 333)

Halk çok defa sert kuvvetten sonra sinsî oyunu alkışlamaktan hoşlanır. (HAB. S. 318)

Halk hayat demektir. Hayatla sıkı sıkı münasebeti olmayan şey calidir. (HAB. S. 377)

Halk Edebiyatı:

Hakikat şu ki halk edebiyatı, halka yakın edebiyat, her millette mevcut bir şeydir; şive farklarının ve mahalli kelimelerin daima bulunduğu gibi. (YK. S. 112)

Halkevleri:

Halkevleri, büyük istikrarın temeli, gerçek kuruluşun hayırlı ve feyizli ocağıdır. (YG. S. 54)

Halkevleri Türk milletinin sınıf, zümre, tahsil şartı meslek ayrılığı servet ve ferah derecesi gözetmeden bir ruh külçesi halinde birleştiği yerdir; milli vicdanın, milli şuurun kaynaşma yeridir. (YG. S. 54)

Halkevleri kadar adı ile mahiyeti bir olan müessese yoktur; o, halkın evidir. (YG. S. 55)

Türk yaşamayı ve Türk kalmayı, Türk olarak mesut olmayı bir ülkü bilenler, Halkevlerinin tabii uzuvlarıdır. (YG. S. 55)

Halkevleri, milli birliğin tabii abideleridir. (YG. S. 56)

Halk Partisi:

Halk Partisi'nin de bazı hataları oldu. Vakıa prensipte haklı hatalardı ama, halkın psikolojisi göz önünde tutulursa din meselesini biraz daha ciddiye almalıydı. (AK. S. 272)

Haluk'un Defteri: ⁵

İdeolojik sahada medeniyet ve terraki fikriyle, türlü tefsire müsait bir ateizmin sarîh bir beyannamesidir. (EÜM. S. 108)

Hamlet:

Hamlet'in tereddüdü bir kral için iyi olabilir. Fakat bir sanatkârda daima miskin ve zavallı bir şeydir. (TM. S. 40-41)

Hançere:

Hançere bütün hürriyetini kazanır. (BŞ. S. 200)

Hareket:

Bir harekette başlangıçtaki hızı tutmak, onu yaratmak kadar mühimdir. (SAE. S. 305)

⁵ Tevfik Fıret'in bir eseridir.

Görmüyor musun dışarıda geniş hareket var! İnsanlar isteye isteye ölüyorlar. (SM. S. 33)

Hareket bir rüyanın giyindiği şekil olur. (EÜM. S. 82)

Hareketlerimizin sarhoşluğu, hayat tesadüfünün bize tek lütfudur. (HAB. S. 277)

Hareket Adamı:

Bir vaziyeti olduğu gibi görmek, bütün ihtimallerini tartmak, sıralamak, en lüzumluyu, acele cevap verilmesi gerekeni ayırmak, can alacak kilit noktayı bulmak ve oraya bütün kuvvetleriyle yüklenmek... İşte büyük manasında hareket adamının belli başlı vasfı. (YG. S. 120)

Harem:

Harem mevcuttu ve Avrupa, Şark'ı hemen daima onun kafesleri arkasındaki hayatı tahayyül ederek düşünmüştür. (BŞ. S. 202)

Hariciye:

Hariciyenin iyi tarafları vardır. Evvela insan hizmet fırsatını bulur. Sonra da gezer. (SD. S. 283)

Hasta:

Gece yarısı zindanında uyanan mahpus, yatağında terleyen ümitsiz hasta, bir zillet tufanında kendisini her an boğulmuş sanan biçare, velhasıl her cinsten mustarip, sabah güneşini bir şifa gibi bekler. (BH. S. 91)

Hastalık:

Küçük şehir hastalığı dedikleri şey, beni ağır ağır sarıyor ve mumyalıyor gibiydi. Küçük şehir, küçük ev, rahat ve sakin hayat... Her gün görülen dostlar, dönüp dolaşıp üstüne gelinen mevzular, neredeyse bana, ötesini, daha genişini unutturacaktı. (SD. S. 10)

Hastalık başka şeydi, ölüm başka şey... (MB. S. 15)

Hattat:

Hattatlık da eski sanatlarımız içinde zanaata en fazla yaklaşıyandı. (19. ATE. S. 578-579)

Hatır:

Hiç kimsenin hatırı için rahatımı bozamam... (BH. S. 301)

Hatıra:

Ne kadar çok hatıra ve insan...(BŞ. S. 204)

En iyisi, bırakalım hatıralar içimizde konuşacakları saati kendiliklerinden seçsinler. Ancak bu cins uyanış anlarında geçmiş zamanın sesi bir keşif, bir ders, hulasa günümüze eklenen bir şey olur. Bizim yapacağımız yeni, müstahsil ve canlı bugünün rüzgarına kendimizi teslim etmektir. O bizi güzelle iynin, şuurla hülyanın el ele vereceği çalışkan ve mesut bir dünyaya götürecektir. (BŞ. S. 207)

Hatıralar... Gülünç şeyler. Mezarlık otlarını ayıklamak daha iyidir. (AK. S. 223)

Hatırlama/Muhayyile:

Hatırlama, bütün sanatların galiba annesi. (TM. S. 276)

Hatırlamak çok mühimdir. (BH. S. 347)

Hatırlamadığımız ve hafızamızda bulamadığımız taraflar haberimiz olmadan şahsiyetimizi ve eserimizi hazırlıyor; hatırladığımız ve bulduğumuz taraflarsa bize kendi kendimizi bulduruyor. (HAB. S. 441)

Hava:

“Bulutlu Hava” bir şimal memleketinde güneşe duyulan hasrettir. (EÜM. S. 294)

Hava Limanı:

Hava limanı, hakikî kozmopolisdir. (YG. S. 273)

Hız. Havva:

Kimsin?.. dedi. -Benim, senden bir parçayım. (BH. S. 255)

Yalnızlığının aynası. (BH. S. 255)

Ne kadar güzel, ne kadar sıcak, ne kadar her şeyin yerine geçebilecek gibiydi. (BH. S. 256)

O, nurun ilk aksı, tasavvuru zorlayan ilk damlasıydı. (BH. S. 256)

Hayat:

Canlı hayata, yaşayan ve duyan insana, cansız madde karşısındaki bir mühendis gibi değil, bir kalb adamı olarak yaklaşmayı istedi. (BŞ.S. 11)

Yaşanmış hayat unutulmuyor, ne de büsbütün kayboluyor, ne yapıp yapıp bugünün veyahut dünün terkibine giriyor. (BŞ. S. 22)

Ölümün zaferinin yanı başında , imkansız bir kışın kasıp kavurduğu bir bahçede, buzların kilidi çözülür çözülmez başlayan o acayip baharlar gibi, yavaş yavaş hayatın türküsü yükseliyordu. (BŞ. S. 31)

Bugün hayatımızın bir tarafı tiyatro gardiroplarına benziyor. (BŞ. S. 131)

Hayat, şüphesiz sadece gözlerimde değildir. (BŞ. S. 144)

Bu hayat dediğimiz mihnetler silsilesinin çok ileri zamana, müphemeye atılmış bir mükâfatı gibidir. En müsait ve daima kazanacak kâğıtlarla oynanan bir oyun gibi, yeniden, âdeta baştan aşağı beğenmemek, inkâr etmek, değiştiğinden dolayı sevinmek için kalmışa benzeyen küçük bir mazi şuurundan başka her şeyi, her tarafı değişmek, güzelleşmek şartıyla tekrar yaşamağa başlamak insanlığın elbette vazgeçemeyeceği bir hülyadır. (SAE. S. 68)

Hayat benim için iki eli cebinde uydurulan bir masaldı. (SAE. S. 75)

Muasır zamana girmemiş olmanın şaşkınlığı içinde yarı ciddi, yarı şaka ,tembel bir hayat ! Öyle bir mazi falanla pek alâkası olmasa gerek! (SAE. S. 135)

Hayat yollarını darlaştıran, teklifler, tembihler, hatırlatmalar, öğütlerle dolu şeylerdi. (SAE. S. 168)

Siz harbe girmeden mağlûp olmuş bir orduya benziyorsunuz... Teknenin üstüne çıkacağınız yerde altında kalmışsınız. (SAE. S. 223)

Hayat yürüyor, Hayri Bey⁶... Siz kelimelerle zehirlenin durun, hayat her gün yeni bir şey keşfediyor. (SAE. S. 226)

Hayata inanmak lazım Hayri Bey. Siz hayata değil, Acemşirana inanıyordunuz... (SAE. S. 228)

Halbuki bu hayatın bizatihî kendisi olan bir iş. Memur değil, mütehassıs ister...Hem böylece barem müşkülâtından kurtuluruz. (SAE. S. 244)

Ah, bu küçük teferruat... İki üç çizgi, birkaç konuşma parçası, işte size bütün bir hayat... (SAE. S. 272)

O şüpheleriyle, inatlarıyla övünsün dursun...Hayat yürüyor .Bir gün kervanın dışında kalınca anlar! (SAE. S. 286)

Biz canlı hayatın peşindeyiz! (SAE. S. 286)

Hayatta uğradığımız bütün güçlükler az çok kafamıza gelen ilk fikirden bir türlü silkinip çıkamayışımız yüzünden değil midir?(SAE. S. 361)

⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Saatleri Ayarlama Enstitüsü adlı romanındaki kahramandır.

Hayat, kendisi bizi alıp sürükleyecek kadar zeki ve beceriklidir. Hayır dostum, hayır, bunların hiçbirisi değil. Bunların hepsi birbirini telafi eder, paran yoksa enerjini, zekanı kullanırsın. Enerjin yoksa, tembelsen, paran onun yerine geçer, yerine başkasını çalıştırırsın, düşünemiyorsan hayatı hür bırakırsın, o senin yerine düşünür. (SD. S. 80)

Herkes bütün hayatı kendiliğinden yükleniyordu. Bilmek veya bilmemek, işi pek az değiştiriyordu. (SD. S. 220)

Hayat dediğimiz şey Alaiyeli Ahmet'in sadık köpeğidir, hala üstüne bindiği kır attır, sevdiği kadındır, nefes aldıkça türküsünü söylediği ıssız dağlardır. (SD. S. 271-272)

Hayır, hayatta çürümeyen bir taraf var. (SD. S. 272)

Hayat da ölüm de sevdin mi, affettin mi yenilebilir. (SD. S. 272)

Hayır, her zaman hayat iğrenç değildir. Bazen insan çok temiz tabaklara çıkabiliyor. Bulutların yıldırım ve şimşek kokusunu koklayabiliyor. İnsan hayatla dövüştüğü zaman ona başka türlü bakıyor. (SD. S. 272-273)

Sanki bir yığın gizli kuvvetin elinde esirdim. Hayat, benim için mantığını değiştirmiş gibi, her kımıldanımda etrafımda mevcut şeyler arasında görmediğim, bilmediğim münasebetler var sanıyordum. (SD. S. 290)

Bütün hayat üstüme yığılmış gibiydi. Hayat, insanındı. Fakat insan, Yarabbim insan ne kadar zayıftı. Kime dokunmak istesem, kuru bir dal gibi elimde kalıyordu. (SD. S. 313)

Hayatım garip bir ritm içinde yürüyordu. Hiç kimse, kendisinin fazla unutulmasına razı olmuyordu. (SD. S. 323)

Yaşadığım hayat bir "fécondité"yi hiçbir zaman temin edemez. (TM. S. 39)

Bırakın hayat sizi idare etsin; o akacağı limanı bilir. (TM. S. 91)

Bizi hayatımızın bolluğu iflâs ettiriyor. Bizi sinemayız. Satıhta kalmağa mahkûm. (TM. S. 164)

Demek ki hayatın güzelleşmesi ve manâlanması için edebiyata geçmesi lâzım. (TM. S. 175)

Hayat, biz "individu"lerin değil, zamanın devamıdır. Zorladık mı, ya cemiyetimize veya bütün insanlığa zarar veririz. (TM. S. 226)

Hayat abeste temel atmıştır. (TM. S. 260)

Herkesin hayatı kendisininindir; ne anlamamız, ne yaşamamız ihtimali var! (SM. S. 38)

“Hayatı seviyor musunuz?”

“Şimdiye kadar seyrettim, hiç bıkmadım.” (SM. S. 49)

En büyük cürüm, en büyük günah hayatı sevmemektir. (SM. S. 135)

Her şey gülünç oldu hayatta. (GITB. S. 116)

Hakikaten yaşımın gafiliyim. (GITB. S. 131)

Budalalık deryası bir hayatım var. (GITB. S. 207)

Hayat insicamsız, insan tuhaf, adi, zalim, yalancı ve gülünçtür. (GITB. S. 309)

Hayat birkaç imajda nasıl toplanıyor? Ölürken bütün hayatımızı bir anda gördüğümüz eğer doğru ise bu ancak ameliye bizde daha evvel hazırlandığı, hayatımızı böyle birkaç imajda binlerce defa topladığımız için kabil olabilir ... (AK. S. 28)

Hayat biraz da tefrika romanı değil mi? Her gün bir yığın gizli tasavvurların, kararların tatbiklerine, neticelerine şahit olmuyor muyuz?... Bunu anlamadığımız, bilmediğimiz için biraz da dışarıda kalmıyor muyuz?(AK. S. 44)

Hayat hakikatten birkaç madde etrafında dönüyor. Aslında hayat zannettiğimizden fakir. Hatır, musiki gibi, yedi notanın etrafında ve namütenahi.(AK. S. 46)

Hayat böyle. Bazen insanın etrafında birdenbire daralır.(AK. S. 143)

Hayatınıza sığınmaya geldim.(AK. S. 145)

Ne kadar güzel hayatımız var. Bir saat gibi kendi üstüne kapalı.(AK. S. 161)

Niçin bütün bir hayat derlenip toplanıp tek bir anımıza yüklenir? (AK. S. 183)

Hayat budalalık...(AK. S. 186)

Hayatımızı kendimiz mi yapıyoruz? Başkaları mı hazırlıyor? Yoksa baştan aşağı hazır kendi içimizde mi buluyoruz? (AK. S. 218)

Hayatın kendisi zaten sahne. Öbürlerinden farkım benim prens rolünü oynamamda ısrar etmem. (AK. S. 257)

Behçet Bey⁷ için bütün hayat iki kısma ayrılabilirdi: kendi ömrüyle bir taraftan bağlanan şeyler ve ona yabancı olanlar. (MB. S. 14)

Bence ne şark, ne şu, ne bu vardır; etrafımızda gördüğümüz hayat vardır. Bizi yapan bu hayattır. Bütün hususiyetlerimiz oradan gelir. Bu ise kitapta okuduklarımız gibi

⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Mahur Beste adlı romanındaki bir kahramandır.

bir kere için olup bitivermiş şeylerden değildir; daima değişen, değiştikçe bizi de değiştiren bir şeydir. Çünkü arkasında eline geçen her iştahla ısırmasını bilen bir cemaatin zevk hayatı vardır. (MB. S. 95)

Ne şarka, ne garba, ne falana, feşmekâna bağlıyım; bize bağlıyım. Hayata, yani ölmeyen bir şeye bağlıyım, ikimiz de ihtiyarız. (MB. S. 98)

Kesif yaşanmış hayatın içinde fâni ömür siliniyor, başka bir şey oluyor. Bilmem anlatabildim mi? (MB. S. 98)

Nizamlara da şekil veren hayattır. (MB. S. 99)

Hayatınızda şimdiye kadar tesadüf diye bakıp geçtiğiniz nice nice şeyler üzerinde durdunuz; onlarda kendi payınızı, etrafınızdakilerin payını, yaradılıştan gelme hususiyetlerin payını aradınız. Talih dediğiniz şey gözünüzde bir muayyeniyet kazandı, içinde işleyen bir yığın mekanizma ile karşılaştınız. Bunda biraz benim de payım oldu. Öyle ya, hikâyenizi yazmamış olsaydım hangi vesileyle kendinize bu kadar dikkat edecektiniz. (MB. S. 151)

Hayat kimsenin etrafında dönmez, herkesle beraber yürür. (MB. S. 158)

Bir hayatı yalanlardan temizlemek, onu olduğu gibi, sadece kendi hakikati olarak ortaya koymak güzel şeydi. (BH. S. 35)

Sadık bir gölge ısrarıyla peşini kovaladığım bu hayatta, insanları alakadar edecek büyük, fevkalade vak'alar, muazzam zaferler, neticesi nesillere yadigar kalacak tecrübeler yoktur. (BH. S. 35)

Hayat dediğimiz o girift oyunun, aktörlerini bu kadar kuvvetle benimseyeceğini, onların her hal ve tavrına kendi akışının damgasını bu kadar kuvvetle vuracağını hiç düşünmemiştim. (BH. S. 81)

Hayat oyununu en büyük ciddiyetle oynamağa hazırlandığım bir anda geçmiş yıllar, karşıma dikiliyor ve benden hesabını soruyordu. (BH. S. 83)

Hayatın iradesine ve kanunlarına karşı isyan etmiştim. Ve şimdi bu isyanın şişkinliği içindeydim. (BH. S. 95)

Hayat mütemadiyen ölümün zaferini teganni ediyor. Sen küçücük başını sallayıp geçmeğe çalışıyorsun! (BH. S. 98)

Hayat, ölümün şerefine yazılmış bir kasideden başka bir şey değildir. (BH. S. 98)

Bir gün baktım ki geniş ve gür hayat, şarkısını içimde söylüyor. (BH. S. 130)

Hepimiz başka bir hayata uyanmış gibi mahmur ve yüklü idik; sanki dışımızdan ziyade içimizde bulduğumuz bir ses, bir nevi, henüz ayrıldığımız dünyanın nimetlerini, güzelliklerini bize sayıyor ve biz hatırlıyorduk. (BH. S. 141)

Ayrı ayrı dolaplarda kapalıyız. (BH. S. 189)

Hayat gariptir, bazen en tabii verimlerle bize bir opera komik hazırlayabilir. (BH. S. 225)

İki hayatım var. Birincisi kadar ikincisine de bağılıyım! (BH. S. 244)

Hayat kendisinde bitiyor. Birdenbire bir insan, devam edecek, etmesi lazım gelen bir şey kendisinde bitiyor. (BH. S. 278)

Bence hayat, ama alay etmiyorum, bir satranç tahtası gibi bizden evvel ve o kadar hesaplı kurulmuş bir şey ki. (BH. S. 322)

Güneş ışığı altında insan hayatı, hep bu küçük manasız mihverlerin, bir ebediyetten gülmek fırsatını bulup bulamayacağını bilmediğimiz bir yığın alelade ehemmiyetlilerin etrafında dönmüyor muydu? (BH. S. 333)

Pençelerimde

Asılmış bir zümrüt gibidir hayat. (Ş. S. 27)

Hayatın dışında...O, her şeyi besleyen hayat suyu bizden çekilmiştir.(H. S. 36)

Bu eski şark değildi, yenide değildi. Belki iklimini değiştirmiş zamansız hayattı. (H. S. 46)

Bütün ıstıraplarım, orada, o eşikte bitecek... Acaba hep böyle mi düşünüyoruz; ölümün mü, hayatın mı çocuğuyuz? Bu saati hangisi kuruyor, mevsimlerin eli mi, mutlak karanlığın parmağı mı? Ölüm muhakkak ki bir akıbet. Fakat mademki hayat denen piyango beni teşkil eden adem parçasına isabet etmiş. Mademki kainat, her zerresiyle benim için canlanmış, o halde duyguların ve duyumların cennetinde, bu acayip Walt Disney oyununda sonuna kadar payımı almalıyım! (H. S. 72)

Hayır hayat her çağda insanı zehirleyebilirdi. (H. S. 85)

Hayat tahammül edilemez bir şeydi; havuç yemekle, acıkmış bir örümcek gibi kendi bacaklarından birini yemek arasında ne fark vardı? (H. S. 91)

Hayat bizimdir; ona istediğimiz şekli vereceğiz. Ve o şeklini alırken, kendi şarkısını yapacak. Fakat fikre ,sanata hiç karışmayacağız! Onları hür bırakacağız. Çünkü, onlar hürriyet, mutlak hürriyet isterler... (H. S. 99)

Hayat tanzim edilmeğe daima muhtaçtır. Hele asrımızda. (H. S. 99)

Hayatımızı olduğu gibi kabul etmek lazım. İnsan istediği kadar hür olamıyor... (H. S. 126)

Belki bir insan hayatı zamanın fırınında ateşe attığımız bir kağıt kadar çabuk yanıyor. Belki hayat, hakikaten bazı filozofların dediği gibi, gülünç bir oyundur. (H. S. 132)

Şurası muhakkak ki, bir insanın hayatı bazen bir sanat eseri kadar güzel olabiliyor. (H. S. 133)

İnsan kendi hayatını iradesiyle yapabilir... (H. S. 150)

Hayat, nasıl iki kutbun arasında çalışıyordu? Bir tarafta insan için bir yığın yükseltici şey, öbür tarafta da sanki bütün bu yükseltici şeylerle aramızı kesmek, bizi onlardan ayırmak isteyen küçük endişeler, hesaplar, bedava düşmanlıklar vardı. (H. S.160-161)

İnsan hayatı sonunda sesten başka hiçbir şeyi benimsemiyor, hepsinin üstünden geçer gibi yaşıyoruz, ancak dokunuyoruz. (H. S. 181)

Hayatta bir bakıma göre her şey birbirinin aynıdır. (H. S. 185)

Hayat mucize ile doludur. (H. S. 206)

Hayat, çok defa bir şeye asılmakla kabildir. (H. S. 240)

İnsan hayatı buydu. Yaşamak, başkaları tarafından muhasara altına alınmak, yavaş yavaş boğulmaktı. Yaşamak... (H. S. 245)

Hayat kendi ihtiyaçlarımızın seviyesine dahi gelmemiş; o bolluk, yaratıcılık içinde değil ki bize kendiliğinden şekiller ve kıymetler teklif etsin! (H. S. 262)

Hayat, etrafında döneceği değerleri bulur, düşünce, etrafında yüzünü saadete çevirmiş bir cemaat görür. (H. S. 265)

Halkı sever misiniz?

-Hayatı seven herkes halkı sever...

-Hayatı mı, halkı mı?..Bana öyle geliyor ki, hayatı daha çok seversiniz, yahut mefhumları? (H. S. 269)

Halk hayatın kendisidir. Hem manzarası, hem tek kaynağıdır. Halkı hem sever, hem tadarım. Bazen bir fikir kadar güzel, bazen tabiat kadar haşındır. Orada her şey büyük ölçüdedir. Çok defa büyük denizler gibi susar. (H. S. 269)

Bütün ömrümce nasihat dinledim. Düşünmüyorlar ki ben gara erken gelmiş insanım; tabiatıyla hayatım büfenin önünde geçecek... Başka ne yapabilirim sanıyorsunuz? Sizin gibi evimde, gündelik işlerimin arasında değilim ki... (H. S. S. 298)

Kendi hayatımı bir tarafa bırakmışım, her an başka bir insanın derisinde yaşıyorum. (H. S. 309)

Hayat o kadar geniş ve insan o kadar büyük meseleler içindeki... Onu kavramak için düşüncelerimizde ve hayatımızda hür olmalıyız. (H. S. 352)

Hayat benden fikir ve belki de mücadele istiyor. Hissi duruşlar değil! (H. S. 353)

Hayatı yapmak isteyenler kendilerini cömertçe ona bağışlamalıdır. (H. S. 354)

Hayat ve insan ayrı şeylerdi. Biri ötekini etiyile, kemiğiyle, alın teriyle, düşüncesiyle yapıyordu. (H. S. 355)

Mesele, teessüri hayatımızın başlangıcı meselesidir; ondan sonrası hayatın tesadüfleridir. (YK. S. 156-157)

Umumî hayat değiştikçe, medeniyet de müesseseleriyle ve kıymet hükümleriyle değişir.(YG. S. 39)

Hayatımızın bazı devirlerinde yeninin adamı olarak eskinin tazyikini duyuyoruz; bazı devirlerinde eskinin adamı olarak yeninin tazyiki altında yaşıyoruz. (YAŞ.. GİB. S. 43)

Hayat, şüphesiz, bütün cemiyetindir. Fakat mesuliyetleri yalnız münevverindir. Yükünü kaderin ve tesadüfün ayırdığı paya göre hep beraber taşırız. Fakat tarih karşısında hesabını münevver verir. (YG. S. 53)

Geniş hayat önümüzdeki bin başlı bir muamma gibi duruyor. Onu çözdükçe kendimizi bulacağız; hakikî şahsiyete, hür san'ata kavuşacağız.(YG. S. 53)

Konforsuz hayatımız, —her şeyimiz ya karyolalarımızın altında, ya başlarımızın üstündeki raflarda idi— yalnızlık beni kitaba atmıştı.(YG. S. 64)

Zaman olur ki, bütün bir hayat, bâkir ve coşkun gelir, içimde tıkanır.(YG. S. 69)

Hayat sabırsızdır.(YG. S. 126)

Hakikî hayat, Hayyam'ın şiirlerindeki destiler gibi ölümün elinde yoğrulur, aşkın ateşinde pişer ve tam kıvamını bulduğu zaman yine ölüm onu ebediyetin kucağına atar. Eğer sanat ve hayatın gayesi, zamanı yenmekse, biz bu tecrübeyi ancak bu sanatkârın elinde ve bu ocakta yaparız.(YG. S. 151)

Hayatta fakirin saltanata benzer bir imtiyazı vardı.(YG. S. 215)

Hayat hiçbir zaman meselesiz ve dâvâsız olmamıştır. Zanneder misin ki, Socrate'ın veya Medicis'lerin devrinde, Endülüs veya Bağdat saraylarında, Selim ve Kanunî devirleri aydınlarının toplandığı Edirnekapi köşklerinde hayat meselesizdi? (YG. S. 231)

Hayat yaşanmak içindir, beklemek için değil.(YG. S. 250)

Hayatın sahibi kitledir. O tutarsa her şey vardır. Devlet ancak bazı şeyleri, o da isterse ve karar verirse, kolaylaşır.(YG. S. 351)

Uyanık hayat güneşin adına söylenmiş bir kasidedir; hareket, ihsasların verimleri, düşünce, mantıklı tedai, devam, ibda, değişme hep ordadır. (EÜM. S. 32)

Kiminiz gündelik hayatın sihirbazı olursunuz. Kımıldandıkça kanatlarınız altından unutulmuş hareketler, hâtırası silinmiş vak'alar, geçmiş teessürler birer birer canlanır. (EÜM. S. 33)

Hayatımız dardır; karışıktır. İyi ama, bu hayat nihayet vardır ve yaşıyoruz, nefret ediyor, ızdırıp çekiyor, ölüyoruz. (EÜM. S. 50)

Hayatı sun'i bir sanat mukavelesi ile görmek başkadır, onu tabiî şekilde yaşamak yani başka türlü yaşamak mümkün olmadığı için o hayatı yaşamak başkadır. (EÜM. S. 53)

Hayatın ezeli ve edebî tek bir dramı vardır: Asıl menbaından uzaklaşmış ruhun bu menbaa hasreti ve ona erişmek için gidilecek yol. (EÜM. S. 61)

Hayatın imkanlarını tükettiği her yerde harikuladenin altın kapıları açılır. (EÜM. S. 62)

Hayat daima romancı için imkânlar hazinesidir, elverir ki, onun karşısında romancı, seçmek hürriyetini kullansın. (EÜM. S. 64)

Teksif edilmiş hayatın hayat olmadığını düşünmezler. Bu tıpkı,biyolojideki “kalın su” ya benzer: Artık tanıdığımız fonksiyonunun dışındadır. (EÜM. S. 83)

Bir hayat ki, bilmeden, bir rüya çiçeğinin açılışı gibi yaptığımız beyhude işler bile, arkasından idare edilmiş olsun, bizi muayyen bir hedefe götürsün! (EÜM. S. 83)

Hayatta mâna yoktur; olup bittiler ve bunların birbirlerine eklenmeleri vardır, bir de bu veri üzerinden sonradan herhangi bir ihtiras veya düşüncenin havası, verdiğimiz hükümler ve tefsirler. (EÜM. S. .83)

İnsanı yakalamak, romancılarımız için belki de güç bir şey değildi. Bütün güçlük hayatın kendisini yakalamak, o contrepoin't'ını bulmaktı. (EÜM. S. 121)

Hayatın ve ölümün sofrasına bu kadar iştiha ile ve bu kadar yüksek bir muvazene içinde oturan insanlara ne mutlu!... (EÜM. S. 173)

Hayatın tecrübesi... Ondan kim kurtulabilir? (EÜM. S. 239)

Hayatta her şey, bir muvazene meselesidir. (EÜM. S. 257)

Hayat daima bir orkestradır. Orada her sazın, her fikir ve imanın kendine mahsus bir yeri vardır. (EÜM. S. 277)

Hayat ağacını kendi içinde eliyle böyle kesmek zannedildiğinden güç bir şeydir ve ancak yerine bir başkasını koymak için yapılabilir. (EÜM. S. 277)

Hayatın kendi mantığının bizimkinden çok ayrı olduğuna inanmak lazım. (EÜM. S. 293)

Kapalı bir kutuya benzeyen bir hayatınız vardı. O kutuyu ben sizin için açtım. (EÜM. S. 382)

Siz kâinatın etrafınızda dönmesini istiyorsunuz. Düşünmüyorsunuz ki hayat sizi mahrekinin dışına atmış. (EÜM. S. 386)

Hayat kimsenin etrafında dönmez, herkesle beraber yürür. (EÜM. S. 386)

Biz yokuz, hayatın kendisi var. (EÜM. S. .447)

Hayatımızı içten ve dıştan yapan şeylerle teker teker ve bizden bir parça olarak karşılarız. (EÜM. S. 450)

Bu hayatta birçok şey fasit bir dairedir. İçinde dolanıp durursun. Bir tek kurtuluş yolu vardır. O da Allah'a bağlanmak! (EÜM. S. 513)

Belki hayatın kendi konseri var. (HAB. S. 100)

Hayatımızın her safhasında çoktan beri kapalı duran odaların, eski sandıkların kokusu var. (HAB. S. 123)

Hayattaki trajiği yakalayanların çoğunda konuşmanın muhatapla alakası azdır. Nasıl başka türlü olsun ki, dinlediğimiz ilk cümle bizi kendi içimize saplar. (HAB. S. 163)

Hayat dediğimiz bu curcunaya o kadar türlü türlü unsurlar girer ki, sonunda iş bir güçlü-güçsüz münasebetine iner. (19. ATE. S. 204)

Hayranlık:

Teknik hayranlığı, insana sadece ve hiçbir kontrolsüz şekilde kendi icatlarının tesirine bırakmakla kalmaz, bu tesiri tâcil de eder; hattâ daha ileriye giderek onu gelmeden evvel karşılamak ister. Zaman hakkında, müesseseler hakkında acaip ve çok ezberden bir psikoloji anlayışıyla hükümler vermekten çekinmez, sinema çıkar çıkmaz tiyatronun kaybolacağına inanır, çimento binanın verdiği hıfzıssıhha ve temizlik imkânlarının tablo cinsinden resmi kaldıracağına kani olur, bugünün aceleci hayatının büyük çapta eserle uyuşmayacağını söyler. Asrımıza sür'at asrı damgasını vurduğu günden beri bütün iç ve dış faaliyetlerimizin baş döndürücü bir çabuklukla geçmesini ister, titiz işin ve derin düşüncenin yeni olmadığına kanidir ve yeni

olmayan her şeyin düşmanıdır. Acelecidir, sinirlidir, katidir, bununla beraber vâkıalar kendisini tekzip ettiği zamanlarda, ki hemen hemen böyledir. (EÜM. S. 24-25)

Hayret:

Galiba bizi benzerlerimizin karşısında her gün birkaç defa çıldırtmaktan bu hayret kurtarır. (SAE. S. 114)

Hayri İrdal:

Hayri İrdal, bu şark Faust'unun modern hayatımızda yeni baştan görünüşünden başka bir şey değildi. (SAE. S. 279)

Hayvanlar(At-Kedi-Köpek):

Hiçbir hayvan bizim kadar mahzun değildir. (SM. S. 31)

Hayvanlar bize ne kadar güvenirlere değil mi? Onlar için muhakkak ki, birbirimiz için olduğumuzdan çok başka bir şeyiz. Biz büyüdükçe birbirimizden koparız, onlar büyüdükçe bize bağlanırlar. (BH. S. 203)

At, yaşadıkça binicisinin cefâkeş ve anlayışlı yoldaşı, öldüğü zaman ise, daima şehittir. (EÜM. S. 172)

Hazine:

Hazine kapalı odanın baharıdır. (19. ATE. S. 30)

Hedef/Menzil:

Menzili bildikten sonra yürümek daima kolaydır. (HAB. S. 257)

Hesap:

Feza hesapları beni korkutuyor...Biyoloji daha rahat. Orada bizden küçükler, çok küçükler, bizi hiçbir suretle aşamayanlar var. İnsan hepsine hakim... Küçüğün en küçüğünde bize emniyet veren bir şey var...(AK. S. 201)

Heyecan:

Heycanlarımızı samimi olduğu nispette saklıyoruz. (HAB. S. 477)

Heykel:

Heykel daima sağlam maddeyi arar ve biraz da bu maddenin kendisiyle bizim talihimizden ayrılır.(YG. S. 526)

Heykel Tanrı'nın kendisi olmak içindi. Ve bu sanatta tanrılaştırma daima biraz devam etmiştir.(YG. S. 526)

Ben o kanaattem ki, Ömer Hayyam, heykel yapılan bir medeniyetle yetişmiş olsaydı, gene insan talihinin acı yüzünü çömlekçi tezgâhında bulacaktı.(YG. S. 526)

Nasıl şiir, her türlü mevzu endişesinden uzak sadece bir nağme ve parıltıda ise hakiki heykel de maddeye sirayet ettirilmiş şahsi ritimdedir. Geri kalan taraf müphem bir edebiyat veyahut da devirdir, yani bir neslin müşterek hastalıkları yahut rüyet yanlışlarıdır. (HAB. S. 189)

Hicret:

Hicret, milletimizin talihinin iki asırdan beri, en acı tarafı oldu.(YG. S. 57)

Hiç/Hiçlik:

Hiçliğin vasfı olmaz. (YG. S. 24)

Hiç ile hep'in arasındaki mesafe zannedildiğinden uzundur. (YG. S. 85)

Hidayet:

Hidayet başka şeydir, Agop. Hidayet sanat ve musikidir. (MB. S. 143)

Hidayetin yolu hiçbir zaman tek olmamıştır. (EÜM. S. 497)

Hikaye:

Hemen herkesin yalnız kendisinin anlatabileceği bir hikayesi vardı. (BŞ. S. 32)

Küçük hikâye, şekli itibariyle belki nesir sanatlarının en müşkülüdür. (EÜM. S. 489)

Dar şekli içinde küçük hikâye, tek bir çekirdeğin etrafında, muharriri bütün sanat kabiliyetlerini toplamağa mecbur eder. (EÜM. S. 489)

Her yeni hikâye bir öncekinin tenkididir. (19. ATE. S. 50)

Hikmet:

Felsefenin değilse bile, hikmetin eşiğinde olduğunuz muhakkak. (EÜM. S. 382)

Hikmet, siz de bilirsiniz ki, iyiliği, güzelliği, fazileti kahramanlarda, harikuladede değil, tabîde arar. (EÜM. S. 479)

Hikmetin penceresi çıplak ölüme, hayatın kapısı bu tenakuza yani ıstıraplarımıza açılır. (HAB. S. 276)

His:

His üzerine terbiyeyi kaldırmalı artık! Bizim için öbür milletlerden daha tehlikeli oluyor. Çünkü bu yüzden hareket ve düşünce hürriyetimizi kaybediyoruz, lüzumsuz

maceralara sürükleniyoruz. İki yüz yıldan beri, alalım düşmandan eski yerleri... diyerek yaşıyoruz ve mütemadiyen kaybediyoruz. (SD. S. 46)

Hitabet/Hatip:

Sahne ve hitabet kadar siyasete zıt şey yoktur. Çünkü her ikisi de insanı “exalte” eder, çıldırtır. (YG. S. 83,84)

Halktan hatibe ve hatipten artiste gelen karşılıklı tesirler insanı çok defa kendi sözünün sarhoşu ve konuşan ağzını bir nevi lakırdı değirmeni yapar.(YG. S. 83,84)

Hitabet biraz musikiye benzer. Bize bir yığın müphemî aşılar, onun emrine verir. (HAB. S. 309)

Hitler:

Hitler ve Hitlerizm, bir çeşit sar’a ve delilikti. Ben akli muvazenesi yerinde olanlardan bahsediyorum. (GITB. S. 180)

Hristiyanlık:

Bugünkü Avrupa’nın ruhi terbiyesini yapmış olan Hristiyan dininin başlıca hedefi de manevi insanı vücuda getirmek olmuştur. (HAB. S. 223)

Hırpalanmak:

Hepimiz zâlim bir meleğin eline düşmüş gibi hırpalanıyoruz! (YG. S. 293)

Hüküm /hüküm vermek:

Hepimiz birbirimiz için hüküm verimiz. Fakat hüküm vermek için doğan insanlar vardır. İşte onlar korkunçturlar. Bence birinci numara insan düşmanları onlardır. Çünkü her şeyi bilirler, görürler, affederler, bütün neticelerin altında sebepler ki sebepleri tanırlar. (SM. S. 149)

Hükümdar:

Müslüman şark sarayının büyüklük ve debdebesi hükümdarın kudreti, hülâsa hükümdarlık fikrinin bazen de realiteye rağmen düşüncelere kabul ettirdiği değerler - güzellik de içinde olmak üzere- üç büyük işte toplanırdı: Muharebe, av, şarap ve musiki meclisi. (19. ATE. S. 29)

Hülya /hayal:

Hülyaya sarf ettiğim saatleri çalışmaya sarf edebilsem... (GITB. S. 103)

Bütün hülyalar eskidi, kaçacak yer yok! (GITB. S. 212)

Bir hayalden kurtulmak, onunla baş başa yaşanmış zamanın izlerini içimizden silmek değildir. (MB. S. 119)

Hayal vuzuh kazanır kazanmaz uyanıyordu. (BH. S. 240)

Bazen hayal daha vazih olur.(H. S. 27)

Hayal, tek mütehasısla dünya sanatını memleketimize getirdiğimize inanmaktır.(YG. S. 457)

Muhayyile, herhangi bir şeyi uydurmak değil, belki herhangi bir şeye hayatın sıcaklığını geçirmek, yalanı yaşar hâle sokmaktır. (EÜM. S. 58)

Muhayyile, bir his veya fikri yahut bir imajı nesiller boyunca tekrara düşmeden bütün imkânları ile yoklamak, mahiyetini değiştirene kadar onunla derinden uğraşmak, bu suretle dili herhangi bir kalıplaşmağa imkân vermeden zenginleştirmek ise, buna şark şiirinin uzun tarihinde pek az rastlanır. (EÜM. S. 131)

Hülyalarımızın bizi görünen hâlimizden daha iyi anlatmayacağını kim iddia edebilir? (EÜM. S. 172)

Zengin bir imaj-hayâl dünyasına sahip olmakla, geniş bir muhayyileye sahip olmak arasında büyük bir fark vardır. (EÜM. S. 243)

Muhayyile daima bu büyük muharririn zayıf tarafı olmuştur. (EÜM. S. 243)

Hüner:

Hünerler el değiştirmezlerse devam etmezler...(H. S. 278)

Hüner şu veya bu suretle elde edilen bir bilgidir. (HAB. S. 204)

Hüseyin Rahmi Gürpınar:

Hüseyin Rahmi zihniyet ve terbiye tezaadına Ahmed Midhat Efendi'ye ne kadar borçlu ise köksüz, alafranga kahraman tipinde Bihruz Bey'e de o kadar borçludur. (19. ATE. S. 485)

Hüzün/Elem:

Bir fikir, bir şekil dalında olgun

Bu ağır sallanan hazan meyvesi. (Ş. S. 68)

Elemlerin arzularının mahsulüdür, onları kandırırsan mesut olursun, şeklinde bir düstur üzerinde istediğiniz kadar düşünebilirsiniz. (HAB. S. 223)

Hoca/öğretmen:

Üniversite hocalığı bir cemiyetin bir insana verebileceği en şerefli iştir.(YG. S. 370)

Homunculus:

Homunculus'un kabahati, mahfazasını canlı bir şey haline getirmemesi, oradan bütün kainatla birleşmemesi, hulasa yaşayamamasıdır. Yoksa bir kabuğu olmasından değil. (H. S. 269)

Horace:

Horace'ın Virgile'i yıldızlara, rüzgâr tanrılarına, unsurların şuur ve dehalarına sıkı sıkıya emanet etmekte hakkı vardı. Çünkü o milliyetinin dehası idi. (EÜM. S. 342)

Horace, Virgile'siz bir Roma tasavvur edemiyordu. Halbuki biz, bugün Virgile'siz dünya tasavvur edemeyiz. (EÜM. S. 342)

Hölderling:

Bugün Avrupa, Hölderling'i Almancanın en büyük şairlerinden biri tanıyor. Halbuki Almanya, onun ölümünün farkında bile olmamıştı. Şimdi ise Hölderling, insaniyetin en büyük yıldızları arasında parlıyor. (EÜM. S. 42)

2.3.10. I**Islah Etmek:**

Ufak bir refah değişikliği, biraz teşebbüs ve gayret, küçük bir görüş farkı her şeyi ıslah edebilir. (SAE. S. 22)

İstirap:

İstirap insanoğlu için gündelik ekmek,ölümse sadece bir kaderdi, ikisinden de kaçılmazdı. (MB. S. 64)

İstiraplarımızın, üzüntülerimizin mekanla, yahut hayatımızın tabii muhitiyle sıkı bir alakası olsa gerek. (BH. S. 77)

Her ıstırapın sonunda nihayet ölümün kurtuluş kapısı vardır; onun aralığından maddeye vaat edilen sükut sezilir; fakat bu çılgının, bir sonsuzluğa doğru uzanan dehşetinde insana ölümün tecrübesini bile unutturan bir şey vardı. (BH. S. 102)

Mademki ıstırap içimizdedir; çaresiz katlanacağız. (BH. S. 323)

Darlık, ıstırap, sandığınız gibi az bulunur şeyler değildir; hele sizler hayatınızdan bir kere soyunun; biz size ümitsizliğin her çeşidini bulmaya hazırız! (H. S. 62)

İstirap günlük ekmeğimizdir; ondan kaçan insanlığı en zayıf tarafından vurmuş olur. (H. S. 308)

Işık:

Toprak ne kadar kuvvetli, tohum ne kadar cömert olursa olsun büyümesi için ışık ve havaya da ihtiyaç vardır.(YG. S. 437)

İtrî:

Bazı eserler peşlerinden behemehal bir sükûtun, içe dalmanın gelmesini isterler. İtrî'nin Nevâkâr'ı bu cinsten eserlerdendir. O, açtığı dünyayı yine kendisi kapatmak ister. (YG. S. 426)

2.3.11. İ**İbrahim Müteferrika:**

Hakikatte o, Târih-i Hind-i Garbî'nin muharririnden ve şârihinden sonra Müslüman şark âlemini tehdit eden tehlikeyi gösteren ilk muharrirdir. (19. ATE. S. 63)

İbrahim Şinasi:

Şinasi'nin şiirini, biz ancak açtığı ve hız verdiği büyük hareketle beğenir ve severiz. (19. ATE. S. 194)

Hakikat şudur ki, Şinasi'yi çok defa bir muamma çözer gibi okumak zaruridir. Onun eseri hiçbir zaman cömert bir kaynaşıyla bize gelmez. Onu, ancak bir hâtifi dinliyormuş gibi dikkatle üzerinde durulması icap eden bir takım kısa işaretlerde yakalamak mümkündür. Bu işaretlerin mânası çözüldünce Şinasi'nin nasıl bir şuurla birtakım çok esaslı şeylerin üzerinde durduğu ve tesadüfi zannedilen bu eserin, nasıl bir hesabın neticesi olduğu anlaşılır. (19. ATE. S. 195)

O Türkçeye dil ve hayal unsuru itibarıyla sade ve şiirle bütün alakalarını kesmiş bir cümle getirdi. (19. ATE. S. 195)

Şinasi, eski şiirin hayal sisteminden çıkmaya çalıştı; mücerretten müşahhasa döndü. (19. ATE. S. 199)

Unutmayalım ki Şinasi kısır adamdır. (19. ATE. S. 203)

Görülüyor ki, Şinasi için dinler de zulmü meneden bir kanundan başka bir şey değildir. Bu kanunun iki vasıtası vardı: Kalem ve kılıç. (19. ATE. S. 204)

Şinasi'nin sanatı devir için fazla cesurdu. Onun için, teknik itibarıyla kendisinden sonra yazılanlardan çok üstün olan bu piyes, tesirini sahnede yapamadı. Halbuki Şinasi'nin dilini sahneden duymak, bu devir için en mükemmel ders olacaktı. (19. ATE. S. 281)

Şinasi geçtiği yoldan ziyade, vardığı neticeleri bize veren insandır. (19. ATE. S. 298)

Şinasi folklorun kapısını açmış, hayatın bir köşesini göstermiştir. (19. ATE. S. 498)

İbret:

İbret alacak olan, hadiselerden ibret alır. (EÜM. S. 511)

İç (Kendi İçimiz):

İçime, biraz dikkatle bakarsam dağılıp toz olacak kadar eski, ölü bir şeyle karşılaştım zannı çöktü.(BŞ. S. 131)

İçten gelen her şey doğrudur.(SAE. S. 249)

Kendi içime bir türlü inemediğim için dış âlemde dolaşıyorum. (TM. S. 66)

İçmek:

Yalnız bir nasihatim var sana, kederini çoğaltmak için içme! Dağıtmak için iç... Geniş ol, geniş yaşa... (SD. S. 178)

İdeal/idealist:

Hayır bir idealin muhafazası çok güçtü. İnsanın onu olduğu yerde tutabilmek için ne karışık yollardan geçmesi lazımdı. (AK. S. 154)

İdealin ufku evvela edebiyatta gülümser, biz çok defa meş'alenin geçtiğimiz yolu aydınlatmasını istiyoruz. (EÜM. S. .52)

İdealist adam, hayatın anahtarını elinde tutan adamı daima arka plana attı. (EÜM. S. 458)

İdare etmek:

Belki bazı insanlar kendilerini zapt ediyorlar ve muayyen bir hüviyette tutuyorlar. Onlar hayat gemisini idare edebilenler, anadan kaptan doğanlardır. Fakat emin ol ki onlarda ölüyorlar. (SM. S. 34)

İflas:

İflas hiçbir zaman büyük roman olmayacak. (AK. S. 156)

Bizi yalnız bir tek şey kurtarabilirdi: Kurduğumuz hülyaların, ümitlerimizin iflası. (BH. S. 128)

İftira:

İnsanlar niçin yalan söylerler ve iftira ederler? Benim naçiz kanaatime göre, iftira sade çirkin değil, aynı zamanda gülünç ve âciz şeydir de. İnsan tabiatı iktizasınca birbirilerini kötülemek isteyenler sadece düşmanlarının hayatlarına baksınlar, yeter. Çünkü her insanın hayatında hiçbir muhayyilenin icat edemeyeceği kadar aksaklık vardır ve bu aksaklıklar o insanla beraber yetişmiş, büyümüş şahsî.nevi kendine mahsus şeylerdir.(SAE. S. 25-26)

Kul kusursuz olmaz ,sözü sırf bu gerçek için söylenmiş bir sözdür. Bu hikmetin gösterdiği yoldan gidip karşımızdaki tanımağa çalışacağımız yerde iftiraya kalkmak, âdeta pazar malıyla giyinmeğe benzer. (SAE. S. 26)

İhtilal:

Kansız ihtilal... Bence kansız ihtilal yapmaktansa hiç yapmamak evladır. Kanı dökecek olan bölünürdü. Risksiz hayat olamaz! Kansız ve tasfiyesiz ihtilallerin sonu budur. (GITB. S. 314)

Dünyada Fransız ihtilalı kadar büyük ve güzel epope azdır. (H. S. 340)

Tabii şekilde ihtilal, halkın veya hayatın, devleti geride bırakmasıyla olur. Bizde ise hayat ve halk, yani asıl kütle, devlete yetişmek mecburiyetinde. (H. S. 341)

İhtiras:

Bir ihtiras ne kadar masum olursa olsun yine tehlikeli bir şeydir.(SAE. S. 23)

İhtiraslar arkalarında bir kül yığını bırakarak geçerler. (GITB. S. 309)

İhtiraslı adam şiirinde daima kucaklar ve bağrına basar. (EÜM. S. 360)

İhtiraslarımız kendi çağlarının malıdır, sonradan tatminleri etrafımızda bir yığın mutlak yaratır-. Etrafı hep ölümle doludur. Gerçekte bu bir taht değil bir nevi ölüm ağacıdır. (19. ATE. S. 572)

İhtiyaç:

Acil zannedilen ihtiyaçlar fikir ve sanat? hayatını emrinde tutuyor. (YK. S. 25)

İhtiyaç, unutmakla, ihmalle ortadan kaybolmaz ki!(YG. S. 457)

İkililik/Muvazaa:

Muvazaalar daima tehlikelidir. (H. S. 265)

Tarihimizin acayip bir devrindeyiz. Bir buçuk asırdır süren bir medeniyet değiştirmenin neticesi olarak hayatımıza hâkim olan ikilik, her şeyi güçleştirdi.(YG. S. 231)

İkilik ruhumuzdadır. (EÜM. S. 91)

İklim:

Bir kere daha anladım ki, seyahatin, yer değiştirmenin kendine göre bir yaşı, bir nevi iklimi var. (GITB. S. 159)

İktidar:

Bir iktidar şüphesiz ilk sarsıntıda mevkiini terk ederse anarşi olur. Fakat her ufak hadiseye geniş aksülameller ayırırsa, o zaman da hadiselerin kuyusuna düşmüş olur. (GITB. S. 178)

İlaç:

En faydalı ilaç bile bazen bir hastayı öldürür; iş mukadder seyrine almasın yoksa... (MB. S. 86)

İlaçlar sadece bugünkü tıbbın ve kimyanın zaferi değildir. Ayrıca kendilerine has bir estetikleri, hatta edebiyatları vardır. Onlar en zarif ciltten, maroken taklidi cüzdana, en çıldırtıcı ve pahalı kokuların, pudra ve tuvalet eşyasının kutularına kadar giden, itinalı ambalajları ile, her büyüklükte, her biçimde, her renkte, kimi adeta, -Ben bir fikir kadar faydalı ve o kadar kolay taşınırım !-diyen küçük, zarif ve cana yakın, kimi ağır başlı bir dost gibi her türlü güveni vadeden oturaklı şişeleriyle, kadife kadar parlak ve tüylü üst kağıtları, ayvacık tüyleri güneşte parlayan bir taze cilt gibi insana haz veren paketleriyle gündelik hayatımıza, hiç olmazsa şehirli ve cadde hayatına, kendilerine mahsus bir değişme getirmişlerdir... (H. S.169)

İlim/Bilim:

İlim ağızdan nakledilir.(SAE. S. 123)

İman:

İman dediğimiz duyguyu içinde duysun veya duymasın herkes evinden çıkarken onun kisvesine bürünürdü. İman, sadece bizi Allah'a bağlayan bağ değil, müşterek kıyafet, yüz ifadesi, muaşeret şekli, hülasa cemiyet hayatında nezaket ve merasim dediğimiz şeylerin, yani karşılıklı münasebetlerin tek kaynağıydı. Onu içlerinde gereği gibi bulamayanlar, yahut onun emirlerine gereği gibi itaat etmeyenler de sanki her evin taşlığında, veya kapının yanı başında küçük bir dolap varmış gibi onun hallerini, o kendinden geçme, çok yüksek bir varlığa bağlama ve tevekkül maskesini yüzlerine geçirmeden dışarıya çıkıp insanların içine karışmazlardı. (SD. S. 22)

İmandan bahsediyorsunuz, aklın yolundan gidiyorsunuz. (H. S. 308)

Beni imanlarım, şüphelerim kadar mustarip eder. Onun için kimseye zararım yoktur. (H. S. 397)

İmaj:

İmajlar suite'sizdir, birbirini takip etmezler. (GITB. S. 284)

Sansualite bir kuyu gibi. İmajlar bir kere sizi yakaladılar mı kurtulmanız imkansız. Fakat tadabilmek için hafif bir muvazene bozukluğu lazım, yahut zihnilik. (GITB. S. 307)

İmkansızlık:

Sanki imkansızın duvarı arkasında yaşıyordum. (SD. S. 319-320)

Sokma güneşle arana,

İmkansızın parıltısını! (Ş. S. 77)

İnanç /İnanmak:

Ah kelimeler, isimler ve onlara inanmanın saadeti... (SAE. S. 120)

İnanmayan bir adamla çalışmak dünyanın en güç işidir. (SAE. S. 287)

Hiçbir şey yapmayın, yalnız inanın, bize bu yeter... (SAE. S. 287)

Bana evvelâ inanç lazım. Saf kalbe bu işin doğruluğuna inanç... Siz çürümüş insansınız... Eski ruhsunuz! Hayata inanmayan insanla çalışılmaz. (SAE. S. 287)

İnanmayan, fakat korktuğu için inanan adam. Sığınan adam. (GITB. S. 245)

Yaptığımızın çoğuna tam inanmadık. Çünkü bizim için bir başkası, başka türlü daima mevcuttu ve mevcuttur. İşte bizi garplıdan, eski Müslüman dedelerimizden ayıran ruh hali budur. (YG. S. 41)

İnkâr:

Bütün inkar edilenlerin azabını içimde yaşıyorum. (H. S. 310)

İnkârın şiiri olmaz. Çünkü inkâr başladığı yerde biter. (EÜM. S. 360)

İnsan:

İnsan kaderinin büyük taraflarından biri de, bugün attığı adımın kendisini nereye götüreceğini bilmemesidir. (BŞ. S. 50)

İnsanlar çalışırken ne kadar mesut oluyorlar! Yaratmanın hızı, onları işlerinde kavrayıp kurduğu zaman bu ölüm makinesi ne kadar güzel, ne temiz bir ahenkle işliyor! (BŞ. S. 60)

İnsan birkaç kürek darbesiyle şiiri gündelik ekmek yapan çok munis bir hayal dünyasından hiç tanımadığı haşin ve efsanevi bir Argonotlar gecesine girer. (BŞ. S. 119)

İnsanlar kâinatın sahibi olmak üzere yaratıldıkları için, eşya onlara uymak tabiatındadır. (SAE. S. 15)

İnsan yaradılışı tam bir eşitliğe razı olmaz. Ufak tefek imtiyazların teşvikine de muhtaçtır. (SAE. S. 18)

Cenab-ı Hak insanı kendi sureti üzere yarattı; insan da saati kendine benzer icat etti...(SAE. S. 32)

İnsan saatin arkasını bırakmamalıdır. Nasıl ki, Allah insanı bırakırsa her şey mahvolur! (SAE. S. 32)

Maden, kendiliğinden ayar kabul etmez. İnsan da böyledir. (SAE. S. 32)

İnsanoğlu daima insana muhtaçtır. (SAE. S. 71)

İnsanların saadet anlayışları da gariptir. (SAE. S. 82)

Korku... Korku ve insan, korku ve insan talihi, insanın insana hücumu, o hiç yere düşmanlık . Fakat neyi aldatabilirdim, kime anlatabilirdim? İnsan neyi anlatabilir? İnsan insana, insanlara hangi derdini anlatabilir? (SAE. S. 112)

Yıldızlar birbiriyle konuşabilir, insan insanla konuşamaz. (SAE. S. 112)

İnsanoğlu insanoğlunun cehennemidir. (SAE. S. 181)

"Aptalsın! Tedavi edilmez şekilde aptalsın!" (SAE. S. 202)

Ben bütün hayatını sırtında bir kambur gibi gezdiren o biçare insanlardandım. (SAE. S. 210)

İnsan karışıktır, durmadan değişir. (SAE. S. 249)

İnsan, her şeyden evvel iştir, iş ise zamandır. (SAE. S. 251)

Bir insan ki eline geçen herkese istediği şekli verebilir. (SAE. S. 257)

Ancak insana alışmamış olanlar başkalarının hürriyetine karışabilir. (SAE. S. 281)

Bütün mesele şuradan geliyor: Kendinizi zamanınızdan üstün görüyorsunuz... Entelektüel gururu. Ben bütün hakikatleri bilirim, demek istiyorsunuz! Hayır, azizim, öyle bir şey olamaz. Bir insan bütün hakikatleri bilmez, bilemez... (SAE. S. 287)

Bağırın insan sesi beni öyle korkutuyor ki...Hele hiddetin değiştirdiği insan yüzü! Öyle kendinden çıkıyor, öyle katlaşıyor ki insan... Dünyada bundan kötü ,iğrenç bir şey olamaz. (SAE. S. 295)

Hiçbir şey olmasa, bir insanın hayatına lüzumundan fazla girersiniz ki bundan daha korkunç bir şey olamaz... (SAE. S. 329)

Daima dikkat ettim; insan dediğimiz mahluk her şeyden evvel çehre ve tavırdır. (SD. S. 52)

İnsanları idare etmek, onlara idealin yolunu göstermek kolay değildir. (SD. S. 79)

Zayıfsın, dostum, zayıfsın! Fakat sade zayıf mı? Dalgın, dikkatsiz, beceriksiz ve budalası. Ömrün boyunca mahkûm ettiğin her kusur sende... Yaptığın işlerle düşüncelerinin arasında hiçbir münasebet yok! Hiç olmazsa biraz ağırbaşlı olsan! Bu çocuk hallerini bıraksan! Belki bu kadar gülünç olmazsın! Evet biraz ağırbaşlı ve dikkatli olsan. Ama ne gezer bunlar sende? (SD. S. 87)

İnsan talihinden korkmaz mı hiç? (SD. S. 112)

Hem insan eli insanoğluna kalkmamalıdır. (SD. S. 120)

Bazen kendimizi kâfi derecede sevmediğimizi sanıyorum. Hele insanı, düşüncemin etrafında toplanacağı insanı bir türlü bulamıyorum. Kimin için yaşayacağım, kimin için çalışacağım? Bu nasıl bir mahluktur? Dünyası nedir? Ne düşünür? Nasıl yaşar? Ne yapar? Bunu bilmiyorum. Kaldı ki, hadiseler bu süratle giderse, bu insanı hiçbir zaman bulamayacağım gibi geliyor bana?.. (SD. S. 125)

Kukla! Sen de bir kuklasın! (SD. S. 126)

Bir kısmı sadece sürüklenir. Bir kısmı daha derin düşüncelidir. Hayatın hareket olduğunu bilirler, doludizgin yürürler. Bir kısmı ilk fırsatta vaziyete hâkim olmayı beklerler. İnananlar da böyledir. (SD. S. 201)

İnsanoğlu çok zavallı... Keşke öldükten sonra bir daha yaşayabilsek; o zaman iyi oluruz. Hepimiz iyi oluruz!” (SD. S. 209)

Zalim mazluma, öldüren ölene sıkıca yapışmış, selin ortasında onunla beraber akıp gidiyorlardı. Fakat bazen bir dalga insanı bir kenara atıyor, o zaman insan oyunu bütün çıplaklığıyla, korkunç ve sonsuz makineyi her parçası ayrı ayrı işler görüyordu. (SD. S. 220)

Vazife şuurunu duymayan insanlara acınmaz. (SD. S. 223)

İnsan tabii hallerde ferde karşı mesuldür. (SD. S. 224)

Unutma, insan vazife ve mesuliyet duygusudur. (SD. S. 225)

Ne yazık ki insan, insanın kaderini, her zaman bilmiyor. (SD. S. 244)

İnsan, her zaman dikkatli olmaz. İtiyat, dikkati körletir. (SD. S. 264)

Belki de ahlak yoktu, iyilik yoktu, vazife yoktu. Hiçbir şey yoktu. Sadece bazı şeylere kabiliyetsizlik, bazı şeyleri kendisine nehyetmek vardı. İnsiyaklarından korkmak ve kaçmak vardı. Belki de sadece terbiye ve korku vardı. Fakat insana nerede güvenilir, bana onu söyleyin! (SD. S. 270)

Bazı insanları sonuna varmadan bilemeyiz. (SD. S. 272)

Niçin sevdiklerimiz, bizim içimizde geçenleri merak etmezler? Niçin insanoğlu, insanoğluna her şekilde kapalıdır? (SD. S. 311)

İnsanın olabileceği şeyi seçip ona çalışması ne iyi şey, ne mazhariyet... (TM. S. 68)

İnsan tuttuğu yolda yürüyen bir biçaredir. (TM. S. 91)

Zamanımızın insanları ahmak olmaktan hoşlanıyorlar. (TM. S. 145)

Hakikat şu ki insanlar aldanmaktan ve aldatmaktan hoşlanıyorlar. (TM. S. 145)

Ne garip şey bu insan ömrü. Asrını doldur, herkesten, hepsinden üstün zekâ ol, sonra birkaç metrelik taşın altına gir ve kaybol. (TM. S. 147)

İnsan sonsuz olduğuna göre... Hülâsa bir trajedidir yaşıyoruz. (TM. S. 171)

Biz hakikaten Aristo'nun anladığından başka mânada içtimaî hayvanız. (TM. S. 184)

İnsan bir yığın imkân ve bir de atalet yekûnudur. O buz tabakasını kıramazsak kendimizi bulamayız. (TM. S. 214)

Darılma, ben insanda, metafizik endişeden ve huzursuzluktan gayrısını kolay kolay affetmiyorum. (TM. S. 225)

İnsan cemiyetle mahduttur. (TM. S. 226)

Bazen zulme uğramak insanı büyültür. (TM. S. 287)

İnsan biraz da sestir. (TM. S. 319)

Kâinatta her şey insana musallat, fakat en büyük düşmanımız yine insan. (SM. S. 32)

İnsan hayatına yakından bakmaya geliyorum. (SM. S. 32)

İnsan nedir? Ve hakikaten bir tek olan insan var mıdır? (SM. S. 35)

Hâlbuki asıl kumaş içimizde dokunuyor. (SM. S. 35)

İnsana emniyet etmeden yaşamak imkânsızdır. (SM. S. 47)

Biz bir yığın işle meşgulüz Mümtaz⁸. Fakat insanla asla! (SM. S. 50)

İnsan taliinin kötü tarafı-müsaade et, bir kere de ben bunlardan bahsedeyim!- herkesin kendini zaruri olarak kâinatın merkezi bilmesinde, kendinden başkasını bir inşa malzemesi gibi görmesinde olsa gerek. Onun için en büyük ve iyi niyetlerin sahipleri bile hayatı yaparken insanı yıkmaktan korkmuyorlar. (SM. S. 50)

Her şeyimiz insanla. Varlığımızı yalnız onun üzerinde deneyebiliyor, onunla kendimizi idrak ediyor, onda kendimizi tadıyor, onunla genişliyoruz. Bütün ihtiraslarımız, zaferlerimiz, açıklıklarımız, kinlerimiz... (SM. S. 50)

Her şeyde haşın, insanla münasebetini kesmiş, tecrübelerimizin hiçbirine sığmayan, adeta insana düşman donuk bir parıltı vardı. (SM. S. 52)

İnsan yalnızlığının ta kendisi bir aydınlık. (SM. S. 53)

Yeni insan mı arıyorsun? Eskiden hiç birşey bırakma! (SM. S. 55)

Korkunç keşif: İnsan nerede olursa olsun tek bir hayatı yapabiliyor. (GITB. S. 65)

İnsan niçin değişmiyor? Niçin hep eskisi [gibi] kalıyoruz? Niçin tabiat herkesle müsavi şekilde konuşmuyor ve neden ben hala on sekiz yaşında bir mûrahıkım. (GITB. S. 115)

Bir insan, sesinin muayyen inhinaları değildir, ne de muayyen kederleri. Her şeyden evvel işidir, çalışmasıdır. (GITB. S. 151)

Hakikatte iki cins insan var. Maymundan gelenler, Adem'den gelenler. (GITB. S. 155)

İnsanlar konuşmak ve içini boşaltmak ihtiyacıyla doğarlar. (GITB. S. 177)

Romantik bir insan rüyada gibi mesuliyetsiz oluyor. (GITB. S. 285)

İnsan her yerde adidir. (GITB. S. 254)

Cahil insan daima masumdur. (GITB. S. 316)

İnsan denen logaritma.(AK. S. 36)

İnsan affetmesini bilmelidir.(AK. S. 40)

⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Huzur adlı romanındaki bir kahramandır.

İnsan hayatından memnun olmayınca mazisini adeta inkar ediyor. Cemiyetler de böyle değil mi? Hakiki çözülüş birtakım yıkılışlara kabil. Bir taraf yıkılacak ki başka tarafa bağlanasın...Ya kendi hayatına veya bir takım fikirlere...Fakat biz fikirlere gidemiyoruz. Fikirler bize kapalı. İnsanla birleşerek gelmiyorlar. Sadece fikir olarak geliyorlar. Onlara boşlukta rastlıyoruz.(AK. S. 17)

Bazı insanların kaderi başından o kadar belli ki...(AK. S. 106)

Ah bu insan denen bu cezir ve med halindeki hayvan Sonra birdenbire başlayan o iğrenme hissi...(AK. S. 140)

İnsan denen bu küçük alet. Satılık mahluk. (AK. S. 160)

İnsan tabiatı. İnsan tabiatı. Cümlelerin malumudur ki tabiat-ı beşeriye ıslah kabul etmez bir enmuzenc olup hayır ile şer arasında... Hayır ile şer arasında sallanır. Tıpkı doktorun iki parmağı arasında zavallı paranoyağın sallandığı gibi.(AK. S. 160)

Korkarım ki biz arzda mahpusuz ve öyle kalacağız...(AK. S. 200)

İnsan insana tahammül edemez. İnsan insana muhtaçtır. İnsan insana yüklenir, insan insanla yaşar. Bütün felaketlerimiz ve tezatlarımız burada. Daima birbirimizle haşır neşiriz ve birbirimize bir türlü tahammül edemeyiz. Allah'ın başlıca vazifesi de bu değil mi; aramızda üçüncü sıfatıyla bulunması için değil mi? (AK. S. 229)

İnsan hayatta, yapmak istediklerinin birçoğunun evladı tarafından yapılmasını isterdi. (MB. S. 29)

İnsan ayrı şeydir, keçi ayrı şey. (MB. S. 52)

İnsanın her tattığı şey, içinde bir bıçak gibi çalışıyordu. (MB. S. 83)

Bizde insanoğlu şirazesiz kalmış. Hayat onun için ahenksiz, birbirini tutmayan, günün hayatına cevap vermeyen bir yığın ölü kıymetler tarafından idare ediliyor. (MB. S. 91)

Bir insanın kendi talihini bütün vuzuhuyla görmesi kadar korkunç ne olabilir?(BH. S. 16)

Yazık ki insanın ufku insan... Hâlbuki sadece Allah olmalıydı. (SM. S. 56)

Ne diye insan talihiyle uğraşıyorsun? Biraz da kendisini görsene... (SM. S. 147)

İnsan nedir? Gülünç mahluk... (SM. S. 147)

İnsan mesut olmak için her şeyi varken de bedbaht olabilir... (SM. S. 148)

Bir insanın bizde kalan çehreleri kadar şaşırtıcı ne olabilir? (GITB. S. 196)

İnsan sade kendisinde değil, projeksiyonlarında yaşıyor. (GITB. S. 260)

Ahlaküstü olamıyor insan. İnsan hiçbir şeyin üstüne çıkamıyor. İnsan kendi ömrünün hadiseleri içinde çırpınıyor. (GITB. S. 268)

Artık insan denen şey kaybolmuş, yerini birbirine kenetlenmiş, birbirine geçmiş mütesaviyen sarhoş uzuvların sar'ası almıştı.(BH. S. 42)

İnsan ölebilir, çıldırabilir. Bir enkaz bir çöp, bir iskelet, bir cife olabilir. Fakat yalansız yaşayamaz. (BH. S. 48)

İnsan kafası için sarahat en tabii ihtiyaçtır. (BH. S. 91)

Bu kadar yumuşak olduktan sonra insan ne diye yaşamak zahmetine katlanır. (BH. S. 97)

Sen cüssene bakmadan kainatı fethe kalkmışsın... (BH. S. 98)

Her şey, hepimiz, büyük ve muazzam bir kadavranın üzerinde gezinen kurtlarız... Anlıyor musun? Kadavra kurtları...

İnsan kafası mazi ile istikbal arasında işler. Ben birincisinden, kendi irademle yaklaşamayacak kadar ürkmüştüm. Ötekini ise düşünmeğe mecalim yoktu. (BH. S. 129)

Bir insan hiç istemeden de fenalık yapabilir. (BH. S. 175)

İnsan kokuyor, çürüyor. (BH. S. 201)

İnsan kafasının üç büyük gayesi vardı: İcat, ıslah, tadil. (BH. S. 230)

Her soyulmuş insan bir kere sabunun ve suyun gaddar ellerine mukadderatını teslim ettikten sonra şaşkınlığın, evvelden öğrenilen şeyleri çarçabukça unutmanın, etrafını layıkıyla görememenin işkencesi başlardı. (BH. S. 231)

İnsanlar hiç yerine ne kadar zalim oluyorlar. (BH. S. 251)

Bazı insanlar benzerlerinin, hatta en yakınlarının kurbanı olmak için doğuyorlardı. (BH. S. 271)

Demek insan iki şeyi birden düşünebiliyor. Kim bilir, belki de üç dört şeyi bir defada düşünebiliyoruz. Onun için zaman zaman muammalı oluyoruz. Onun için anlaşıyoruz. (BH. S. 291)

İnsan yaşar, içten, dıştan bazen hatta birkaç türlü... (BH. S. 296)

Bir insan aşk hakkında hiçbir fikri olmadan sevebilir ve bu sevgiyi muzaffer veya mağlup bütün ömrünce peşinden sürükleyebilir... (BH. S. 298)

İnsan ruhuyla hakkıyla kaynaşabilen tek şeydir.(BH. S. 316)

Vazgeçtim, müphem, fikirlerim çok müphem; daha doğrusu bir labirentte gibi oluyor insan. O kadar hepsi iç içe ve birbirine bağlı ki ... Aynı yere geliyor ve hiç düşünmemiş gibi oluyor. (BH. S. 323)

İnsan yaşlandıkça müsamahalı oluyor. (BH. S. 341)

Ne tuhaf mahluklar bu insanlar... Sanki imparator olmanın ilk şartı nankörlükmüş gibi... (BH. S. 346)

Ne yaparsınız efendimiz! İnsanoğlu kendini ancak vicdan azabında duyabiliyor. Eğer onun ocağını beraberce beslemezsek neye yarar? Hilkatın hesap defteri bomboş kalır. (BH. S. 347)

Güneş öldü, dünya artık bizimdir
Diye haykıran ve sonra
Kırık ayna uykularına
Dalan hayaletler olduk. (Ş. S. 139)

İnsanlar bazen doğuştan mahkum olurlar (H. S. 16)

İnsanın sevdiği bir ev olunca kendisine mahsus bir hayatı da olur. (H. S. 42)

İnsanoğlu böyleydi; kendisine emniyet edilmesinden hoşlanırdı. (H. S. 48-49)

İnsan sadece zihni bir hazımsızlığın eserleri gibi görülen garip bir halita. (H. S. 51)

Bazı eski medeniyetler de ölenle eşyasının beraberce yanması veya gömülmesine güzel adetmiş..."Fakat insan sade ölürken bırakmıyordu ki..." (H. S. 59)

Hayır, insan sade ölürken ayrılmıyor, arkada bırakmıyordu. Belki bütün ömrünce her an birçok şeyler onu arkada bırakıyordu. Sonra olduğu yer de birdenbire kabuklaşıyor, çok ince, görünmez bir şeyle o anda etrafında olanlardan ayrılıyordu. "Biz mi gidiyoruz,onlar mı?.."sual buydu... (H. S. 60)

Yalnız insanoğlunda idi ki yekpare ve mutlak zaman, iki hadde ayrılıyor, içimizde bu küçük idare lambası, bu isli aydınlık çırpındığı, çok basit şeylere kendi mudil riyaziyesine soktuğu için, süreyi toprağa düşen gölgemizle ölçtüğümüz için, ölüm ve hayatı birbirinden ayırıyor ve kendi yarattığımız bu iki kutbun arasında düşüncemiz bir saat rakkası gibi gidip geliyordu. İnsanoğlu, zamanın bu mahpusu, onun dışına fırlamağa çalışan bir biçare idi. Onun içinde kaybolacağı geniş ve biteviye akan nehrinde her şeyle beraber akacağı yerde, onu dışarıdan seyre çalışıyordu. Onun için bir ıstırap makinesi olmuştu. Bir itiliş, haydi ölümün ucundayız; her şey bitti.

Mademki sıfırın bütününe kırdık, adet olmağa razı olduk, bunu kabul etmek lazım. Fakat hız bizi kendiliğinden öbür hadde götürüyor; hayatın ortasındayız, onunla doluyuz, tekrar hızımızın oyuncağıyız; fakat bu sefer, bu sefer terazi mutlak surette ölüme doğru eğiliyordu. Bütün ıstıraplar kendi misilleriyle artacaklardı. (H. S.73-74)

İnsanoğlunun ıstırabı kadar tabii ne vardı!. (H. S. 74)

Evet, insana güvenilmesi güçtür, halbuki talihini düşününce, onun kadar alınacak mahluk yoktur. (H. S.101)

Ben insanı seviyorum. Onun şartlarıyla dövüşme kudretini seviyorum. Kaderini bile bile hayatı yüklenmesini, o cesareti seviyorum. (H. S. 101)

Hiç bir şey insanoğlunun cesareti kadar güzel olamaz. (H. S. 101)

İnsanoğlu tam sevinemez, bu onun için imkansızdır. Düşünce vardır, küçük hesaplar vardır ve korku vardır. (H. S. 144)

İnsanoğlu korkan mahluktur. (H. S. 144)

Halbuki insan doğduğu günden itibaren mağluptur, şefkate muhtaçtır. (H. S. 203)

Bazı insanları dinlerken vücudum kaskatı oluyor. Adeta onlara karşı zırhlar giyiyorum.(H. S. 205)

Garip temenni değil mi? Zaman geriye dönmez. Fakat insan yine bilinen şeyden istenen şeye doğru hayal kuruyor. (H. S. 257)

İnsan birdir. Çalıştıkça ve bir şey yarattıkça kendisini bulur. (H. S. 262)

İş mesuliyeti, mesuliyet düşüncesi insanı doğurur. (H. S. 262)

İnsan beyhude çalışırsa çabuk yorulur. Bakın hepimiz yorgunuz! (H. S. 263)

İnsanda hayatın maddi bir tarafıdır. (H. S. 264)

Herkes kendi zamanının şuuruyla doğar. (H. S. 298)

İnsan kanı daima korkunçtur. İnsanı küçültür, ezer. (H. S. 305)

İnsan kanla hür olmaz...Kanla elde edilen hürriyet, hürriyet değildir; kirlenmiş bir şeydir. (H. S. 306)

İnsan tanrılaşamaz. İnsan insandır. Ve bu da oldukça güç varılacak bir merhalemdir. (H. S. 306)

İnsan talihinin mahpusudur. Ve bu talihinin karşısında imandan ve bilhassa ıstırapla katlanmaktan başka silahı yoktur. (H. S. 308)

Kainatın efendisi insan ruhudur. (H. S. 309)

İnsan ve talihi de ebedi meselelerdir. Ve birbirine bağlıdır. (H. S. 319)

İnsanlar rahatı değil, kendi hayatlarını yaşamasını istiyorlar...(H. S. 338)

Bütün fecaat, insanın, insanla karşılaşa karşılaşa, en sonunda kendisini tanımayacak hale gelmesi...(H. S. 340)

İnsanlar da kuyuya benzer. İçlerinde boğulabiliriz.(H. S. 352)

İnsanlara emniyet edilmeden yaşanmaz! (H. S. 362)

Farkında olsun olmasın, insan insanı malzeme gibi kullanıyor. (H. S. 362)

Hayır, insan insanla meşgul. İnsanoğlu insana yüklenerek yaşıyor. (H. S. 362)

İnsan, bütün kainattan mesuldür.(H. S. 362)

İnsan hayatında sakınmak yoktur. Hele kütle halinde, asla. (H. S. 394)

İnsan da şiiri kadar latifti. Fakat doğrudan doğruya yakalanması güçtü. (YK. S. 35)

İnsanlar tabi olanı daima güçlkle kabul ederler. biz kendimizi çapraşık yollardan aramaya alışmışızdır. (YK.. S. 32)

Ruhumuzla, idrakimizle ne kadar büyüğüz ve gene bu yüzden -kaderi yenemediğimiz için- ne kadar biçareyiz! (YG. S. 23)

İnsanoğlu her şeyden evvel mesuliyet hissidir ve bilhassa fikirlerinin mesuliyetidir.(YG. S. 67)

Bir insanı kendi içinde, düşüncesinin mahremiyetinde korumaya hakkımız yoktur. (YG. S. 67)

Bir insan sansar olabilirdi. Fakat dünya tavuk kümesi olmağa razı olamazdı. (YG. S. 81)

İnsanlar birbirleriyle dâima anlaşabilirler, yeter ki silâhın, kardeşkanının bir dâvayı ortadan kaldırma çaresi olmadığını anlasınlar, Bu anlaşılmazsa, gelecek savaşların felâketleri fertlerin çok ötesine geçer...(YG. S. 89)

İnsanların gölgesi hasret çekilecek bir şeydir .(YG. S. 141)

İnsan sesi hiç bir zaman boşa işlemez.(YG. S. 172)

İnsanoğlu ateşi ve aydınlığı keşfettiğinden itibaren mevcuttur. (YG. S. 172)

İnsanoğlu, daima bir meseleler çıkınıdır. (YG. S. 231)

İnsan mesuliyettir.(YG. S. 334)

Biz, fikirde ve hayatımızda bir mutation devri yaşıyoruz.(YG. S. 336)

İnsan kaderi sadece enstantane çekmekle verilmez. Sanat hatta enstantanenin tam zıddıdır. (YG. S. 350)

İnsan değişmezse çürür. (YG. S. 360)

Makine ile meşgul olmayan, nisbi bir refaha ermeyen insan okumayı yazmayı öğrense bile unuttur. (YG. S. 377)

İnsan hafızasında ebediyeti bulur. (YG. S. 378)

Her insan büyük bir kısmıyla teşekkül devrinin mahsulüdür. (YG. S. 384)

Bir insan kendisini ancak hayatın küçük meselelerinden sıyrıldığı, yahut da onları zihni bir şekle soktuğu zaman bulabilir.(YG. S. 396)

İnsan biraz da sestir. (YG. S. 398)

İnsanoğlunun garip bir hasleti vardır. Açlığa razı olur; fakat şahsiyetinin ve talihinin yarıda kalmasına razı olmaz. Yetiştirebileceğini bilen bir sanatkar yetişmezse ızdırıp çeker, kendisini ve etrafını zehirler.(YG. S. 458)

İnsan vücudu tek başına alındığı zaman form endişesi ilk plana geçiyor.(YG. S. 479)

insan insanla yaşar; onu görür, onu arar, onda ve onunla kendisini bulur. (EÜM. S. 56)

Vazifesini yapmış insanın sakin bekleyişi vardır. (EÜM. S. 153)

İnsan talihiyle beraber doğar, bizim talihimiz memnun olmamak ve intibak edememektir. (EÜM. S. 281-282)

İşini görmüş insanların ruhu sükûnete lâyıktır. (EÜM. S. 315)

Bazen bir insan kendisine, istemeyerek ne kadar fenalık edebilir? (EÜM. S. 335)

İnsanlar karanlığın değil, güneşin çocuklarıdır. (EÜM. S. 353)

İnsan iki yerde hayatın ve ölümün efendisidir: hürriyet ve sanatta. (EÜM. S. 354)

İnsan kalbi ölümden başka kader bilmez. Gerisi tarihin işidir veya ferdî tesadüftür. (EÜM. S. 359)

İnsan, içinde çalışan zembereklerle anlaşır. (EÜM. S. 360)

İnsan içinden yapılır ve değiştirilir. (EÜM. S. 361)

İnsan, yani hayatın umumî vasıflarıyla bize benzeyen, fakat ferdiyetinin hususi çizgileriyle bizden ayrılan şahıs. (EÜM. S. 377)

Bazı insanlar, ara sıra ayaklarını imkânsızın denizinde yıkadıkları içindir ki, zaman zaman başları bulutlarla çarpışır. (EÜM. S. 390)

Her insanoğlu, kendi içinde bir mücadeledir. (EÜM. S. 434)

İnsan talihi ile hesaplaşmaktan hoşlanırdı. (EÜM. S. 437)

İnsanoğlu, kaderinin tamamlayacağı yolu, bazen hayat tecrübesinin ortasına çok güç ve çapraşık dolambaçlardan geçerek bulur. (EÜM. S. 497)

Biz yani insanlar; doğan, muvakkat bir zaman için yaşayan ve ölen insanlar ve bizimle beraber ölüp bizden sonrakilerle beraber doğan cemiyetlerimiz. (HAB. S. 48)

İnsan talihiyle beraber doğar, bizim talihimiz memnun olmamak ve intibak edememektir. (HAB. S. 65)

Zaten asıl tam insan filozofun hâkim olduğu devirlerin işlediği meta değil midir? (HAB. S. 100)

İnsan olmak itibarıyla bütün kâinattan mesulüz; nerede kaldı ki, yakınlarımızdan mesul olmayalım. (HAB. S. 121)

İnsan yalnız bilmekle de mesut olan mahluktur. (HAB. S. 123)

İnsanoğlu bir yığın zıtların, hatta zaafların terkididir. Asıl çehreyi, hayatı hülâsa eden birkaç jest ve hareket vücuda getirir. (HAB. S. 129)

Hepimiz biraz da çerçevelerimizin mahsulüyüz. Fakat akılla ve iradeyle seçilen bir yol, iç insanı ne kadar susturabilir? (HAB. S. 136)

İnsanlardan uzaklığınıza mukabil, göklere yakınsınız. (HAB. S. 147)

İnsan, aynı zamanda, içinde ve dışında yaşar. (HAB. S. 163)

Hiçbir şey insanoğlunun kendi yaratılışında mevcut olan güzellik rüyasını tahakkuk ettirmek için biçimsiz ve hafızasız madde ile giriştiği mücadele kadar güzel değildir. (HAB. S. 186)

İnsan çalışan, çalıştıkça gelişen mahluktur. (HAB. S. 251)

İnsanoğlu yorgunluktan çekinmez; ufuksuz olmaktan harap olur. (HAB. S. 257)

İnsanoğlu tecrübelerini zaman içinde nesilden nesle taşıyan maluktur. Tabiatın her yarattığını cihazlandığı güdüler, iştihalar ve reflekslerin dışında yalnız insan vardır ki, bir evvelkinin tecrübesini devam ettirir; öbür yaratıkların hepsi tabiatın mahsulüdür. (HAB. S. 259)

İnsan sorumluluk duygusudur. (HAB. S. 265)

İstirapla, korkuyla, hayat kumaşını s.ırsız mekiklerin işlemesiyle dokuyan arızalarla hesabını kesen adam elbette şaşılacak bir kudrettir. (HAB. S. 274)

Hayır, ne zekânın zaferleri ne sanatın tebessümü bize insan talihinin açlığını, zalim istihzasını unutturamaz. Ve insan sadece bu makûmiyetiyle büyüktür. Öleceği için büyüktür. Kendi Kendisine düşman olmasına rağmen büyüktür. Büyük ve heyhat gayrimesul... Çünkü çarkı işleten kendisi değildir. (HAB. S. 279)

İnsanı susturmaya çalışmak, eşya hâline getirmektir. (HAB. S. 290)

İnsan sadece mantığı ile sevemez. (HAB. S. 369)

İnsan, kendisinden sonra devam edecek şeye çalışır. (HAB. S. 388)

Bir insan ancak cemiyetinin adamı olmakla ve onun sıtmalarını taşımak entelektüel olabilir. (HAB. S. 391)

İnsan ancak yaşlandıktan sonra üstatlara inanmalıdır. (HAB. S. 465)

Hayır, azizim, insan bazen de mahrumiyetlerden doğar. (HAB. S. 479)

İnsan kendini tenkit etmeye başlayınca sonu gelmez. (HAB. S. 483)

İnsan değişmemek şartıyla melekelerimiz içinde elde bulunanla en fazla yetinendir. (19. ATE. S. 39)

İnsan, yaşamak için fikren ve bedenen daha fazla çalışmaya mecburdur. (19. ATE. S. 208)

İnsan gülünç bir mahluktur. (19. ATE. S. 316)

İnsan, kendisini mesul bildiği nisbette insandır. (19. ATE. S. 322)

İnsan hür olarak doğar. (19. ATE. S. 328)

İnsanlar hür doğmakta müsavidirler, fakat müsavi olarak doğmazlar; yaradılışın müsavatsızlıkları vardır. (19. ATE. S. 420)

İnsanoğlu iyi ile kötünün, güzelle çirkinin, ahenkli ile ahenksizin imkânlarına kendinde sahip olarak doğar, yahut böyle olmasa bile tabiatındaki ifrat ve tefrit ile zaruri olarak kötüye, şerre, akıl ve ayırma hassasıyla ve bilhassa bir mehâsin-i mücerrede mevzuubahs olunca kendiliğinden mevcut olması lazım gelen onları özleme ve onlara doğru yönelme arzusuyla iyiye ve yükseğe bağlıdır. (19. ATE. S. 422)

Yaratıcısını kendisine benzetmeye çalışan insanoğlu hakikatte “tecellî”nin aynası olmaktan çok uzaktır. O hiçbir zaman “eşref-i mahlûkat”da değildir, çünkü hayata bağlı ve muhteristir. (19. ATE. S. 516)

İnsanoğlu bilmediği, görmediği ulûhiyet âlemini, sırrı yoklamaya çalışır, dinler icat eder, yıldızları tanrılar şeklinde tasavvur eder, melekler, hûrîler icat eder, onlara yeryüzünde benzerler arar, hatta içlerinde Fikret gibi: Beşer olmazsa bilinmezdi Hudâ diye övünenler de vardır. Halbuki ruhlar âlemi dahi Allah’ı bilmez. Bu bir aldanmadır, fakat mesut bir aldanış. (19. ATE. S. 546)

İnsanlık:

Karşısında yepyeni bir insanlık, tıpkı bazı anatomi levhalarında olduğu gibi derisi soyulmuş, sadece hakikatlerinden biri olarak kalmış bir insanlık vardı. (BH. S. 41)

Her yer birdir, insanlık hep aynıdır. (BH. S. 88)

İnsanlıktan ümit kesmedim, fakat insana güvenmiyorum. Bir kere bağları çözüldü mü; o kadar değişiyor, o kadar kurulmuş makine oluyor ki... birde bakıyorsun ki, o sağır ve duygusuz tabiat kuvvetlerine benzemiş... (H. S. 100)

Şair olsaydım tek bir manzume yazardım; büyük bir destan. İki ayağı üstüne kalkan ilk ceddimizden bugüne kadar insanlığın macerasını anlatırdım. İlk düşünceler, ilk korkular, ilk sevgi, kainatı gittikçe ihata eden, kendi başlarına mevcut olan her şeyi birleştiren zekanın ilk kımıldanışı, tabiata izafe ettiğimiz bir yığın zenginlikler...Allah’ı etrafımızda ve kendi içimizde yaratmamız. Evet tek bi manzume yazardım. İnsanı teganni etmek istiyorum, derdim; maddeyi uykusundan uyandıran ve kainata kendi ruhunu geçireni teganni edeceğim, ey bütün büyüklüğü ihata eden lisan! Sen bana yardım et! (H. S.101)

İnsan teker teker Tanrı olmaz; fakat insanlık bir gün kendisine layık bir ahlak yaparsa tanrılaşabilir!..(H. S. 306)

Bir çırpı da insanlığın talihini değiştirebilir misin? Sefaleti kaldırsan, bir yığın hürriyet versen, yine ölüm, hastalık, imkansızlıklar, ruh didişmeleri kalır. O halde ıstırap karşısında kaçmak kaleyi içinden yıkmaktır. Ölüme kaçmak ise büsbütün korkunçtur. O sadece mesuliyetsiz hayvanlığa sığınmaktır.(H. S. 309)

Yirmi, otuz sene içinde beşeriyet, iki bin yıl kendisini idare edecek düsturların hepsini bulmuştur. Fakat başladığı zaman, neticenin sadece bir burjuvazi hakimiyeti ile biteceğini kim bilirdi. (H. S. 340)

Bir kere insanlık galip veya mağlup, diye ikiye ayrılacak mı?.. Bu kadarı kafi. Kıymet hükümleri, hatta uğrunda dövüştüklerimizi iflas ettirmek için bu ayrılık yeter. (H. S. 371)

İnsanlık fena bir ihtimali bir kere kendisine ufuk bilmesin; bir kere uçurumu görmesin. Bir daha ondan geriye dönemez. Onu giyinir.(H. S.393)

Bizzat gökyüzü, yani Allah, insanlığın tecrübesini yeter bulmuş, onu affetmiş, onu haklı olan yeri, sanki yine tarih-i mukaddeste Âdem'in ilk günahıtan evvelki yerini, fakat başka şekilde bahşetmiştir. Bu insanoğlu namına bir çeşit terk-i saltanata benzer. (YK. S. 87)

Fert halinde, yâni cemiyet şuurundan ayrıldıkça insanoğlu sadece bir zaaf lar bütünüdür. Cemiyet hayatına girdikçe, onu benimsedikçe bu zaaf lar dan kurtulur.(YG. S. 25)

İnsanoğlu kendi ferdiyetini bile ancak içinde yaşadığı cemiyetle idrak eder. (YG. S. 53)

Hölderlin'in insanlar için mesut bir dünya ve âhenk dilediği yıllarda insanlık ne kadar kendi kendininmiş! (YG. S. 76)

Eldeki imkânlarla insanlığın mesut olmaması ne hazindir...(YG. S. 78)

İnsanlık yüz elli seneden beri hâdiselerin içinde uyanıyor.(YG. S. 90)

Belli ki insanlık, otuz dokuzla kırk derece arasında, çok hususî bir iklimde, bir Shakespeare veya İbsen dramının o hususî ve gergin havasında yaşıyor.(YG. S. 92)

İnsanlık gömlek değiştiriyor. Elbette sanat değişecektir. (YG. S. 336)

Nasıl yüzen insan nefes almak için başını suyun dışında tutarsa, insanlık da boğulmamak için bir tarafını bugünün hadisleri dışında bulundurmağa çalışıyor. Hülyada nefes alıyor.(YG. S. 470,471)

Çanak çömlek, dayanıksızlığı ile bize eşyada insan talihini gösteriyordu.(YG. S. 525,526)

Bugün insanlığın yarısı Wagner'in başına yemin ediyor, bütünü de Beethoven diyor. (EÜM. S. 42)

Düzensiz insanlığın karşısındayız, onun için kendimize şüphe ile bakıyoruz. (EÜM. S. 447)

Düşüncemizi istediğimiz kadar kontrol edelim. İsteddiğimiz kadar zalim berzahlardan, sıgırlıklardan uzak turalım, zaaf larımızın üstüne çıkmaya çalışalım; insanlığın talihini unutamayız. (HAB. S. 275)

İnsanlığın talihini içimizdeki ölüm duygusu yapar. Eğer bu, onun hayatla kurduğu acayip mütenakızı ve muadili değilse. (HAB. S. 275)

İnsanlık uzun zaman Allah'ın aynası olmak istedi; yani en temiz vehmettiği tarafların... Fakat ona eğildikçe hep komşusunun ayıbını gördü. Onu her hâlinde seyretti. (HAB. S. 278)

Onun için billur kırıkları içinde yürüyoruz. (HAB. S. 278)

İnziva:

Ben inzivayı seviyorum, yalnızlığı değil. (TM. S. 214)

Boş dehlizlerinde ne ziya, ne ses...

İnziva, korkudan kısık bir nefes. (Ş. S. 113)

İnzivada tamamiyetini bulan bir zekâda intibak kabiliyeti aramak manasızdır. (HAB. S. 367)

İrade:

"Tathir, teşmi, teklis, tas'id, tezviç, tevlit. hal. akit (temizleme mum veya muşamba hâline getirme , toprak hâline getirme, koyulaştırma ,evlendirme, doğurtma, eritme ve bağlama)"gibi kelimler hâlâ bile bana kuvvetli bir iradenin karşısında açılacak büyük imkân kapıları gibi görünür.(SAE. S. 52)

Bir yığın isim ki iradenin ta kendisi idiler: Nietzsche, Schopenhauer...(SAE. S. 120)

Bakın , aziz dostum, bakın şu adamın iradesine! Bu ne gayrettir, ne yaşamak kudreti, yaşamak neşesidir! Bu kudretin yanında bilgi dediğiniz şeyin lafı olur mu?(SAE. S. 347)

İnsan iradesinin elzem olduğu yerlerde daima hezimet. Kadın ve para meseleleri başta. (GITB. S. 193)

İrade hürriyetin kendisidir. (GITB. S. 247)

İspanya:

İspanya Velasquez'in ve Cervantes'in memleketi olduğu için mevcuttur.(YG. S. 459)

İspanya dediğimiz şey, ebediyet için eninde sonunda bir Greco, bir Goya, bir Cervantes'tir. (HAB. S. 479)

İsraf:

Zaman azaldı; sermayeyi israf devri geçti. (GITB. S. 232)

İstanbul/Boğaziçi:

Eski İstanbullular bu masalın içinde ve sadece onunla yaşarlardı. Takvim onlar için Heziod'un tanrılar kitabı gibi bir şeydi. (BŞ. S. 121)

İstanbul'un ışıklarını içimizde her gün biraz daha kısıtlar. (BŞ. S. 121)

Her büyük şehir nesilden nesile değişir. Fakat İstanbul başka türlü değişti. Her nesilden bir Parisli, bir Londra'lı, doğduğu, yaşadığı şehrin otuz kırk yıl önceki halini, yadırgadığı bir yığın yeni adet, eğlence tarzı, mimari üslubu yüzünden hüznü duyarak hatırlar. (BŞ. S. 121)

Büyük müstehliklerin şehri, küçük müstahsilin şehri oldu. (BŞ. S. 124)

O bizim ruh maceralarımızdan biridir. (BŞ. S. 124)

Eski İstanbul bir terkipti. (BŞ. S. 124)

İstanbul, ya hiç sevilmez; yahut çok sevilmiş bir kadın gibi sevilir; yani her hâline, he hususiyetine ayrı bir dikkatle çıldırarak. (BŞ. S. 134)

İstanbul, büyük mimari eserlerinin olduğu kadar küçük köşelerin, sürpriz peyzajların da şehridir. (BŞ. S. 146)

İstanbul mahalleri yirmi, otuz senede bir çehre değiştire değiştire yaşarlar ve günün birinde park, bulvar, yol, sadece yangın yeri, "hali arsa" geleceğe ait çok zengin ve iç açıcı bir proje olmak üzere birdenbire kayboldular. (SD. S. 14-15)

İstanbul mahalleri yirmi, otuz senede bir çehre değiştire değiştire yaşarlar ve günün birinde park, bulvar, yol, sadece yangın yeri, "hali arsa" geleceğe ait çok zengin ve iç açıcı bir proje olmak üzere birdenbire kayboldular. (SD. S. 14-15)

Senegalli nefer, Cezayirli çavuş, siyah sakallı çenesinin altına bağlanmış Hintli gönüllü, İskoçyalı, Kanadalı fedai, Avusturalyalı zabıt, siyah pelerinli Karabineri, Ermeni tercüman, Rum papazından bozma halk hatibi arasında, işte İstanbul'un böyle karışık, derbeder bir hayatı vardı. (SD. S. 243)

Ah, eski İstanbul! İçten içe kaynaşan hayatıyla, durmadan çarpışan ihtiraslarıyla, kin ve sevgileriyle, birdenbire coşan nefretleriyle, kaynayan sular gibi işten dönen ve derinleşen dolaplarıyla, daima kızdırılmış bir kaplan gibi atılmağa, parçalamağa hazır ocaklarıyla, tekkeleriyle, esnafıyla, o kadar parça parça, dağınık görüldüğü halde istediği gün, sokakta, çarşıda, meydanda birdenbire birleşen, Cahit Bey korkunç bir mahluk gibi halka halka büyüyen, genişleyen, okyanuslar gibi homurdanan, ne çıkan her şeyi yakıp yıkan, devirip altüst eden, kadını erkeğini tamamlayan halkı ile her türlü canlılığın üstüne canlı şehir. (MB. S. 44)

İstanbul'u tanımadıkça kendimizi bulamayız. (H. S. 179)

Denizi ve Boğaz'ı yeni bir ikl m gibi ke fettik. (YG. S. 161)

Hangi g l bahçesini yağma edersek edelim, Boğaz sularına hiç bir şey ilâve edemeyiz.(YG. S. 161)

Bildiğimiz bir şey varsa, İstanbul çok hususî bir iklimi olan bir i deniz şehridir. Su, m n s bir ayna gibi hayatımızın her tarafından uzanır ve iklim çok defa takvimden ayrı yürür. İster istemez bütün sanatlarımızda elbette onun bir tesiri olacaktır.(YG. S. 161)

Ben İstanbul baharının yarı hasta, havada, suda gizli  rpermeler, teredd dlerle dolu başlangıcını severim.(YG. S. 161)

İstanbul taraflarında mevsimler gündelik ekmek gibidir; Bahar da öyle, hemen her k  eden bir keşif, bir ilham gibi karşınıza çıkar, d   ncenizi benimser, tıpkı musallat bir fikir gibi onu kovalar.(YG. S. 162)

İstanbul'da bahar, değneğ  sarılmış bir dizi kirazla biter. (YG. S. 163)

İstanbul bir deniz şehridir. Onun saatleri ve mevsimleri ışığın oyunu, ne esi, akisleri ve ilhamı ile her lahza yeniden değişir. (YG. S. 168)

Suyun aynası ya her şeyi alır, kendisinde toplar, çoğaltır, kendisini yaratan aydınlığa büyük bir  i ek gibi fırlatır, altın bir yosun yapar, bilinmez zaman sahillerine taşır. Bu İstanbul'un zaferidir. (YG. S. 168)

İstanbul i te budur. Nereye bakarsak bakalım, hangi ufuklara hasret çekersek çekelim, biz İstanbul'un arasından ve İstanbul'da ve İstanbul'la göreceğiz. Bütün tarih boyunca bu hep böyle oldu. Son be  yüz yılın hikâyesi, bir  ehrin terbiyesi ve tebcilinden başka nedir?  iirden, sanattan, mua eretten dine kadar her şeyde İstanbul'un payı vardır. O bizim hakikî ruh mimarımızdır.(YG. S. 177,178)

Lodos İstanbul'un hem afeti, hem de lezzetidir.(YG. S. 185)

İstanbul bazen sanatı lüzumsuz kılacak derecede değişmesini biliyor. Daima iddia etmi imdir: bizim, hiç olmazsa şimdilik asıl büyük mevsim m zemiz, bu durmadan değişen, ışığını kısıp a an İstanbul'dur. Bazı manzaralarında bu müze, bir çeşit Wagner operasına, bazı film d hilerinin tasavvur ettikleri o fantastik balelere kadar gider. (YG. S. 186)

İstanbul'da yaşayan herkes, az çok bir güzellik içinde yaşadığını ve bu güzelliğın bu toprakta ve bizim elimizle açıldığını, bizim ruh bahçemiz olduğunu bilir. (YG. S. 195)

İstanbul'da her saat bir sanat eseri gibi güzeldir. (YG. S. 196)

İstanbul için bize ait her şeyi içinde toplar. (YG. S. 209)

Türk İstanbul bizim damgamızı taşıyan, bizim hüviyetimizi almış İstanbul'dur. (YG. S. 209)

Türk İstanbul'un kaybolmaması ancak Boğaz'a ve Üsküdar'a verilecek şekille kabildir. (YG. S. 214)

İstanbul'un yeni şehri en aşağı Hugo'nun Notre-Dame'da anlattığı haşerat yatağı kadar eskidir. (YG. S. 216)

İstanbul yavaş yavaş Flaubert'in iyi niyet sahibi kahramanlarına benzemeğe başladı. (YG. S. 217)

Ya Rabbim, şu İstanbul'da, hiç Türk şâiri, Türk romancısı, Türk ressamı, Türk tarihçisi, Türk mimarı yetiştirmeyecek miyiz? Bunu istemiyor muyuz? Dışarıdan gelen ve bizi her an kendimizden koparmağa çalışan o kadar kudretli cereyanların, gözümüzün önüne dikilen sürükleyici şaheserlerin karşısında, iç adamına, bizim rüyamızı doya doya seyredebileceği bir köşe bırakmağa neden razı olmuyoruz? (YG. S. 224)

Hangi İstanbul'lu sisli mevsim sabahlarında veya geceleri yatağında o acı düdük seslerini dinlerken az çok şâir değildir? (YG. S. 270)

Sonbahar İstanbul'un asıl mevsimidir. (HAB. S. 270)

İstek/İhtiras/ Arzu:

Arzular ve ihtiraslar geçince, her şey zalim ve mütearrız yokluğun aynası oluyordu. (SD. S. 268)

Hepimiz nefsimize karşı müdafaa hâlinde yaşıyoruz ve hepimiz bizden üstün bir mücrim arıyoruz. (TM. S. 180)

Arzu kıskançlığın hep yanı başında... Fakat arzunun ötesi var. O kendiliğinden sayısız dehlizlere açılır. (AK. S. 140)

En iyi arzulardan bile bir yığın manasız üzüntü doğardı. (H. S. 301)

Arzu hayatın biricik sırrıdır. (YG. S. 144)

İstemek:

Ne hacet, bütün ömrün istemenin ve istediğinin yapamamanın azabıyla geçmiyor mu?.. (HAB. S. 149)

Biz hep tek tek istediğimizi sanırız. Ancak başkasından her şeyi birden istediğimizi anlarız. Onun için başkasına tahammül edemeyiz. (HAB. S. 277)

İstidat:

Tabiatın hediyesi olan istidatlar, tam muvaffak olabilmek için yine tabiatın bazı hususi yardımlarını isterler. (SD. S. 51-52)

İstidat sahibi, her fırsatta şaşırtmaya çalışır; annesini mağazaya vitrinleri önüne çeke çeke dolaştıran çocuğa benzer. (YG. S. 456)

İstifade etmek:

Newton başına düşen elmayı, elma olmak haysiyetle mütalaa etseydi belki çürümüş diye atabilirdi. Fakat o böyle yapmadı. Şu elmadan nasıl istifade edebilirim?.. dedi. Siz de öyle yapın! (SAE. S. 226)

İstikrar:

İstikrar, garp medeniyetine tarihinin ve o tarihi mümkün kılan coğrafyasının hediyesidir. (EÜM. S. 132)

İstila:

Bir istila, daima maruz kalan milletin içinde bir yığın karşılayıcı hareket doğurur. (YG. S. 122)

İsyan:

Tiyatroda, romanda, tarihi çizgi veya mahalli renk, psikolojinin yerini, insan kaderi karşısında isyan, rızanın yerini alır. (YK. S. 113)

İş (meslekler):

Her iş, iş değildir. İş evvelâ bir zihniyet ve zaman telakkisidir. (SAE. S. 135)

Yâ rabbim, kurulmuş, sağlam işlerin arkasına çekilince insan ne kadar rahat oluyor. Bütün dünyaya meydan okuyabiliyor. (SAE. S. 199)

Dostum, işler bizden sonra dünyaya gelmişlerdir. İşleri onları görececek adamlar icat eder. (SAE. S. 250)

İş insanı temizliyor, güzelleştiriyor, kendisi yapıyor, etrafıyla arasında bir yığın münasebet kuruyordu. Fakat iş aynı zamanda insanı zapt ediyordu. Ne kadar abes ve mânasız olursa olsun bu işin mesuliyetini alan ve benimseyen adam, ister istemez onun dairesinden çıkmıyor, onun mahpusu oluyordu. İnsan kaderinin ve tarihin büyük sırrı burada idi. (SAE. S. 363)

Ben iş yapamam, içtimai nizamı düşmanım. (AK. S. 278)

Dikkatini elindeki işe verirken temiz kalırsın. (MB. S. 146)

İşlerimiz, bizim ya bize benzerlerin küçük sakatlıklarıyla, tesadüflerin ihanetiyle, Her zaman bozulabilir. Hatta birkaç nesil için bozuk gidebilir. Bu bozulma, bu düzensizlik iç kıymetlerimize karşı vaziyetimizi değiştirmemelidir. İki ayrı şeyi birbirine karıştırırsak çıplak kalırız. Hatta zaferlerimizi bile tanrılardan bilmemeliyiz. Çünkü İhtimallerin cetvelinde mağlubiye de vardır.(H. S.47-48)

Ameliye tek değildir. Evvelâ bu ritm, ferd olarak hayatımızda mevcut.(YG. S. 43)

Bir kaptan öbür kaba aktarıyoruz; iş dediğin biri on yapmalı derken modern istihsalin sırrını açıyor sanmıştım.(YG. S. 263)

Yaptığı işin devam ettiğini bilmenin saadeti, millet hayatının en güzel tarafıdır.(YG. S. 454)

İş şevk ve neşe verir.(YG. S. 462)

İş adamı:

İş adamının ilk vasfı işinin yerini benimsemektir. (HAB. S. 297)

İşçi:

Titiz işçi, sanatkârın en saf modelidir.(YG. S. 462)

İşkence:

Zalim bir işkence, bir azap haline geldiği zaman tam şeklini almış olurdu.(H. S. 294)

İş bölümü:

İş bölümü modern ilmin ve hayatın esasıdır. (TM. S. 88)

Dünyada iş bölümü denen bir şey var...(AK. S. 107)

İttihat ve Terakki:

Bence bu memleketin bütün felaketi İttihat ve Terakki' dir. (SD. S. 200)

İttihat ve Terakki düşmanlığını kaldırırsanız muhalefet kalmaz. (SD. S. 200)

İtiyat:

İtiyatlar çok defa asıl belkemiğimiz oluyor, onlara hücum edince, onlar şaşırınca, eski ayakta duramıyor. (TM. S. 233)

Sade ihtiyarlık mı! İtiyatlar...(AK. S. 199)

İyi:

İyi her şeyden evvel bir hasrettir. (SM. S. 143)

İyi şeyler, ancak iyi şeylerden doğar. (EÜM. S. 390)

İyilik:

İyilik dahi, ancak ceza görmesi ve ayıplanması icat eden bir kötülüğün bulunmasıyla kabildir. (SAE. S. 18)

İyilikler de kötülükler gibidir. Beraber gelirler. (SAE. S. 123)

Halbuki iyilik ise kitaplardan bile (niçin hattâ bilhassa onlardan) öğrenebilecek bir şeydir. (EÜM. S. 479)

İzlenim:

İlk intibalar çok mühimdir. (SD. S. 90)

2.3.12. J

Jaconde⁹:

Jaconde'un aksayan tarafı, bugünün insanına o kadar yabancı olan rahat kibarlığı... (YG. S. 307)

2.3.13. K

Kabuk:

Kabuk, sert bir madde, sizi reddeden şey. (GITB. S. 55)

Zannetme ki, sana kabuğunu kır, diye cevap vereceğim... o zaman dağılırsın! Sakın kabuğunu kırma; genişlet... ve kendine mal et, kanınla işle ve canlandır. Kabuğun kendi derin olsun... (H. S. 269)

Kaçırmak:

Bu daima böyleydi. Bir kere ipin ucunu kaçırdınız mı her şey kaçar, kaybolur. (AK. S. 53)

⁹ Mona Lisa olarak da bilinmektedir.

Kader/Alın yazısı:

Aşk, sanat, arzu, zafer, hepsi hasta nahvetimizin oyuncaklarından başka bir şey değildi ve hepsinin arkasından kaderin büyük çarkı işliyordu. (BŞ. S. 111)

Öteden beri Cenab-ı Hakk'ın insanlara bu hayatı yazmak için değil, iyi kötü yaşamak için bahsettiğine inananlardanım. Zaten yazılmış şekli mevcuttur. Nezd-i İlâhî'deki nüshasından, kaderimizden bahsediyorum.(SAE. S. 10)

Ben kaderimin yüzümde yazılı olduğunu artık biliyordum.(SAE. S. 195)

Niçin kadere bu kadar bağlı olan insanlar, bir türlü ona razı olmaz? (SD. S. 36)

Acaba irademizden müstakil bir kader var mı, dersin Mümtaz? Yoksa ölümümüzün sırrını, beraberimizde taşıyarak mı doğuyoruz? (SM. S. 56)

Yazık ki Tanrılar bile kaderin karşısında acizdirler. (BH. S. 142)

Herkes kendi kaderi içinden, dar bir pencereden başını çıkarır gibi birbiriyle konuşuyor...(BH. S. 324)

O, zaman tarlasının hiç boşa gitmeyen tohumudur. (BH. S. 344)

Duyulan, sezilen yalnız kederdir. (Ş. S. 113)

Bazı rüyaların sonuna doğru, sevdiğimiz ölümlerin yüzlerine bakarken, onları okşarken duyduğumuz-sadet, ızdırıp, bin türlü şey karışık-karanlık ve garip duygu kadar ezici hiçbir kader olamaz. (EÜM. S. 35)

İnsanlar kader fikrini rüyada tanımışlardır demek, lüzumsuz bir şey olmaz. Asıl mühimi, menşei ne olursa olsun, hangi refleks veya sevk-i tabiiye, hangi ihtibas veya korkuya-ölüm korkusu, kaybetmek korkusu, ölüm ve pişmanlık hissi-dayanırsa dayansın, bu hislerin tek bir temde kalmaması daima birbiriyle karışmasıdır. (EÜM. S. 35)

Alın yazısı büyük ve sağlam bir kariyerin başlangıcıdır. (HAB. S. 94)

Kadın:

Kadın akı bu. Ne yaparsın? Güzel olmak kâfi değil. (SAE. S. 206)

Her şey sınıf sınıf . Kadınlar da öyle değil mi? (SAE. S. 209)

Zaten kadın kısmını bilirsiniz, rahat bırakmazlar ki...(SAE. S. 282)

Hafif bir tebessümle, küçük bir kahkaha ile taşı gediğine koymaktan hangi kadın kendisini alabilir?(SAE. S. 380)

Kadın ve genç kız dostluklarına çok alışkın olmakla beraber, onlardan daima kaçmışım. Onlar benim için pek nadir karşılaşmalardan bir nevi iç kamaşması gibi, içimde yerleşip kalmış dağınık çehre çizgileri, çok etli bir dudak, zapt edilmiş bir tebessüm, mütecessis bir bakış, rüzgâr da peçe altından nasılsa fırlamış bir tutam saç, ucu kalkık kaşlar, bileklere kadar çıkan eldivenler, ince peçe, her renkten çok kıvılcımlı bir yığın çarşaf, istila eden bir koku ve biraz kesik kahkaha, şiveli çığlıklar ve edalı konuşma parçaları idi. (SD. S. 26)

Müze de veya kilise de gördüğümüz kadını, üç yüz sene evvelki kadını, yarım saat sonra sokakta görürsünüz! (SD. S. 76)

En büyük eksiğimiz kadınlardır, anladın mı azizim, kadın, hayat yolunu erkek için aydınlatan meşale, ilahi yardımcımız! Tek yardımcımız, idealin çetin yollarında ellerimizden tutacak, bizi zahmetsizce yolumuzda yürütecek mahluk!.. (SD. S. 80)

Bu çarşaf, bu peçeler ne zaman kalkacak? Ne zaman bu kadınlara, kendi hayatlarını yaşamak hakkını vereceğiz, “Güneşi rahatça görebilirsiniz artık!..” (SD. S. 84)

Bize ait bütün güzellikleri toplayan bir mahluk. (SD. S. 89)

Kadın şimdi benim için sade bir dosttur. (SD. S. 89)

Kadın müthiş mahluktur. Kadın intikamından daima kork! (SD. S. 103)

Kadın çalışmadıkça kadın hakkı denen bir şey olmaz. (SD. S. 107)

Bu çarşaf, bu peçe hiç kadın hürriyeti olur mu!.. Biz kadın değil, esir sürüsüyüz! (SD. S. 107)

Evet iki şeyi, iki masalı yıktık. Allah’ı ortadan kaldırdık. Kadını kendi hakikati içinde görmeğe başladık. Fakat hakikaten cins meselesi bu mudur? Hayır, doğrusunu istersen kendi sepi, imkânsız hürriyetler isteyen, büyük ve güzeli inkâra hazır kafamıza göre yeni bir kadın yaptık. (SM. S. 54)

Kadın reklam işine benzedi mi kaybediyor. (GITB. S. 65)

Kadın hem kadın hem de insan. Bizim yalnız bir tarafı hoşumuza gidiyor. (GITB. S. 235)

Kadın insan olmamalıydı! (GITB. S. 235)

Birkaç kızışmış kadının kışını sallama hevesi bir medeniyeti tamamıyla içimizde öldürebilir mi? (GITB. S. 258)

Kadın nasıl toprak gibi bereket dolu. (GITB. S. 303)

Kadın veya kız. Daima budala. Cins hayvan gibi güzelleşmeyi insiyaklarıyla biliyorlar. Sırrına sahipler. Fakat bu insiyakın arkası yine insiyak çıkıyor ve az insani çıkıyor. (GITB. S. 311)

Kadın sesi, sadece kadından bir dünya. Tevekkeli değil eskiden kadınlar birbirleriyle o kadar dosttular.(AK. S. 144)

Ciddi bir kadın dar ayakkabıdan daha berbat bir şeydir. Buna emin olun.(AK. S. 193)

Kadınlık biraz cömertlik değil mi?(AK. S. 233)

Behçet Bey için genç kadın hüviyeti ömrünün biricik tecrübesiyle birkaç kelimedede hulasa edebilirdi; yumuşak bir ten, cazip bir koku, yalan yahut hayal kadar güzel bir ses, bir yığın süs ve hepsinin arkasından bir o kadar fantezi ve inat... (MB. S. 12)

Eşyada mukavemet yok. Kadın olan evde bu kadar uysallık olmaz! (BH. S. 154)

Birdenbire kırılmış bir aynadan dışarıda kalmış bir hayal. (BH. S. 202)

Bir kadının vazifesi ihtiyatlı olmaktır. (BH. S. 236)

O kadar yaygaracı ve istilaya müsait mahluklar ki... (BH. S. 300)

Mademki aslında kadın denen şey beni sıkıyor, ne diye musallat ederim kendime?..(H. S. 109)

Kadın her şeyden evvel kendisini gizlemeği bilmelidir. (H. S. 148)

Verdiğimiz bütün hürriyete rağmen, kadın kafasıyla çok oynuyoruz, hatta kadın değil, genç kız kafasıyla... Her gün hayata bir yığın mağdur atıyoruz! (H. S. 338)

Kadın ruhunun methedilmekten hoşlanması ve en devamlı aşklarda bile buna kıymet vermesi ve yokluğundan şikâyet etmesi bu küçük dikkatlerde aşkın mühim bir tezahürünü sezmesinden gelir.(YG. S. 148)

Her kadın mücevheri sever, fakat kendi kulağını kestirip yerine elmaştan bir kulak veya benzeri kıymetli bir süs takmasını isteyecek kadın yoktur. (YG. S. 228)

Kadın üniforma giyince az çok sinema yahut mektep piyesi oluyor.(YG. S. 269)

Kadın hoşla gitmek ve güzelleşmek sanatının sırlarına sahip olarak doğar ve büyüdükçe bu vergiyi şuurlu bir kemal hâline getirir. (HAB. S. 172)

Yeni öğrendiği bir türkü parçasını mırıldanarak kumaş kırpıntılarında bebeğini giydirmeye çalışan mini mini yavru ne kadar ilhamla bir şairse, ayna karşısındaki kadın da o kadar şuurlu ve dikkatli bir sanatkârdır. (HAB. S. 172)

Güzel bir kumaş veya mücevher karşısında bir kadın gözünde tutuşan parıltı ile Micheal-Ange'in Carrara mermer ocaklarında fırlattığı feryadın aşağı yukarı aynı ilahi kaynaktan gelen ikiz iştahların ifadesi olduğunu kim inkâr eder? (HAB. S. 172)

Hakiki kadın için vücut yüz üzerinde zevk ve sanatla çalışacağı bir mevzudur. (HAB. S. 172)

Kadının bir nevi insiyaki zevkle süslendiğini iddia edenler yanılırlar. (HAB. S. 173)

Kadın bence yaratıcı muhayyile dediğimiz kıvılcımın tutuşturduğu bir ruhtur. (HAB. S. 173)

Kadro:

Dar kadro demek çalışmamak demektir. (SAE. S. 254)

Kafa:

Fikrin bendeki kıtlığı; bu kadar, düşüncenin az ziyaret ettiği bir kafa neye yarayabilir? (TM. S. 39)

Kafiye/Redif:

Her yeni kafiye ve redif yeni bir mâna âlemine açılmış bir yola benzer. (19. ATE. S. 40-41)

Kahraman:

Bir kahramanın en büyük kudreti, her hissi ve düşüncüyü alemşümül dua haline getirebilmesi, her his ve düşüncede bütün kainatı kurabilmesidir. (GITB. S. 233)

Mademki bahis açıldı, şunu da söyleyeyim: Tek kahramanlı hikâyeye artık canımı sıkıyor. (MB. S.158)

Kahraman aksiyonu kendin uzviyetinde itici bir kuvvet gibi hazır bulan adamdır. (YG. S. 82)

Kahraman nedir? Eski trajedi, kahramanı kaderle pençeleşen adam diye vasıflandırır. (YG. S. 107,108)

Kaçmakla kahraman teşekkül etmez. (EÜM. S. 62)

Her kahraman kendi hakikatine konuşarak erişir. (EÜM. S. 68)

Şüphesiz ki, hakiki kahraman, kendi menfi taraflarını bile müspet bir kudret yapandır. (EÜM. S. 267)

Eski trajedide kahraman kaderle karşılaşırdı; bugünün romanında cemiyetle. Meğerki, kendi kendisiyle olmasın! (HAB. S. 163)

Asıl kahramanlık, bence, bütün bir ömrü kaplayan fedakârca ısrardır. (HAB. S. 484)

Kahve/Kahvehane:

Bence gençlerin eğlenecekleri, toplanacakları bir kahve bir laboratuvar kadar mühimdir. (YG. S. 377)

Kalabalık:

Kalabalık neyi sever, neyi sevmez? Bunu kimse bilmez. (SAE. S. 224)

Bu kadar kalabalığı kendinde taşımanın, sonra da tek bir insan olarak yaşamının güçlüğü! (SM. S. 33)

O kalabalık, o dev yok mu? Eline geçirdiği bir meyveyi iştahla, ısırın odur, senin nizam dediğin şeyi de yapan odur. Hayatın meddi, cezri onun elindedir. İşin güzel tarafı da, bilmeden yapar; pabucumu yapıyorum, entarimi yıkıyorum, karnımı doyuruyorum derken yapar... Fakat mesele o değil; mesele, bugünün içinden çıkmamızdır. Bu yaratıcılık nehrinin yolunu açmamız lazım. (MB. S. 99)

Herhangi bir kalabalıkta kendimden başka herkes olmağa razıyım. (BH. S. 79)

Kalp:

İnsan kalbi, başkalarının duygularına ancak kendi tecrübeleri nisbetinde açıktır. (YG. S. 75)

Kanun:

Bir ihtilali zaruri kılan psikolojik sebepleri, hadiseleri ceza kanunu her zaman karşılayamaz. (GITB. S. 218)

Karakter:

Tali' ve karakter. İşte bir insanın hayatı üzerinde düşünmenin iki ayrı şekli. Çünkü bu iki uçlardan herhangi birinden yürüyerek neticeye varılabilir. Fakat en doğrusu her ikisini beraber yürütmektir. (GITB. S. 175)

İyi roman karakteri ve tali'i beraber götürür. Fakat bu ikisinin arasında yanı başlarında üçüncü bir şey daha var ki, belki sadece ikisinin birleşmesinden doğar. Bu bir hayatın mantığı diyebileceğimiz şeydir ki, ferdi hayatta her şeyi kabul ettiren odur. (GITB. S. 175)

Karakter bir yığın tezadın, hiç olmazsa ayrılığın bir ihtiras, bir anlayış, hatta bir merak etrafında toplanıştır. (HAB. S. 163)

Karanlık:

Şüphesiz ki hayatı bir çırpıda ilga eden tam ve mutlak karanlıktan bahsetmiyorum. O ademdir, o ademin bizzat kendisidir, imkânların beşiği veya mevcut olanların mezarıdır. Benim bahsettiğim karanlık, muhitimizi, birdenbire sanki kesif su tabakaları arasından sızan aydınlıkla yekpareliği bulanmış bir deniz altına çeviren şüpheli bir karanlık, hattâ daha iyisi, ışığı adeta dışarıdan idare edilen bir karanlıktır. (YG. S. 180)

Kaside:

Kaside eski şiirin peyzaj, tarihi hadise, mevsimler, hulâsa en ferdî şeklinde bile hayata ve tabiata, hatta estetik mülahazalara açılmış kapısıdır. (19. ATE. S. 37)

Karşıtlık/Tezat:

Biz ki içimizde zıtların uçurumunu taşıyoruz. (TM. S. 228)

Tezat içinde yaşayan tezatlarla düşünür. (SM.. S.55)

Dünyada baktığımız zaman ayrı görüyor, kendi kendimize kaldığımız zaman ayrı düşünüyoruz. Yığınlarca tezat içinde yaşıyoruz, bütün şark dünyası bir ıstırap içinde. (MB. S. 91)

Tezat dediğimiz şey, sanatın ve şiirin başından beri sık sık kapısını çaldığı bir çaredir.(YG. S. 425)

Kaşif/ Keşif:

Hiçbir kâşif yoktur ki keşfini sona erdirmiş olsun. (TM. S. 226)

Katedral:

Büyük katedral. Zenginliğin cinneti. Rokoko'nun asil mimariye hücumu. Mimariyi sevenler bu binaya hiç girmemeli. (GITB. S. 108)

Kaybetmek/Kaybolmak:

Her şey kaybolmak üzere iken yalnız bir şey düşünülmez. (EÜM. S. 351)

Kayıtsızlık:

Kayıtsızlığın şemsiyesi. Tesir anlarının dışında hep bu şemsiyenin altındayım. (GITB. S. 244)

Kazanç:

Her yeni kazanç bizi bir yığın çeşitli imkansızlığın karşısına getiriyor. (AK. S. 200)

Evet, kazanmak güzeldi, biri bin yapmakta insanın gururunu okşayan bir taraf vardı. (MB. S. 131)

Keder:

Hayatımızın bir devirden sonra başımıza gelen şeylere o kadar hazırlanmış oluyoruz ki, kederimizi kendi içimizde taşır gibi yaşıyoruz. (SAE. S. 325)

Keder durmadan çiçek açar içimizde. (Ş. S. 77)

Kelime:

Kelimeler eşyanın kendisi olarak gelirler. (BŞ. S. 85)

Kelimeler değiştirilince işler ne kadar kolaylaşıyordu. (SAE. S. 222)

Kelime, dipsiz bir kuyudur. (GITB. S. 150)

Kelimeler düşündükçe, basitin kadrosunu kırınca çoğalıyor. Fakat kelimeler böyleydi. İnsanın doğrudan doğruya kalbine veya gözüne, yahut kafatasına gelmezlerdi. Düşünce denen o acayip ve gizli şeye, o jelatin yığımına isabet ederlerdi. Onun için birdenbire öldürmezler, bir daha kaybolmamak, sizi bırakmamak için oraya gömülürler, oradan yavaş yavaş gizli ve açık, sizi zehirlerlerdi. (AK. S. 228)

Kelimeler hayatın ahengini bozarlar. (BH. S. 322)

Ben kelimelerin manasını öğrenmek istiyorum. (H. S. 310)

Kelimeler köklerine indikçe eşyayı ve insanı verirler. (YG. S. 359)

Binaenaleyh mermer, granit, çizgi, ses, bir sanat tertibine saf olarak geldikleri hâlde, bunların aksine olarak kelime, şiire üstündeki mânâyı, delâlet ettiği gizli ve aşikâr âlemi, yani yaşayan canlı bir kıymeti de beraberinde getirir. (EÜM. S. 14)

Kelimeler düşünen bir ruh, canlandırana bir renk sahibi oldukları kadar, zamanı taksim eden bir tannaniyete de mâliktirler. (EÜM. S. 299)

Keman:

Allah'a giden yolların en kısasıydı. (MB. S. 143)

Bugünkü keman, tıpkı insan vücudu gibi mukadder olgunlaşmanın çizgisini tüketmiş, artık ilave ve tarh, hiçbir ameliyeyi kabul etmesine imkan ve lüzum olmayan bir tamamlıktır. (YG. S. 29)

Ben, matbaa hariç, piyanodan ve kemandan daha mükemmel bir insan icadı bulunmayacağına inananlardanım; meğerki orkestra dediğimiz o muhteşem terkip ola. (YG. S. 29)

Bugünkü keman, tıpkı insan vücudu gibi mukadder olgunlaşmanın çizgisini tüketmiş, artık ilâve ve tarh, hiçbir ameliyeyi kabul etmesine imkân ve lüzum olmayan bir tamamlıktır. (EÜM. S. 132)

Ben, matbaa hariç, piyanodan ve kemandan daha mükemmel bir insan icadı bulunmayacağına inananlardanım; meğerki orkestra dediğimiz o muhteşem terkip ola. (EÜM. S. 132)

Kendi/Kendi Olmak:

Herkes gibi ben de bir tek insan, kendim olsam. (SAE. S. 204)

Tabiat kadar sonsuzum, fakat kendim değilim. (GITB. S. 209)

Hayvanlar, belki eşya bile bize kendimizden daha sadık! (AK. S. 215)

Herkesi kendi haline bırakmayı öğren. (MB. S. 52)

Kendinizi tanımağa başladınız. Kendinizle meşgul oluyorsunuz. (MB. S. 150)

Kendi kendinizi tanımağa başladıktan sonra beğenmemeniz kadar tabii ne olabilir? “Hazır portrem yapılırken bazı çizgiler değişse ne olur sanki” diyorsunuz. Haklısınız, hangi sipariş sahibi resminden memnundur? “Olduğumuz gibi” ile “olmak istediğimiz gibi” terazinin iki kefesidir. (MB. S. 151)

İçimde kendi hayatımı yaşamadığım kanaati var. Daha samimi olayım ister misiniz? Bu yaşadığım hayat, o kadar benim değil ki herhangi bir saatimde birisi gelip de bana “Haydi kalk, sıran geldi, kendin ol!” diye bağırsa sanki böyle bir şey mümkünmüş gibi inanıp koşacağım. (BH. S. 79)

Her şey daima kendisi kalıyor ve daima bir başka şeye benziyordu. (BH. S. 274)

Yoruldum. Kendim olmak istiyorum artık. (H. S. 208)

Kendime karşı daha hür olarak çalışmak isterdim.(YG. S. 365)

Kafamızda Avrupa kültürünün bir nevi müstemleke teşkil etmesi, aramızda müteferrik geçinenlerin, çok defa insanın üzerinde Almanya’da yahut Amerika ‘da yahut Fransa’da basılmış bir kitap tesiri yapmaları, hayat ve dünya karşısında kendimize mahsus bir duruşun hâlâ mevcut olmaması, düşünce ağacının meyvelerini hep komşu bahçesinde rastgele sarkmış dallardan toplamağa çalışmamızdandır. (EÜM. S. 411)

Kendimizi bilmediğimiz için dünyayı anlamıyoruz. (HAB. S. 125)

Kendini bulmak:

Felaketim şu ki, ben zaman zaman kendini bulan adamım. (BH. S. 79)

Kendi kendini bulmak... bu hakikaten korkunç bir şeydir, fakat aynı zamanda güzel ve dikkate değer bir eğlence de olabilir. (BH. S. 79)

Kıbrıs:

Kıbrıs, Yeni Osmanlılar'ın talihinde hakikaten mühim yerdir, dönüp dolaşıp oraya gelir. (19. ATE. S. 332)

Kırılış:

Hakiki kırılışlar ve kopuşlar ancak yaratış ucubeleri, yarım mahluklar vücuda getirir. Çünkü hayatın ortasında onun bir parçası gibi değil, kendi dağılmış zerrelerinde devam ederler. Tıpkı ölümden olduğu gibi. (YK. S. 25)

Kıskanmak/Kıskançlık:

Kocam kıskanmaz. Zaten akli başında insan bu asırda karısını kıskanmaz. (SAE. S. 229)

Unutmayın ki, kıskançlık da kötü huydur. Tecessüs de kötü huydur. (SD. S. 298)

Kıskanan insan, sevmiş olan insandan daha kuvvetle hatırlıyor ve daha canlı yaşıyor. (GITB. S. 174-175)

Kıskançlık arzuya neden bu kadar yakın?... İç içe odalar gibi bir adımda öbür tarafa geçiliyor. Hatta adım bile yok. Kıskançlık arzusunun. (AK. S. 139)

Kıskançlık arzu ile kapı bir komşu. Fakat arzu kolay kolay objesini muhafaza edemiyor. Onun sızdıran dehlizleri var... Hepsi Leyla'sızlığa çıkan dehlizleri. (AK. S. 141)

Kıskançlık o kadar korkunç bir şey ki... Kıskançlık insanı körleştiriyor. (AK. S. 159)

Kıskançlık sevginin öbür yüzü. O kadar öbür yüzü ki içimde şimdi böyle birdenbire uyanan hangisidir bilmiyorum. (AK. S. 160)

Aşkın öbür çehresi olan kıskançlık. Bütün hazların ve saadetlerin, bizi mesut eden tebessümlerin, ahitlerin, ümitlerin tekrar gerisin geriye dönüp, keskin bıçaklar, çok sivri neşterler halinde içimize saplandığı kıskançlık. (H. S. 329)

Kısırlık:

Hiç de kısırlığın o bereketli kısırlıklardan, insana yeni ufuklar açan sihirli zorluklardan değil. (SM. S. 32-33)

Kin/ sinizm:

Siz sinizm yapıyorsunuz. Sinizm ile devlet idare edilmez ancak münakaşa kapatılır. (HAB. S. 305)

İntikam hissi, öç alma, kin bize yapılan kötülüğün bizim elimizle devamından baş bir şeye yaramaz. (HAB. S. 310)

Kirke:

Kirke'nin adasına uğrayanlar hiç de öyle rahat dönmüyorlardı. (AK. S. 72)

Kişi/Şahıs:

Bir şahsı konuşturabilmek için onun postuna girmek lazımdır. (EÜM. S. 69)

Kitap:

İnsana her şeyi ama her şeyi, lüzumu kadar öğreten bir kitap vardır; ve bazı insanlar bunu okumuş bulunuyorlar. (TM. S. 99)

Kitaplar, iyi ciltlenince, birdenbire gençleşiyor, güzel giyinmiş kadınlara benziyorlardı. (MB. S. 16)

Büyük bir Okuyucu olan Molla Bey ¹⁰ için kitap da kadın gibi bir şeydi; yani okuduktan sonra başından atılırdı. Yalnız, biri diğeri gibi rahatsız edici olmadığı için, - kitap unutulmaya razıdır, fakat kadın razı olmaz- bir köşede kendi kendine durmasına bir mahzur yoktur. (MB. S. 30)

Okunmuş kitap bir servetti. (MB. S. 30)

Kitabı sevmeyen ve korkan adam... Tecessüsünü öldürmüş insan...(YG. S. 65)

Kitap, bir hakikat için okunur. Hakikat ise Allah'ın hakikatidir ve kendi kitabındadır. Onun dışında insan benliğinin yalanı ve karanlığı vardır. Bu karanlık çeşit çeşit şekillere girer ve aslında bizden çıktığı halde, her an bizi yeniden aldatır; dalâlete düşürür. Kendi yalanımla bile bile neden uğraşayım?..(YG. S. 65)

Kitaptan niçin korkarlar? Bunu bir türlü anlayamadım. Kitaptan korkmak, insan düşüncesinden korkmak, insanı kabul etmemektir. (YG. S. 67)

Kitaptan korkan adam, insanı mesuliyet hissinden mahrum ediyor demektir.(YG. S. 67)

¹⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Mahur Beste adlı romanında bir kahraman.

Kim olursak olalım, nasıl yetişirsek yetişelim, hayat tecrübemizin mahiyeti ve genişliği ne olursa olsun, bizim ağzımızdan hâlâ okuduğumuz frenk kitapları konuşmaktadır.! Tıpkı bizden evvelkiler gibi...(YG. S. 70)

Bir kitabın macerası o kadar değişebilir ki...(YG. S. 351)

Kitaplarınız o kadar çok ki, sizi bir gün bir gün yatağınızdan kovabilirler. Ne hacet, geniş ve mesut hayattan bu tavan arasına sürdükten sonra... (HAB. S. 147)

Kitapevi:

Kitapevlerimiz daha karlı buldukları için mektep kitabı basmakla meşgul. Onun dışındakine devlet bile alakadar değil. (YG. S. 351)

Klasik:

Nizam, ahenk ve üslup gibi zaruri unsurların tam birleşmesinden doğan klasik deha ancak bu üç haddin üstün ve emsalsiz çiçeği olabilirdi. (YK. S. 55)

İçten bakılınca klasik edebiyat, fertten ziyade umuminin üstünde duran, her türlü ihtirasa karşı aklın müeyyidelerini çıkaran(Descartes) insan kaderi karşısında ne bu kaderin acılığını ne de insanı gözden kaçırmayan bir rıza ile, eserin kendinde ve dilde, asalet ve mükemmeliyeti, bütünlük fikrini arayan eserdir. Bu klasiğin kendi içindeki tarifidir. (YK. S. 113)

Klasik daima çıplak ve kuvvetlerini kendisinde topladığı için, dinamiktir. (YK. S. 114)

Koca:

Bir koca, n'olsa, kocadır. (BH. S. 207)

Küçükken erkekleri tanımayı ne kadar isterdim. Hemen hepsini merak ediyordum. Epeyce de tanıdım. Fakat hep kocamın arasından... (BH. S. 277)

Bir koca, daima bir ölçüdür. (BH. S. 277)

Bir koca o kadar lüzumlu bir şey ki... Olmasa bile icat edilmesi lazım olan şeylerden... (BH. S. 317)

Kolay/Kolaylık:

Bugüne getirdikleri kolaylığı yarın çıkaracakları imkansızlıklarla bize ödetebilirler. (H. S. 266)

Bana kolay görünen her şey, benim için yabancı, adeta bir düşmandır. (EÜM. S. 470)

Koleksiyoncu:

Koleksiyoncu, tesadüf perisinin hizmetinde bulunmaktan hususi surette haz aldığı bir mahlûktur. (EÜM. S. 416-417)

Kompleks:

Kaybolmak, yani ölmek, sonra tekrar dirilmek...Bir kompleksten kurtulmak için bundan daha emin çare yoktur. (SAE. S. 121)

Konu/Mevzu:

Mahirane tertip edilmiş, iyi süslenmiş, aşkılı, ölümlü, gurbetli, hasretli bir mevzu, belki henüz fikir rüştüne vâsıl olmamış beş, on okuyucuya gözyaşı döktürebilir; fakat ebediyete bir şöhet, bir isim götüremez. (EÜM. S. 378)

Konuşmak

Az konuşmak daima iyi şeydir; fakat derli toplu olmak şartıyla. (SD. S. 93)

Konuşun! Etrafınızdaki çocuklarla, kendinizden küçüklerle konuşmaya tenezzül edin! Onlara anlatın! Her şeyi bilsinler! Siz onların bir hiç yüzünden ne kadar azap çektiklerini bilmezsiniz! (SD. S. 176)

Ben bir labirentte dolaşır gibi konuşurum. (SM. S. 36)

Konuşma daima karşılıklıdır. (MB. S. 154)

Bizim memlekette en rahat yapılan iş de budur, konuşmak. (H. S. 114)

Görmüyoruz, dikkat etmiyoruz; ezberden konuşuyoruz! (H. S. 358)

Zihnin hazmı konuşma ile oluyor. (YG. S. 309)

Konuşmak bulmak değildir. Fakat düşünmektir. (EÜM. S. 89)

Konuşma daima karşılıklıdır. (EÜM. S. 384)

Konya:

Konya, insanı ya bir sıtma gibi yakalar, kendi alemine taşır, yahut da ona sonuna kadar yabancı kalırsınız.(BŞ. S. 66)

Konya'nın, mimari ve ruh, kendisini araması demektir. (BŞ. S. 81)

Konuralp:

Konuralp benim için daima büyük bir cenk kargaşalığının ortasında sert, yanık yüzü manzaraya ve kalabalığa hâkim bir kahramandı. (BŞ. S. 95)

Korku:

Bütün hayatım boyunca dikkat ettim. İnsanın daima en çok korktuğu şeyler başına geliyor. (SAE. S. 86)

Sizdeki korku kendinize imansızlıktan. (SAE. S. 312)

Bilmem korkuyu hiç tanıdın mı? İnsan sesinden, değişen insan yüzünden korkuyu... Çocukluğumdan beri onun içinde yaşadım. Her an, bir şey olacak diye yaşamak! Bilmezsin bu, insanı içinden nasıl yıkar? Bir çuval talaş, bir kül yığını yapar. Ne irade, ne akıl, ne mantık, ne dünü hatırlamak, hiçbir şey onun önüne geçemiyor. (SD. S. 310)

Başkalarına ait korkular içinde çırpınıyordum. (SD. S. 320)

İçimde olacağını bildiğim şeyin korkusu var. Tabii sevmekten çok başka bir şey. (AK. S. 105)

Siz korkuyu sevmez misiniz? Ne kadar her şeyi değiştirir, zenginleştirir. Ama şimdiki korkuları söyleyemiyorum. Eski korkulardan bahsediyorum. İhtiyarların bize yavaş yavaş, gecedен geceye, dünyamız güzelleşsin, rüyalarımız şekil alsın diye aşıladıkları korkuları söylüyorum. (BH. S. 195)

Daha hakiki korkunun, vücutta gizli korkunun eseri yapılmadı. Yahut ben görmedim. İnsanın içine sinmiş, onun hareketlerini ikide bir kesen yahut değiştiren, onu aleminden ayırıp başka bir aleme götüren korku. (BH. S. 270)

Bize yapışmış, içimizde bizimle beraber her kımıldanıpta dalları çatırdayan bir orman gibi büyümüş korku. (BH. S. 270)

Bir demir pençeydi sanki

İçimizde eski korku... (Ş. S. 37)

Bir şeyden korkmak, biraz da onun geleceğini beklemektir. (H. S. 146)

Korku en tehlikeli şeydir. Oynamaya gelmez. (HAB. S. 291)

Korkutmak:

Karşısındakini korkutmak, korku içinde yaşamak isteyen daima ilk ve son korkandır. (HAB. S. 291)

Kozmopolit:

Kozmopolit ve köksüz ayrı bir şey. (GITB. S. 159)

Kozmopolit olmama imkan yok, çünkü yüksek tabakadan değilim. O imkanlarım yok. Aşağıda dipte çöreklenen, yaşayan tabakaya gelince onu da benimsemeyeceğim aşikar. (GITB. S. 159)

Bugünkü kozmopolitizmin en kuvvetli tarafı, yaşadığı asırla bihakkın muasır olması, onun meseleleriyle her an karşılaşmaktan hoşlanmasıdır. (HAB. S. 142)

Kök:

Kök topraktaki hayatına, kendi hayatına devam ediyordu. (BH. S. 213)

Köksüz şeyler daima yüzer, daima beyhude yere bir karşı sahil arar. (YK. S. 25)

Köy:

Köy ve köylü meselesi tarihin azdırdığı bir hikayedir. (GITB. S. 295)

Köyü sevmek, bu hususta konuşmak platonik bir avunmadır. (YG. S. 331)

Bazı köyler var ki bozuk bir hava gazı borusu gibi mütemadiyen nüfus kaçırmaktır. Rençberlikten leblebi satıcılığına, hatta dilencilığe kadar...(YG. S. 332)

Köy daima dardır, hususî dünyadır. (YG. S. 381)

Köy enstitüsü:

Köy enstitülerinin en büyük kusuru memleket bilgisine dayanan planlı bir çalışmaya yardımcı olarak kurulmamış olmasıdır. (YG. S. 333)

Kudret:

Lezzetli bitirdiğimiz her kadehin dibinde hep aynı itrif, kül rengi hadekalarında hiçbir aydınlığın gülmediği kayıtsız, sabit gözlerle sarhoşluğumuzda gülecek olduktan sonra... ömrümüzü idare eden kudretler arzularımıza ne kadar uygun olursa olsunlar, bizi ondan kurtaramazlar. (BŞ. S. 112)

Kudret Bey:¹¹

Kudret Bey' in hayatında bir hayal iflasının ne ehemmiyeti olabilirdi? Onun arkasında böyle yüzlerce hayal iflası vardı. Kudret Bey için asıl mühim olan bunlar değildir. Mühim olan, yarın iflas edeceğini bildiği halde bu rüyaları yaşamak, onların lezzeti içinde kendisini avutmaktı. (SD. S. 97)

Kudret Bey' in burnundan şimdiye kadar bahsetmedim. Bu, bir ihmal değil, belki hikâye sanatında bir burundan müstakil bir şahsiyet gibi bahsetmenin adet olması yüzünden düştüğümüz bir cesaretsizliktir. Vakıa Gogol' da müstakil denebilecek bir burun vardır. Fakat o burun sahibinden ayrılır. Kudret Bey' in burnu ise kendisinden

¹¹ Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Sahnenin Dışındakiler adlı romanında bir kahraman.

hiç ayrılmamış, bütün huysuzluğuna rağmen, belki de dostumuzun irade zaafından faydalanarak, tıpkı hiç anlaşılmadan aynı çatı altında yaşayan iki karı koca gibi, çekişe çekişe olsa bile daima beraber yaşamışlardır. (SD. S. 98)

Kulak:

Kulağımız şiir işlerinde en büyük kontroldür. Bence şiir meselelerinde en güç şey, insanın kulağı ile tam bir işbirliği yapmasıdır. O hem sizin olmalı, hem de sizi idare edecek kadar dışarıınızda, hatta tarafsız olmalı. Ancak bu şekilde şiir nağme olur. (TM. S. 319)

Bizi his ve heyecanlarımıza esir olmaktan kulağımızın dikkati kurtarır. Dilin hamuruna gerektiği gibi şekil vermemizi temin eder. (TM. S. 319)

Kumarbaz:

En şanslı kumarbazların hayatı iflas ve yıkıntıyla biter. (HAB. S. 311)

Kurtuluş:

Tasavvuftaki ibadet ve rizayet ile kurtuluş, maddeye şâmil bir hâlden, tabir câizse bir neutralite'den kurtuluştur. Hristiyanlıkta ise bir lekeden, menfî bir hâlden, bütün hayata şâmil bir lânet gibi gûnahtan kurtulmuştur. (EÜM. S. 61)

Kuşku /şüphe:

Hangi vehmin kurbanıyım böyle? (BH. S. 246)

Kutsal:

Kutsalın da muayyen hududu yok, o da izafi. (AK. S. 36)

Kübizm:

Sanki kübizmle abstre resmin arasındaki fasılada yaşıyoruz. (YG. S. 268)

Küfür:

En sağlam akçadır. Bozdurur rahatını satın alırsın!.. (BH. 181)

Kültür:

Bir kültürün asıl şerefli tarafı da onlar vasıtasıyla ruhlara değişmez renklerini giydirmesidir.(BŞ. S. 132)

Kültür veya medeniyet, region, vatan ve dünya olmak üzere genişler. (GITB. S. 256)

Bir kültür, kazançlarını ayrı ayrı tekniklere naklettikçe genişler ve tek kalan dikkatler, bir terkip mahiyetini alır. Dil, bu terkinin en geniş aynasıdır. (EÜM. S. 65)

Bir kültürün kendi beynelmileri arasındaki alışverişler ve nihayet sanatların birbirine karşılıklı tesirleriyle idrak edilen o sırrına erilmez ve bereketli hazırlamışlar vardır. (19. ATE. S. 295)

Küsmek/Somurtmak:

Hayvanlar, insanlar somurtkan oldukları zaman bilmezsiniz ne kadar biçare olurlar. (BH. S. 299)

Dargınlık akran arasında olur. (EÜM. S. 301)

Kütüphane:

Memleketimizin mukadderatına hakim olan büyük vak'aların verdiği imkânlar nispetinde müesseselerimiz Avrupalılaştı. Saatimizden, takvimimizden eğlence tarzımıza kadar bizi bir garplıdan ayıran farklar artık bir nispet farkını geçmiyor. Bununla beraber bir noktada henüz bir işe başlamadığımız gün kadar olduğumuz yerdeyiz; o da bir millî kütüphane meselesi. (EÜM. S. .79)

2.3.14. L

Leskofçalı Galip:

Leskofçalı'nın mısraı çok defa kıymetli taşlardan yapılmış bir mozaik gibi ağırdır. (19. ATE. S. 258)

Leskofçalı Galip, şiiri için tasavvuf tecrübesindeki Hak ile Hak olduğu ânı seçmiş ve oradan yalnız o neşşeyle yahut onun yarattığı hasretle konuşura benzer. (19. ATE. S. 259)

Eski şiirimizin son pleiadı Leskofçalı'nın yıldızı etrafında kurulur. (19. ATE. S. 262)

Leyla ile Mecnun :

Leylâ ile Mecnun, suyu sızdırdığı için serinleten o ince hamurlu testilere benzer. (EÜM. S. 143)

Lise:

Bizde lise bitiren çok defa hiçbir şeyi sevmiyor. Bitirmeyen de pek az işe yarıyor. (GITB. S. 194)

Bizim ortaokullarımız, liselerimiz bazı sergilerde boşuna işleyen makinelere benzer. (YG. S. 333)

Lise bir medeniyetin muhassalasıdır. (YG. S. 377)

Bir lise kadrosu milli hayatta en mühim rolü oynayan en mühim ekiptir. (YG. S. 377)

Lise tahsilinin gayesi münevver adam yetiştirmektedir. (EÜM. S. 80)

Bir lise mezunu fikir hayatına doğmuş bir adamdır. Fakat istediği zaman herhangi bir bilgi şubesinde istediği kitabı okumak imkânından mahrum olan bir lise mezunu tasavvur ediniz. Bu gencin bilgisi ve kültür seviyesi birkaç sene içinde mesleğinin iptidâî ve elzem unsurlarına inhisar edecektir. (EÜM. S. 80)

Louvre¹²:

Louvre’da, bazı büyük psikolojik vaziyetler gibi yıkılış ve çöküş fikrinin tam ifadesi ancak “Ben” ile kabil. (YG. S. 306)

2.3.15. M

Macar:

Bazı milletler dâüssıla ile doğuyorlar. Macarlar da anlaşılan öyle.(YG. S. 284)

Mahalle:

Mahallenin yerini yavaş yavaş alt kattaki üsttekenden habersiz, ölümüne, dirimine, kayıtsız küçük bir Babil gibi, her penceresinden ayrı bir radyo merkezinin nağmesi taşan apartman aldı. (BŞ. S. 130)

Mahrem:

Her mahrem yer beni sıkar. (SM. S. 32)

Mahşer:

Her şey burada birbirini özler, birbirinin aynıdır, birbirine cevap verir. Bu mahşerde ne öldüren, ne öldürülen, ne seven, ne sevilen birbirinden fark edilir.(BŞ. S. 83)

Mai ve Siyah: ¹³

Türkiye’de nesli namına konuşan ilk eserdir. (EÜM. S. 288)

¹² Fransa’da bir müze.

¹³ Halit Ziya Uşaklıgil’in bir romanıdır.

Makale:

Makale yazsaydım, belki kazanabilirdim, çünkü gazete makalelerini dost ve öğrencilerinize hediye etmek mecburiyeti yoktur. (HAB. S. 482)

Makber:

Edebiyatımızda misli az denecek kadar güzel yirmi otuz çığlık mısraı bulunan Makber'i bir haşviyat yığını haline getiren şey, mukayyet kafiyesinin ve kullandığı veznin hece sısının azlığı kadar, biraz da kafiyenin sathi telkinlerine kendisini bırakmasıdır. (YK. S. 71)

Makber'de ne politika, ne de muvazaa vardır. O sadece insan talihi, insan trajedisidir. (19. ATE. S. 253)

Makber'in güzel tarafı çığlıklarıdır. (19. ATE. S. 534)

Makine:

Bir taraftan küçük zevklerin adamı olacaksın, öbür taraftan güzeli ve büyüğü seveceksin! Bu kabil değildir! Er geç makine bir yerde durur! Onun için asrımızı değiştirmek isteyenler, aileden, şundan, bundan, evvel güzele vuruyorlar, onu yıkmaya çalışıyorlar. Onlar makinenin nasıl bir bütün olduğunu biliyorlar. (SM.. S.55)

Bir makinenin içindeyim. Acayip, korkunç bir makine. Ve yavaşça ilave etti: "Bütün ümidim bu hastalıkta, midemde..." (AK. S. 110)

Ben ıstırap makinelerini sevmiyorum artık... Sade ıstırap makinelerini değil, psikolojik makinelerin hiç birini sevmiyorum: ne hesap makinelerini ne düşünce makinelerini ne de Hatırlama makinelerini... hele kendi içlerine bir kere bile bakmadan etraflarında hiçbir kıpırdanışa tahammül etmeyenleri. (AK. S. 217)

Makine ancak kendisine hâkim olanı kabul ediyor.(YG. S. 268)

Makul/Makul olmak:

Hayır siz mâkulü aramıyorsunuz ! O kadar budala değilsiniz. Aklın kendisi için işleyen bir cihaz olduğuna kaniyseniz o başka...(SAE. S. 348-349)

Malazgirt savaşı:

1071'deki Malazgirt zaferiyle yeni bir vatanda, yeni bir millet doğmuştur. (EÜM. S. 112)

Mani:

Sekiz asırlık mani yetişmezmiş gibi Japon'ların üç mısralık şiirine bile heves ettik.(YG. S. 380)

Manzara:

Musiki gibi, büyük manzaralar da uyandırdıkları sonsuzluk duygusuyla bizi ezerler.(EÜM. S. 38)

Marmara:

Marmara serveti içine gömülmüş uyuyor. (H. S. 264)

Masal:

Çok dikkat ettim, masallar adla başlar.(SAE. S. 73)

Hepimiz kendi masallarımızın kurbanıyız.(SAE. S. 112)

Büyük masalar insanoğlunun kafasında ve kanındadır. (TM. S. 243)

Halbuki ben bütün bir masalı olan bir adamdım. (BH. S. 125)

Masal biranda, biz istiyoruz diye teşekkül etmez. O hayatın içinden fışkırır.(H. S. 99)

Masal, günlük ekmeğimiz olduğu kadar benliğimizin tabî ifrazıdır.(YG. S. 274)

Şark masalı uzun ve lezzetli bir kaçıştır. (EÜM. S. 62)

Masallar mitoloji bakiyeleridir. (HAB. S. 263)

Maskaralık:

Maskaralık sokakta yüzüyor. Altın avcısı gibi toplayacak adam lâzım. (TM. S. 186)

Maymun:

Maymunu sevmem, dedim, insana pek benzediği için. Bütün kötü huylarımız bu acayip hayvanda vardır. Hilkat onu sakat bir aynamız gibi yaratmıştır. (TM. S. 320)

Mazlum:

Mazlum kütlesi, zalimin akıbeti ne olursa olsun daima alacaklı çıkar. (HAB. S. 302)

Mecmua-i Fünun:

Mecmua-i Fünun tam bir mektebidir ve bizde, büyük Fransız ansiklopedisinin XVIII. Asırdaki rolünü oynar. (19. ATE. S. 186)

Mecnun:

Mecnun çölün kendisi, yahut daha iyisi, içine yerleşerek değiştiği varlık (incarnation) tır. Vahdet fikrinin, ondan daha mânalı bir sembolü azdır. O daima Bir'in etrafında toplanmak ister, onun için daima bir şeylerden soyunur, her adımda bir şeyler atar. Daima en esaslıyı, aslının ta kendisini bulmak için gene çok esaslı bir şeyden (Leylâ'nın kendisinden ve kendi hayatından) vazgeçer. Onun bütün içtimaî kayıtlardan sıyrılışı, bütün sorumluluklardan vazgeçerek elde ettiği hürriyet, ölümle ebediyetin böyle el ele verışı, Müslüman şarkın ezeli birlik rüyasıdır. (EÜM. S. 144)

Medeniyet :

Eski medeniyetimiz dinî bir medeniyetti. Beğendiği, benimsediği adama ölümünden sonra verilecek bir tek rütbesi vardı: Evliyalık. (BŞ. S. 148)

Oğlum Behçet, sen bir medeniyetin iflası nedir, bilir misin? Dedi. İnsan bozulur, insan kalmaz; bir medeniyet insanı yapan manevi kıymetler manzumesidir. Anlıyor musun şimdi derdin büyüklüğünü?.. Cahilsin; okur, öğrenirsin. Gerisin; ilerlersin. Adam yok; yetiştirirsin, günün birinde meydana çıkıverir. Paran yok; kazanırsın. Her şeyin bir çaresi vardır. Fakat insan bozuldu mu, bunun çaresi yoktur. (MB. S. 91)

Bir medeniyet, günün efendisi olmalıdır. (MB. S. 92)

Bir medeniyet krizini yenmek, onun arızaları için de şuurunu muhafaza etmek, ona karşı gelmeğe çalışırken, dümeni ellerinden kaçırmamak, bir selde sürüklenmemek, bir tayfunda boğulmamak, bir yıldız müsademesinde toz haline gelmemek kadar güç. (H. S. 391)

İnsan medeniyetinin felsefe devri diyeceğimiz devirden çıkar çıkmaz bu medeniyet sanatın yerine zanaatı koyacak kadar folklorlaşır. (YK. S. 29)

Hakikatte bir Akdeniz medeniyeti yoktur. Akdeniz denen şartlar mecmuasının imkan verdiği az çok birbirine benzer unsurları bulunan, birbirinden öbürüne daha taazzuv ederek değişen bir medeniyetler silsilesi vardır. (YK. S. 99)

Hıristiyan ve İslam medeniyetleri ayrı ayrı coğrafyalarda iki antite idi. (YK. S. 99)

Bir medeniyet bir bütündür. Müesseseleri ve kıymet hükümleriyle beraber inkişaf eder. Onları lüzumsuz bulmaz, şüphe de etmez. Nasıl elimiz, ayağımız, kulağımız bulunduğunu düşünmeden bu uzuvlarla yaşarsak onlarla öyle yaşarız. Hakikî taazzuv da budur.(YG. S. 39)

Medeniyet, birkaç ana fikir, birkaç değer hükmünden başka bir şey değildir. (YG. S. 77)

Medeniyetin aydınlık ve esrarsız gecesini, büyük lâmbaların, renkli reklâmların, lüks âvizelerin gecesini yine aynı medeniyet elimizden aldı. (YG. S. 179)

Bilmiyor muyuz ki bir medeniyet, her şeyden evvel derin maziden gelen bir kültür yığılması, bir kültür toplanmasıdır. Bu yığılmanın başında şehir ve mimarî eserleri gelir. Çünkü nesilleri asıl terbiye eden onlardır. (YG. S. 224,225)

Yirminci asrın nükleer medeniyetinin başlangıcındayız. (YG. S. 370)

Bir medeniyet değişmesi macerasını bütün buhranlarıyla yaşadığımız bir devirde güzel dediğimiz şeyin ikinci plânda kalması kadar tabîi bir hâdise olamaz. (YG. S. 431)

Keman ve kanunu icat ettiği zaman Müslüman medeniyeti bugün anladığımız mânada garp medeniyetinin yüzü idi. (EÜM. S. 132)

Medeniyetleri, geçmiş zamanın ve yakın uzak bütün insanlığın tecrübelerini kendilerinin malı yapabilen, münasebetlerinde uyanık cemiyetler doğurur. (EÜM. S. 411)

Bir medeniyette birkaç fikir an'anesi ve onları devam ettiren birkaç isim ve eser olduğuna inanıyordum. (EÜM. S. 494)

Unutmayalım, aralarındaki fark ne olursa olsun, medeniyetlerin daima birbirini cevaplandıran tarafları vardır. (HAB. S. 133)

Bir medeniyetin öyle zannediyorum ki esas fabrikasını veren şeylerden biri tesis ettiği kıymetler dünyasında insana verdiği mevkidir. Ferdi saadet meselesi bunun ilk basamağı ve belki temelidir. (HAB. S. 222)

Bugünkü medeniyette bütün faaliyetlerin gayesi insandır. Böyle bir medeniyette, bu insanı mükemmelleştirmeye çalışan şeylerin ihtimaline aklım ermez. Spor bunlardan biri ve hatta başta gelenidir. (HAB. S. 349)

Medeniyetin esası akıl olmalıdır. (19. ATE. S. 207)

Her medeniyette sanatlar birbirine tesir ederler. Birinin kazancı öbürünün ufku olur ve böylece kültür tamamlanır, insanın zihnî terbiyesi teşekkül eder. (19. ATE. S. 296)

Bir medeniyet ve kültür daha çok ciddi bir şeydir. Ona ancak onun içinde kendimiz olmakla erişebiliriz. (19. ATE. S. 511)

Medeni insan:

Vazgeçtim efendim, medenî insan, işlerini başkasına gördüren insandır. (TM. S. 88)

Medyum:

Medyum hür değildir. Sual soramaz. İradesi başkasının elindedir.(SAE. S. 172)

Mehmet Akif Ersoy:

Akif hiçbir zaman büyük bir din şairi de olmamıştır. Çünkü onda büyük din şairlerinin farikası olan mistik hamle yoktur, o kuru bir ehl-i sünnet şairidir ve dini de biraz imparatorluk ile karıştırır, onu âdeta tutucu maddesi hâlinde görür. Mizacı itibarıyla mistisizmden, panteizmden çok uzaktı. Onun içindir ki mesela bir Yunus veya Nesîmî cinsinden büyük kanat darbeleriyle bizi zahirî realitenin gayri olan bir realiteye, iç âlemine, Rabb'in hakiki arşı olan insan gönlüne götüremez. (HAB. S. 354)

Mehmet IV. :

Saltanatı sanki büyük ve azaplı uyanışlarla dolu çok debdebeli bir kaçıştır.(BŞ. S. 184)

Hakikaten bu azamet, edebiyatı ve masalı asırlarca beslenmiş olan bütün Şark'tı.(BŞ. S. 186)

Meksika:

Meksika...Hasırın ve kilimin dünyanın öbür ucundaki vatanı Hasırın, kilimin, sefaletin. (AK. S. 155)

Meksika'da bol petrol var. Ne çıkar? Halk eşekarısı kovarı gibi evlerde yaşadıkten sonra... (AK. S. 155)

Mexico!... Meksika benim için biraz da Lawrence'ın Kanatlı Yılan'ıdır.(AK. S. 155)

Huxley'in Meksika'sı devrinin sineması. Dan dan dan... Durmadan öldürürler.(AK. S. 155)

Mektep:

Mektep, gençlik için daima ehemmiyetlidir.(SAE. S. 59)

Melek:

Her lisanda melek kelimesinin iyi ahlakı anlatan manası vardır. (HAB. S. 202)

Melodram:

Tam melodramın içindeyim. Dört başı mamur... (AK. S. 40)

Menfaat:

Menfaatler istikametini değiştirirse mantık da değişir.(SAE. S. 374)

Merhamet:

İçimde merhamete benzeyen bir çöküntü vardı. (SM. S. 32)

Şefkat ve merhamet de bir nevi sevgidir (H. S. 395)

Merkez Efendi:

Hepsi idealin serhaddinde susmuş bu insanların hikmetinde kaybolmuş bir dünyayı arıyorum. (BŞ. S. 206)

Mersiye:

Unutmayalım ki, mersiye daima az çok dine bağlı öşftür. (19. ATE. S. 252)

Mesele:

Hayatımızda karışık, içinden çıkılmaz hale gelmemiş hiçbir mesele yoktur. (YG. S. 231)

Meselesini halletmiş adam ya mücadele eder veya rahat eder. Belki roman yazılmamasının bir sebebi de budur. (YG. S. 354)

Meseleler elbette mühimdir, fakat hayatın dışında kalırlar. (EÜM. S. 360)

Meseleler, meseleler... Dört bir yanımız bizi yutmaya hazır ağızlarını açmış meselelerle dolu! (HAB. S. 123)

Mesnevi:

Şarkın en tatlı taraflarından biri, hayvan, kuş, vezir, köylü, bezirgan, halk hikayeleriyle bu kitaptır. Ve Mevlana dünyanın en tatlı hikaye anlatanlardan biridir. Öyle ki Mesnevi'yi düşündüğüm zaman çok defa gözümün önüne kitaptan ziyade tıpkı Saint Chapelle gibi çatısından, kemerlerinden ve kafesinden gayrısı, çok renkli, bir kısmı hayali, bir kısmı karikatüre kaçan, bir kısmı nehy-i an'il-münker'in ta kendisi olan bir realizmde hayvan, insan karmakarışık resimlerle örtülü renkli camdan bir bina gelir. Baş tarafındaki on sekiz beyitle onun yer yer esere serpilmiş akisleri bu renkli dünyayı, daha doğrusu bu çok süzme Şark'ı ve onun derin hikmetini ve hayali denecek kadar istiareli realizmini bütün bir vahdet ve hasret ışığı ile aydınlatır. (BŞ. S. 86)

Meşrutiyet:

Doğrudan doğruya bir halk idaresi midir? Şüphesiz halk için, fakat tam halkın değil. (19. ATE. S. 328)

Meşrutiyet veya meşveret sistemini almakla İslâm'da öteden beri mevcut bir esasa dönmüş olacağız. O hâlde diğer hukuki tesislerde niçin asırlarca o kadar gayretlerle, büyük insanların birbiri peşinden yetişmeleriyle gelişen İslâm hukukundan, fıkıhtan istifade edilmesin. (19. ATE. S. 419-420)

Metro:

Metroyu kavrayan ve yolu şaşırmayan adam yarı Avrupalılaştı demektir. (TM. S. 77)

Mevlana:

Mevlana kayıtsız ve şartsız sevginin ta kendisidir. (HAB. S. 243)

Hiçbir şair kalbinin fırtınalarıyla ebediyet kıyılarını onun kadar kuvvete zorlamadı. Onun şiiri, aşk ve ölümün kanlı güller açmış bahçesidir. (HAB. S. 244)

Gönlünün hudutsuzluğuna aşkın gemini vurmaya çalışan bu adamın kendi kendine bulmak için sarf ettiği ceht ve bu mucizeyi başarabilecek olana karşı gösterdiği teslimiyet kadar güzel pek az şey vardır. (HAB. S. 244)

Mevlevilik:

Mevlevilik ne tevazu ve mahviyeti ne de hangi mertebede olursa olsun itibarı kabul eder. Eşitler arasında geçen bir maceradır. Ve bu eşitlik sade tarikatın içinde değil, dışında da hükmünü sürer. Çünkü esası, bugünün felsefesinin çok sevdiği tabirle insanın kainattaki yeridir. (BŞ. S. 87)

Hoşça bak zatına kim zübde-i alemsin sen

Merdüm-i dide-i ekvan olan ademsin sen

O kadar manalı olan Mevlevi selamı Galib'in bu beytindedir. İnsan insanda –daha doğrusu iki kaşının arasında; çünkü oraya bakılır –Allah'ı görür ve onu tebcil eder. Şems Mevlana münasebetini hiçbir şey bu selam kadar iyi izah edemez.(BŞ. S. 87)

Meydan:

Meydanlar resmî nutukların tatsız belâgati ile sizi kaçırır. (YG. S. 278)

Mezar/Mezarlık:

Şimdi, elimize geçen mezar taşlarını müzelere taşıyor, mezarı ya yol yapıyor, yahut izsiz bırakıyoruz. Yoksa eski Mısırlılar gibi ruhun, adla beraber mezar taşında yaşadığına mı inanıyoruz? (YG. S. 202)

Mezarlık eski Müslüman şarkta sadece ziyaret yeri değildir, aynı zamanda bir nevi gezinti yeri de. (19. ATE. S. 273)

Dolu bir mezar nihayet alışılan bir şeydir. (19. ATE. S. 500)

Boş mezarda ise muhayyileyi daima gıdıklayan bir taraf vardır. (19. ATE. S. 500)

Michelet¹⁴:

Fransa'nın tablosunu yazan Michelet, Barres kadar doğduğu toprağa bağlıdır. (YK. S. 60)

Millet:

Ne yazık ki fertler gibi milletler için de talihin bazı cilveleri ancak nefsinde tecrübe ile anlaşılabilir. (BŞ. S. 105)

Biz milletler için söylenen bir istiareyi sevk-i talihle tahakkuk ettirmiş bedbaht bir milletiz: Baş ve gövde diye hakikaten birbirine yabancı iki kısımdan ibaretiz. Baş, ne kadar baştır, gövde ne derece sağlamdır, onu sorma. Fakat bu ayrılık var ondan mustaribiz. (TM. S. 232-233)

Biz devletimizden gayrı serveti ve güveneceği olmayan bir milletiz. (GITB. S. 178)

Zayıf ve çalışmaya muhtaç bir millet hadiselerin kapısını kendi eliyle açmamalıdır. (GITB. S. 295)

Emin olun biz de her millet kadar aldandık, her millet kadar hata ettik... (H. S. 269)

Biz ümmet devrinden çıkmış millet devrine girmiştik. (YK. S. 94)

Kaderin ve zamanın karşısında ancak cemiyet ve onun tarihi varlığı olan milliyet durur. (YG. S. 25)

Milletle kitlenin arasında büyük bir fark vardır. Millet hayatın muvazenesidir. Kitle ise bu muvazenenin bozuluşundan çıkar. Millet adamı bu muvazenenin dehası kendinde duyandır. Kitle adamın kudretini zümreden alır ve onun sesinde hükmeder. Birisi yapıcıdır, öbürü yapsa bile sonunda kendi eliyle gene yıkar. (YG. S. 83)

Biz asırlardır, düşman bir âlemin ortasında, yangın ve ateş içinde milliyetimize kurtarıcı bir tılsım gibi sarılmış olarak yaşadık. O duygu s.esinde varız. Ne zaman ki milliyetimizi bıraktık, o anda başımıza felâketler yağdı. (YG. S. 225)

Milliyet dediğimiz, bir dil, millî hayata intikal etmiş şekilleriyle bir din ve ahlâk, başta mimarî olmak üzere bir yığın sanat eseri ve tarih hatırasıdır. (YG. S. 225)

Milliyetimizi yapan şeylerle oynamaya kalkmayalım. Çünkü mefhumlar zedelenmeğe gelmez. (YG. S. 225)

¹⁴ Fransız bir tarihçi.

Her millet başlangıçta bir politika —yani zaman içinde birbirinin hareketini devam ettiren bir kaç kişi, o devirlerde zaruri olarak bir kaç hükümdar — ve bir şehirdir.(YG. S. 305)

Bir millet, her şeyden evvel kendi kendisini ciddiye almak mecburiyetindedir. (EÜM. S. 96)

Milliyeti milletin dışında, halkçılığı büyük garp matbaalarının seri mamulâtında aramakta devam ediyoruz. (EÜM. S. 99)

Çok uzak zamanlarda olsa bile haksız bir hüküm veya işin düzeltilmesi bir millet için daima güzel ve faydalı bir jesttir. (EÜM. S. 276-277)

Unutmayalım ki yaşadığımız devirde bir millet yirmi senede yepyeni bir çehre, yepyeni bir canlılık, servet ve sıhhatle kalkınabilir. (HAB. S. 247)

Sadece fertler değil, milletler de insanlığa hizmetle, onu yükseltmek ve aydınlatmak vazifesiyle mükelleftirler. (19. ATE. S. 206)

Milli hayat:

Milli hayat devamdır. Devam ederek değişmek, değişerek devam etmektir. Çünkü yaratmanın ilk şartı devamdır. (YK. S. 25)

Millî hayat bir bütündür. “Mazi” de, yaşanan “hâl” gibi aynı ehemmiyet ve değerler kudretiyle içimizde yaşadığı müddetçe hakiki mânasını bulabilir. (EÜM. S. 276)

Millî hayat bizde de, her yerde olduğu gibi dün ve bugünün bir terkididir. (HAB. S. 132)

Milli Mücadele:

Anadolu’da Millî Mücadele başlamasıydı elbette işler çok değişir, orada da medeniyet namına bizi terbiye etmeğe başarlardı. Fakat Anadolu silaha sarılmıştı. (SD. S. 14)

Vatan meselesi çıkınca insanoğlu değişiyor. Galata’ yı tutanlar tutanlar kimlerdir, bilir misin? Polis, sabıkalılar, külhanbeyler, falan. Evet polisle sabıkalı el ele verdi. Garip değil mi? Ama adı üstünde, Millî Mücadele bu! Bu ateşte sabıka falan kalmaz, hepsi temizlenir! (SD. S. 160)

Mimar:

Hakiki bir mimar, bütün bir cemiyetin hayatını tanzim eder, denebilir. (YG. S. 451)

Bir mimar, sanatıyla hayat arasındaki sıkı münasebetten emin olarak daima bekleyebilir. (HAB. S. 179)

Mimari:

Mistik felsefe ve din pek az yerde, hayatı çürütmeden onunla bu kadar yakından birleşmiştir. (YG. S. 195)

Her mimarlık eseri bulunduğu şehrin hayatını bir ev tanrısı gibi farkına vardırmandan idare eder. Onların kalabalığı ruhumuzda öyle bir konser yapar ki, ömrümüzde bir kere olsun onu dinlemek fırsatını bulursak, bir daha kaybetmemek şartıyla kendimizi bulmuş oluruz. (YG. S. 224,225)

Her mimarî eseri millî hayatın bir koruyucusudur. (YG. S. 225)

Mimarîde ebediyet vardır. (EÜM. S. 15)

Okun hedefe varması için bir hareket noktası nasıl behemehâl lazım ise, millî hayatta da bir takım büyük başlangıçlardan hareket etmek öylece lazımdır. (EÜM. S. 100)

Mimar Sinan:

Büyük ile zarıfı, organik ile süsü bu kadar birbirinde bulan deha azdır. (BŞ. S. 136)

İlahî Sinan! Ey susan taşın ve konuşan hacimlerin şairi; ey maddenin uykusuna kendi nabzının âhengini hepimizin îmanıyla beraber geçiren! Aydınlığı en bilgili terkiplerde eritilmiş madenler gibi yumuşatıp ondan zaferlerimize hil'atler biçen! Sen bu şehre bütün dünyanın kıskanacağı bir cami yapmakla kalmadın; insan düşüncesinin erişilmesi güç hadlerinden birini tespit ettin demiştir. (BŞ. S. 138)

Sinan bir anneyi tek başına tüketen, kendinden sonra gelenlere pek az bir şey bırakan sanatkârlardandır. Yunan heykelinde Fidias, Rönesans'ta Michel Ange ve Palladio, birkaç neslin birbiri ardınca sarfedeceği gayretlerle ve arada sanat hamlelerinin gerçekten kendileri olabilmek, bütün kazançları lâıykıyla benimseyebilmek için muhtaç oldukları o zaman fasılasıyla elde edilmesi gereken şeyleri nasıl tek başlarına tüketmişlerse, o da mimarimizin büyük imkânlarını kendi ömründe öyle harcar. Onun içindir ki çırakları arasında en mesutları Hindistan'a çağrılanlar oldu. Ancak yeni bir iklimde ve bizimkinden ayrı geleneklerin arasında kudretlerinin tam ölçüsünü verdiler. Hatta bu yer değiştirme s.esinde Sinan'dan önceki mimarlığımızı daha rahat hatırladıkları da söylenebilir. (BŞ. S. 139)

Sinan'ı tanımak, yaratıcı devrinde İmparatorluğu bilmektir. (YG. S. 201)

Sinan yapısı bir mücevherdir. (YG. S. 228)

Minyatür:

Eski minyatür, hayatı muayyen adap ve merasim içinde çok küçük bir köşeden görür. (EÜM. S. 67)

Şark minyatüründen garp resmine geçmiş denecek buğulu sıcak hava, çıplak ten ve hazdır. (EÜM. S. 152)

Miras:

Demek ki sadece ıstıraplarımız, üzüntülerimiz değil tesellileri. Mukavemet çareleri de miraslarımızın arasında...(H. S. 58)

Bizim için asıl olan miras, ne mazidedir, ne de Garp'tadır; önümüzde çözülmemiş bir yumak gibi duran hayatımızdadır. (YG. S. 48)

Misafir/Misafirlik:

Misafirlik oynamağa benzer. (BH. S. 166)

Mistik/Mistik hayat:

Mistik hayat sonsuz zevklerin dünyasıydı. Bu, hepimizde uyur hâlde bulunan ilâhî kıvılcımın kendiliğinden uyanması, uyandığı ruha istikamet vermesiydi. (MB. S. 143)

Abdullah büyük bir mistikti. Allahsız bir mistik. Aşk bu mistikliğin gayesi olmuştu. (BH. S. 37)

Mistiklerdeki vecd haline girmek ve denizde kaybolmakla hiçbir şey kazanmam ve etradıma da kazandırmam. (H. S. 269)

Bir mistiğe, dünyayı geniş bir sahne, kendisini bir aktör sananlara, kanlı ölümü nefsi için bir hal çaresi bilerek işe başlayanlara nasıl anlatırsın.. Birisi rolümü bana Allah ezberletti diyor; öbürü tarihi determinizmin içinden geliyorum, diyor. (H. S. 392)

Mistik...İşte en korkunç şey. Bir kere ayağınızı topraktan kesmeyin. Her şey olursunuz, havadan kaptığınız her şey... Çünkü uzviyetinizde parazitler konuşur, insanlık mistiği, kuvvet mistiği, ırk mistiği, hacalet, ıstırap mistiği... Çünkü tanrılık yanı başınızda bir aktör elbisesi gibi asılıdır, derhal giyinmek öyle kolay ki... Bir kere insan tanrılaşmağa alışmasın. Mutlak bir fikir olduğunu, hakikatin tek görüldüğü yer olduğunu sanmasın. (H. S. 397)

Büyük mistikler ve dindarlar arasında Allah'a sevgiden, imandan, aşktan, acıdan gidenler olduğu gibi, gûnahtan, isyanda, hattâ en keskin şüphe ve inkardan gidenler de vardır. (EÜM. S. 497)

Mit:

Bütün "mit"ler rüyaların çocuğudur. (EÜM. S. 34)

Mizac:

Mizacının da hissesi vardır. (YK. S. 52)

Mizah:

Bizim memlekette mizahın akademik bir kuvveti var. (EÜM. S. 21)

Mizah dahi bir insanda kolayca yorulabilir, vazgeçebilir, mamafih bu bizi o kadar korkutmuyor. (EÜM. S. 21)

Mizah, meslek olmamak şartıyla güzeldir. Onu her şeyin yerine koyduğumuz zaman, kâinat bir sıırıtmadan ibaret kalır. (EÜM. S. 70)

Mıknatıs:

Hiçbir elmasta mıknatısın kuvveti yoktur. Halbuki bu siyah elmasta bütün bir çıldırtıcı çekicilik vardı. (GITB. S. 306)

Mısra:

Güzel mısra inci avcılığı gibi bir şeydir. (TM. S. 180)

Bir mısra tek başına bütün bir cihan olması lâzım gelen şeydir. (YG. S. 380)

Mısra, kozmosun içinde insan gibidir. (EÜM. S. 146)

İyi yapılmış, yani tam şeklini bulmuş bir mısra dilin çiçeğidir. (EÜM. S. 147)

Şeklini bulmuş mısra, dile geçişiyle kazandığı vuzuhu kaybetmeden insanı uzviyetinin en canlı tarafına, bütün teessürî hayatının başlangıcı olan noktaya, sesine, nabzına iade eder. (EÜM. S. 147)

Güzel bir mısra, bize vurduğu kanat darbesiyle ve içimizdeki fağfur kâsenin tınnet kabiliyeti derecesinde uzayıp giden akisler uyandırır; halbuki herhangi kelime ve lâalettayin mısra ancak gülünç ve lüzumsuz taraftarlığı ihtiyar ettiğimiz zaman, böyle bir tedai silsilesini kurar. Dahası var, hazır hâlet-i ruhiyelere cevap vermek kolaydır, asıl şiire mahsus olan bir ruh hâletini kendi varlığı ile tesis etmektir ve iyi okuyucunun geçirdiği asıl imtihan da burada mevzuubahs olur. (EÜM. S. 394)

Bir mısra nihayet bir mısradır, yani çok ölçülü bir hudut içindedir ve tek başına kaldığı müddetçe ancak kendisiyle başlayan yahut biten veyahut da devam eden bir boşluktan başka bir şey ifade etmez. Onu da devam ettirmek, birdenbire elimize geçen bir uzuv parçasından bütün bir vücut çıkarmak, sadece sanatkârın zekâ ve iradesinin işidir. (EÜM. S. 474)

Mısra ise tek başına güzelliştir; fakat hayat değildir. (HAB. S. 105)

Mısra dediğimiz şey, denizköpüğü gibi göğün maviliği gibi, kendi hazinlerinde seyredildikçe mevcut ve güzel olan şeylerdir. (HAB. S. 151)

Mısra ise tek başına güzelliştir; fakat hayat değildir. (19. ATE. S. 575)

Modern:

Ben artık modern adamı, modern mimariyi, modern konforu seviyorum. (SAE. S. 57)

Modern hayat ölüm düşüncesinden uzaklaşmayı emreder! (SAE. S. 58)

Kaldı ki modern hayat yavaş yavaş berber ve boyacı gibi muhallebicilerden sonra memleketimizin en işlek iş ve ticaret sahası olan meslekleri bile söndürüyor. (SAE. S. 255)

Modern dünya, modern çalışma... (SAE. S. 329)

Modern adam beyhude konuşmaz. (SAE. S. 357)

Hayır ben modernle ilgisiz değilim. Asrımın adamıyım. (GITB. S. 253)

Modern hayat, kursa fazla yer verdi. Hayatımızın yarısından fazlasını onun seri halinde imâl ve istihsalleri dolduruyor. (YG. S. 269)

Moliere:

Molière’i tercih etmek, herhangi bir muhariri sevmeye benzemez. (19. ATE. S. 281-282)

Moreas¹⁵:

Moreas, o kadar çeşitli temayüller ve ihtiraslar dolu olan asır başı Fransa’sında Fransız şiirini mükemmeliyet kaynaklarına yeniden götüren adamdı. (YK. S. 47)

Motif:

Hiçbir şey, karşılaştıran iki motifin birbirine karşı giriştiği cenk kadar güzel ve mânalı değildir. (EÜM. S. 38)

Muallim Naci:

Naci iyi okunursa, onun mutlak eski taraftarlığının bir masal olduğu görünür. (19. ATE. S. 584)

Naci gurbetin içine sinmiş olduğu adamdı. (19. ATE. S. 587)

¹⁵ Yunanlı bir şairdir.

Muhafazakar:

Muhafazakâr zihniyeti ne kadar iyi anlarım. Onun bir yüzü çok yırtıcı bir didişme ise, öbür yüzü ipin ucunu bir an bıraksanız sizi nerelere götüreceği belli olmayan şüphedir. Bu şüpheyi dünyanızı değiştirmekteki cesaretsizlik, o güvensizlik besler. (SD. S. 68)

Muhâverât-ı Hikemiye:¹⁶

Muhâverât-ı Hikemiye, yenilik tarihimizde adı unutulmuş bir kahramana benzer.(19. ATE. S. 185)

Mukallit (taklitçi):

Hazır elbise ile, lastik yaka ve takma kravatla zarif şekilde giyindiğini zanneden nahvetli otomat ile, hakiki şairin geniş ve yaldızlı lügatini kendi hiçliğinin üstüne bir harmani gibi geçiren ahmak mukallit arasında hiçbir fark yoktur. (EÜM. S. 87)

Mukavemet:

Bende eksik olan şey hayata karşı mukavemet. (GITB. S. 244)

Mukavemet demek yeniye karşı sırtını çevirip oturmak demek değildir.(YG. S. 236)

Mukavemet, her an uyanık olmak demektir. (YG. S. 236)

Mussolini:

Mussolini düştü. senelerden beri insanlığı talihi ile oynayan adam, şimdi bir yığın benzerinin elinde, patlamış bir balon gibi büyüklüğünü, hatalarını ve kaderini kusuyor. (YG. S. 79)

Mussolini insana hiçbir büyüklük hissi vermeden bizi insan talihi üzerinde düşünmeğe götüren adamlardandır. (YG. S. 79)

Modern diktatörlerin büyük vasfı hadiselerin peşinde gitmeleridir. Mussolini'de öyle yaptı. (YG. S. 80)

Hayır onun hayatında şanlı hiçbir şey yoktur; kanlı şeyler vardır. (YG. S. 82)

Siyaset onda bir hitabet ve sahne meselesiydi. (YG. S. 83)

Mutavassıt:

Bir kültür seviyesini yapanlar büyük sanatkarlar, âlimler ve filozoflardan ziyade, onlarla asıl kütle ve hayat arasında mutavassıt rolü oynayanlardır. Çünkü nazariyeyi, bilgiyi, dehanın hamlesini hayata bunlar nakleder, hayatı bunlar zenginleştirirler. İşte

¹⁶ Münif Paşa'ya ait olan bir eserdir.

bu mutavassıt sınıfı beslemek ancak geniş bir tercüme faaliyetiyle kabildir. (EÜM. S. 80)

Mutlak:

Siz mutlakın peşindesiniz. Ne garip,bir saatçinin mutlak değerler peşinde koşması. Zaman gibi ızafî bir şeyle meşgul olan bir adamın... Hakikaten anlamıyorum.(SAE. S. 251)

Ta on beş yaşımdan beri hep mutlağın peşinde koştum ve her tarafta yamalı hırkadan, delik deşik olmuş seccadeden, kırık şemsiyeden, kiremitsiz tavandan başka bir şey bulmadım. (SM. S. 55)

Mutluluk/Neşe:/Saadet:

Parası olan, sıhhati yerinde olan bir adamın neşesizliği nedir? (GITB. S. 103)

Niye içinizde arıyorsunuz, saadeti dışınızda, hayatın kendisinde, insanlarla münasebette arayın. (BH. S. 323)

O, neşe bir sırça kadehti ki, kırılmıştı.(H. S. 67)

İnsan ruhunun en az tahammül edebildiği şey,- belki daha ötesi olmadığı, kendimize mühlet vermeden yaşamağa mecbur olduğumuz için olacak- saadettir. (H. S. 222)

İstirabın içinden geçeriz. Tıpkı çalılık, taşlık bir yolda yürür, bir bataklıktan kurtulmağa çalışır gibi ondan sıyrılmağa çalışırız. Fakat saadeti bir yük gibi taşırız ve bir gün farkında olmadan yolun bir ucunda, bir köşeye bırakırız. (H. S. 222)

Hapishanelere bakın, mahkeme zabıtlarını, günün olanını bitenini ince satırlarla bir köşeye kaydeden gazete koleksiyonlarını karıştırın, daima bir gün kendi saadet yükünü taşımaktan bıktığı için bir tarafa atıvermiş biçareleri görürsünüz. (H. S. 222)

Mübah:

Karım görmemek şartıyla her şey mubahtır.(AK. S. 161)

Mücadele:

Her kanlı mücadele bir başkasını doğurur. (HAB. S. 471)

Mucize:

Mucize, mucize ile anlatılır. Onun içindir ki kahramanların gerçek yüzleri ancak sanatta görülür. (YG. S. 107)

Halbuki hepimiz de mucizelerin, ümitsizliğimizin çocukları olduğunu bilecek kadar yaşlıydık. (EÜM. S. 356)

Müessese:

İyi oturmuş, rahat müesseseler emniyet verirler. (SAE. S. 253)

Bir müessese canlı bir mahlûktur. (SAE. S. 254)

Ben mutlak bir müessese kuruyorum. Fonksiyonu kendisi tayin edecek bir cihaz...Bundan mükemmel ne olabilir? (SAE. S. 277)

Mühim bir müessesenin kurulma şerefini paylaşan bir insanın etrafında biraz gürültü olur. (SAE. S. 279)

Müfit Ratip:

Müfit Ratip tiyatro ve tiyatro tenkidi için büyük bir ümitti. (YK. S. 83)

Mükemmel/Harikulalde:

Devrimiz artık harikuladeyi ispirozma masaları üzerinde aramıyor. (EÜM. S. 384)

Harikuladeyi arayanlardır ki, yeniyi isteyebilirler. (EÜM. S. 471)

Münazara:

Münazara kudretini arttırmak veyahut sabun köpüğüyle oynadığı hâlde, fikir yaptığını zannetmek isteyenler için hiç de fena olmayan bir spor! (HAB. S. 222)

Müslümanlık/İslam:

İki yüz yıl bu memleketin hayatına karışmış yaşayan dedelerimden bana miras kalmış bir Müslümanlık. Bu Müslümanlık'ta Tekirdağ karpuzunun, Manisa kavununun, Amasya kayısının, Hacıbekir lokumunun, İtrî bestesinin, Kandilli yazmasının, Bursa dokumasının hisseleri vardır. Bu Müslümanlığın çehresi, otuz kırk senede bütün etrafıyla beraber değişir; ramazan sofrası, cami sebili, Fatih kahveleri, Küçükpazar çarşısı, Divanyolu... Bu Müslümanlığın benim de herkes gibi inandığım akîdeleri vardır. Fakat onların arkasında kendilerini aydınlatan, mânalarını yapan bütün bir hayat vardır, halk vardır. Asıl sihrini o yapar. O ne medreseden, ne tekkeden, ne şeyhülislâm kapısından, ne kazasker konağından gelir; halkın hayatından doğmuştur. Onun içindir ki o hayatın emrindedir, ruhaniyeti onunla beraber yürür, içine frenk icadı bile girer; fakat manzarası bizim kalır. (MB. S. 96)

Bilmiyorum, bir fiction'un yokluğuna üzölmek ne dereceye kadar doğrudur? Fakat Müslümanlıkta başlangıç günah fikrinin bulunmaması, şu cennetten kovulma hadisesi üzerinde Hristiyanlıkta olduğu gibi durulmaması, bence teolojiden sanat kadar her sahada tesir yapmış bir keyfiyettir.(H. S. 299)

Çöl ve step bu medeniyetin hakiki fatalitesi idi. (YK. S. 100)

Aradaki münasebetler ne olursa olsun İslam medeniyetinin hiç bir devrini Bizans'a irca edemeyiz. (YK. S. 100)

İslam medeniyeti muayyen bir devirden sonra her türlü entelektüel iddiadan sanki birdenbire vazgeçmişti. Filhakika muayyen bir devirden sonra bu medeniyette değişme sadece canlı mahluklarda olduğu gibi organizmanın zaman kanunlarına uymuş gibidir. (YK. S. 108)

İslâm medeniyeti antik örneklerin tamamıyla cahiliydi.(19. ATE. S. 47)

İslâm dini bir fütühatla başlamıştır. (19. ATE. S. 48)

İslâm aslında bir cumhur olduğuna göre, en iyi idare şekli cumhuriyettir. (19. ATE. S. 244)

İslâmiyet'te meşveret esastır. Bunun gibi kanun koymada da hârici taklide ihtiyaç yoktur. (19. ATE. S. 423)

Müstevli:

Müstevli mahluklar. Zaten ihtiyar kadınlar daima müstevlidir. (SD. S. 203-204)

Müze:

Öyle ya, bir müzede tablo seyrederek gibi bir manzaraya ayakta bakılmaz. (SD. S. 12)

Avrupa'da iyi kötü bir sanat tarihini takip edecek derecede müzesi olmayan mühim şehirler, sanırım ki yalnız İstanbul'la Ankara'dır. Halbuki İstanbul müzesi kadîm dünya sanatının en mühim hazinesidir. Niçin tek kanatlı kalmalı?(YG. S. 456)

Müzik/Musiki:

Bir kere zihnimize takıldıktan sonra onların mucizeli bir nebat büyüyüşü ile bir an gelip dört yanımızı almamaları kabil değildir. Tabiatla doğrudan doğruya temas gibi insanı saran bir hummaları vardır. Şüphesiz bu eserler klasiklerden daha fazla geleneğe tabidirler. Herhangi bir makamdan yürük semai, bestekardan bestekara geçtikçe ayrı bir şey olur. Fakat bir mayanın, bir hoyratın değişmesine imkan yoktur. Asırların hazırladığı bu kadeh, olduğu gibi kalacak, içine dökülen her şeye kendi hususi lezzetini verecektir. Bu itibarla çeşnisi ancak coğrafyaya tabi olan bir üsluptur, denebilir. (BŞ. S. 52)

Eski musikimiz insan sesinin tabi işaretiyle konuşur. Ne hususi lugatı, ne de tam bir sentaksı vardır. Kudreti de, zaafı da buradadır. Hiçbir zaman kendi başına bir semboller dünyası olamamıştır. Üstün neşesi ve zaman zaman ıstırabındaki parçalayıcı kudret, çığlığa bu kadar yakın bulunmasında hatta onun hudutları içinde kalmasındadır. (BŞ. S. 199)

Herkes kendi boşluğunu bir parça duygu ile doldurmak, kendini süslemek istiyor, fakat musikiden o kadar anlamıyorlar ki, şarkıları güfteleri için seviyorlar. (SAE. S. 224)

Bana musikimiz, tek bağlantı noktası gibi geliyor. Kim bilir, belki bir gün yalnız onunla kendimizi anlayacağız! (SD. S. 127)

Mezar taşında keramet, eski musikide dirayet vehmet! (SM. S. 33)

Hayır, asıl contre point içimizde. (SM. S. 34)

Musiki modelimiz ve nizamımız, resim yardımcımızdır. (GITB. S. 233)

Şimdiye kadar musikiye iki türlü yaklaşıldı. Birincisi ona zahiren benzerlik için, ikincisi onun yüzünden dağılmak için. (GITB. S. 282)

Musiki sesler kadar aramızdaki fasılalarındadır. Derin ve çaresiz, sonsuz.(AK. S. 51)

Tıpkı küçük madalyonlarında Tevrat'ın herhangi bir hikayesini, yahut bütün insanların talih ve macerasını teker teker, çok ustalıklı bir terkip halinde canlandıran tunç Rönesans kapıları gibi bu Kar-ı Natık'da eski musikinin bütün sırrını kavsikuza renkli arabesklerin her türlü mücevher parıltısıyla yanıp tutuşup yandığı küçük madalyonlarda toplanmıştı. (BH. S. 139)

Eski musikiye gelince, o kadar sıkı nizamlar içinde kıvranan, fırtına ve gül yağmurlarını boşaltan diyonizyak cümbüşüyle, insana telkin ettiği bütün ömrünce tek düşüncenin, tek ihtirasın avı ve nezri olmak, onun ocağında yanıp kül olduktan sonra, tekrar yanıp tekrar kül olmak için dirilmek fikri ve birbirlerini çok eski ve adeta unutulmuş güzelliklerin içinden arayıp bulmak zevkiyle bu hazır ve her türlü ihtimali karşılayacak derecede zengin hayat çerçevesini doldurmağa teşvik ediyor,bunu yapabilmenin yolunu gösteriyor, onu yaşamağa içten onları hazırlıyordu.

Kaldı ki, eski musikimiz insanı yok eden, yahut bir Haranlık duygusunda tüketen sanatlardan değildir. Bütün o evliya ruhlu ve tevazulu ustalar, sanatlarının zirvesi ne kadar yüksek olursa olsun, insan hayatının içinde kalıyorlar ve onu bizimle beraber yaşamaktan hoşlanıyorlardı. (H. S. 220)

Herhalde musiki yaptığını bir anda bozan, hal dediğimiz o zaman platformunu, asgari bir gözle dokunup geçme ama indiren nizamiyle bizde bu hasreti en çok konuşturan sanattır; ve ney bunun en belagatli aletidir.(H.S. 283)

Musiki, aşk için iyi vasıta değil... (H. S. 296)

Sen musikinin Allah'ı elinden kolundan kısıkrak yakalayıp sana teslim etmesini istiyorsun... Bu imkansız bir şey! Her yerde, ancak getirdiğini bulabilirsin! Allah ne Dede Efendi'nin, ne de başka birisinin cebinde değildir. (H. S. 297)

Şüphesiz klasik musikimiz halk havaları ile beraber dünyanın en zengin denebilecek nağme hazineleridir.(YG. S. 29)

Nağme musikinin iptidai maddesidir. Onun işlenmesi değişmesi, yepyeni tertiplere girmesi lazımdır.(YG. S. 29)

Hiç bir sanat mûsikî kadar dolayısıyla konuşmaz. Mûsikîde, her şey, hatta maddesine varıncaya kadar kendi tekniğinden doğar. Bu yüzden daima söylenilmesi imkânı olmayanı, alelâde ifadeye sığmayanı söyler.(YG. S. 171)

Mûsikîmizin ruh cümbüşü, eskilerin tâbiriyle şevki de aynı şeydir.(YG. S. 195)

Mûsiki bir milletin zamana tasarruf şeklidir.(YG. S. 348)

Mûsiki durmadan değişir. Değişerek alemini içimizde kurar.(YG. S. 398)

Mûsiki çabuk büyür. (YG. S. 403)

Onun için mûsikî sanattan ziyade dine benzer.(YG. S. 407)

Hakikatte eski mûsikîmiz belki bizim en öz olan sanatımızdır. Türk ruhu hiçbir sanatta bu kadar serbest surette kendi kendisi olmamış, bu kadar derin ve yüksek kemale mutlak bir hamle ile erişmemiştir. O ne büyük ibdadır; o ne zenginliktir!(YG. S. 410)

Bugün Türk mûsikîsi zevkinin memlekette yaşadığı bir hakikattir; fakat bu zevkin günden güne mahiyetini değiştirdiği de bir başka hakikattir.(YG. S. 411)

İyiye, güzele, cins olana karşı bu memleket susuzdu; kökü bizde olan ve semasındaki yıldızları kendi kanımızın cevheriyle yarattığımız mûsikîmizin iyi taraflarını derhal benimsemek için de aynı susuzluk mevcuttur.(YG. S. 411)

Eski mûsikîmiz bir medeniyetin zinde tarafının mahsulü, bugünkü mahsulleri ise içinden sıyrıldığımız bir âlemin çürümüş taraflarının son filizleridir. Birisi öbürünün yerini elbette ki tutamaz.(YG. S. 412)

Bütün sanatlarımızın yorulduğu, yüzümüzün lâyıkiyle bilmediğimiz bir âleme, Garb'a çevrildiği bu devirde mûsikî ayakta duran tek sanatımızdı.(YG. S. 416)

Mûsikî duaya benzer. Dua, Allah'ı, kendi çırpınışımızla içimizden bir şey gibi yaratır.(YG. S. 418)

Mûsikînin maddesi yoktur. Başlangıcı vardır(YG. S. 418)

Tevrat'taki kelâmın hakikî mânâsı mûsikîde anlaşılır.(YG. S. 419)

Alaturka mûsikî insan sesinde ve nağmededir. Onun kudret ve imkânlarını anladığı nisbette vardır(YG. S. 419)

Mûsikî elbette ki musikişinasın bahçesidir; fakat hayatımız hepimizindir.(YG. S. 424)

Türk mûsikîsi üç büyük eser etrafında gelişmesini yapar. Abdülkadir-i Merâgî'nin artık hiç dinleyemediğimiz Segâhkâr'ı, İtrî'nin Nevâkâr'ı (isterseniz buna Mevlânâ için yazdığı Na't'ı da ilâve edersiniz; yahut birinden birini tercih edersiniz) ve Dede Efendi'nin Ferah-fezâ Âyini. Bu üç eser yumuşak çizgiler medeniyetinin sade üç ayrı çehresini vermezler, bütün bir tarihi de verirler. Her şeyi bulmuş gibi görünen birincisinde garib bir tokluk ve arkaizm sadece bir zenginliği gösterir. Belki nağmenin şalı bulunmuştur. İtrî'de eşyanın yerli yerinde oturduğu kurulmuş ve kendisini de idrâk etmiş âlemle karşılaşsınız. Klâsik bir sanattan beklenen her şeyle beraber. Üçüncüsünde, bir inkıraz devrinin bütün acısı, batan bir güneşin son ışıklarına benzeyen Nevâkâr, bu üç eserin arasında bir merkez gibidir.(YG. S. 426)

Hakikat şu ki, nereden ve nasıl gelirlerse gelsinler, bugün bende mûsiki ile temasın doğurduğu üç şekil var ki, ayrı ayrı ruh hâletlerini karşılıyor: Nağmeden bir ağaç, nağmeden bir yükseliş, nağmeden bir yüz... Üçü de ani bir duyuş altında şekillenmiş üç rüyadır. (EÜM. S. 38)

Mûsikiden gelen duyuş, uyanık halde rüyanın tek kaynağı değildir; bütün hayatımız büyük firar kapılarıyla doludur. (EÜM. S. 38)

Mûsiki daima oluş hâlinindedir. Zaman gibi ve onun nizamıyla kendi kendisini yiyerek büyür, kendinde doğar ve kendinde kaybolur. (EÜM. S. 38)

Mûsiki giydirilmiş zamandır. (EÜM. S. 39)

Mûsiki sadece alır; zaman gibi onu da her şeyle durdurabilirsiniz. Maddesizdir, sestten yani heyecanların en iptidâi işaretinden yapılmıştır. Onun için daima iptidaidir. Düşünceyi değil, nabzı idare eder. (EÜM. S. 39)

Kendi mûsikimiz deyince piyasa şarkısını hatırlıyor ve utanıyoruz. (EÜM. S. 94)

Gariptir ki, sese dayanan mûsiki bir şey anlatmak istediği zaman resme ve edebiyata kaçır. (EÜM. S. 333)

Mûsiki sonsuzluğunu gayrı muayyende bulur. (EÜM. S. 365)

2.3.16. N

Nağme:

Nağmenin kadehi kendisine boşaltılanı sonuna kadar saklıyor. (BŞ. S. 57)

Nağme mûsikinin iptidaî maddesidir. Onun işlenmesi, değişmesi, yepyeni tertiplerine girmesi lazımdır. (EÜM. S. 132)

Namık Kemal:

Ah Namık Kemal, ne olurdu bize her şeyden evvel bir “seviye meselesi” olan hürriyet kelimesi yerine, o kadar âşıkı olduğun medeniyetin “birikme” olduğunu ve gerçek ilerlemenin “mevcudu muhafaza etmek” gibi bir esas şartı bulunduğunu öğretseydin. (YG. S. 312)

Namık Kemal’de kadın tamamıyla zihnî bir icattır. (EÜM. S. 64)

O bir taraftan eskiyi yıkarken, diğer taraftan da yeninin, kendi anladığı gibi yeninin temelini atıyordu. Nasıl kendisi eski ile yeni arasında bir çeşit “muvazaa” ise,tenkidi de öyle kaldı. (EÜM. S. 77)

Namık Kemal niçin iyi romancı ve iyi tiyatro muharriri olamadı ise onun için iyi münekkit olamadı. (EÜM. S. 77)

Namık Kemal ihtiyaçlara göre bir adaptasyondur. (EÜM. S. 78)

Namık Kemal’i anlayabilmek ve onun hakkında iyi hüküm verebilmek için cemiyet hayatımıza getirdiği ana fikri bulmak lazımdır. (EÜM. S. 217)

Onun şahsiyetini sert vurulmuş bir mühür gibi taşıyan kelime, hürriyet kelimesidir. Namık Kemal, hürriyet kelimesinde tıpkı Arşimed’in manivelası gibi yaşayışımızı alt üst edecek bir esas bulunur. Başka hiçbir meziyeti olmasa, sırf bu kelimeyi ilk defa olarak bu cemiyetin içinde bu kadar aşkla, bu kadar gür sesle ve bu kadar sık olarak kullanmış olması onu tarihimizin en büyük ve en istisnaî hadiselerinden biri yapmağa kifayet eder. (EÜM. S. 217)

Bugünkü fikir ve sanat hayatımızın her şubesi onunla başlar. (EÜM. S. 218)

Namık Kemal sathîdir; fakat kütle gibi, çocuk gibi sathîdir. (EÜM. S. 218)

Namık Kemal’de kendi kendini yetiştirmek esastır. (EÜM. S. 226)

Dindar ve Müslüman Namık Kemal için hürriyet, ferde Allah tarafından verilen bir haktır, tercüme edelim: “İnsan hür doğar”. (EÜM. S. 233)

Bizce Namık Kemal’in bir türlü tarifi yapılabilir; o, cemiyetimizin, başta yaşadığı zaman ve kendisi olmak üzere birtakım çok büyük ve esaslı hakikatlere uyanışdır. (HAB. S. 106)

Şinasi bir hendesi nokta olarak işe başladı. Namık Kemal bu noktadan bütün hayata genişler. (HAB. S. 106)

Namık Kemal hürriyeti sever; hem onu kendi hayatında pek az kullandığı hâlde. (HAB. S. 106)

Namık Kemal cemiyeti bulmuş, fakat insanla onun bağlanış noktalarını yakalayamamıştır. (HAB. S. 108)

O öldüğü zaman memlekette doğduğu ve yetiştiği senelerde mevcut olmayan iki şey vardı: Bir efkâr-ı umumiye ve bir edebiyat. Bunlardan birincisinde hissesi büyüktür; fakat ikincisi sadece onun himmetiyle olan bir şeydi. O, yaşadığı cemiyete kendi meseleleriyle meşgul olmayı öğretmişti. (19. ATE. S. 363)

Hakikatte Namık Kemal’de bir nevi ‘narcisisme’ esastır. Kâinatı kendi etrafında toplamaktan daima hoşlanır. (19. ATE. S. 366)

Jouvet “Tiyatro Dildir” derken sanatın insanın kendisi olduğunu, daha doğrusu insanı nerede aramak lazım geldiğini söylüyordu. İşte Namık Kemal’in tiyatrosu bu dilin, dil zevkinin ve dil ayarının yokluğu ile işe başlar. (19. ATE. S. 374)

O, Tanzimat’ın çocuğudur; ihtilalden ziyade ıslahat adamıdır. (19. ATE. S. 381)

Namık Kemal, Hugo’nun yalnız devrine hâkim cezbeli adam tarafını sevmiş ve bazı ana fikirlerini benimsemiştir. O, Hugo’dan, üslûbunun dış tarafını, tezatlarla konuşmasını, bazı belâgatli ve şişkin edaları almıştır. (19. ATE. S. 392)

O kürenin ağırlığını sırtında duyanlardandır. (19. ATE. S. 404)

Namık Kemal’in eserlerini yalnız bir edebiyatçının eseri olarak mütalaa etmek bizi daima yanıltır. (19. ATE. S. 418)

Namık Kemal devrini tenkit ederken onun şartlarının dışına çıkmış değildir. Bilâkis o da Tanzimat’tır; hatta eskiyi bırakmak şöyle dursun, bazen eskinin karşısında muasırları kadar dahi hür olmayan bir Tanzimat’tır. (19. ATE. S. 418)

Namık Kemal Türkiye’de insan haklarının bayrağını ilk kaldıran adamdır. (19. ATE. S. 418-419)

Bir vatan ve millet kuran adamın o vatanda yaşama şeklini değiştiren adamdan elbette farkı vardır. Bir vatan kurmak demek, bir mekân içinde yetişecek bütün imkânlarla kaynak olmak demektir. Elbette Namık Kemal bu farkı biliyordu. (19. ATE. S. 419)

Hürriyet fikri, Namık Kemal’in Şinasi yolundan yürüyerek kendi bulduğu ufuktur. (19. ATE. S. 419)

Ona göre insan hür doğar; hürriyetine taarruz, insanlığa ve ona bu hürriyeti bahşeden ulûhiyete taarruzdur. (19. ATE. S. 420)

Namık Kemal’de sofra, sukûtun ilk kademesi hatta sembolüdür. (19. ATE. S. 453)

Namus/Namuslu olmak:

Birisi, baban, anan, deden, dedenin çevresinde veya sen, bir devrinde çok akıllıca namussuz olacaksın. Ta ki bütün ömrünce namuslu olabilsen. (GITB. S. 135)

Napolyon:

Napolyon muharebe yaptı ve saltanat sürdü. Bazı insanlar saltanat sürmek için yaratılırlar. (AK. S. 210)

Napoleon: “Keşke kendi kendimin torunu olsaydım.” der. Bu söz, başlanan bir işi sürdürmekle kendi başladığını kendisinin bitirmesi arasındaki düşündürücü farkı gösteren bir itiraftır. (YG. S. 87)

Napoleon’un anası Fransız ihtilâli, babası da tesadüftü. İkbali parlayınca ikisini de inkâr etti, tek başına kaldı. (YG. S. 87)

Nazar:

Fala inandıktan sonra, nazara ne diye inanmamalı? Bunlar aynı teşbihin dizeleriydi. (BH. S. 329)

Nazi:

Nazi devi, Versailles’dan ziyade kontrolsüz, hatta şuursuz bir endüstri gelişmesinin çocuğudur. (YG. S. 77)

Necip Asım:

Ziya Gökalp’ın ve Fuat Köprülü’nün çalışmalarına kadar Türkçede Binbaşı Necip Asım Bey’in pembe kağıt üzerine basılmış Türk Tarihi kadar geniş ve devamlı tesir yapan bir kitap pek azdır. (YK. S. 82)

Necip Fazıl Kısakürek:

Necip Fazıl bize unuttuğumuz bir tarafı, ruhu hatırlattı. (HAB. S. 83)

Nedim/Nefi:

Nedim’in dehası biraz da İstanbul’un ve Türkçenin dehasıdır. (BŞ. S. 189)

Nedim, Namık Kemal’in dediği gibi, belki en orijinal şairimizdir. (YK. S. 118)

Nedim’in sırrı hayatın, tabiatın, arzu ve heveslerin karşısında kendisini serbest bırakmaktan hoşlanmasında, “an”ın ifritine her şeyi terk edebilmesindendir. (EÜM. S. 175)

Eskilerden iki şairin kafiye kullanımına hayranım: Nef'î ile nedim. En modern teknikle işletilen bir maden ocağı gibi, belli bir ses kıymetinin etrafında lisan haznesini sonuna kadar yoklamasını biliyorlar. (EÜM. S. 176)

Mısra, beyit, kıt'a, ellerinde plastik bir madde gibi yoğuruluyor, imkânsız dönüşler yapıyor. İkisi de baştanbaşa "ses ve edadır." (EÜM. S. 176)

Nedim, sesin şiirdeki mevkiini iyi bilen şairlerdendir. (EÜM. S. .176)

Nedim'deki ruh hafifliğini, ondan başka hiçbir şairimizde bulamayız. (EÜM. S. 177)

Nedim'de pitoresk çoktur. (EÜM. S. 177)

Şüphesiz Nedim'de, hem en zarif şeklinde mizah ve alay vardır. (19. ATE. S. 338)

Nefs:

Sokrat'ın "Nefsini bil!" nasihatini hatırlayın. Size kendinizi seyretmek için bir ayna tuttular: Bu aynanın karşısında etrafınızı, kendi içinizi, elbette başka başka şekillerde göreceksiniz. (EÜM. S. 382)

Nesil:

Yapıcı olmağa mecbur olan nesiller hayata başka türlü bakamazlar. (H. S. 272)

Nesillerin dindarlığı Garp mabetlerinin içini fazla kaplamış.(YG. S. 290)

Nesillerin böyle mevsimler gibi birbirini kovalaması beni üzmüyor, varsın benim neslime artık genç denmesin. (YG. S. 454)

Bir nesillik edebiyat, bir nesillik şiir. Şüphesiz ki, bütün edebiyatlar, nesillerin ifadesidir. (EÜM. S. 403)

Bugün bize çok yakın nesillere birtakım kusurlar arıyoruz. Fakat dikkat edersek onların tek hatası vardır: Kendilerini bütün hayata hükmeden devam kanununu dışından görmeleridir; aynı hataya düşmekten kurtulma zamanı gelmiştir. (HAB. S. 234)

Nesillerin yapacağını tek başına yapan sanatkâr yoktur. (19. ATE. S. 502)

Nesir/Nasir:

Bence nesir, şiirden güçtür. Çünkü her an elimizde olan bir şeydir. Aldanabiliriz.(YG. S. 346)

Nesir, düşüncenin ta kendisidir. Şiir ise kendi şeklinin peşindedir.(YG. S. 356)

Nesir olabilmek için her şeyden evvel fikrin vücudu lazımdır. (HAB. S. 59)

Büyük nasir tanınanların hemen hepsi, beyaz sayfanın üstüne saatlerce alın teri dökmesini bilenlerdir. (HAB. S. 59)

Nesir... hayatın ve düşüncenin malıdır. (HAB. S. 386)

Eski nesrin çok defa lüzumsuz bir yığın sanat veya şakada kalmasının ve tarihi gibi çok zengin bir müşahede kaynağına dayanan taraflarında bile genişleyememesinin hakiki sebebi kültürün insana ayırdığı sahanın darlığıdır. (19. ATE. S. 51)

Nesir ancak bir vasıtaadır. Ve yalnız insanda ve insanla beraber yürür. Bu itibarla Türk nesrinin macerasını anlamak için tarihî çerçeve içinde Türk insanını mütalaa etmek gerekir. 19. ATE. S. 51)

Eski nesrin asıl sıgılığı inşa değildir. (19. ATE. S. 52)

*Rüyâ*¹⁷ bizce yeni nesrin ilk şaheseridir. (19. ATE. S. 334)

Ney:

Mevlana'nın hakkı vardı; neyin biricik sırrı hasrettir. (H. S. 283)

Ney mevcut olmayanın yerine geçerek, onun izinden yürüyerek konuşur. (H. S. 283)

Nietzsche:

Nietzsche istediği kadar "Allah öldü" diye haykırarak kendisinden 11 asır evvel Epir kıyılarını sarsan yıkılış feryadının hıncını almaya çalışsın, öldürdüğü Allah aşağı yukarı işini kendisinin tamamladığı bir Allah'tır, vazifesini bitmiş addederek azat ediyor, o kadar, Hülasa, İsa da Apolloncudur. (HAB. S. 223)

Nihilizm/Hiçlik:

Acı kanun rüzgarlarına benzeyen sert bir nihilizmde zengin, fakir, eski ve yeni hep birden dağılıyordu. (YK. S. 80)

Ninni:

Her ninnide milyonlarca çocuk başı ve rüyası vardır! (H. S.23-24)

Niyet:

En iyi niyetten en kötü neticeler çıkar. Mesut etmek isteriz, fakat bedbaht oluruz. Bu insanın umumi ve edebî kaderidir. (HAB. S. 470-471)

¹⁷ Ziya Paşa'ya ait bir eserdir.

Nizam/Düzen:

Biz nizam fikrini, onun kurulmasını sevmiyoruz. Nizam, zaruretleri tanımanın neticesidir. (TM. S. 201)

Nokta:

İki çizginin birbirini kestiği yere nokta derler, fakat kendi başına nokta yoktur...(YG. S. 139)

Notre- Dame:

O hakiki manasında taşta nakledilmiş nesiller rüyası.(YG. S. 289,290)

Nuri Efendi:¹⁸

Nuri efendi'de saat sevgisi bir nevi ahlâktı. (SAE. S. 32)

Nuri İyem:¹⁹

Nuri'nin eseri, değişik çeşnileri birbiriyle kenetli bir kitaba benzer; - bu bir çekirdek kadar sert ve yalnız resme emanet edilmiş sansüalite, kadın vücudunun esmer madenden bu çiçek fişkırışı, Nuri'nin, her çeşit zevki tatmin edebilecek eserlerindendir.(YG. S. 501)

Ne ideoloji, ne de mücerret düşünce onda gözün o büyük zevk pınarını kurutmamış.(YG. S. 504)

Onda ideolog veya filozof, tecritçi düşünce adamı, ressamı öldürmüyor.(YG. S. 504)

Nurullah Ataç:

Nurullah ataç cinsinden bir adamı tarif çok güçtür. İnsan, eteğine bir çuval meyveyi doldurmağa çabalayan çocuğun durumuna düşer. (EÜM. S. 434)

Şiir de ya en iyi anlayan vardır veya hiç yoktur- biri şüphesiz ki, odur. (EÜM. S. 434)

Bugün yeni nesil, yirmi sene evvelkinden başka türlü düşünüyorsa, bunda Ataç'ın büyük hissesi vardır. (EÜM. S. 435)

¹⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar'ın , Saatleri Ayarlama Enstitüsü adlı romanında bir karhamadır.

¹⁹ (İstanbul 1915- İstanbul 2005) Türk ressam. Güzel Sanatlar Akademisinden mezun olan İyem Hikmet Onat, İbrahim Çallı gibi önemli isimlerin atölyelerinde çalışmış, 1941'de Yeniler Grubu'nu kurarak burada toplumsal gerçekçi anlayışta resimler yapmıştır.

2.3.17. O

Ocak:

Ocağı daima birisi yakar. Fakat odun veya kömür hazırsa. (TM. S. 229)

Okul / Mektep:

Gittiğim mektepte hemen hemen hiçbir şey öğrenmiyordum. Fakat gidiyordum. İsyanlı, tiksintisiz, belki yolunu öğrendiğim için her sabah erkenden gidiyordum. Mademki adetti... (SD. S. 50)

Aynı fabrikadan çıkmış iki tuğla kadar birbirine benzeyen hocalar, kıyafet değiştirmiş zabıta memurları gibi aramızda dolaşan mubassırlar, kendi dar çevresinde adeta “makam-ı sadareti” taklit eden, bize ancak donanma için iane toplandığı günlerde ikinci kat merdivenin başından hiç de övemeyeceğim bir şive ile nutuk veren ve yine oradan Londra’da yapılan zırhlılar için “nümune-i imtisal” olmak üzere başımızın üstüne doğru “bir adet gümüş mecidiye” fırlatan müdürümüz, hepsi bana, bu bitmez tükenemez çocukluk yüzünden, içinden geçmeye behemehal mecbur olduğum bir makinenin dişleri gibi geliyordu. Bu makine pek de zalim, ezici bir şey değildi. Tek kabahati can sıkıcı olmasıydı. (SD. S. 50)

Okumak:

Bizde üstünkörü okumak âdettir. Kaldı ki, "modern mahiyet", "uygunluk", "içten ve dıştan" gibi tâbirler kullana kullana yıprandırdığımız, yalama hâline gelmiş nesnelerdendir. (SAE. S. 356)

Az okuyoruz, hatta hiç okumuyoruz ve galiba hiç de düşünmüyoruz. (SD. S. 45)

Evimde herkes bana ve kardeşlerime sabah akşam, okumazsak tulumbacı olacağımızı veya bizi haddehaneye vereceklerini tekrarlardı. Bunlardan başka hayatta yapılacak bir şey yok muydu? Etrafımda elinin emeğiyle iyi kötü geçinen bir yığın insan görüyordum. Anlaşılan bunlar hiç okumaya başlamamış insanlar olacaktı. Bir kere okumaya başlayıp da yarı yolda kalanlar için, hiç olmazsa bizimkilere göre, ancak bu iki meslek vardı . (SD. S. 52)

Her okuduğunu kendine çevrilmiş bir silah yapmaktan vazgeç! (GITB. S. 222-233)

Avrupa bizden çok fazla okuyor. Birkaç dilde birden okuyor.

Mesele orada değil...

-Fakat bir mesele var yine. Okuduklarımızla rahat değiliz. (H. S. 97)

Hulasa, çoğumuz seyahat eder gibi, benliğimizden kaçır gibi okuyoruz. (H. S. 97)

Hemen hemen kendimizi hiç okumuyoruz.(YG. S. 350)

Tesir etmeyen, iz bırakmayan, okumak neye yarar? (EÜM. S. 49)

İnsan kendisine ilâve etmek için okur, unutmayım diye değil. (EÜM. S. 49)

Hakikaten biz okuyor muyuz, şikâyet edilecek derecede garp sanatının tesiri altında mıyız? Ben buna kolay kolay inanmam. Bizde okuyan adam o kadar azdır ki, hattâ tanılır bile. (EÜM. S. 50)

Bizde dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş bir elit zümre teşekkül etmiştir: Okuyanlar zümresi. Tek bir satır yazmadığı, tek bir söz söylemediği hâlde sırf okuduğu için hürmet gören adamların bulunduğu memlekette pek fazla okuyan adam olmasa gerek. (EÜM. S. 50)

En velût okuma devri on beşle yirmi arasında olan devirdir, çünkü o zaman okunan şeyler sadece zihnî bir ihtiyacı tatmin etmezler, bütün şahsiyeti beslerler. (EÜM. S. 80)

Keşke şairlerimiz ve sevdiğimiz muharrirleri yeni baştan okuyabilsek! O zaman ne kadar ezberden bir dünya kurduğumuz meydana çıkar. (EÜM. S. 331)

Okuyucu:

Yalnız okuyucu olmayı ne kadar isterdim! Edebiyatın zevkini onlar çıkarıyorlar.(YG. S. 373)

Okuyucu her zaman bir enfüsiyet peşindedir ve hiddet, keskin istihza, zâlim teşhir daima onu sürüklemiştir. (EÜM. S. 418)

Okuyucu, eski mutlak hükümdarlar gibi, sevimli ve zekice olursa, terslenmekten de hoşlanır. (EÜM. S. .438)

Okuyucu, muharririni daima bıraktığı yerde görmek ister. (EÜM. S. 459)

Her eserin iki okuyucusu vardır: Bir onu devam ettirebilecekler, bir de doğrudan doğruya tesiri altında kalanlar. (HAB. S. 481)

Olanlar/Olacaklar:

Ben olanlardan şikayetçi değilim! Yalnız olacıklardan korkuyorum. (SD. S. 122)

Olay /Hadise:

Hadiseler kendiliğinden unutulmaz. Onları unutturan, tesirlerini hafifleten, varsa kabahatlılarını affettiren daima öbür hadiselerdir. (SAE. S. 61)

Gün, hafta, ay gibi zaman bölümlerinin yanında bir de hadiselerin iklimi vardır ki, hemen öbürleri kadar, hatta daha fazla insanların hayatını içine alırlar. Bunlar eski takvimlerdeki burçlara benzerler. İctimai hayat, ister istemez tesirleri altında kalır. Onlarla düşünür, onlarla değişir, onların şartları içinde yaşarız. Bunların ehemmiyetçe behemehal birbirinin dengi olması lazım gelmez. Efkarıumumiye denen kabı dolduracak mahiyette olması yetişir. (SD. S. 59-60)

Hadislerin garip bir zincirlenmesi var ki, yavaş yavaş insanda, bir nevi kader fikrini uyandırıyor ve korkutuyor. (SD. S. 122)

Vaziyetlere cesaretle yaklaşmak lazım. (GITB. S. 144)

Her cins hadise bir başka türlüünü davet eder. (H. S. 58)

Unutmayalım ki fevkalâde hâdiseler, fevkalâde tedbirler ister. (YG. S. 62)

Olgun/Olgunluk:

Bugün olgunluk dediğimiz şey, tabiatın seçtiği yolda ilerleyiştir. (HAB. S. 212)

Olmak /Olmamak:

Hepimiz bir şuur ve benlik buhranının çocuklarıyız, hepimiz Hamlet'ten daha keskin bir "olmak veya olmamak" davası içinde yaşıyoruz. (BŞ. S. 206)

Olduğumuz gibi" ile "olmak istediğimiz gibi" terazinin iki kefesidir. (EÜM. S. 382)

Omuz:

Şöhretin şişkin balonunu taşımak için mütemadiyen mikâblaşan, kabaran omuzlar, fikrin mesuliyetini almak sırası gelince bir iğne kadar satıhsız ve mücellâ oluyorlar. (EÜM. S. 21)

Opera:

Opera denen şey bir mucize değildir. (YG. S. 457)

Ordu:

Yeni ordunun çok genç yaşta toplanacak çocuklardan teşkil edilmesi lazımdır; aksi takdirde itaatın temini güçtür. (19. ATE. S. 69)

Ortaçağ:

Ortaçağ'da din sade devletin şeklini ve politikasını tayin etmez, bütün estetik hayatı da idare ederdi. (YK. S. 54)

Ortaçağ daima şaşırtıcı, daima iç içe ve daima semboller peşindedir. (EÜM. S. 137)

Orta sınıf:

Ah bu orta sınıf! Onun oyunları. (GITB. S. 163)

Osmanlı İmparatorluğu:

Osmanlı macerası bir aşk romanıyla başlar. (BŞ. S. 97)

Yıkılan imparatorluğu, ay ışığının altın bir uçurum yaptığı sularda saz sesleri arasında batan bir masal gemisine benzetirim.(BŞ. S. 204)

Osmanlı bünyesi evvela bir imparatorluk bünyesi idi. Din, bu imparatorlukta büyük temsilci rolünü oynuyordu. (YK. S. 97)

Osmanlı tarihinin son asırları tesadüf başarı ve mukadder iflasların zinciridir. (HAB. S. 311-312)

İmparatorluğun kurulma devrinde cemiyetimizin misyonu adaletti. Aşere-i mübeşşereye benzeyen ilk on hükümdarın zamanında o her gittiği yerde adalet fikrini götürdü. Bu yüzdendir ki rast geldiği kavimler, onun kılıcının parıltısına koştular. (19. ATE. S. 206)

Otomatizm/Otomatiklik:

Yani bir nevi otomatizm... Asrımızın asıl büyük zaafı ve kudreti. İçten içe hazırlanan aydınlık ve düzenli yeni Orta Çağ'ın temeli ve belkemiği. (SAE. S. 256)

Oyun /Kumar:

Bu masada biri de, bini de kazanan hep aynı şeylerin üzerinde ve sonuna kadar kaybetmek üzere oynar! Kazanç belki tesadüf olabilir, fakat kaybettiğimiz şey tam katıdır. Oyuna girdiğiniz anda onu kaybettiniz demektir. (SAE. S. 349)

Başlangıçta kazandığım oyunlardan hep zararlı çıkmışımıdır. (BH. S. 56)

Oyun bizim ilk terbiyemizdir. (HAB. S. 295)

Oyuncak:

Kim ne derse desin, ben ilk oyuncağın çocuk tarafından icat edildiğine inananlardanım. (HAB. S. 263)

Oy vermek:

Rey vermek olgunluk değildir. Rey mahalline vermek lazımdır. (GITB. S. 316)

2.3.18. Ö

Öğretmen/Hoca:

Hoca ol, sonra her şey olmak istersin. (TM. S. 73)

Hocalık ve faydasız nesir, birkaç evde birden yaşamak gibi. Birini bırakıp öbürünü almakla iş olmuyor. (GITB. S. 232)

Öğrenim /Öğretim:

Yunan'dan beri hiçbir memleket yoktur ki, öğretim işleri ilk planda bir mücadelenin, bir çeşit iç harbinin merkezi olmasın. Yunan'dan beri diyorum. Çünkü Sokrat'ın davası bir öğretim davasından başka bir şey değildir. (HAB. S. 139)

Öğrenmek:

Kendim görür ve anlarım. O zaman öğrendiklerim, yaşadığım şeyler olur. (SD. S. 167)

Ölçü:

Dünya ölçüsü bazen geçici bir sıtma oluyor. (EÜM. S. 43)

Bir milletin dili olmaktan daha büyük dünya ölçüsü yoktur. (EÜM. S. 43)

Nispet ve ölçü. İsyana karşı bir iyileşme sıtmasına benzeyen ve hızını arttırmış hayat sevgisinden başka bir şey olmayan keder. (EÜM. S. 366)

Ölü:

Ölüleri hafızamız taşıyamıyor. Kim söylemiş bunu.(AK. S. 51)

Ölülerle dans edilmez. Bu da budalalık. Niçin ölülerle dans edilmesin? Mademki zihnimizde yaşıyorlar.(AK. S. 158)

Hayır, ölülerle dans edilmez. Zaten ölülere ihtiyaç yok ki...(AK. S. 159)

Ben ölüyüm; ölülerin anası, kardeşi olmaz. (BH. S. 86)

Ölüm/Ölmek:

Ölüm bu kadar yakından kokladığı insanların peşini kolay kolay bırakmıyordu. Er geç bir tarafta karşılarına çıkıyor, sofrasını açıyor, "Buyurun!" diyordu. Başka bir şey yapamadığı için sadece hatırlatıyordu.(BŞ. S. 33)

Yeşil Türbe, Yeşil Cami der demez, ölüm, muhayyilemizdeki çehresini değiştirir, Ben hayatın susan ve değişmeyen kardeşiyim. Vazifesini hakkıyla yapan faninin alınına bir sükun ve sükunet çelengi gibi uzanırım...(BŞ. S. 95)

Şark için ‘ölümün sırrına sahiptir’ derler. Fakat şark milletleri içinde dahi ona bizim kadar hususi bir çehre veren, her türlü laubalilikten sakınmakla beraber, onu ehlileştiren, başka millet pek yoktur. Ve bunu ne kadar basit unsurlarla yaparız: sade mimarili türbe çok defa tahtadan sırasına göre oymalı ve zarif, bazen de düz ve basit bir sanduka, birkaç işlenmiş örtü veya düz yeşil çuha, bir kavuk, bir tuğ... İşte cedlerimize ebedi hayatı tecessüm etmeye yeten malzeme bundan ibarettir. Bu kadar fakir unsurlarla hazırlanan abidede ferdi hayatı hatırlatan tek çizgi, isimden ibarettir. Evet, tek bir isim, ancak milyonlarla ölçülen bir mesafeden bize ışıkları göndermekte devam eden sönmüş bir yıldız gibi, ölümün uzaklığından bir ömrün hatırasını tazeler, içindeki ölüden ziyade ölüm için yapılmış olan bu küçük fakat muhayyileye hitap etmesini bilen abide, eski Türk şehirlerinin ortasında yaşanan zamanla edebiyat arasında aşılması çok kolay bir köprü gibi adeta üçüncü bir zaman teşkil ederdi. Ölümler bu basit ikametgahlarından sokağın bütün hayatına şahit olurlardı. Zaten ramazan, bayram, kandil, büyük zaferler, sevinç ve kederlerimiz, hepsini onlarla paylaşırdık.

Başka milletler içerisinde, onu bizden daha çok muhteşem şekilde tasavvur edenler, mezarı terk edenler dünya nimetlerinin küçük bir sergisi, yahut da vehmedilen şekilde bir uhrevi hayat müzesi haline getirenler, sanatlarının ve icat kabiliyetlerinin bütün kaynaklarını içlerindeki fanilik korkusunu yenmek uğrunda tüketenler çok olmuştur; fakat hiçbirisi onda bizde aldığı ehli yüzü vermemiş, onun korkunç realitesini, bizim kadar yumuşatamamıştır. (BŞ. S. 104)

Bu türbe ve buna benzer yerlerde yatanlar için perdenin arka tarafı, şüphesiz ki sadece tatlı bir uyuşukluk içinde kaybedilmiş nimetlerin hasreti duyulan bir rüyadan ibarettir. (BŞ. S. 104-105)

Demek ki “ölüm” ün saltanatı o kadar mutlak değil. (BŞ. S. 114)

Ölüm burada, hemen iki üç basamak merdiven ve bir iki setle çıkılıveren bir bahçe hayatla o kadar kardeşir ki bir nevi erme yolu, yahut aşk bahçesi sanılabilir. (BŞ. S. 149)

Kimsenin ölümünü beklemeyin, en büyük günahtır! (SAE. S. 63)

Belki de ölüm dediğimiz şey böyledir. Tül kadar ince ve bulanık bir zarın arkasında gizlenmek, oradan etrafı dinlemek, görmek, oradan sevdiklerine hasret çekmektir. (SD. S. 167)

Tabiatta, hayatın yürüyüşünde, bizi idare eden kanunlarda her lahza karşılaştığımız şeyi, bize zaman zaman hayatın bütün kapılarını kapayan şeyi, sanki onun çehresinde görmüştüm. (SD. S. 221)

Ölüm, tırpanı yine işletiyor ve o konuştuğu, her zaman olduğu gibi bütün sesler susuyor; aşk, müphem ümitler, yine içimizde yalancı aynalarını oynatıyorlar, herkes yine eskisi gibi seviyor, birleşiyor, ayrılıyor, çocuklar doğuyordu. Fakat hadiseler ve kendimize biraz dikkat ettiğimiz zaman bütün bu işler, tabiat çarkının bu tabii dönüşü, çok zalim bir şuurun, bir nevi çok zalim bir meleğin emri altında oluyordu. (SD. S. 240)

Ölümün sefaletini biz idrak etmiyoruz. Mukaddes ve korkunç onu gizliyor. (TM. S. 219-220)

Ölüm dışarıdan geldikçe acının ötesinde bir şey oluyor. (GITB. S. 296)

Her şey daima iyidir Ali Efendi,²⁰ her şey... Yalnız hastalık ölüm fenadır. (AK. S. 48)

Sağ tarafım bütün ölüm. On beşinci asır, on yedinci asır, bütün asırlar hepsi orada. Ölümün kuyusu. Ölümün kuyusu. (AK. S. 51)

Ölümün eşiğindeyiz. Hatta çoluk çocuğumun arasında bile onu görür gibiyim. Fakat sokağa çıkıp halkın içine karışınca ölüm peşimi bırakıyor sanıyorum. (MB. S. 98)

Bir tabutta uyananlar, yer altının mutlak sessizliğinde kendi nabızlarını ancak böyle dinlerler. (BH. S. 77-78)

Bir an içimden tüyler ürpertici manzarasıyla bir düşünce geçti: Ölülere kucağından fırlatan toprak... Ve o zaman insanlığın bütün hayatı bu korkuyla geçtiği halde niçin ölümü o kadar sık düşünmediğini biraz hisseder gibi oldum; bütün korkularımıza rağmen onu bir dönüş gibi kabul ediyoruz. (BH. S. 94)

Her şey, hepsi ölümdür. Her şey ondan gelir ve oraya döner... (BH. S. 98)

Ben, doktorlar ne derse desinler, onların anladığı şekilde ölmeyeceğim. (BH. S. 103)

Ben bu ölümü yıllarca beraberimde gezdirdim. Uyurken başımın ucunda o bekledi. Uyanınca, etrafımda bana ilk gülen manzarada benimle ilk konuşan o oldu. (BH. S. 103)

Ölüm dört bir tarafımızdaydı; bazen koynumuza sokuluyor derilerimiz birbirine dokunuyordu ve hemen daima, hiç olmazsa göz göze bakışıyorduk. (BH. S. 127)

²⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Aydaki Kadın adlı romanında bir kahramandır.

Ölümü bu kadar yakından tecrübe etmek insan için başka türlü bir terbiye oluyor. Hele benim gibi sinirlilerde... (BH. S. 127)

Ölmeyi istemiyorum. Ölümden değil, ondan korkuyorum. (BH. S. 201)

Ölüm çirkin şey. (BH. S. 201)

Arkasından dinç ve kaygısız Gençlikle, mustarip ve biçare İhtiyarlık ve daha sonra siyah Ölüm geldi. (BH. S. 259)

Kaç türlü zamanı birden buluyorum. Kendi çocukluğumu, gençliğimi, babamın ömrünü, tüm geçmişi... Halbuki onların hiçbirisi, ne çocukluğum, ne tahsil senelerim, ne babam ne de ondan evvelkiler hiçbirisi yaşamıyor. O halde ölüm ayrı bir keyfiyet...(BH. S. 301)

Hakikatte ömrümüz bu cinsten bir yığın ölümlerle dolu idi. Ölmüş saatlerimiz, günlerimiz, senelerimiz olduğunu, yıllarca farkına varmadan bir hiçin sarraflığını yaptığımızı, yaşamadan yaşadığımızı kim inkar edebilirdi. "Hata öyleleri var ki bir kere olsun ruhların gerçeğine doğmadan ölürlər..."(BH. S. 308)

O şimdi hayatın dışından gördüğü şeyle meşgul. Kim bilir altındakini belki de hiç göremeyeceği için mesut olur. (BH. S. 322)

Mademki ölüm bir hayvan ahırının kapısını açmak, leş gibi kokan bir yığın mahluku kovmakmış! Niçin olmasın? (BH. S. 348)

Ölüm şifasıdır her üzüntünün. (Ş. S. 45)

Anlarsın ölüm yoktur geçen zamandan başka! (Ş. S. 54)

Ölüm bile bizim kadar kısır değildir. (H. S. 36)

Bütün ömrümce ölüme o kadar yakın yaşadım ki... ondan korkmama sebep yok. (H. S. 72)

Tek başına ölüm basit bir şeydi. (H. S. 72)

Hayır, kötü olan ölüm değildi; ölümün, bu basit işin, bu peşin pazarlığın birdenbire ve her şeyle beraber son derece güçleşmesi, çözülmez yumak haline gelmesi, beş on kulaç suyun, bin türlü engelle dolu vermesiydi.- (H. S. 72)

Ölmek başka şey, ölüme geçmek başka şey. (H. S. 252)

Öldürenin de, kendisi de öldürme hareketinde ölenle beraber ölmüyor mu?..(H. S. 308)

Ölüm bir fırında iyice piştikten sonra, tıpkı bir müzede muhafaza edilen eşya gibi ebediyette daha parlak, daha kendisi olarak beklemektir.(H. S. 310)

Ölüm aslında pahalı bir şeydi. Fakat bazen ucuzlar, herkesin olurdu.(H. S. 378)

Hemen her dilde ölüm fikrinin ifade şekillerinden biri de Allah'ına Rabb'ine gitmek, ona kavuşmaktır. (YK. S. 144)

Ölüm, hele çocukluk yıllarında bir anne ölümü daima üzerinde durulacak bir vakadır. (YK. S. 158)

Fert için bir bitiş, bir son olan ölüm, çok defa cemiyet için başlangıçtır. (YG. S. 24)

Hayvanlar çok defa her şeye küsmüş gibi ölürlər. İnsanoğlu vedâ eder, vasiyet eder, şöyle olmasını, böyle olmasını ister. Kısacası, ayrılıyormuş gibi ölür. (YG. S. 25)

Ölüm her zaman için derin manalı bir hadisedir. Canlı varlıkların üzerine birden bire kapandığı gördüğümüz bu siyah kapı, belki de insan düşüncesinin hakiki ufkudur. (YG. S. 104)

Hayat mucizesinin hakiki kilidi odur. (YG. S. 104)

İnsanoğlu gerek ferdi hayatında, gerek topluluk halinde onu yenmeğe çalışırken hayatı fetheder. (YG. S. 104)

Ölüm düşüncesi, Hayyam'ın rubailerindeki destici gibi bizi usta ellerde yoğurur, şekillendirir. (YG. S. 104)

Aşk, zafer, san'at, felsefe, her türlü icat hep bu siyah abanozdan kapının eşiğinde öten altın borulardır. (YG. S. 104)

Ölümü yenmenin en kısa yolu onu cemiyet hayatında yenmektir. (YG. S. 104)

Yazık ki ölümün kısır çeşmesinden içmeyenler bazı şeyleri anlamıyor.(YG. S. 141)

Ölüm kendisini duyurmakla kalmaz, ölüyü âdeta teşhir eder. (YG. S. 167)

Ölüm, demin kokladığım çiçek misin? Yoksa bu hengâmede bir an sarıldığım şeffaf aydınlık salkım mı? (YG. S. 406)

Hiçbir devirde ölüm bu kadar günün katıksız ekmeği olmamıştır.(YG. S. 470)

Gariptir, 19' uncu asırda ölüm istisnai ve ferdi kılıkla aramızda gezinirdi. Herkes kendisine göre ölürdü ve ölümünün şekline göre kahraman olurdu. Şimdi insanlık kitle halinde ölüyor! Ölüm ona hususi bir çehre vermiyor. O asrımızın seri imalatındandır. Milyonları giydiren büyük bir terzi gibi herkesi aynı kılığa sokuyor. Trajedinin bu kadar ucuzladığı bir zamanda sanatın ölüm fikrine kaçmasına lüzum yok. (YG. S. 370)

Açık havadan çok defa yorgun ve harap, fakat daima büyük bir keşifle zengin döneriz. Bu, kâinatla denk olan ölüm düşüncesidir. (EÜM. S. .38)

O, ölüm, istenmeyen varlık gitmedi. (EÜM. S. 357)

Ölüm, imkânsızlığıyla tesellisini kendiliğinden getirir. (EÜM. S. 456)

Ölümün ve sevginin dünyasına öndersiz gidilmez. (HAB. S. 79)

Kendisinde ölen bir kere ölür. Fakat başkalarında ölmeye mahkûm olan insan ölümü malikânesidir. (HAB. S. 92)

Ölüm varsa bundan bize ne? Çünkü hayat, bu dağınık düşüncelerin akışı ölümün ve acının inkârlarıyla vardır. Onu yok bildikçe, onda habersiz kaldıkça yaşarız. (HAB. S. 93)

Ölümün korkunçluğu burada. Reel mi değil mi bilmiyoruz. Her şey o kadar bizde başlıyor, bizde devam ediyor ki... Bununla beraber o yanı başımızda her gün hayatımızı bir tarafından yıkıyor. (HAB. S. 127)

Ölüm anında mükâfat gibi görünen ve şüphesiz bizi teselli eden vazifesini yapmış olmak fikri bile, alili, hiçbir işe yaramayanı yaşadığı müddetçe teselli etmez. (HAB. S. 251)

İçimizdeki ölüm korkusu, yalnız ölüm düşüncesi olsaydı her şey kolaylaşırdı. O zaman hayat sofrasında başka türlü otururduk.

Ruhumuzun ahengi kendisi olurdu. Yaptıklarımızla istediklerimiz birbirine uygun yürürlerdi. Güneşe bu kadar ters bakmazdık.

Yaşamın nimetlerini başka ağızla tadardık. Bir kelime ile o zaman tanrılaşırdık. (HAB. S. 276)

Keşke ölüm düşüncesi içimizde bu kadar değişmese, benliğimizle bu çetin hesaplara girmeseydi. Onu bizi tüketmek için büründüğü maskelerde tanısaydık! (HAB. S. 276)

Ölmeden evvel ölenler insanlığı bütün olarak görebilirler. (HAB. S. 276)

Ben içimdeki ölümü görmem. Onun büründüğü kılığı ancak başkasında seyrederim. (HAB. S. 277)

Ölüm XIX. asrın başında, romantizmin tesiriyle hemen her edebiyatın beli başlı temlerinden biri olmuştu. (19. ATE. S. 524)

Ölüm bir kelimedir. Tek başıma kalırsa nihayet yaşamak gibi bir hâl sanılabilir de, Fakat arkasında gizlenen değişme düşünülürse tahammülü imkânsız bir realite olur. (19. ATE. S. 530)

Ölüm için, o bir inkılaptır demek hiçbir şey halletmiyor. (19. ATE. S. 530-531)

Ömür:

İnsan ömrü, unutmamanın şerbetine yiyecek kadar muhtaç.(BŞ. S. 58)

Hiç olmazsa kendi hesabıma birçok şeylerden kurtulduğumu sanıyordum. Her şeyi unutacağım, her şey yeniden başlayacak gibi bir şey... Halbuki her şey, hepsi duruyor. Bir ömür tasfiye edilmiyor... (SD. S. 285)

Demek ölüm bir hayvan ahırının kapısını açmaktan başka bir şey değil, öyle mi? (SM. S. 35)

Orta bir ömür içinde insan neler yapmaz. (GITB. S. 254)

İnsan ömrü zavallı, çok zavallı bir şeydi. (MB. S. 10)

İstersek bütün ömrümüzü bir dua haline getirebiliriz. (MB. S. 71)

Bir ömür yaşanmağa değer bir şeydir. (BH. S. 84)

Ömür bu zahmete değer mi? (BH. S. 95)

İnsan ömrünün hikayesi bir bakıma, güliiver cüceler memleketinde gibi bir şeydi; siz farkına varmadan birtakım küçük, nispetsiz, manasız, parmak kadar mahluklar dört tarafınızı alıyorlar, bir nevi örümcekler gibi kirli salyalarıyla etrafımızda birtakım ağlar örüyorlar, sizi sarıp sarmalıyorlar, kendi kendinizi mumyası yapıyorlardı. Bununla da kalmıyorlardı, etrafımızla aramızda her tesadüf ettikleri şeye kendi bulanık, sıkıcı rengini veren bir perde geriyorlar, bizi onun arasından güneşi görmeğe zorluyorlardı. (BH. S. 308)

İnsan ömrü hakikatten geniş bir şeydi; fakat bir hikaye, bir macera haline indirilince bütün boyu kayboluyor, ister istemez darlaşıyor küçülüyordu. (BH. S. 318)

Yolcu, yolcu

Ölümdür, bu ücra yolun öbür ucu...

Açmasın sana da bir taze mezar. (Ş. S. 101)

Ölümün yerleşmek için seçtiği yeri uzaktan tanırım... (H. S. 391)

Tanrılara benzer ömür istemiyoruz... Bize nasip olan ömrü yaşayalım...İnsanca yaşamak...(H. S. 398)

Ömrün büyük ve dağdağalı gecesini bir aşkın yıldızlı uykusu yapanlar, bir ebediyet bahçesi olan bir ölümden uyanırlar. (YG. S. 155)

Bir zevkin son şahitleri ile, bir ömrün güzellik ve saadet rüyasından arta kalanlar arasında daima bir benzerlik vardır. (YG. S. 163)

Bilmek aşkı uğrunda bu kadar cömertçe harcanmış bir ömür, elbette nadir olduğu kadar hürmetle taziz edilecek bir şeydir. (EÜM. S. 416)

Öteden beri ömrümüzün yılları bir merdivenin basamaklarına benzetilir. Saatler, günler, aylar birleşir uzaktan bakılınca manasız görünen bir yığın hülya, tasavvur, didişme, heyecan, ümit, ihtiras bir araya gelir ve insan yaşı denen şey olur, saatin yelkovanı bilinmez bir yerde ileriye doğru fırlar. Bir basamak daha yukarıda veya daha aşağıda oluruz. Çünkü bu merdiven acayip bir merdivendir, kimi insanlarda aşağıya iner kiminde ise daima yukarıya, sonunda sahibini onlardan biri yapmak için yıldızlara doğru yükselir. (HAB. S. 315)

Örtünmek:

Çok örtünenler çok hülya kurarlar. (H. S. 256)

Öteki:

Bütün ötekiler, size insanlığınızı unutturan mahluklardır. Halbuki ben, onu daima fırından yeni çıkmış bir ekmek gibi sıcak sıcak getirdim. (BH. S. 346)

Özgürlük/Hürriyet:

Hürriyet, her yerde ve her şart içinde, daima istenecek şeydir. O insanlığın bir merhalesidir. (SD. S. 144)

Hürriyet için icabında her şey feda edilir, o bir terbiyedir, idealdir. Onunla siyasi hadiseleri, bilhassa bir kısmında şahsen methaldar olduğumuz hataları ne diye karıştırıyorsunuz? (SD. S. 144)

Düşün bir kere, hiçbir zaman istifade edemeyecekleri içtimai hürriyeti, çöpçülüğe kadar razı olan bu biçareler getirdi. (SD. S. 185)

Başta yüzde yüz hürsün; ikinci adımda bu hürriyet bir parça azalıyor, üçüncü, dördüncü adımda biraz daha...Sonra biraz daha azalıyor, ve nihayet ister istemez yürüyebileceğin tek bir yol kalıyor, iradenin şiddetli bir aksülameliyle dönersen ne âlâ... Fakat unutma ki bir kere buraya geldin mi her şey neticeye doğru doludizgin yürümen içindir artık. Bütün yardımlar, etrafın her kımıldanışı seni oraya doğru iter. (SM. S. 28)

Hürriyetin bizim gibi fakir ve taazzuv etmiş birlikleri, yani canlı müeyideleri olmayan memleketlerde geçici mesafe aradığını biliyorum. (GITB. S. 179)

Hürriyet... İyi ama hürriyet muayyen bir terbiyedir. Almak değil muhafaza etmek, edebilmek imkanına muhtaçtır, muhafazası lazımdır. (GITB. S. 179)

Hürriyetin uğrundaki her mücadele adaletsizliği doğruyor. (H. S. 271)

Bugün hürriyet mefhumunu kaybetmişsek sebebi muhasara altında yaşadığımız içindir. (H. S. 300)

Milletler hürriyete aşıktır ve insanlığın asıl şeref kapısı hürriyettir. (YG. S. 84)

Hürriyet fikri hak fikrine ve insan fikrine bağlıdır. (YG. S. 338)

O insanın hakiki kuvvetidir. Hayata gözlerimizi o açar. (YG. S. 338)

Sanat hürriyete, hürriyet sanata muhtaçtır. (YG. S. 339)

Hürriyet, insan zekâsının bir kazancıdır, tabiattan gelen bir şey değildir. (EÜM. S. 65)

İnsanın hayat ve kendisi karşısında serbest ve hür olması kadar güzel ne vardır? (EÜM. S. 103)

Bütün beşerî faziletler hürriyet'ten gelir. (EÜM. S. 217)

Hürriyet, mesuliyetin başlangıcıdır ve insan, kendi kendisine idrak ettiği mesuliyetler sayesinde şerafetini kazanır. (EÜM. S. 217)

Bir ümit kapısı vardır: Hürriyet. (EÜM. S. 275)

Hürriyet, hayatta olduğu kadar, sanatta da cazip olan bir şeydir. (EÜM. S. 475)

Hürriyet insanın içindedir. (HAB. S. 106)

Hürriyeti sevmek demek insanı sevmek ve ona hürmet etmek demektir. (HAB. S. 106)

Muasır insanın hürriyetten başka kımıldatıcı kuvveti yoktur. (HAB. S. 249)

Hürriyetler bizi dağıttığı zaman tehlikeli olurlar. (HAB. S. 421)

Biz ne içimizde, ne de dışımızda kâfi derecede hür olabildik. (HAB. S. 483)

Hürriyetin bir de cemiyet hâlinde şekli vardır, bu istiklâldir. (19. ATE. S. 421)

Ferdî hürriyet kanunun kefaleti altındadır. O çiğnenince vatandaşa mücadele etmek, hakkını korumak vazifesi düşer. (19. ATE. S. 421)

Cemiyet hâlinde hürriyetin remzi devlettir. O tehlikeye düşünce millet ve vatan tehlikeye düşer. (19. ATE. S. 421)

Başkalarının hürriyetleriyle mukayyet olan bir fert hürriyeti hakikatte hürriyetsizliktir. (19. ATE. S. 421)

2.3.19. P

Panteizm:

Bu yeni panteizm dünyayı Allah'ta ilga ve inkâr edeceği yerde onun etrafında ve onun değişen cilveleri şeklinde toplanıyordu. Bu bir kelime ile “Enelhak”ın yerini “her yerde Allah”ın alışı idi. Böylece şiir ve insan yeni bir mutlaka kavuşuyordu. (19. ATE. S. 276)

Para:

Halkı mükellef kılan para işlerinde memnuniyetsizlik daima esastır. Hele bu bir ceza şeklinde olursa, daima insanı rahatsız eder. (SAE. S. 14)

Ah Yârabim, ekmek paramı niçin bana doğrudan doğruya vermedin de beni başkalarının uydurduğu bir yalan yaptın! (SAE. S. 271)

Para dünyada kaldıkça namuslu insan bulamazsın. (GITB. S. 135)

Paranın tehditini unutuyorum. Ne zalim silah. (GITB. S. 146)

Para daima bulunur, bulunmadığı zaman da vazgeçilir! (AK. S. 33)

Para oğul değil ki...(AK. S. 45)

Para daima mühimdir. (AK. S. 98)

Para yerine itibari bir değerler silsilesinde yaşıyoruz. (AK. S. 130)

Para gerçek bir şeydi ve insana lazımdı. İctimai ve siyasi akidelerle karıştırılmamalıydı. Tıpkı dinler gibi idi.(AK. S. 278)

Hıristiyan, Ermeni, Rum, Yahudi başka mezhep. Herkes dininde ayrı. Fakat parada beraber. (AK. S. 278)

Tanrı'nın insanoğullarına bahsettiği bu tılsımlı maden, kendi has cevheriyle insanların hayatına girmeli, en fakir izbeden en yüksek saraylara kadar dolaşmalı, acıları dindirmeli, doymaz iştihaları yatıştır malı, hırsları kızdırmalı; servet, insanları refaha kavuşturmalı, sonunda gene kendi aslına dönerek kira, kâr, faiz şeklinde Agop Efendi'nin yahut müşterilerinin, onunla iş görmeye razı olan paşaların, beylerin, zengin mirasyedilerin, kısacası, eski sahibinin kasasına bir yığın benzerini de beraberinde sürükleyerek, adeta çoluk çocuk, torun sahibi olarak dönmeliydi. (MB. S. 126-127)

Paranın hayata tasarrufu vardır. (YG. S. 198)

Paris:

Bu şehir müthiş bir şey. Aktör, hoca, yol gösterici hep o. Onun sarayında, onun etrafında didişiliyor. Bazen bir at gibi azıyor, binicisini altına alıyor, çiğniyor, bazen bir kadın gibi teslim oluyor, okşuyor, şımartıyor, seviyor, yıkıyor. Beş milyon insan onun elinde. Gizli hevesini yakalayan günün adamı oluyor. İntihar, katil, taç giydirme, hep ondan geliyor. (TM. S. 129)

Paris yaratamadığı zaman hatırlıyor. (TM. S. 159)

Paris'te resim kitapla beraber sokağa akmış. Zannederim ki hiçbir memlekette bir sanat bu kadar kendisine has bir zemin bulamaz. Paris'i resim zapt etmiş. (GITB. S. 56)

Paris'te resmin ben geldiğim günlerde yani bu senelerde iki meselesi ve iki zaafı var: Mevzulu resim, mevzusuz resim. (GITB. S. 56)

Kadınlarımızın Paris'te gözlerine en fazla çarpan şey, hürriyet. (GITB. S. 57)

Garip değil midir ki asıl Paris, sizde sonradan bu şehirden kalacak büyük hayal, bu ilk günlerde sizi içten içe rahatsız eden, size düşünmek, kendiniz olmak, her şeyi olduğu gibi tanımak imkânım vermeyen bu karışıklıktır. (YG. S. 278)

Paris Jules Cesar'dan başlayarak bütün bir medeniyetin hatırasıyla öyle sıkı sıkı dolu ki, ister istemez zihninizde bir çeşid hâtıralar inflation'u oluyor. (YG. S. 303)

Unutmayınız ki, Paris güzel bir kadın gibidir. Her dilde ilân-ı aşk edilebilir. (YG. S. 305)

Pedagoji:

Pedagoji, insanoğlunun tabiata tasarrufunda, hayata, nebata, çocuğa, eşyaya gösterdiği alaka ve dikkati kendisine çevirmesidir. (HAB. S. 259)

Peyzaj:

Peyzajın garip bir hususiyeti vardır. Bir kere bir isimle birleşti mi bir daha muhayyilemiz de ondan ayrılmaz. (BŞ. S. 194)

Pezevenk:

Pezevenk hesabını yapmaz, yalan söyler, kendini aldatır, seni aldatır. (TM. S. 115)

Piere Loti:

Loti, bizim Yunus gibi hep: Bir mübarek sefer olsa da gitsem diye düşünür. Fakat "kumlarına gömülmek" için aradığı şey Kâbe değildir. (EÜM. S. 498)

O, mesafelerin çocuğudur ve gurbetin adamıdır. (EÜM. S. 498)

Loti, nereye giderse oranındır. Çin’de Çinli, Madam Krizantem’in memleketinde bir Japon, Hint’te İngilizlerin varlığını yadırgayacak bir Hintli, Türkiye’de Âziyade’nin âşıkı bir Türk, hem de en halis Türktür. (EÜM. S. 499)

Picasso:

Picasso insanı ve insana ait şeyleri, insanın dışında aramasa ne olurdu? Çıkrıklı Kadın, resimden ziyade bir halk komedisine benziyor ve onun karikatürüyle zengin. (GITB. S. 58)

Picasso'nun kendisine mahsus bir açlığı ve azabı var. (HAB. S. 214)

Pilot:

Pilot bu asrın yarattığı birkaç büyük tipten biridir. Tren yolculuğunun makinisti, onun yanında yalnız Simenon romanlarının atmosferini yapan bir hayat mağlubudur. (YG. S. 274)

Pişmanlık:

Çok mümkündür ki, ilk işlenen cürüm ilk evlenme gibi insanda mutlak bir pişmanlık hissi uyandırsın. Fakat insanlık hâli ikincisinden sonra başlayan ceza artışlarında karşı ümitsizliğe düşüren bir nevi açık arttırma manzarası bulunduğu aşikârdır. (SAE. S. 19)

Kiminiz bir hakimin sert çehresiyle günlerimize eğilir, benliğimizin en gizli taraflarına kadar insafsız aynasını tutar, bize önümüzü yapan çirkinlikleri sayar; kadîm efsanenin korkunç “Erinnyes”leri, o ızdırap ve azap melekleri bile sizin uyandırdığınız pişmanlık hissi kadar yırtıcı olamazlar. (EÜM. S. 33)

Pırlanta:

Bir pırlanta ne kadar küçük satha (façetaya) yayılırsa, o kadar makbuldür.(YG. S. 27)

Politika:

Politikadaki hürriyet, bir yığın hürriyetsizliğin anahtarı veya ardına kadar açık duran kapısıdır. (SAE. S. 21)

Politika güç iştir. Dostu idare güçtür, düşmanı zararsız yapmak güçtür. Her şey güçtür. Dirayet ister! Her şey dirayet ister! Bazen sabredersin, zaaf olur; bazen zaafın kuvvet görünür. (SD. S. 177)

Kıskançlığın meşruiyet kazandığı politikada nasıl adam ve ekip olur. İki yüz senedir bu milletin tarihi bir tecilin hikâyesidir. (TM. S. 207)

İç politika ile iktisadi kalkınmayı birbirinden ayıramadık.(AK. S. 131)

Politikanın fena tarafı iş başına gelene kadar sarf edilen gayrette insanı yıpratması. Sonra da tutunmak denen şey gelir. Kaldı ki iki iş birden çok güç oluyor. (AK. S. 210)

Politika topraktı, pazardı. (BH. S. 211)

Hakikat şu ki, Güzel Sanatlar Akademisi kurduk, mütehassıs getirdik, Konservatuar kurduk, Devlet Tiyatrosu açtık; fakat bir güzel sanatlar politikasını kuramadık. (YG. S. 36)

Politik alanda sık sık görülen fluctuatin'lar, saf değişmeler, sadece ahlaki zaaftan gelmez kanaatindeyim. Çoğunda hadiselerin üzerimizde tazyiki vardır. Günün birinde kendimizde teşekkül etmiş bir kanaatler dünyası bulduğumuz gibi, bir başka gün de onların değişmiş olduğunu görürüz. (HAB. S. 122)

Benim için devamlı politikalar, fikrin ve imanların ve realitenin politikaları, hülasa kendisini tekzip edecek bir yarını olmayan şeylerin politikaları vardır. (HAB. S. 124-125)

Politikada kaybedeni ayakta tutan tek şey parçalayamadığının ahlakına hücumdur. (HAB. S. 318)

Portrem:

Hazır portrem yapılırken bazı çizgiler değişse ne olur sanki, diyorsunuz. Haklısınız. (EÜM. S. 382)

Program/Programsızlık:

Programsızlıktan... Birini bitirmeden öbürüne başlıyoruz. Ve bittabi randıman gecikiyor. Bir kombina, hazırlığına ve sarf edilen sermayeye göre muayyen bir zamanda randımanını vermezse zarar mutlaktır... (AK. S. 131)

Protesto:

Artık büyük mitinglerin, milletlerarası barış antlaşmalarının yerine getirilmesini isteyen ve politik ihtiraslar yahut onların arkasında gizlenmiş menfaatler kaynaşır kaynaşmaz, birdenbire yosunlanan insanlık duygularına müracaat eden protestoların devri bitmişti. (SD. S. 238)

Psikoloji:

Hepimizin bildiği gibi, iyi psikoloji, derin tahlil Marcel Proust' la başlar, çünkü psikoloji, varlık gibi kendiliğinden ve başlangıçtan mevcut bir şey değildir. O ancak muayyen kaynaklardan öğrenildikçe ardır. (SD. S. 99)

Bizce İslami akidenin hakikaten akim bıraktığı bir saha varsa, o da psikolojik tefahhustur. (EÜM. S. 60)

Dikkat edilirse eski psikolojinin iki hakkı vardır: Şevk ve hicran. (EÜM. S. 61)

Hiçbir psikoloji tek başına değildir. Suçlu psikolojisi bütün bir komplekstir. Altında bütün bir cihaz işler. (HAB. S. 286)

Psikanaliz:

Cürüm, cinayet, hastalık, ihtiras, parasızlık, sefalet, talihsizlik, sakat doğma, düşmanlık, hülâsa insan hayatını bizim irademizin dışında cehennem yapan şeylerin hiçbiri yoktu. Yalnız psikanaliz vardı. Hepsi dönüp dolaşıp ona geliyorlardı. O hayat muammasının biricik anahtarı idi. (SAE. S. 102)

Bu işte eski, yeni yoktur. En iptidaî insan ile aramızda hiçbir fark olamaz. Şuur hayatı yahut şuuaraltı hayatı her yerde biridir. Psikanaliz... (SAE. S. 107)

Psikanaliz çıktığından beri hemen herkes az çok hastadır. (SAE. S. 108)

Psikanaliz, devrimizin en mühim keşfidir. (SAE. S. 211)

2.3.20. R

Radyo:

Radyo münasebetsiz bir icattır. Hiç olmazsa çalar saat bütün gün alabildiğine şarkı söylemez, cin yutmuş gibi dans havaları tepinmez, felâket yağmuru havadisleriyle üzerinize çullanmaz ve sizinki susturulduğu zaman behemehâl komşularınki başlamaz. Bence radyo, aklımın erdiği kadarını söyleyeceğim tabî, -aziz okuyucum bu fikirleri dinerken, muntazam bir tahsil göstermemiş, ömrü kahve peykerlerinde geçmiş, ihtiyar bir adamdan geldiklerini hiçbir zaman unutma! -insanoğullarına lüzumsuz meraklar aşılamaktan başka bir şeye yaramaz. (SAE. S. 29)

Kulağın herkeste ayarı bozuldu. Radyo devrindeyiz. Mûsikiyi nadir bir şey gibi dinlemiyoruz. O, romatizma, nezle, para sıkıntısı, harp ihtimali, çok geçimsizlik gibi günlerimizin tabîi arkadaşı oldu. (SAE. S. 224)

Muhakkak ki radyo sesinden bazen korkuyorum. İnkılap kendisine başka bir alet bulsa. (GITB. S. 206)

Tek radyo, tek program ne fena şey. (GITB. S. 207)

Razı olmak:

Hiç kimse yaşına ve talihine razı olmuyor. (TM. S. 181)

Razı olmanın da bir derecesi bulunmalı değil mi? (BH. S. 180)

Realite:

Realitenin ininde yaşamağa, onunla mücadeleye alıştım. (SAE. S. 53)

Evet, bütün mesele burada. Siz teşebbüs fikrinden mahrumsunuz. Sonra idealistsiniz. Realiteyi görmüyorsunuz...Hülâsa eski adamsınız. Yazık, çok yazık! Biraz realist olsanız bir parça, ufak bir miktarda, her şey değişirdi.(SAE. S. 225)

Realist olmak hiç de hakikati olduğu gibi görmek değildir. Belki onunla en faydalı şekilde münasebetimizi tayin etmektir. (SAE. S. 226)

Bizim büyük realiteler sandığımız şeyler zaman içinde büyük rüyaların birbirine eklenmesidir. Gerisi sadece edebiyattır. (YG. S. 460)

Hakiki realizm, teferruat saymak değil, hayatın bütünü görmek ve üzerine düşündürmektir. (EÜM. S. 367)

Refah:

Refahın yolu sağlam bir zaman anlayışından geçer. (SAE. S. 231)

Otomatikleşme, demokrasi, hürriyet, her şey, biraz refaha bağlı olduğunu bilmiyor muyuz? (GITB. S. 300)

Rejim/Siyasi:

Bir rejimin getirdiği değişiklikler her yerden başka türlü görünüyordu. Burada bütün bir refah içinde yaşayanlar... Boğaz vapurunda sefaletin ta kendisi...(AK. S. 105)

Renk:

Renk gözle beraber kulağa da hitap edecek. (YG. S. 479)

Görünüş, ne realite vardır. Sadece renkler vardır. Yaşasın renkler... (YG. S. 498)

Resim:

Mücerret resim, tabiatı inkar etmekle acaba ne kazandı? Belki taklit ıstırabından kurtuldu. (GITB. S. 56)

Resimde kırmızı, en iptidai ve tehlikeli silahtır: Gromaire ve Walch'ın kırmızılarını ve düştükleri tehlikeler. (GITB. S. 57)

Resim ve alelumum sanat muayyen bir sınıfındır. (GITB. S. 72)

Resimde büyük eb'ad galiba yalnız bazı Venediklilerde çekiliyor. (YG. S. 307)

Resim her şeyden evvel zekaya ait bir iştir. (YG. S. 466)

Bir resim, bir heykel, ortadan biraz üstün bir zekâ için, ilk bakışta yakalanan, lezzetine az çok erilen bir şeydir. (HAB. S. 150)

Bizde resim, devletten ve yarı resmi müesseselerden başka bir müşterisi olmayan bir sanat halindedir. (HAB. S. 179)

Nasıl edebiyat zevkinin uyanması için kütüphaneye kapanmak gerekse, resim zevkinin uyanması için de genç yaştan itibaren mektepli gencin gözünün hakiki resimle karşılaşması lazımdır. (HAB. S. 228)

Ressam:

Dünün ressamı dışarıda gördüklerini atölyeye taşırlardı. Bugünküler atölyede bulduklarını güneş altına taşıyorlar. Arada değişen pek az şey vardır. (YG. S. 466)

Bazı ressamalarda renk, bazılarında ışık çizgiyi yer; bazıları ise -yaratılıştan ahenk insiyakı ile doğanlar- bunları bir muvazene içinde tutmasını bilirler. (HAB. S. 20)

Ritim:

Ritim de alkol gibi. İnsanın damarlarına bir lahza yayılıyor. Ama onun sarhoşluğu başka türlü...(AK. S. 148)

Hakiki ritim, deruni ritmdir ki, çok defa mısra denen çerçevenin dahilinde boğulmaktadır. (EÜM. S. 16)

Rıza:

Rıza ki veliliğin yoludur. (AK. S. 191)

Rokoko:

Rokoko bu mezarlarda ölümü bile bir pasta tabağı haline getirmiş. (GITB. S. 108)

Roman:

Roman hayatın kendisinin peşindedir (YG. S. 383)

Bugünkü devrin destanı romandır. (EÜM. S. 30)

Bir roman, tek bir tercüme ile on beş günde sahibini tanıtır. (EÜM. S. 41)

Acaba bizde roman, okuyucu ile yazıcı arasında çok hususi kalması lazım gelen bir nevi ailevi bir iş midir” diye düşündüm. (EÜM. S. 51)

Mademki roman yazacaksın, evvelâ, her şeyden evvel bir roman işçisi ol. (EÜM. S. 53)

Bir memlekette tam bir roman vücuda gelmesi için bu sanatın onunla uğraşanı geçindirmesi lazımdır. (EÜM. S. 53)

Bizde roman gazeteciliğin bir şubesidir. (EÜM. S. 53)

Dış âlemi aşağı yukarı fetheden roman, şimdi bir tarafıyla iç âlemimizin en gizli noktalarına, gayr-ı şuura ve rüyalara dönmüş bulunuyor. (EÜM. S. 59-60)

Şiirle roman aynı şey değildir. Roman hayatın peşindedir. Şiir ise bir tecrittir. Birisi hayata doğru yürür. Öbürü “mutlak”ın peşinde koşar. (EÜM. S. 333)

Ben sizin hayatınızı yazıyorum. Roman ayrı bir şey. (EÜM. S. 383)

Romanın merasimi yoktur. (HAB. S. 161)

Bir şeyi hikâye etmek, uzak ve yakından daima bir görene, hiç olmazsa bir başkasının gördüğünü rivayet edene muhtaçtır. Görene inanmak romanın içtimai mukavelesidir. (HAB. S. 162)

Bir romanda essayistin ve filozofun, behemehâl şahısların ve vakaların arkasına gizlenmesini istemeliyiz. Her nevi hareket gibi, fikir de hayatta vardır. (HAB. S. 162)

Çok defa bir romanda konuşma, essayistin kendisine ayırdığı aslan payıdır. (HAB. S. 163)

İtiraf ve teşhir romanın esasıdır. (HAB. S. 163)

Vaka bir romanın kemik çatısıdır. (HAB. S. 164)

Roman, zaman teksif eden onu tanzim eden kuruluşuyla, unsurlarının karşılaşması, krizleri ve onların hazırlanışıyla musikiye benzer. (HAB. S. 164)

Hiç de iyi tanzim edilmemiş romanların sahibi bana daima büyük senfonileri hatırlatır. (HAB. S. 165)

Roman için beyhude yere psikolojik bir teşhir sanatı denmemiştir. (19. ATE. S. 399)

Roman sanatı, hangi seviyede olursa olsun okuyucuyla kitabın baş başa kalmasını ister. (19. ATE. S. 452)

Romanın veya herhangi bir sanatın da kendi şartlarına göre bir ekonomisi bulunması elbette lâzımdı. (19. ATE. S. 461)

Romancı:

Romancıların kabahati, hikayelerini, asıl başlaması lazım gelen yerde bitirmeleri idi. (H. S. 211)

Küçük şöhretleri, para makinelerini bir tarafa bırakalım, fakat gerçek romancı, dışarıda, âlem-şümul bir kültürü olan adamdır. (YG. S. 381)

Romancıyla şâir bende aynı evde oturan ve birbirlerini az çok rahatsız eden, bazan da yardım eden, birbirleriyle geçinmeye mecbur iki kardeş gibidir. (YG. S. 384)

Bir romancı, bir insandır, fakat bütün bir kalabalığı, bütün bir müstakbel insanlığı kafasında taşıyan bir insandır. (EÜM. S. 52)

Büyük romancının kuvveti işte bu yaşamak sevincini kendisini öldürmemekle başlar. Onunla güneşe tutulmuş bir ayna gibi dolan sayfalar, sanatın asıl mucizeli tarafını yaparlar. (EÜM. S. 57)

Romancı insana inanmalıdır.Çünkü hayatı bu iman yapar. (EÜM. S. 57)

Romancı bu içten değişmeyi, kendi müşahedesinin veya icadının kalıbına bürünmeği, onun şahsiyetini benimsemeyi yapabilen adamdır. Ancak o zaman uydurma, ibda hâline girer. (EÜM. S. 69)

Hakikatte bir romancı sokağa, halka ne kadar yaklaşırsa o kadar kazanır. (EÜM. S. 33)

Romancılarımızın çoğunun sanatında şahıs, sadece vak'anın devamına lazım görülen bir alettir. (EÜM. S. 377)

Nasıl olup da bir romancı kısır ve kopyeci muhayyilenin tabiî malikânesi olan cicili biçili salonları, otomobil gezintilerini, kıranta bekârlarla muhteris kızların aşklarını bir tarafa bırakıp da, alil ve sakattan, hastahaneden bahsedebiliyor. (EÜM. S. 378)

Büyük romancının elini halkın ağzından, her türlü meslek ve ihtisasın ağzından, her hayat şartının içinden aldığı bu dil, bazen fırından yeni çıkmış ekmek gibi yakar. (HAB. S. 161)

Romancı hususi âlemlerden kaçınmaz. Onları zapt etmeye çalışır. Hemen hepsi doludizgin hücum eder gibidir. (HAB. S. 161)

Üç veya dört yüz sayfanın içine hiçbir şey ihmal etmiyor zannını vererek bütün hayatını sıkıştırmak... İşte romancının sanatı! (HAB. S. 162)

Her romancı az çok essayisttir. Hayat dediğimiz makineyi iyi veya kötü çözmeye çalışır. Muvaffak olmamış romanlarda bu çözülen saat olduğu gibi kalır! (HAB. S. 162)

Ayrı ayrı müşahedelerini tek bir insanda toplayan romancı hayatın yaptığını yapar. (HAB. S. 163)

Romancının asıl yardımcısı, birkaç defa hatta yeni baştan denecek kadar tahsis imkânını veren sabırlı matbaadır yalnız şu şartla ki, tam zamanında tecrübeye son vermeyi bilsin! (HAB. S. 166)

Romancıların hiçbiri esirliği, hayatımızda rol oynayan etrafla erişme ve ikbal hırsı ile almazlar. (19. ATE. S. 292)

Romantizm/Romantik:

Romantik bütün bir ferdi çizgilerle geniş ve zengindir. (YK. S. 114)

Şu var ki romantizm daima genç kaldı. Cazibesi ve bilhassa mazereti bu. (YG. S. 307)

Ruh/Hayalet:

Ruhumuzun en sanatkar tarafı muhakkak ki sizin hülyanızla beslenen taraftır. (BŞ. S. 96)

Altın imbikle değil, ruhla yapılır. Toprağın altında ondan çok ne var? Mesele el dokunmadan yapmaktır. (SAE. S. 52)

Acayip halita insan ruhu. Kıskançlık, civanmertlik, para aşkı ve cömertlik. (GITB. S. 214)

Ruh kainatla duada birleşir. (GITB. S. 233)

Bu mudil ruh makinesinin en mühim tarafı istikrah hissiydi. (BH. S. 37)

İnsan ruhu o şekilde yaratılmıştır ki; eşyanın dışında dolaşıp kalmazsak her şeyi benimseyebiliriz. (BH. S. 307)

Ruha murakebe imkanı istiyorlar... ben evvela ruhumun hatta maddemin teşekkülünü istiyorum. (H. S. 272)

Bütün hizmetlerini uğrunda sarfettiğin ruhun, seni geniş tabiattan ayırdıkça ıstıraplarının annesi olacaktır.(YG. S. 141)

Artık ruh, dağınık intibalarıyla dolup boşalan bir kap olmaktan çıkar; kendi varlıklarının bütünü, durmadan işleyen, rastgeldiğini mücerretten müşahhasa, müşahhasan mücerrette götüren, duyular ve duyumların arasında kâinatı yeni baştan dokuyan bir cihazdır. (EÜM. S. 339)

Türk dili Yahya Kemal'in mevsiminde, yani en güzel, en velut ve besleyici çağındadır. (EÜM. S. 341)

Hayat ve hadisatın idraki ancak insan ruhu üzerinde düşünenlere, onu anlamağa ve tespit etmeğe çalışanlara nasip olabilir. Çünkü bütün hakikatler, bütün temayüller, her şey, hayat dediğimiz muammanın bütün anahtarları ondadır. (EÜM. S. 378)

Bütün imkânların cevheri olan ruh, hakikatleri kendinde toplayan bir tohumdur. Onun için insanda ve hayatta asıl alakaya değen odur. Yoksa görünüşlerin yalancı âlemi değil. (HAB. S. 81)

Ana tabiatla insan ruhunun birleşmesi, asırlarca süren cebrî bir standarttan insanın kendi sonsuzluğuna doğru genişlemesiydi. (19. ATE. S. 274)

Ruh dediğimiz nedir? Ona sûfiyyûn “can”, tabîiyyûn mesleğine salık olanlar ise “gaz” diyor. (19. ATE. S. 515)

Ruh mevcuttur, görülmez, bu itibarla akla benzer ve bu benzeyiş dolayısıyla inkârı kail değildir. (19. ATE. S. 516)

Ruh, kainatı dolduran “zerrât-ı ulûhiyet”ten bir zerredir. (19. ATE. S. 516)

Allah sır olduğu gibi “ruh” da bir sır yahut muammadır.(19. ATE. S. 529)

Her an mezarını terk etmeye hazır hayalet yoktur. (19. ATE. S. 535)

Rus korkusu:

Biz iki yüz senedir Rus korkusu denen kuyuda yaşıyoruz. (GITB. S. 198)

Rus romanı:

Beylik Rus romanından ve hikâyesinden bıktım. Arkasında bir insan yerine, kurulmuş bir saatin, takırtısı sinirleri bozan bir zembereğin işlediği her şeyden bıktığım gibi... O yeraltı itiraflarından, o cinlerin çarptığı insanlardan, o enfûsîliği korkunç bir cehennem kuyusu gibi açılan büyük muhtarip benliklerden, iradesizlerden, o sefalet ve ızdırıp sarhoşluklarından, onulmaz biçareliklerden artık rahatça sarhoş olamıyorum. O deliller bana letafetsiz görünüyor, yeislerinin makineleşmiş tarafını derhal buluyorum. Ağzımda fazla laboratuvar ve eczahane kokan bir şarap tadı bırakıyorlar. Hakiki şarabın içinde güneş ve onun ışığı çalkalanır. Burada ise enkaz halinde bir insanlıkla üreyen bir takım cinler hüküm sürüyor. (EÜM. S. 56)

Rüya:

Rüyalar: Bazen beyhudenin yorgunluğu, bazen sadece manasız konuşma, lüzumsuz azap ve sevinç... Onların bizi kapattığı hudutsuz alemden bu donuk, fakat parlak sabaha kavuşmak. Bu ışıktaki kendisini bulmak... (GITB. S. 209)

Rüyalar bizi bilmediğimiz bir fantezinin sonsuzluğa hapsediyorlar. (GITB. S. 209)

İyi ama rüyaları ne yapıyorsun?... Bazen bir uyanış lahzasına en olmayacak şeyleri, bütün bir zaman ve hayatı sığdıran rüyaları? (AK. S. 28)

Rüyalara gelince o da sanat gibi. Bütünüyle görmüyoruz. Yalnız duygusu bizde teessüs ediyor. Bir çeşit dinamizim meselesi. (AK. S. 28)

Bazı rüyaların anlatılması imkansızdır. (BH. S. 64)

İlk defa yatılan bir evde baş altına sofradan çalınan bir ekmek parçası konursa, insan çok doğruca rüyalar görürmüş. (BH. S. 157)

Rüyaların zorladığı hiçbir yüksek sır yoktur. Bunlar, alelade, ancak hayatımızda olduğu için, hususi kıymetler verdiğimiz için bizi mesut eden şeylerin cinsindendir: Aşk gibi, sıkıntılarımız gibi... (BH. S. 238-239)

İki cins rüya birbirinden adeta farklıydı. Birincisine bir nevi sır, içinden gelen bir duygu refakat ederdi; rüyadan ayrı bir şey... Ötekiler ise kendi gelişmeleriyle uykumuzun şekline göre gece hayatımızı yapan şeylerdir. (BH. S. 239)

Garip değil mi? Her rüyanın hayatta bir mutabakat noktası bulunabiliyor. Onun için rüyalarımızı yoruyoruz. (BH. S. 244)

Asıl şaşırtıcı olan taraf bir tefrika romanı gibi bir rüyanın yavaş yavaş adeta adım adım açılmasıydı. (BH. S. 250)

Hakikî rüyası olan her şeyde karanlığın, bir hissesi vardır.(YG. S. 179)

Öteden beri rüyanın ikinci bir hayat olduğu söylenir. (EÜM. S. 32.)

İç içe iki oda gibi, uyanık hayat ile rüya hâli yan yana. (EÜM. S. 32)

Öteden beri rüyanın ikinci bir hata olduğu söylenir. (EÜM. S. 33)

Rüyalarımızla bir küllün cüz'ü, büyük ve âlem-şümûl bir dünyanın bir parçası olduğumuzu hatırlatırız. (EÜM. S. 34)

Rüya uykuya münhasır bir keyfiyet değildir. Gece gibi onu da içimizde taşırız. (EÜM. S. 34)

Tecrit ve teksif gibi zihnî ameliyelerimiz bile, bir bakıma göre, rüyaya yakındırlar. (EÜM. S. 34)

Rüyaların tesiri üzerinde az çok duranlar onlarda bu tesirin yapan şeyin birbirini takip eden hayallerden ziyade beraber yürüyen hava olduğunu kabul ederler. (EÜM. S. 34)

Her rüya kendi hususi atmosferi içindedir; onu sırasına göre eğlenceli, zâlim, mesut, bedbaht, mukaddes veya günahkâr yapar. Bu, rüyanın ruh hâleti, duygusudur. (EÜM. S. 34)

Bazı rüyalarındaki duygularımız bizi bir sel gibi götürürler. Hiçbir karşı koyma imkânını ve düşüncesini bulamayız. (EÜM. S. 34)

Herkes kendi varlığının karanlıklarında rüyalarının sırrını gizler. Bu demektir ki eserlerimizde, benliğimizin bir köşesinde bizim için bilinmeyen bir dip tabakada hapsedilmişlerdir. (EÜM. S. 36)

Bir rüya, bozulmaması, behemehâl olduğu gibi kalması icap eden bir şeydir. (EÜM. S. 143)

Hangi büyük rüya tamamlanmıştır? EÜM. S. 368)

Bilir misiniz, rüyada insanlar birbirinin gözlerine bakamazlar. Ve bakarsa çok ıstıraplı olur. Derhâl uyanırlar. Bence bu, ferdiyetimizin kaba ve satıh tarafından kurtulunca birbirimizle karşılaşmaktan korkmamızdır. Bir nevi içten çalışan vicdan azabı... (HAB. S. 471)

Rüzgar:

Rüzgar insanı nasıl sarar. Hiçbir yıkanma o kadar serinletmez. Hele sabah rüzgarları. (BH. S. 186)

2.3.21. S

Saadet:

Saadet telâkkîmiz niçin hayat şartlarımıza göre olmasın? (SAE. S. 235)

Saadetin peşinden koştuğumuz için mustarip oluruz. Çünkü saadet daima başkalarının elindedir. (HAB. S. 276)

Saat:

Saatler de böyledir. Sahiplerinin mizaçlarındaki ağırlığa, canı tezliğe, evlilik hayatlarına ve siyasî akidelerine göre yürüyüşlerini ister istemez değiştirirler. (SAE. S. 15)

İşte bu gizlenmelerin, mizaç ve inanç ayrılıklarının kendilerini bilhassa gösterdikleri yer saatlerimizdir. (SAE. S. 15)

Sahibinin en mahrum dostu olan, bileğinde nabzının atışına arkadaşlık eden, göğüsünün üstünde bütün heyecanlarını paylaşan, hülâsa onun hararetiyle ısınan ve onu uzviyetinde benimseyen, yahut masasının üstünde, gün dediğimiz zaman bütününü onunla beraber bütün olup bittisiyle yaşayan saat, ister istemez sahibine temessül eder, onun gibi yaşamağa ve düşünmeye alışır. (SAE. S. 15)

Herkes bilir ki, eski hayatımız saat üzerine kurulmuştur.(SAE. S. 24)

Saat Allah'ı bulmanın en sağlam çaresi idi ve bu sıfatla eskilerin hayatını idare ederdi. (SAE. S. 24)

Onun, kendisine mahsus, hayatın her iki buudunda genişleyen hassaları vardı.Bir taraftan bugününüzü ve vazifelerinizi tayin eder,öbür taraftan da peşinde koştuğunuz edebî saadeti, onun lekesiz ve arızasız yollarını size açardı. (SAE. S. 25)

Beni adam eden saatlerdir! (SAE. S. 32)

Saatin kendisi mekân, yürüyüşü zaman, ayarı insanlardır... (SAE. S. 32)

Bozuk bir saate ,bir hastaya, bir muhtaca bakar gibi bakmağa alış! (SAE. S. 32)

Ne kadar bize benziyor... Tıpkı bizim hayatımız! (SAE. S. 33)

İyi ayarlanmış bir saat, bir saniyeyi bile ziyan etmez! Halbuki biz ne yapıyoruz? Bütün şehir ve memleket ne yapıyor? Ayarı bozuk saatlerimizle yarı vaktimizi kaybediyoruz. Herkes günde saat başına bir saniye kaybetse, saate on sekiz milyon saniye kaybederiz. Günün asıl faydalı kısmını on saat addetsek yüz seksen milyon saniye eder. Bir günde yüz seksen milyon saniye yani üç milyon dakika; bu demektir ki, günde elli bin saat kaybediyoruz. Hesap et artık senede kaç insanın ömrü birden kaybolur. Halbuki bu on sekiz milyonun yarısının saati yoktur; ve mevcut saatlerin çoğu da işlemez. İçlerinde yarım saat, bir saat gecikenler vardır. Çıldırıncı bir kayıp... Çalışmamızdan, hayatımızdan, asıl ekonomimiz olan zamandan kayıp. (SAE. S. 36)

Saat insana benzer. (SAE. S. 60)

Kordonsuz saat, yularsız hayvan, nikâhsız kadın gibidir. (SAE. S. 191)

Saatini seven evvelâ bir kordonla kendisine bağlar. (SAE. S. 191)

Saat de insan vücudu gibidir. Çok defa alışılmış hastalıklar aranır. Yalnız bir fark vardır. Doktorlar tedavi ettikleri insanların bünyesini bazen bozarlar amma, herhangi bir uzviyeti değiştiremezler. Halbuki bazen saat tamirinde bu olur. Yedek parça hikâyesi... (SAE. S. 192)

İmambayıldı yapmıyorsunuz! Saat işletiyorsunuz. (SAE. S. 199)

Zannederim ki hep saatte kalıyor onun arkasındaki şeyleri ihmal ediyorsunuz. (SAE. S. 251)

İnsanlar saatlerini ceplerinde gezdirdikleri, onu güneşten ayırdıkları zaman medeniyet en büyük adımını attı. Tabiattan koptu. Müstakil bir zamanı saymağa başladı. Fakat bu kadarı kâfi değil. Saat zamandır, bunu düşünmemiz lazım! (SAE. S. 251)

Eski saatler bakılması, iyileştirilmesi lazım gelen temiz yüzlü, iyi yürekli hastalardı (MB. S. 16)

Sabahattin Ali:

Sabahattin Müslümanı severse, ya Kürt, Arap, Hintli, yahut da komünist falan olacak. Müslümanın dışında hepsi şayan-ı kabul. Politika veya race referansına bile ihtiyaç yok. O zaman tam kardeşiz. (GITB. S. 163)

Sabır:

Sabır, insanoğlunun tek kalesidir...(SAE. S. 206)

Sabırla yapılan her iş, ancak sabırla tadılabilir. (EÜM. S. 432)

Sağ:

Sağlarla beraber değilim, çünkü sağ şarktır ve şark bizi daima yutmağa, içimizden doğru yutmağa hazırdır. (GITB. S. 198)

Sahne:

Orada mücadele var, muharebe var. Mukadderatımız orada halledilecek! Asıl sahne orası. Biz burada maalesef sadece seyirciyiz. Sahnenin dışındayız. (SD. S. 142)

Bir insanı ve birkaç insanı, yalnız bir tarafından yakalamak, herkese benzeyen taraflarından sıyırmak, saf, yani fikir ve kader görünüşü haline getirmek: Sahnenin hayatla münasebeti budur. (EÜM. S. 83)

Sahnemizin en eksik yeri dildir. (HAB. S. 377)

Sahne de bir nevi meydandır. (19. ATE. S. 253)

Saint Chapelle:

Sainte-Chapelle pek az tesadüf edilir cinsten bir Şark, bir Kandehar zümrüdü, bir Keşmir yakutu veya Yemen akiki kadar Şark. (YG. S. 289)

Sainte-Madelaine:

Sainte-Madelaine'in kaya kenarında yalnızlığı. Dram çehresindedir. (GITB. S. 111)

Sait Fask Abasıyanık:

Sait Faik'te insanı yakalamanın sırrı var, hem de en daüssıllalı ışıklar içinde... (YG. S. 350)

Onun kadar hasretle, azapla kendi benzerini arayan pek az muharrir tanıdım. Sanki çok mühim bir şeyi, yarı benliğini kaybetmiş...(YG. S. 350)

Sait Faik Abasıyanık'ta bu deniz sevgisi insan sevgisiyle beraber yürür. (EÜM. S. 125)

Sait Faik galiba yalnız tabiatın çocuğuydu. (EÜM. S. 125)

Sakat/Sakatlıklar:

Doğuştan gelen sakatlıklar, tabiatın zulümleri hariç, insanoğlunun maruz kalabileceği en zalim talih yetişme şartlarının değişikliğidir. (YG. S. 376)

Sakınmak:

Bir şeyden sakınmak ile onu yenmek ayrı ayrı şeylerdir. (HAB. S. 161)

Saltanat:

Tarihte uzun süren saltanat devirleri daima faydalıdır. Mesela Elizabet devri, Viktorya devri gibi. Tabii, şartlar müsait olursa! Fatih yirmi sene yaşasaydı biz şimdi beklide rönesansı vaktinde idrak etmiş bir millet olurduk. (H. S. 257)

Her saltanat bir yığılma ve toplanmadır. (19. ATE. S. 30)

Samimiyet:

Samimiyet tek başına olan iş değildir.(SAE. S. 10)

Samimiyet kelimesinin gizlediği tek mana, iptidailiğe mazerettir. (HAB. S. 172)

Sanat

Sanat da aşk gibidir, kandırmaz, susatır. (BŞ. S. 206)

Siz güzel kadından anlıyorsunuz. Fakat sanattan, bugünün sanatından anlamıyorsunuz. (SAE. S. 223)

Demek sanat elli altmış sene bir yalanı yaşamak, ona sahnedeki rol gibi inanmak. (TM. S. 216)

Sanatın da politikası, hem de mühim şekilde bir iç politikası var. (TM. S. 249)

Sanat eseri tek başına mevcut olmak içindir. (GITB. S. 120)

Modern sanat da aşağı yukarı seksen seneyi buldu. Bence nonfigüratifi modernden ayırmak doğru değil. Manet'den beri hep aynı ihtilalin içindeyiz...(AK. S. 204)

Şartlarımızın sanatı olur. (AK. S. 207)

Sanata biz müzelerden bakıyoruz.Ve hep tasnif edilmiş, musaffa eserler görüyoruz. Halbuki sanat hayatın bir parçası. Hayatın içinde onu görmeğe çalışmıyoruz. Sanat hiç de istisnai bir şey değil. (AK. S. 207)

Aşksız sanat olmaz. (BH. S. 271)

Sanat fedakarlık ister. (BH. S. 271)

Sanatı seviyorum. Belki o bizi ölümün en iyi, en rahatça kabul edebileceğimiz çehreleriyle karşılaştırıyor. (H. S. 133)

İcadın veya eserin bulunduğu her yerde ferdin istidadı, zekası, ferdin kudreti ve kendisi vardır. Sanat eseri bu ferdilikle, o sanata ait geleneğin müşterek mahsulüdür. (YK. S. 113)

Sanat, ölümden sonraki hayattır. (YG. S. 25)

San'at hayatımızın beni en üzen tarafı amatör yokluğu. Bilen ve anlayan amatörün yokluğu. (YG. S. 71)

Sanatta kaçış yoktur. Gayesine dikine kanatlanma vardır. (YG. S. 244)

İnsan eli, insan dikkati ve sanat öyle şeyler ki, keyfiyet üstünlüğü durdukça hiç bir şey küçülmüş olmuyor. (YG. S. 261)

Mimarînin, musikînin ve aydınlığın üçüzlü avıym; fakat hiç parçalanmadan. Çünkü şu anda hepsi birbirini tamamlıyor. Hepsinin tek bir hedefi var: Benliğimizi değiştirmek. (YG. S. 289)

İnsan, sanata ne ile gelirse onu bulur. (YG. S. 338)

Sanat tıpkı eskilerde olduğu gibi, zanaat halinde. (YG. S. 354)

Sanat da oyun gibi içtimai bir mukaveledir. (YG. S. 357)

Bütün sanatlar musikinin peşinde. Ve hatta bu yüzden tabiatlarını inkara kadar gidiyorlar. (YG. S. 358)

Sanat sosyaldır ve sosyete akıldır, nizamdır, devam zinciridir. (YG. S. 360)

Sanatta iş, filozofi ile ve dialektikle halledilmeğe başlandı mı sonu yoktur. (YG. S. 380)

Her sanatın cinsî tarafı birbirine benzer; Fuzulî'yi, Nef'î'yi hakikaten sevip anlayan bir muasır, ondan Avrupa şiirine Goethe'ye, Shakespeare'e çok kolay geçebilir. (YG. S. 411)

Mesela hepimiz biliriz ki, sanat zevkinin kurulması, genişlemesi için gözün terbiyesi en mühim şarttır, müzelerin bu hususta büyük rolü vardır. (YG. S. 435)

Sanat eseri, insan kafasının en güzel ve en zorlu tarafıdır. (YG. S. 436)

Bakıp geçilecek bir sanatın korumanın en birinci şartı ona memleket toprağında yetişebilmesi için lazım gelen bütün fırsat ve imkanları vermektir. Çünkü sanat, açık havada herkesin gözü önünde ve nesillerin akışı boyunca yapılması lazım gelen bir tecrübedir. (YG. S. 436)

Unutmayalım ki sanat sevgi ve alâka ile gelişir. (YG. S. 449)

Hâlâ san'ata, himayesi bazı resmî makamlara düşen bir marifet şubesi diye bakıyoruz. (YG. S. 453)

Sanat yolu, turistik otomobil caddesi gibi her türlü işaretiyle, beyaz çizgi ve renkli fenerleriyle ilk hamlede seçilmesi mümkün bir yol değildir. (YG. S. 455,456)

Sanat için, fikir hayatı için geçirilen her tereddüt acı bir kayıptır; çünkü her geçen zamanı bir misli daha geri kalmakla öderiz. (YG. S. 457)

Sanatın güzelliği övmesi, ona neşide söylemesi en tabii hakkıdır. (YG. S. 477)

Sanat büyüdür, yahut rüyadır. (YG. S. 483)

Sanattaki sıhhat, biyolojidekinin aynıdır. (YG. S. 491)

Sanatta sağlamlık, bizde devam fikrini uyandırır. (YG. S. 491)

Sanatta “yapmak”la “görme” dediğimiz şeyin arasındaki münasebet nedir? (YG. S. 499)

Hakikatte abstre sanat, fotoğrafın bizi tıkdığı çıkmazdan açtığımız dar bir tünel değildir. O daima vardı. Ve daima bir kemal noktası idi. (YG. S. 506)

Benim için sanat, malzemesinin imkân ve hususiyetlerinden bütün hayata doğru genişleyen bir yığın problemin çözülme noktasıdır. Bir sanat eseri ancak üzerimizde bu tesiri yaptığı takdirde ve yapabildiği derecede benim için bu isme lâyıktır. (YG. S. 509)

Sanat işlerinde ruh bekâreti, samimiyet, saflık, filân gibi kelimeleri ömrüm boyunca aklım almadı. (YG. S. 509)

Sanat zannedildiğinden çok ciddî bir iştir. (YG. S. 513))

Sanatın başladığı yerde her şey susar ve hürmetle el kavuşturur. (YG. S. 514)

Mesuliyetsiz sanat olmaz. (EÜM. S. 21)

Sadece büyük mânasıyla zamana hitap etmesi lazım gelen bir sanat, zaman zaman takvimin emrine bile giriyor. (EÜM. S. 24)

Her cins sanatta bir nevi aksülâmel, kendinden evvel gelen ve bu itibarla eskimiş olması tabîî olan tarzlara karşı bir isyan vardır. Fakat ne bu isyan ve aksülâmel hiçbir zaman onu mahiyetinin dışına çıkaracak kadar topyekûn olmalı, ne de bu değişmeler bir teşekkül menedecek derecede çabuk olmalıdır. (EÜM. S. 24)

Çıplak bir sanat kıymetli ve sağlam maddelerle olur. (EÜM. S. 26)

Her sanat eserinin başında bir Orfeus hikâyesi vardır. Ölüm diyarından sarışın Eurydice'yi geri almak. (EÜM. S. 36)

Görmek ve duymak onları tatmak için kâfidir. (EÜM. S. 40)

Her sanatın kendine mahsus, her türlü ayrılıkların üstünde hüküm süren bir aslî kıymetler silsilesi vardır. Asıl dünya ölçüsünü, her sanat için zaten müsavi olmayan şartlar içinde tanınmadan ziyade bu değerde aramalıdır. (EÜM. S. 43)

Dünyanın hangi sanat hareketi, başka bir sanatın, başka bir dil ve âlemin tesiriyle başlamamıştır. (EÜM. S. 48)

Bir memlekette bir sanat nev'inin tek başına inkişafını yapabilmesi imkânî yoktur. Ona müsait vasatı verecek bütün edebiyat hayatının bulunması lazımdır. (EÜM. S. 52)

Sanat hayatımız evvelâ dağınık, sonra fakirdir. (EÜM. S. 52)

İnsanı küçülten sanat, hayatın mucizesine göz yuman sanattır. (EÜM. S. 56)

Sanatta mümkünü aramak en tehlikeli zayıflıktır. (EÜM. S. 63)

Hayatta her şeyde olduğu gibi sanatta da “devam” denen bir kuvvet vardır. Bu fizyolojide olduğu gibi cemiyet hayatında da, fikir hayatında da esastır. (EÜM. S. 74)

Hiçbir kimse, bir sanat eserindeki kesafetle yaşayamaz. (EÜM. S. 83)

Sanat sembollerle konuşur. Tiyatroda asıl sembol, bu teksif edilmiş insan ve onun nizamlı, yaratıcı hareketleridir; o, boşluğa bereketli bir tohum gibi dökülen sözleri ve kader ağlarında çırpınan gölgesidir. (EÜM. S. 83)

Düne kadar cemiyet için firar mahiyetini muhafaza eden sanat şimdi bizzat sanatkâr için meslekî bir kaçamak şeklini almıştır. Modern sanatlar, oyunda lazım olan asaleti buradan kaybeder. (EÜM. S. 87)

Sanatımızın nizamını aşan bir aksülâmel, şahsiyeti haricî tesirlere kiralamaktan başka bir şey değildir. (EÜM. S. 88)

Hayatta olduğu gibi sanatta da yeninin sonu olmayacağını düşünmüyorlar. (EÜM. S. 88)

Sanat her ne şeklinde olursa olsun, ebediyete kadar ferdî bir tecrübe olarak kalacaktır. Onda ancak yaradılışın hazinesinden beraberimize getirdiğimiz şeyleri buluruz. (EÜM. S. 103)

Her tecrübe gibi sanatta bir terbiyedir. (EÜM. S. 144)

Sanatta esas olan, örnek veya tesirden ziyade, bu örnek veya tesire maruz kalan insandır. (EÜM. S. 238)

Sanatta ihtilâl, çoğu zaman, “herkes”in yerine “ben”in geçmesiyle olur. (EÜM. S. 264)

Sanatta güzellik esastır. Muayyen ebat değil. (EÜM. S. 317)

Sanat iradî bir iştir. Ve her şeyden evvel bir ölçü meselesidir. (EÜM. S. 317)

Şüphesiz ki, vatan sevgisi, millet sevgisi gibi duygular behemehâl sanatın şartı değildir. (EÜM. S. 349)

Sanat güzelin peşindedir. (EÜM. S. .349)

Sanat dünyası da hayatın kendisi gibidir. Hiçbir nizamı, hiçbir saltanatı olduğu gibi kabul etmez. (EÜM. S. 358)

Sanatın da aç, haris ve kıskananı vardır. (EÜM. S. 358)

Sanatın en karakteristik efsanesi Orphée efsanesidir. (EÜM. S. 429)

Sanatta nizam evvelâ şahsın ölçü hissidir. Onu bulamayınca diğer ölçüler de kaybolur. (EÜM. S. 448)

Her sanat zaman zaman kendi şekillerini değiştirmek mecburiyetini duyar. (EÜM. S. 486)

Sanatta dil vasıta değildir; bizzat sanatın cevheridir. (HAB. S. 105)

Sanat maşerî bir mahsül olduğu kadar ferdî bir vakıa, hatta ferde ait bir talihtir. Ve talihin bahis mevzuu olduğu her yerde hayatın tesadüfleri ve dinamizmi, bütün bir evvelden kestirilmeyen şeyler tabiatıyla kendiliğinden mevcuttur. (HAB. S. 116)

Sanatta, dünya ölçüsünü ararken, insanlığa kalmış eserlerin şartlarını düşünmelidir. Yoksa dünya çabuk unuttur. Bugün bayılır, yarın inkâr eder. (HAB. S. 159)

Sanatta kemiyet aramak, hele şiir mevzuu bahsolunca, şiir mecmuasını eser addederek hüküm vermek gafletlerin en, en gülüncüdür. (HAB. S. 159)

Realiteye tasarruf etmedikten, geçiciyi kendimize mahsus bir havada en asil çizgileriyle tespit etmeye muvaffak olmadıktan sonra niçin sanat yapmalı? (HAB. S. 189)

Sınıf gözetmeyen bir sanatta kolay kolay tez olamaz. (HAB. S. 355)

Bir kozmopolisi olmayan sanat hareketi yoktur. (HAB. S. 398)

Sanatta düsturdan hayata gidilmez. (HAB. S. 409)

Sanat soysuzlaşmaz. Fakat soysuzlaşmış olanı da -Almanlarda olduğu gibi- devlet eliyle düzelemez. (HAB. S. 467)

Kanunla sanatın alakası yoktur. (HAB. S. 467)

Sanat kendi içinde oyundur. Fakat millî hayatta oyun değil esastır. (HAB. S. 479)

Sanat çıraklık meselesidir. (HAB. S. 482)

Unutmayalım ki nesil, edebî zümre ve hareket, zaman, muhit ve ırk, edebî nevi ve sanatkârın kendisi, beraberce mevcut olan şeylerdir. (19. ATE. S. 18)

Sanat cemiyetin ifadesidir; büyük mânasında onu uzaktan veya yakından daima takip eder, fakat her zaman aynı kıymetleri aksettirmedığı gibi, aynı sarahatle de konuşmaz. (19. ATE. S. 91)

Bir sanat eserinin talihi daima malzemesine bağlıdır; dil ise bu malzemenin en sarîh şekilde konuşanı, yani kendi hususiyetlerini esere en fazla ve aşîkâr şekilde geçirenidir. (19. ATE. S. 96)

Sanat insanı kaçırdı mı, geri tarafı kendiliğinden sökülür. (19. ATE. S. 295)

Sanat ferde dayanmakla beraber içtimai bir vakiyadır. Şiir, o kadar benzediği duardan burada, tek başına olamamasıyla ayrılır. (19. ATE. S. 504)

Sanatta dil vasıfta değildir; bizzat sanatın cevheridir. (19. ATE. S. 575)

Sanat da en geniş ifadesi olduğu “milliyet” gibi “devam” fikrine dayanır. (19. ATE. S. 575)

Sanatçı:

Sanatkar, büyük sanatkarla hesaplaşan adamdır. (GITB. S. 149)

Sanatkarın kendisini tenkidi intihar şekline gitmemelidir. (GITB. S. 233)

Sanatkar bilmeli ki efkar-ı umumiye yoktur; daima birkaç, birkaç yüz kişi senin ayarında olursa ayağın sağlama basar. (GITB. S. 272)

Her sanatkarda bir melek hali vardır; fakat musikişinasta bu açıktan açığa böyledir. (BH. S. 132)

Bir sanatkarın en güzel seneleri, müstakbel eserin heyecanını kendinde taşıdığı, onun sancılarını çektiği senelerdedir. (YK.. S. 23)

Her sanat adamı, devrinin kalabalığı içinden kendisini seçecek, dehâsını anlayacak zamanı düşünür. (YG. S. 25)

Benim için en büyük sanatkârlar, kendi mütevazı ve isimsiz ömürlerinde aşkın cennetini yaratmak suretiyle ölümü iradelerine muti edenlerdir. Biz her açılan bahar gülünde onların ruhunu koklar, her şafakta onların rüyasının yenileştiğini seyrederiz. (YG. S. 155)

Asıl seyahat imkânlarını sanatkârlarımıza, bizi kendimize ve dünyaya tanıttacak olanlara vermeliyiz. Çünkü asıl yaşatacak olan sanattır. (YG. S. 458)

Bir cemaate ruhunu veren sanatkârdır, sanatkâr ilâve eder, sanatkâr tamamlar, sanatkâr yaratır. (YG. S. 460)

Sanatkârdan daha çok çalışanı anlayacak var mıdır? (YG. S. 462)

İnsan tecrübesi, sanatkârda şeklini bulur. (YG. S. 514)

Maalesef memleketimizde mutlak derecede bir ekseriyet hâlâ sanatkârda büyük insanî mefkûrelerin bir peygamberini, cemiyet hayatının ateşli bir havarisini görmek arzusundadır. (EÜM. S. 13)

Düğüm, sanatkârın kendisinde hâll edilmelidir. (EÜM. S. 22)

Hiçbir hodbin sanatkâr kadar cömert değildir, çünkü onun çeşmesinden insanlık beslenir. Elverir ki suyunu bulandırmasın, onun başında beklesin. (EÜM. S. 31)

Bence sanatı, fikri kurtarmak için, sanatkârdan bu lüzumsuzluk kompleksini kaldırmak lazımdır. (EÜM. S. 31)

Bizim entelektüellerimizin, sanatkârlarımızın bir vasfı da yerli okumamaları, hattâ kendi edebiyatımızın bahsine bile yanaşmamalarıdır. (EÜM. S. 51)

Sanatkârlarda yaradılışa hürmet etmemiz lazımdır. (EÜM. S. 318)

Hakiki sanatkâr, Yahya Kemal cinsinden sanatkâr daima güneşe benzer. Güneş gibi doğar, ömrünün her merhalesinde başka başka feyizler coşturarak güneş gibi devrini yapar ve bir güneş gibi bize yokluğunun gecesini bırakarak çekilir gider. (EÜM. S. 357)

Büyük sanatkâr dışarı âlemi kendi içinden görür. (HAB. S. 164)

Denebilir ki, asıl sanatkâr, hayatın eserinin dışında kalanını bize -hiç olmazsa- o an için unutturabilendir. (HAB. S. 165)

Bugünün sanatkârı gözün küçük tatminleri ve tatlı hayretlere için değil, zekanın en imkânsız iddialarını yerine getirmek için çalışıyor. (HAB. S. 184)

Memlekette ananesi olmayan plastik sanatlara mensup olan bir sanatkâr için uzlet mutlaktır. (HAB. S. 188)

Hakiki sanatkâr hayatı olduğu gibi kabul eden değil, ona kendi kanının sıcaklığını kendi rüyalarının fevkattabiiyesini aşılayandır. (HAB. S. 190)

Bence sanatkâr için ancak bir türlü tereddi, soysuzlaşma vardır. O da taklit etmek, dünden kalma kıymet hükümetlerine boyun eğmektir. (HAB. S. 464)

Sanatkâr tabiat gibidir. Her eser de, hayvan, bir nebat gibi kendisiyle ve kendi şartları ile doğar. Farkı, cemiyet içinde cemiyetin tesirleriyle meydana gelmesindedir. (HAB. S. 481)

Saray:

Bir saray, birçok tasavvurları affedebilirdi; fakat istigmayı, uzleti affedemezdi. (MB. S. 27)

Bir saray, her şeyden evvel nezaket ve merasimdir. (EÜM. S. 164)

Saray aydınlığın ve feyzin kaynağı muhteşem bir merkeze, hükümdara, onun cazibesine ve iradesine bağlıdır. Her şey onun etrafında döner. Ona doğru koşar. Ona yakınlığı nisbetinde feyizli ve mesuttur. Çünkü bir sarayda olan her şey hükümdarın idaresi itibarıyla keyfî az çok İlâhi veya Allahlaştırılmış özü itibarıyla da isabetli, yani hayrın kendisidir. (19. ATE. S. 27)

Aşk zihnî hayat, hayvanlar ve bitkiler âlemi, kozmik nizam, hatta Âdem (çünkü ölümün ve ahiretin karşılığı olarak bir ‘saray’, ‘Seray-ı Âdem’ vardır), bütün mefhumlar, vücudumuzun kendisi, hepsi saraydır. Hepsinin hükümdarları vardır. (19. ATE. S. 27)

Çırağan Sarayı’nın zevk tarihimizdeki hakiki mânası, her çeşit modaya karşı bir mukavemetsizlikten başka bir şey değildir. (19. ATE. S. 164)

Sarhoşluk:

Sarhoşken her şey konuşulur. (SAE. S. 95)

Savaş/Harp:

Harbin, ihtilalin korkunç tarafı, asırlarca gayretle, terbiye ile, kültürle yendik sandığımız bu kaba kudreti birdenbire başıboş bırakmasıdır. (H. S. 100)

İki Cihan Harbi daha olsun, ne kültür, ne medeniyet kalır. Hürriyet fikrini ebediyen kaybederiz. (H. S.101-102)

İç harp, yani bir medeniyetin gömlek değiştirme şekillerinden biri. (H. S. 391)

Siyasi bir harbin sakınılması o kadar kolay ki... bir dümen kırışı, akliselimin bir saniye için dönüşü her şeyi halledebilir. (H. S. 391)

Savaşın bitmesi hemen barışın gelmesi değildir. (YG. S. 86)

Savaşın bitmesi sadece hummanın bitmesidir. (YG. S. 86)

Küçük, kati, sinirli cümlelerden sonra o ağır, yer yer kendi üstüne katlanıp açılan inkişaf ve nihayet hedefine varmış olmanın verdiği rahatlık içinde bitiş; dağılmış kuvvetlerin toplanmasına benzeyen bir iki hareket. Bu üç ritim her muharebenin, her taarruzunun ritmidir. (YG. S. 98)

Savaş ve Barış²¹:

Harp ve Sulh'u her okuyuşumda içimi her küçük, hodbin ve budala zaafan temizlenir buldum. (EÜM. S. 56)

Saymak:

Hangi sayma ameliyesi benim şu anda sıkışmış zihnimin bulacağı meslek ismi kadar hakikate uygun olabilir? saymak bizi daima aldatır. Gülünç ve eksik neticelere götürür. (SAE. S. 249)

Sayı/Rakam:

Tam bir rakam olmak, tam bir rakam... Ah, ne saadet Yarabbi! (BH. S. 44)

Saz:

Bir gün Rimbaud'nun- Voyellesler için yaptığı o cesur tahlilin benzerini biri sazlar için yaparsa şüphesiz alaturkanın bu en basit çalgısında bir akşamın ten rengi hasretini bulacaktır. (H. S. 283)

Gerçekte saz ile Eurydice birdir. (EÜM. S. 36)

Garp musikisini bugünkü şekline getiren iki esaslı saz, tıpkı pusula ve sıfır gibi, Müslüman medeniyetinin icat ettiği veya değiştirdiği haletlerdir. (EÜM. S. 132)

²¹ Lev Tolstoy'a ait bir romandır.

Her saz, asıl sesini geriye bir şeyler çağırdığı, bir çehrenin veya bir ânın etrafında ölüm kaderini kırdığı zamanlar bulur. (EÜM. S. 429)

Seçmek:

Seçmeden beğeniyor, düşünmeden seçiyor, yahut hayran oluyoruz. Daha doğrusu hakikî hayranlığı duymadan kelimeleri çığlıklarla harcıyoruz. (YG. S. 72)

Bu ıttıratsızlık, bu kendisini bütünüyle vermeden bir takım şeyleri sever görünme, bu seçip ayırma yokluğu en acınacak şeydir. (YG. S. 72)

Seks:

Basit seks meselesi... Fakat hakikatten bu kadar basit mi? Her şey kendisine indirilince basit oluyor. (AK. S. 154)

Selçuklu:

Hakikatte Selçuk mimarisi çok defa dince yasak olan heykelin peşinde gibidir.(BŞ. S. 79)

Hakikatte Selçuk rönesansı, vakitsiz bastıran kar fırtınaları altında yeşeren baharlara benzer.(BŞ. S.81)

Semah:

Asıl sema'a gelince, şüphesiz dünyanın en güzel rakslarından biridir. Mukaddesin iklimini zapt etmiş, orada hilkatin sırrını tekrarlayan bir bale.(BŞ. S. 87)

Seramik:

Seramik ateşin çocuğudur. (YG. S. 525)

Seramik her şeyden evvel bir yığın okşamadan doğar. (YG. S. 525)

Serap:

Serap, görüşlerle hakikatin hiç bitmeyen karşılaşmasıdır. (EÜM. S. 144)

Ses/Sessizlik:

Bu ses ve onun etrafı kucaklayan her dokunduğu şeyin özünü bir edebiyette tekrarlayan akisleri, bu mevsimlerin ve düşüncelerin ezeli aynası, zamanın üç çizgisini birden veren tılsımlı bir aynasıdır. (BŞ. S. 115)

Bugünün kafası için bir satıcının sesinin değeri ancak satılan şeyle ölçülebilir. (BŞ. S. 128)

Ses çok mahzundu. Ancak ölenler böyle darılabilir, dargın konuşabilirdi! (SAE. S. 157)

Sesi kötü, diyorsunuz, şu hâlde dokunaklı ve bazı havalara elverişli demektir. (SAE. S. 227)

Bu ses üst üste hicretlerin, hasretlerin içinde yetişmiş, onların içtimai mirasıydı. (SD. S. 41)

Hislerimiz, heyecanlarımız, bütün iç varlığımız sesimizdedir. (TM. S. 319)

Sesimiz bizi sandığımızdan fazla idare eder. (YG. S. 172)

O içimde, etrafımdaki her aksi kabule hazır bir vazoya benzer. (YG. S. 403)

Kendi sükût ve dikkatimizin ocağında her lâhza üstüste kurban olacağız! (YG. S. 403)

Hançerimizi ve kulağımızı o terbiye etmiştir. (EÜM. S. 364)

Sevgi:

Sevgi dediği şey hakikatte musallat bir fikirdi. (SAE. S. 316)

Tek taraflı sevgilerde daima bir tereddüt payı vardır. (SD. S. 158)

Sizler, arkasından ağlamak için seversiniz? (SD. S. 216)

Yalnız bir yerde, hakiki sevgide onu yenebiliyorduk. (SD. S. 269)

Sevginin kapısı kapanmaz, unutma. (GITB. S. 233)

Sevilmeden, kendisini sevdirmeden yaşamak ne hazin şey... (GITB. S. 266)

Sevginin, merhametin eşğini atlayanlar, ıstırapın gömleğini de kendiliğinden giyinir. (MB. S. 83)

Neden maddemle bu kadar meşgulsün! Ne ben, ne de senin sanatım dediğin şey zannettiğin kadar mühimdir... Elinden gelirse seninde, benim de içimizde konuşan sırra, alemşümül sevgiye yüksel. (H. S. 274-275)

Az olan şey vatan ve millet hudutlarını bile aşarak bütün dünyaya taşan sevgidir. (YG. S. 103)

Sevginin yolu en kısadır. Kalpten kalbe gider. (EÜM. S. 361)

Sevgiler ve dostluklar da inançlar ve düşünceler gibi ışıklarını bütün hayata taşırlar. (HAB. S. 7)

Yalnız sevgidir ki, hayat gibi sonsuzluk ve aydınlık devam eder. (HAB. S. 311)

Sevginin ufku daima açıktır, daima ileriye bakar. (HAB. S. 311)

Sevgili:

Geceyle ölümdür asıl sevgili. (Ş. S. 69)

Hulâsa saray nasıl mutlak ve keyfi irade, hatta kapris ise, sevgili de öylece naza giden hür iradedir. (19. ATE. S. 28)

Sevilen/Sevdiklerimiz:

Sevilen ayrılığına en az tahammül edilendir. (BH. S. 298)

Sevdiklerimizi oldukları gibi görmeye muktedir olamayız, ister istemez simalarını değiştirir, umumî üstüne çıkartayım derken ya tabînin dışında bırakır, yahut da beylik, alelâde çizgilerin kurbanı ederiz. Buna mukabil, sevmediğimiz, kızdığımız, hoşlanmadığımız insanlar, yahut da bize daha dışarıdan görebilmek imkânını verecek surette sevdiklerimiz mevzuubahs olunca iş değişiyor. (EÜM. S. 417-418)

Sevinç:

Eşyayı başka şekilde içimize sindiren yaşadığımız anı bir uçurtma, bir türkü gibi havalandıran bir şeydi bu. Sevinç denen şeyin asıl manası bu olmalıydı: Maddesini böyle eriten, yok eden hiç olmazsa kendi aydınlığında onu inkar eden bir hal. (BH. S. 177)

Seviniyoruz, çünkü insanı en zayıf taraflarından görüyoruz. (EÜM. S. 446-447)

Sevmek:

Ben şimdi seyahat ediyorum. İnsan yüzlerinde, huylarında dolaşıyorum. Ama bir gün muhakkak seveceğim. Bizim memlekette insanların yapacağı tek iş budur, hele kadınların. (SD. S. 108)

Siz de çok sevilirsiniz! Fakat içinizde insanı iten bir taraf var. Niçin kendinizi bu kadar kapadınız? (SM. S. 47)

İnsan bir defa sevebiliyor ve bütün ömrünce onu görünce titriyor. (GITB. S. 215)

Sevilmek veya bir kadını olmakla sevmenin arasında büyük fark vardı. Sevmek müphem bir hülyaya cevaptı. Kendiliğinden bir boşluğu doldurması icap ederdi. (AK. S. 87)

Sevmek için muhakkak ayrılmak mı lazım? (AK. S. 144)

En sevdiğimiz mahlukları bile kaybetmeğe alışmıyor muyuz? Günlerce, aylarca, senelerce görmemeğe, mutlak, kat'i bir gurbet içinde yaşamağa alışmıyor muyuz? Bana gelince, kaybettiğim şeyi, yani kendimi hiçbir zaman sevmedim. (BH. S. 37)

Ölüm gibi, hastalık gibi, ancak şahsımızda duyduğumuz zaman tamamlanan bir tecrübe... (H. S. 143)

Mesut olmadıktan sonra niye sevmeliydi? (H. S. 296)

Hakikaten sevenlerde karşılık beklemeden severler...(H. S. 354)

Nasıl severiz? Filozoflar ve fizyoloji âlimleri bu muammayı halletmeye istedikleri kadar çalışsınlar; bizim için esas olan, hilkatin bu mevhibesini, bu büyük ve cömert kudreti kanımızda taşımamızdır. (YG. S. 152,153)

Seven insan, aklın kendisine verdiği kısır nasihatlere güler. (YG. S. 154)

Bir şeyi veya bir insanı hakkıyla tadabilmek, sevebilmek için kendisiyle alâkası olmayan ne kadar çok şeye muhtacız. (YG. S. 309)

Sevmek, daima hususi bir bakış tarzıdır. (YG. S. 362)

Bilmek en kısa yoldur demiştik. Fakat sevmek daha emindir. Ve anlaşılması lazım gelen bütün bir hayat olunca biricik yol kalır. (EÜM. S. 96)

Shakespeare:

Shakespeare'de Rönesans başlangıcı, Nizamî'de yarım kalmış bir rönesanstan başka bir şey olmayan Müslüman ortaçağı aşk ve gençlik rüyasıdır. (EÜM. S. 143)

Sinema:

Sinemanın zevkimizi dışarıdan idare ettiği devirde yaşıyoruz. (BŞ. S. 130)

Sinema bile fotoğraf değildir. Çünkü terkiptir. (YG. S. 350)

Sinema bence hiç mazarratı olmayan bir menfaat müessesidir. (HAB. S. 351)

Sis:

Siste sade görünenler değil, seslenenler bile değişir. (YG. S. 188)

Siste herkes bir parça Ulyse'e benzer. (YG. S. 188)

Renksiz ve şekilsiz bir beyazlığın mahpuslarıyız. (YG. S. 270)

Sis, ameliyesini aydınlığın üzerinde yaptığı için olsa gerek, biraz da zihnin hallerine benzer. (YG. S. 270)

Siyaset:

Siyasi bir teşekkül her şeyden evvel millî hayatı bütünüyle içine alan plan ve program meselesidir. Bu hem siyasi hayatın mutlak icabı hem de sizleri bu mevkiye getiren demokrasinin şartıdır. (HAB. S. 304)

Sivil idare:

Hazin şey. Ve daha hazini askeri vaziyete hâkim olmağa alıştırmak. Bir sivil idare, hakiki idare buna hiçbir zaman yanaşmamalı. (GITB. S. 179)

Sıla hasreti:

Sıla hasreti bu kadar geniş bir bayrağı pek az açmıştır. (BŞ. S. 53)

Sıtma:

Tadanlar bilir ki hiçbir lezzet sıtma üşümesi ile yarışamaz. (BŞ. S. 15)

Sıvacılık:

Sıvacılığı küçümsemeyin, mösyö. O, ressam doğmuş olanlara Allah'ın en büyük lûtfudur. Onun sayesinde dehamızı feda etmeden yaşarız. (YG. S. 297)

Snobizm:

Meğerki dünyanın en kıt nimeti olsun; ve bir tek insan onunla şöyle iyice karnını doyurmak istedi mi etrafındakiler mutlak surette aç kalsınlar. Ben bu kadar kendi zıddı ile beraber gelen ve zıtlarının altında kaybolan nesne görmedim. Bi nevi snobizmden başka bir şey değildir. (SAE. S. 22)

Sofra:

Benim için sofra demek mideden evvel göze hitap eden bir şey...(BH. S. 317)

Sokak:

Bereket versin sokak vardı. Çocuğun tek yardımcısı sokaktır. (SD. S. 54)

Her yerde ve her nesil için çocuğu hayata sokak ayarlar. Büyükler orada evden, mektepten çok başka türlü ve daha tabii görünürler. (SD. S. 54)

Sokakta herkes kendisidir. Orada hayat sıcak bir ekmek gibi karşınıza çıkar. Orada iyice ayıklanmış, sentetik bir ilaç gibi süzgeçlerden geçmiş, aslının dışına çıkmış şeylerle karşılaşmazsınız. İnsanı, işi, hürriyet aşkını, sefaleti, merhameti çocuk orada tadar. Korkutacak şeye rast gelse bile, bu içtimai makinenin ezen ve değiştiren korkusu değildir. Belki size aksülamel imkânı bırakan, kaçıp kurtulduğunuz zaman peşinizden gelmeyen bir korku ile korkarsınız. (SD. S. 54)

Sokak, evinizin kapısından başlayan hayat, ayrıldığınız zaman hüznü duyduğunuz arkadaş, bir humma gibi sizi saran macera ve yarın içine gireceğiniz kördövuşüdür. (SD. S. 54)

Bu sokaklardan insan kolay kolay kurtulmaz. Onlar bizim kaderimiz ... Hepimiz birbirimize benzeyeceğiz ... (SD. S. 64-65)

Bütün çıkmaz sokaklar açılabilir... (AK. S. 204)

Sokak, bize şimdi yalnız sefaletini ve ihtiyaç listelerini gönderiyor. Halbuki sokak, kendi medeniyetinin ve harsının içinde olmak şartıyla daima icaddır. (YG. S. 304)

Sokağın anahtarı, yani bütün hayat ve dil. (HAB. S. 162)

Son:

Hangi şeyin sonu vardır ki... (BH. S. 294)

Sonbahar:

Başka mevsimlerde belki biz şair oluruz, fakat sonbahar, kendisi şairdir. (HAB. S. 273)

Sonuncu olmak:

Sonuncu olmak her zaman başkalarının tecrübesinden istifade etmek değildir; bazı noktalarda zarurî olarak insanı taklide sevk eder. (EÜM. S. 100)

Sonuç:

Neticelerle sebepler daima ayrı ayrı görülür. Birleştirmeye imkan yoktur. (AK. S. 229)

Netice bir yol olsa bile yol ayrı. Esas olan da budur. (BH. S. 235)

Sorumluluk/Mesuliyet:

Mesuliyet duygusunu herkese şamil bir hale getirene kadar insanlık daha çok hata yapar. (SD. S. 222)

Herkes bana bir şey hatırlatıyor. Karım, arkadaşlarım, akrabalar, herkes. Düşünmüyorlar ki ben mesuliyet hissiyle doğmuş değilim. İnsan ya öyle doğar, yahut doğmaz. Bende bu yok. (H. S. 302)

Halbuki insan mesuliyet duygusundan başlar. Öbürleri mizaç zenginlikleridir. (H. S. 307)

-Mesuliyet duygusu da değişir. Yalnız ameliye genişler... İlk önce kıymetleri yıkar.

-Yıkar ama, o zaman daireden çıkar! Çünkü insanlık mesuliyet duygusu ile başlar. (H. S. 307)

Acı ama, hakikat şu ki, bizde sorumluluk vicdan azabının çocuğudur. Onunla beraber doğar ve onun keskin alevinde kavrulup yanar. (YG. S. 251)

Sosyal Endişe:

Niçin bu sosyal endişeler sanatı ve insanı yaşamaktan bıktıracak kadar neşesiz oluyorlar. (GITB. S. 61)

Söylemek:

Bir şeyi söylemek, her şeyden evvel söylemek ve mükemmel söylemektir. (HAB. S. 105)

Söz:

Sözü yarıda bırakmaktansa, vaktinde iyi tasarlamak, okuyucu ile behemehâl anlaşacağınız noktaları seçmek gerekir. (SAE. S. 10)

Söz çok defa büyüklüğü öldürür. Çünkü insanı üst üste ve çok kolay zaferler kazanmağa alıştıır. (YG. S. 82)

Söz korkunç bir silahtır. O insanı yavaş yavaş soyar, çıplak bırakır. (YG. S. 82)

Sözün kendi mükemmelliğiyle yetinemeyenler, şiiri bir iç ahenginde ve kendi lezzetlerinde aramayanlar daima ıztırabı, onun muhayyilemizdeki sihirli tesirini tercih ederler. (EÜM. S. 142)

Alelâde bir sözü, ölçülmüş, biçilmiş, lâalettayin bir cümleyi bir fikir, zannedenlerimiz hâlâ çoktur. (EÜM. S. 259)

Spor:

Spor muayyen şerait ister. Bu şerait eksik olursa zararlıdır. (HAB. S. 350)

Stendhal²²:

Stenhal, cins koşu atları gibidir; sade çevik adale, sinir gerginliği ve hareket cümbüşü. Onda her şey, hikâye, sanat ve insana ait dikkat ve tecessüsler, zevkler, zaman zaman içinde köpüren isyan duygusu, asrına karşı duyduğu yabancılık, ömrünün çok esaslı mahrumiyetleri, hülâsa her şeyi zarif, zekidir ve bize yalnız lezzet olarak gelir. (EÜM. S. 502)

²² Fransız realist bir yazar.

Stendhal'de eksik olan şey merhamet ve sırrın karşılığında ürpermedir. (HAB. S. 165)

Stendhal, bir hatıra kitabında “Saadeti atlayıp geçeceğim” der. Niçin bu hatıraları yazarken ben de onun gibi yapmadım? Halbuki başlarken niyetim böyleydi. (SD. S. 115)

Su:

Su benim asıl unsurumdur. (BH. S. 186)

Suyun sesi, aşkın,ihtirasın sesinden kuvvetlidir. (H. S. 35)

Karanlıkta su sesi insanın içindeki ölüm mayasının dilini konuşur. (H. S. 35)

Su ve dalga daima kadın vücudunu verir. (YK. S. 148)

Suyun olduğu her yerde, muhakkak çiçeklerini, yarım kalmış türküsünü, saçlarının dağınık rüyasını bir ebediyete götüren bir Ophelia vardır. Bu suyun ve aydınlığın ölüm rüyasıdır. Bunun için bir Shakespeare’i beklemeğe lüzum yoktur. (YG. S. 169)

Suyun her bulunduğu yerde insan ruhu ister istemez ifade sembollerini ışığın oyununda arar. (YG. S. 172)

Şairlerimiz zamandaki akışın, faniliğin en geniş timsalini onda bulmuşlar, dervişlerimiz mutlakın aksini onun yekpâre aynasında aramışlardır. (EÜM. S. 374)

Suç:

Bilindiği gibi suçlar -dünyanın her cins kanun ve örfünde- tekrarlandıkça cezaları artar. Bu ise suçlu ile vâz-ı kanun arasında bir nevi yarış ve hatta inada sebep olur. (SAE. S. 19)

Sultan Ahmet :

Sultanahmet’in içi bütün bir mavi bahar rüyasıdır. Pek az mimarî, ışığı bu kadar lezzetle dokur. (BŞ. S. 141)

Susmak:

Şimdiye kadar sadece sustum, fakat şimdiden sonra asla ve hiçbir suretle ... Susmam milletime ihanettir. (SD. S. 77-78)

Bir vakıa var: Ya susacağım, ya konuşacağım! Yahut konuşmamı ister istemez değiştireceğim. (GITB. S. 102)

Süleymaniye:

Süleymaniye'yi tıpkı geceleyin Boğaz koylarında uzanan ışıkların suda kurduğu o altın saraylar gibi, zaman içinde bize kadar uzanan bütün bir saltanattan mahrum bırakmaktır. (BŞ. S. 205)

Sütun(Gazete sütunu):

Muharrir, fikir, dava, sanat, görüş veya tenkit, hepsi ancak kendi sütunlarında bulundukça değerlidir; bu sütunların dışına çıkar çıkmaz yolda görünce selamlanan, hususi sohbetle iltifat gören veya red edilen şeylerdir. Âdeta kapısı ve penceresi [kapalı] haremeler gibi. (HAB. S. 87)

2.3.22. Ş**Şaheser:**

Hakiki şaheserler kendilerinden sonra gelecek nesillerin duyuş ve görüş modalarını tespit ederler. (EÜM. S. 24)

Her zaman müstakil şaheser vücuda gelmez. (EÜM. S. 94)

Şahsiyet:

Belki de şahsiyet dediğimiz şey bu, yani hafızânın ambarındaki maskelerin zenginliği ve tesadüf, onların birbiriyle yaptığı terkiplerin bizi benimsemesidir. (SAE. S. 54)

Bütün ve halis şahsiyet her şeyden evvel kendisiyle yetinmeyi icap ettirir. (SAE. S. 349)

Şahsiyetimizi yapan parçalar bir defasında ölen cinsten değiller. (SM. S. 33)

İnsan belki kendisine çalışa çalışa bir istidat yaratabilir ama, şahsiyet yaratamıyor. Sanatı da şahsiyet, korkular, vehimler, tiksinişler, conflit noktaları yaratıyor. (GITB. S. 244-245)

Yarım şahsiyetle de bilmem iş görülür mü? (H. S. 102)

Belki de hakiki şahsiyet yoktur ve bizim benlik dediğimiz şey, ilk, yahut en büyük ibda ve ihtirasımız, bir kelime ile, masalımızdır. (YG. S. 348)

Her an yeninin peşinde koşan bir şahsiyetin değil eser vermesine, hattâ doğru düzgün teşekkül etmesine bile imkân ve zaman yoktur. (EÜM. S. 27)

Şair:

Bir şairin en büyük keşfi, kendi muharririni, iç âlemine doğru kendisini götürecek olanları bulmaktır. (H. S. 44)

Hayata ne kadar şuurla bakıyorsunuz? Adeta sentetik bir ilaç gibi...(H. S. 271)

Hiçbir şair ilk mısra denen şeyden büsbütün müstağni kalamaz. Zeka ile ruhun el ele kuracakları dünyanın kapısını çok defa o açar.. (YK. S. 31)

Saz şairleri ve zümre edebiyatları, bizde çok belirli bir kültür ikiliğine dayanmakla beraber, aşağı yukarı her edebiyatta rastlanan bir vakıadır. Her memlekette daima bu cins şiir, hatta zevk merkezinin zevkini takip edemeyen, bir evvelkinin modasına kalmış taşralı şair yetişmiştir. (YK. S. 112)

Şair, bir kelime ile, kendisine çıkardığı güçlüklerle sanatının asıl seviyesini bulur. (YK. S. 115)

Pek az şâir, yaşadığı şehre Baudelaire kadar tasarruf etmiştir. (YG. S. 293)

İnsan, insan tali'inden mes'uldür. Fakat şair, şiirinden de mes'uldür. (YG. S. 364)

Her ne de olsa şair de konuşan veya hikâye eden yahut mantık yürüten adam gibi, aynı umumî hazineyi istimal eden adamdır. (EÜM. S. 18)

Şekilleri ezberledikten, dünyamıza mal ettikten sonra sanatkar istisnasını kaybeder. (YG. S. 485)

Bir şairin büyüklüğünü anlamak için yaptığı şeyler kadar bozduğu şeyleri de hesaplamak lazımdır. (EÜM. S. 27)

Tercümesi ile sevilen şair hemen hemen yoktur. Yahut şiiri için değil, düşüncesi için sevilir. Meğerki çok büyük bir istidadın, bir nevi dehanın eline geçsin. (EÜM. S. 41)

Beynelmilel sanat pazarında birkaç senelik bir didinme, iki üç sergi veya müsabaka bir ressamı, bir heykeltıraşı, bir mimari milletlerarası bir şöhrat yapar. Fakat bir şairin bu şöhrati kazanması imkânsızdır. (EÜM. S. 41)

Bazı şairler yaşadıkları devirlerde kendi dillerinin hudutlarını aşmışsa bunun kerameti yazdıkları dilin tanınmasındandır. (EÜM. S. 41)

Hiçbir millet, büyük bir şairini başka bir milletin yardımıyla tanımamıştır. (EÜM. S. 42)

Dün, filan şair, kendinden evvelki şairi geçmek için şiir yazardı, rekabet ve döğüş aynı sahada ve aynı silahla kabul edilirdi. Bugün ise, tam aksi oluyor. (EÜM. S. 87)

Tam şiiri bulduğu, büyük damarı keşfettiğini sandığımız anda şair, bir sirk hokkabazının kahkahasıyla bizi kendi yarattığı ruh hâletinden uyandırıyor. (EÜM. S. 87)

Büyük şair dediğimiz kimdir? Zevk dediğimiz o zengin fakat haddizatında değişici âmili zaman zaman doyuran eserler bırakmış olan mı? Yoksa muayyen bir zaman için bir zevkin hudut çerçevelerini çizen bütün bir sistemi gelecek zamana cebreden mi büyük şairdir? Ben kendi hesabıma bittabi birincisine mütemailim. (EÜM. S. 140)

Halk muhayyilesinde şair, bir masalı olan insandır. (EÜM. S. 142)

Parmaklarının arasında dili, şekil vereceği bir madde gibi görmeyen şair, hiçbir surette şair olamaz. (EÜM. S. 148)

Her şairde iradî taraf daima öndedir. (EÜM. S. 148)

Eski şairlerin en büyük meziyetleri şiirin dilden çıktığını, onun mucizeli bir imkân olduğunu bilmeleri, heyecanlarının sözün mânasını değil, mısraın sesine ve bir mısraa sıkıştırdıkları o harikulade harekete emanet etmeleri idi. (EÜM. S. 183)

Hakikat şu ki, eski şairler dile tasarruf etmesini bizden iyi biliyorlardı. (EÜM. S. 184)

Hakiki şair insana şiirin bir şekil olduğunu fark bile ettirmez. (EÜM. S. 257)

Büyük bir şairin hakiki kabri eğer sesini sindirdiği eser değilse, muhakkak ki bu sesin akisleri ile dolu olan kalplerimizdir. (EÜM. S. 276)

İki türlü şair vardır. Birisi umumun -bizdeki münevverler bu umuma dahildir- kabule mütemail olduğu mânada “ilhamlı” şairdir. Günlerin ve anların getirdiklerini kendisine has bir teknikle ören adam. Paul Valéry’nin haklı olarak telgraf âhizesine benzettiği bu cins şairlerin sanat karşısındaki vaziyetini izah eden birtakım kelimeler vardır ki, ekseriya eserlerindeki tenakuzun mazeretini de teşkil eder. Demin kullandığım ilham kelimesi, artık hiç kullanmadığımız sünûhat kelimesi gibi. İkinci kısım şairler ise, bunun tam zıddıdır. Eserlerine tesadüfün hiçbir müdahalesini kabul etmezler, şiiri hariçten gelen bir itişin zarurî neticesi olarak değil, zekânın iradî bir gayreti olarak anlarlar. (EÜM. S. 295)

Hiçbir şey, büyük bir şairin elinde, bir lisanın ve duyuş tarzının yavaş yavaş oluşunu, buut ve mesafe kazanışını, dehanın işareti altında eşya ve hayatı, insan kaderini yeni baştan idrak edişini görmek kadar faydalı ve güzel değildir. (EÜM. S. 327)

Hakiki şair sözü, daha iyisi fikri kanatlandırır. (EÜM. S. 332)

Kullandığı madde üzerinde düşünen, zihnini onun cihazı yapan adam. Bence büyük sanatkârın ilk vasfı budur. Çünkü maddeyi bütün imkânlarında yakalamak, insanı yakalamanın ta kendisidir. (EÜM. S. 347)

Her yenilik getiren şairde eskiye bakan bir taraf vardır. (EÜM. S. 348)

Ben şairde bir tek şeyi, kelimeyi kullanış şeklini, dile ve mısraa verdiği şekli ararım. (EÜM. S. 349-450)

Herkes de kabul eder ki, bir şairin eseri, sürçmeleri değil, insanoğlunun uzviyetinde adeta gizli ve ikinci bir nabız gibi vuran o yaradılıştan gelme mükemmeliyet hissine en yakın olanlarıdır. (EÜM. S. 374)

Şair daima bir anlaşmazlıktır. (EÜM. S. 463)

Şair, daima karşılaşmağa mecbur olduğu güçlüklerle mücadeleye mecbur olan insandır. O her şeyde aydınlık ve nizamı arar. (EÜM. S. 474)

Genç şairlerimizin vezni laletayyin sözün döküleceği bir kalıp, kafiyeyi ise lüzumsuz bir gevezeliği uzatmak için meşru bir vesile olarak anlamakta hakikaten parmak ısırılacak bir ısrarları var. Onun içindir ki şiirleri, güneş altında, renkli kâğıtlardan yapılmış tozlu çelenkler gibi hazin bir manzara alıyorlar. (HAB. S. 58-59)

Bir roman tek bir tercüme ile on beş günde sahibini tanıtır. Beynelmilel sanat pazarında birkaç senelik didinme, iki üç sergi veya müsabaka bir ressamı, bir heykeltıraşı, bir mimari milletlerarası bir şöhrat yapar. Fakat bir şairin bu şöhrati kazanması imkânsızdır. (HAB. S. 152)

Şairin Roma'sı, kartallarını zamanla surlarının dışına çıkarır. (HAB. S. 153)

Bir şair, bir mısraı ile itham edilemez. (HAB. S. 368)

Bir şairin en güzel nesli eserleridir. (HAB. S. 369)

Şair, bir yazmaya oturduğunu birden bitiren insandır. (HAB. S. 490)

Şair bizim için, gururunun cezasını elbet çekeceksin dediği zaman şairdir, bunu bir kıyasla tamamladığı zaman sadece başladığı sözü gereği gibi bitiremeyen bir hüner adamıdır. (19. ATE. S. 33)

Eski şair nasıl çoktan beri iki veya üç dilli ise, yeni şair de çift vezinli oldu. Böylece kültürde öteden beri mevcut ikilik klasik bir şekil aldı ve hemen arkasından da dil ikileşti. (19. ATE. S. 269)

Şair bir huzursuzluğun, bir ihtirasın ve duyguların adamıydı. (19. ATE. S. 276)

Bir şairi bulamayacağımızı iyice bildiğimiz yerlerde aramakta niçin ısrar edelim? (19. ATE. S. 313)

Şair, bir milletin yol göstericisidir. (19. ATE. S. 417)

Şarkı:

Ne zaman şarkı dinlesem kocaman bir dalganın beni yutmak üzere olduğunu zannederim. (BH. S. 324)

Şaşırmak:

Biz sırrı ve şaşırtıcıyı kaybettikçe buluruz ve buldukça kendimizi de buluruz. Şaşırtıcı içimizdedir.(YG. S. 274)

Şehir:

Bütün bu tesadüfler ve belki de çocukça dikkatler bana şehrin hayatını bir kat daha öğretti. Hayır, burada yaşamak çok güçtü. İnsan her an sert bir talihle karşılaşılıyordu. (SD. S. 14)

Uyuyan bir şehirde tek başına dolaşan bir adamın yollar hakkındaki fikri büsbütün başka oluyor. Zannederim ki bir şehrin hakiki topoğrafyası ancak böyle zamanlarda görülüyor. (BH. S. 94)

Bugünkü şehir, şeddadi bünyesi ve kaderile kendi başına olarak mevcut olan bir muayyeniyettir; ve her türlü metafiziğin dışında kendine has bir rüyanın sahibidir. (YG. S. 181,182)

Bir şehir kendi İktisadî kudreti kadar mâmur olur. (YG. S. 197)

Her şehre hüviyetini katan büyük şehirliler vardır. (YG. S. 202)

Hayat gömlek değiştirdikçe elbette ki en canlı zarfı olan ve insan hayatının âdeta temaslarıyla teşekkül eden şehirler de değişecektir. (YG. S. 209)

Bir şehirde hatıralar ve tarih yalnız kitaplarda yaşarsa, o şehir kendi zamanlarını kaybetmiş demektir. (YG. S. 223)

Bir şehir en büyük zenginliğini mazisinden alır. Onu, nesiller önünde yaşattıkça zengindir. (YG. S. 223,224)

Biz şehir mefhumunu kaybettik. İçimizde fıkralığın nizamı kuruldu. (YG. S. 232)

Şehir, bir terbiyenin ve zevkin etrafında teşekkül eden müşterek bir hayattır. Mimarî bu hayatın asıl büyük üslûbunu yapar. (YG. S. 233)

Şehirler, ışıkların insan varlığını haber verdiği gecelerde güzel oluyor. Bütün bu şatolar, saraylar, parklar, semtler ve büyük caddeler tepeden bakılmak için yapılmadı ki. (YG. S. 272)

Hakikatte büyük köy denebilecek şehirlerimiz ve maalesef yavaş yavaş köyleşen şehirlerimiz vardır. (YG. S. 329)

Ruhumuzun aynası olan şehir teşekkül ederken, bize mahsus güzellik de teşekkül eder. (EÜM. S. 351)

Bir şehrin terbiyesi daima bir medeniyetin terbiyesi ve yaşama üslubudur. (HAB. S. 128)

Her şehir haberi bizimle şöyle konuşur: Vakayı kurdu. Şahısları hazırladı. Şimdi hepsi birden etrafındaki hayatla beraber canlandırmak kaldı. Bana bir romancı verin... (HAB. S. 164)

Şekil:

Şekiller, yarattıkları nizamlarla bize ve işlerimize imkan verirler ve mükemmeliyetin demeyeceğim, ondan daha mühim ondan daha evvel gelmesi icap eden bir şeyin, bizzat var olmanın yolunu açarlar. (YK. S. 32)

Biz şeklimizle mevcut değil miyiz? Şeklimizle yani vücudumuzla... Bütün kabiliyetlerimiz vücudumuzdan gelmez mi? (YG. S. 361)

Güç ve nadir kafiye, tedailerimizin seyrine mesut ve yakışır bin yol açar; vezin çıkardığı müşkülâtla bizi tesadüflerin gecesini zorlamaya mecbur eder. Şekil, lisan denen kaosun içinde varmamız lazım gelen mükemmeliyetin hudutlarını çizer, dolduracağımız boşlukları gösterir. (EÜM. S. 17)

Şekle inanıyorum, çünkü kurduğu zaruretler ve getirdiği zorluklarla o bana, kendimi tahakkuk ettirmek imkânını veriyor. Onu ararken kendimi buluyorum. O beni ayıklıyor, temizliyor ve derinleştiriyor. O benim hareket sahamdır, bu üç veya dört kıt'a içinde ben muharebelerimi veriyor, zaferlerimi kazanıyor ve ricatlerimi idare ediyorum. Ve her defasında çok esaslı bir şeyi, bir oyuna riayet etmeği öğreniyorum. (EÜM. S. 28)

Sözümü başkalarının sözünden ve sükûtumu başkalarının sükûtundan ayıran odur. (EÜM. S. 28)

Geniş hayat malzemeniz, gölge mimarînizdir; bu iki unsurla vücudumuzda çalışır, “şekillere Tanrı ve Tanrılara şekil” verirsiniz. (EÜM. S. 34)

Biz ise şekilsiz şekil vermek, tesadüfte gaye aramak illetiyle hastayız. Onun için bir yığın ızdırıp çekiyoruz. (EÜM. S. 451)

Şekiller eskir, canlı vücutlar halinden ölü kalıplar hâline gelir, kaidelerin sırrı, binaenaleyh tesiri kalmaz. (EÜM. S. 486)

Şems i Tebrizi:

Her şey bizim için onun çehresini karanlığın ta kendisi olan sırlı bir aydınlık yapar. (BŞH. S. 83)

Şeyh Galip:

Şeyh Galib'in ilhamının iç mekanizmasında, tesir etmiş bir usta aramak lazım gelirse daha ziyade Nâilî hatırlanmalıdır. (EÜM. S. 179)

Şeytan:

Hiçbir teoloji, ne de hakiki mümin şeytandan vazgeçemez. O, işin veya oyunun en mühim şartlarından biridir. (EÜM. S. 360)

Şeytan ben değilim, şeytan eğilmesini bilmez ben eğilmesini bilirim, su gibi akarım... Asıl şeytan sizsiniz. Siz, manasız ve budala gururunuzla oturduğunuz hayat sofrasından bir lokma bile tatmadan kalkıp gidenler. (HAB. S. 149)

Hiçbir teoloji ne de hakiki mümin şeytandan vazgeçemez. O, işin veya oyunun en mühim şartlarından biridir. (HAB. S. 424)

Şiir:

Şiir, dili, piano filan gibi şahsî bir âlet hâline getirmek sanatıdır. (TM. S. 180)

Şiir inci avcılığı ve eskilerin dediği gibi mücevher hokkası değildir. Bir taazzuvdur. (TM. S. 180)

Şiir kadın gibi meşgul olunmak istiyor. (TM. S. 234)

Şiir kıskanç şey. İştirak kabul etmiyor. (TM. S. 249)

Kelimeler mısraları, mısralar strophe'ları, strophe'lar yahut periode'lar şiiri yaratmalıdır. (GITB. S. 102)

Şiir çalışırken yazılır. (GITB. S. 102)

Şiir bir sayfadır. Gözle görülür, fakat okunduktan sonra, bu sayfanın örneği Boğaz'ın ışıklı gecesidir. Bazı koylarda birkaç lamba ışığı, uzak başka ışıklar, tek tük yıldız ışıkları suyu doldurur, ağır bir kilim, bir halı gibi bir şey yapar. İşte istediğim şiir, bu karanlıkta aydınlığın karışmasıdır. (GITB. S. 215)

Şiirimin pivot'su ne olmalıdır? Yeniden derine seferberlik! (GITB. S. 233)

Şiir belki halet-i ruhiyeler sanatıdır ama, halet-i ruhiyeler de tek başına olamıyor. (GITB. S. 244)

Şiir cidden felsefeye kadar uzanan, nature'ünü kaybeden, bulan, değiştiren bir teoloji. (GITB. S. 245)

Şiir, bütün bir hayat, kuru bir yaprak yığını gibi yakıldığı zaman seyredilen parlıtya benzerdi. (H. S. 293)

Hayatımızı geriye dönemeyecek bir uca taşımazsak, şiirin peteğini nasıl doldururduk? (H. S. 293)

Dini eserlerden lirik şiire kadar şark şiiri garp şiirinden ayrıdır. birinde objektivite, öbüründe hülya ve tecrit arasından bir çeşit realizm vardır. (YK. S. 101)

Eski şiirin bütün bir tarafını yapan nükte konuşma diline ait söyleyiş tarzlarından gelir. (YK. S. 108)

Eski şiirin kabahati, tekrar edelim, dildeki kararsızlıktı. (YK. S. 111)

Şimdiye kadar eski şiire umumi olarak yöneltmiş birçok tenkitler gördük. Fakat bu şiirin havasına girdikten sonra bir Fuzuli veya Baki'nin, bir Nef'i veya Naili'nin, Nedim ve Galip'in dehalarını tasdik etmemiş tek bir yazıya da rastlamadık. İyi ama eski şiir dediğimiz şiir bunların kurduğu alemdi. (YK. S. 112)

Benim için şiir dili plastik bir şeydir. Şiirden bahsedilirken müzikalite dediğimiz şey, haddizatında bilhassa göz ve kulağa ait bütün unsurların form endişesinde kullanılması, plastik bir madde gibi yoğrulması, konuşma lisansından ayrılmasıdır.(YG. S. 326)

Şiir hususi bir alemdir, rüyadır, hayaldir; nefhadır, musikidir, içimizdeki darlık veya genişlik hissidir, şevk veya angoisse'tır. (YG. S. 336)

Bu sanat her şeyden evvel bir ikame sanatıdır. (YG. S. 337)

Malzemesinde bu kadar değiştirici bir sanattan realite ile tam uygunluk istemek kabil değildir. (YG. S. 337)

Şiir bir milletin öz malıdır, hangi şekilde olursa olsun dilin çiçeğidir ve herkesin malı olan bir ölçü ister. (YG. S. 354)

İyi bir şiir nesirde daima eksik, az tatmin edici ve hatta lüzumsuz ve bozulmuş şeklinde arar görünür, Homeros'ta kendi vücudunu arayan Ahileus gibi...Bu, dilin içinde insanı bütünüyle aramaktır. (YG. S. 356)

Şiir dilin çiçeğidir. (YG. S. 357)

şiir sosyaldir. Geleneğe bağlıdır. (YG. S. 357)

Dünya yeniden kurulur. Evet her şiirde dünya yeni baştan kurulur. (YG. S. 358)

Şiir bir ikameler sanatıdır. O da musiki gibi kendi meddesini kendi şartıyla yaratır. (YG. S. 358)

Şiir benim için bir iç-alem nizamıdır. (YG. S. 362)

Şiir, yalnız şair için değildir. (YG. S. 380)

Şiir herkes içindir, herkes sevmeli, etrafında kavga etmeli... (YG. S. 381)

Şiir örtülü sanattır, eksikliğini, fazla göstermez. (YG. S. 381)

Şiir müşahhasın peşinde değildir. Çünkü kendisidir. (YG. S. 383)

Şiir, şekildir. Resme, heykele veya deminki tarifime, müşahhas tarifime hiç uymayacak şekilde musikîye benzer, yani mücerretliği musikîninkine benzer. (YG. S. 383)

Şiir kendisi için, roman hayat ve insan içindir. (YG. S. 383)

Şiir “Ben”in peşindedir. Ama o “Ben,” ben değilim artık, benim bir halimdir. o etrafını verir ama.”Ben”im vasıtamla ve bende olarak. Çünkü gerçekten bitmiş bir şiirde “ Ben” de yoktur, o şiirin kendisi vardır, yani şiirin herhangi bir “objet” gibi, iyi yontulmuş bir elmas diyeyim. Şiir hülâsa zamansızdır. (YG. S. 383)

Şiir zaruri iş değildir. Behemehâl her devrin şiiri olmaz. Hatta diyebilirim ki zaman zaman esen rüzgardır. (YG. S. 384)

Bende esas olan şiirdir, oradan etrafa genişlerim. (YG. S. 385)

Şiir bir şekil meselesidir. Şekil her şeyden evvel dilin vezin ve kafiye ile yoğrulmasıdır. (YG. S. 398)

Şiir meselelerinde en mühimi, hatta en gücü şairin kulağıyla tam bir iş birliği yapmasıdır. Kulağınız, sizi, sizin dışınızda idare etmelidir, diyebilirim. Ancak bu sayede mısra nağme olur. (YG. S. 399)

Şiir yazıyorsanız, bir heykel gibi dili ve iç aleminizi dışarıdan görmeğe çalışın. (YG. S. 399)

Şiir, söylemekten ziyade bir susma işidir. (YG. S. 399)

Bugün sanat meseleleriyle yakından alâkadar olmuş bir zeka için artık münakaşasına imkân görülmeyen hakikatlerden biri de, şiirin her türlü menfaat endişesinden uzak, gayesini yalnız kendinde bulan bir mükemmeliyet olmasıdır. (EÜM. S. 13)

Sadece muztarip ve huzursuz ruhun saf bir lisanı olması lazım gelen şiiri çok defa ırşadın kürsüsünde vaaz eder gördük. (EÜM. S. 13)

Hakiki şiirin, asıl sanat eserinin kendi varlığından başka bir hedefi yoktur. Kendisinden başlar, kendisinde biter. (EÜM. S. 14)

Şiir ve alelumum sanat, ferdin en mutlak ve hür surette kendini idrak ettiği zirvedir. (EÜM. S. 14)

Şiiri kaldırınız, lisan yine cemiyetin içinde yaşar, ilk ve zarurî vazifesini görür. (EÜM. S. 14)

Bizim şiirden anladığımız mânâ, kelimelerin terkibinden doğan ritm, ahenk vs. vasıtalarla alelâde lisanla ifadesi kabil olmayan deruni hâletlerimizi, heyecanlarımızı, istiğraklarımızı, neş'e ve kederimizi ifade eden ve bu suretle bizde bedîî alâka dediğimiz büyüğü tesis eden bir sanat olmasıdır. (EÜM. S. 16)

Şiirin lisana olan tasarrufu, nesrin ve konuşmanın tasarrufundan çok başkadır. (EÜM. S. 18)

Şiirde mânâ vardır, fakat bu mânâ nesrin ve konuşmanın mânâsı değildir; ve asıl kıymet onda değil, şiirin manevî benliğini yapan havasındadır. Birbiriyle irtibatı olmayan rüyet ve düşünce parçalarını, hissin ve hayalin bütün dağınık unsurlarını kendi içinde ve bir vahdet hâlinde toplayan, işte asıl bu havadadır. (EÜM. S. 19)

Şiirin mucizesini onun dışında aramak, bir uzviyeti zî-hayat kılan müessiri kendi haricinde aramağa benzer. (EÜM. S. 20)

Şiir bir nevi sükûnetin çocuğudur ve ancak onu bulabildiği zaman ruhaniyetini kazanır, kendi kendisi olur. (EÜM. S. 24)

Şiirin güzel sanatlar arasında garip bir talihi vardır. Örgüsünü veren malzeme-yani lisan- itibariyle hemen herkes için olan bu sanat, gene bu yüzden hudutları en dar olan sanattır. (EÜM. S. 40)

Yalnız şiirdir ki yazıldığı lisanın malıdır. O lisanda okunmak şartıyla güzelliklerine sahiptir, vardır. (EÜM. S. 40)

Şiir yazıldığı dilin içindedir. (EÜM. S. 41)

Bir şiirin kendi şekli dışına nakli imkânsızdır. (EÜM. S. 41)

Şiir, hikayedeki Melâmî dervişine benzer. Ateşe atılınca derviş sır olur, yalnız tacı ile hırkası kalır. (EÜM. S. 41)

Belki bir bakıma tek millî sanat şiirdir. (EÜM. S. .42)

Şiirde şöhret, yerinde teşekkül eder. (EÜM. S. 42)

Şiir bir iç kale sanatıdır. Çünkü dil, vasıta olarak değil, malzeme ve nesiç olarak kullanıldığı zaman milletin iç kalesidir. Böyle alınınca, bir milletin insanının,

tarihinin, kültürünün ta kendisidir; köpüğüdür, çiçeğidir, tacıdır. Onunla yapılan sanat, bir iç kale sanatı olur. Zaferlerini yavaş yavaş oradan yapar. Şairin Roma'sı kartallarını zamanla surlarının dışına çıkarır. (EÜM. S. 42)

Şiirle bir millet kurtulamaz. (EÜM. S. 78)

Şiir, kendi hesabına, saf şeklinde, reddettiği bir yığın şeyi, hayata ve bütün uğultusuna kapılarını ardına kadar açmış, kardeşine kabul eder. (EÜM. S. 82)

Bütün lüzumsuz sandığı libasları ata ata acaip raksını yapan şiir, kendini mahrum ettiği şeylerin hemen hepsini, tiyatroda, “ide” ye yakın bir kılıkta bulur. (EÜM. S. 82)

Şiirin lügati, şiirin rüyası ve melankolisi, şiirin ürpermesi ancak hakiki şiirde güzeldir. Taklitte sadece gülünçtür. Fakat her taklit şey gibi bazen şiir taklidi de safdilleri avlayabilir. (EÜM. S. 87)

Şiir dili bir tarih boyunca döğölmüş, incelmış, renk ve hassasiyet bulmuştu. (EÜM. S. 92)

Şiir ve alel-umum sanat her şeyden evvel bir zanaatkârlık, madde üzerinde çalışma işidir. (EÜM. S. 148)

Eski şiirimiz, hayatı nehyeden bir şiirdir. O en yüksek mânasında bir tecrit işidir. (EÜM. S. 183)

Eski şiirimiz bir estetiğin emrinde olan bir üslûptu. Her üslûp gibi onun sıkı kaideleri, kolaylıkları ve güçlükleri, tehlike ve emniyetleri, uzak ve yakın hedefleri vardı ve yine her üslûpta olduğu gibi arkasında dayandığı bir hayat anlayışı ve bir zevk vardı. (EÜM. S. 183)

Bir gün, epeyce zamandır edebiyatımızı günü gününe idare eden yenilik aşkından vazgeçip de asıl şiire döndüğümüz zaman, bu bilginin derecesini ve ondan alabileceğimiz dersin büyüklüğünü anlayacağız. (EÜM. S. 184)

Eski şiirimizde garbın anladığı mânada psikolojik vaziyetlerden, deruni mücadelelerden, insanı talihin korkunç iradesiyle karşılaştıran terkiplerden doğmuş beşerî yoktur. Fakat onlarda sadece insanlığa has bir meziyet olan güzelliğin elde edilmiş olmasından gelen bir beşerî vardır ki, sanatta asıl istenen de odur. (EÜM. S. 184)

Eski şiiri seviyorum, fakat eskiyi sevenlerin çoğu ile anlaşıyorum. Ve bizzat bu anlaşmazlık, bu şiirden uzak kaldığım zamanı boş geçirmedigimi bana ispat ediyor. (EÜM. S. 185)

Hiçbir söz sanatı eski şiirimiz kadar sade ve saf suretle bir şekil sanatı olmamıştır; işte burasıdır ki, onun dünyanın en büyük sanat an'aneleriyle beraber yapar. (EÜM. S. 186)

Eski şiirimizde tek bir mevsim vardır, o da bahardır. (EÜM. S. 188)

Şiir her şeyden evvel dille yazılır, bütün büyük kıymetlerini ondan alır. (EÜM. S. 257)

Şiir de tebellür etmiş gözyaşı demek değil midir? Bütün samimiyetini, müessiriyetini buradan almaz mı? (EÜM. S. 283)

Anlaşılmayan şiir yoktur. (EÜM. S. 298)

Musiki gibi şiirin de en güzel ve en asil anları bizi sonsuzlukla karşılaştırdığı anlardır. (EÜM. S. 312)

Şiir alelâde mısraların tek bir musiki aletinin uzlet teması etrafında yaptığı vâzih oyunlardır. (EÜM. S. 313)

Şiirin en yüksek zirvesi destanî şiirdir. (EÜM. S. 325)

Güzel bir şiiri ezberlemek başka bir şey, onu tam bir şekilde okumak başka şeydir. (EÜM. S. 331)

Şiir dilin malıdır. (EÜM. S. 331)

Şiir, ne Namık Kemal -Recâizade neslinin anladığı gibi bir hassasiyet meselesidir, ne de bugünün bazı gençlerinin zannettiği gibi sadece içtimaî meseleler, yahut da halk ifadesi işidir. Şiir bir zevk işidir. (EÜM. S. 332)

Hakiki şiir dilin ihsasına benzeyen bir lezzet işidir. Fakat onun kadar basit değildir, yani kararını sadece fertte bulmaz. Bütün bir ma'şerin onda hakkı vardır. Şu hususiyetle ki, bu hesapta diriler kadar ölülerde -yani geçmiş zaman da- söz sahibidir. (EÜM. S. 332)

Şiirin güzelliği, kelimeyi adeta seda, ses kıymetleri hâlinde kullanılmasında ve bunu yaparken bize herhangi bir boşluğu göstermemesidir. (EÜM. S. 333)

Eski şiirlerimiz, bugün herhangi bir lezzet tasavvur etmek imkânı olmayan sanat oyunları bir tarafa bırakılırsa, bir noktada birleşirler. (EÜM. S. 332)

Şiir bir bekâret dünyasıdır. Orada her şey yeni olmak zaruretindedir. (EÜM. S. 333)

Şiirde muvaffak olmanın ilk şartı şahsî bir dil sahibi olmaktır. Şiir dile tasarruf şekliyle hususiyetini kazanır. (EÜM. S. 346)

Şiir dildir. (EÜM. S. 348)

Şiir, daima soru, hüznünlü bir katlanmış veya isyandır. (EÜM. S. 360)

Şiir müspet hadleri ister. (EÜM. S. 360)

Şiirin asıl jesti, sevginin jestidir. (EÜM. S. 360)

İyi şiir ameliyesini dilin muayyeniyeti içinde yarattığı bir sonsuzlukta yapar. (EÜM. S. 365)

Heyhat, şiiri tatmak ve sevmek de, onu yazmak kadar güç bir sanattır; kaç defa, çok alışıldığı için farkına varılmadan geçilen bir manzara gibi, en güzel mısraların lezzetinden mahrum kaldığımı sonradan gördüm. (EÜM. S. 394)

Ses ve mâna gibi, ayrı ayrı iki unsura dayandığı için, şiirde söz ve ahenk (ritm, musiki, ne dersiniz deyin) ekseriya birbirine karışmadan akan iki muvazi suya benzer; fakat tam bu ayrı mevcudiyetlere alıştığımız zamanda ve beklemediğimiz bir yerde bu ikilik kalkar, geniş bir kucaklaşmada her ikisinin ayaklarının yerden kesildiğini ve bir kıvılcım kasırgasında bu mesut çiftin havalandığını görürüz. İşte o zaman hakiki şiirle karşı karşıya geliriz. (EÜM. S. 395)

Şiir hüzünden ziyade ruhun kanatlandığı anları benimser. (EÜM. S. 398)

Güzel şiirler, hislerimizin bizi yendiği veyahut yener gibi göründükleri anların değil, bizim onları yenerek efendisi olduğumuz zamanlarıdır. (EÜM. S. 398)

Şiir hakikaten garip bir sır... (EÜM. S. 398)

On beş gülün açtığı yerde nasıl bütün bir gül bahçesi varsa, on beş mısraın bulunduğu yerde de tam bir şiir vardır. (EÜM. S. 403)

Hakikat şu ki, bir şiirin psikolojik başlangıcı ile kendisi ayrı ayrı şeyler. Birincisi şu veya bu şekilde daima karanlıktan gelir. İkincisi, yani asıl şeklini bulmuş eser ise bütünü ile aydınlığın işi. (EÜM. S. 507)

Bir musiki-yi ruh, bir musiki mütekellim-i ruh, bir tekellüm-i musikar-i safi-i ruh... İşte şiir. (HAB. S. 68)

Biz şiiri tarif etmiyoruz, hayat gibi sadece kabul ediyoruz, yaşıyoruz. (HAB. S. 68)

Şiir reçeteye sığmaz. (HAB. S. 68)

Şiir ve nesir ayrı ayrı şeylerdir. Mesela tavukla, yumurta gibi. (HAB. S. 68)

Şiirin hakiki vazifesi de bu değil midir? Bir kere düşünölsün, en belli başlı teması, insanlığın şu hazin sevgi oyunu olan bir sanat, eşya ve hayatı ruhu değıştirici ve zengin kevserinde yıkamak hassası da olmasıydı, ne kadar can sıkıcı olurdu! (HAB. S. 78)

Hakiki şiir, biraz da meçhulün -yahut daha doğrusu mutlakın-daüssılası değil midir? Mutlak! (HAB. S. 78)

Şiirde mesele, bir Garplının dediği gibi, tanrılara vücut ve vücutlara tanrı vermektir. (HAB. S. 79)

Şiir dilin özüdür, kokusudur, lezzetidir, musiki kabiliyetidir. Yahut bunlardan doğan hususi bir şekildir. (HAB. S. 151)

Bir şiir gerçekten şiir mi? Gündelik hayatta kullandığımız sözü, o piyasa ve karışık pazarlar akçesini saf bir sanat malzemesi hâline getirmiş mi? Ondan ayrı bir teşekkül yaratmış mı? Bu şekil, tekâmülün zincirinde, yeni bir halka mıdır? Bize bir ufuk açıyor mu? O şair gelmeseydi cemiyetimizde bir şeyler eksik olur muydu? Peyzajımızı, insanımızı, tarihimizi, kendi kalbimizi ondan sonra tanıdığımız gibi tanır mıydık?

Aşk, ölüm, hayat, vatan gibi büyük mefhumlar, hayatın etrafında döndüğü mihverler onun gelişikle manalarını değiştirdi mi?

Sonra söyleyişin kendisi? Mısra uçuyor mu? Söz, musikiye ve kaidelerine muhtaç olmadan bizde teganni ediyor mu?

Bir şiir bunları yapıyorsa o şiir millî dehanın ölçüsündedir ve bundan iyi de dünya ölçüsü bulunmaz. (HAB. S. 155)

Şiir, dil yani insanın özü olduğu için tabiatıyla sıkıştırır. Fakat kendi realitesiyle mütalaa ettiğimiz zaman, zannettiğimizden çok veluttur. Çok ufuk açıcıdır. Gene dilin, yani insanın özünde yapıldığı için milliyete çok bağlıdır ve asıl şöhretini cemaati içinde yapar. (HAB. S. 159)

Sadece “gibi” siz yazmakla şiir olmuyor. Şiirin kendi kumaşı, muvazenesi, trajedisi lazım. (HAB. S. 343)

Şiirde ve nesirde tek dil meselesi vardır. Sokaktaki dili konuşmak... (HAB. S. 387)

Şairlerimizi aldatmak istemem: Vezinsiz belki bir tek devrin şiiri yapılabilir. Fakat şiir vezni olmayan bir dil ve millet olmaz. (HAB. S. 393)

Şiir, bütün zihnî ve teessürî hayatın çiçeğidir. (HAB. S. 408)

Hiçbir zaman büyük şair ve güzel şiir herkesin malı olamaz. (HAB. S. 409)

Şiir dildedir ve dilin çiçeğidir. (HAB. S. 420)

Şiir mademki, dilin verdiği bir imkândır. Her devirde, her cins güzelliğe tesadüf edilmesi gayet tabiidir. (HAB. S. 466)

Şiirin yenisi, eskisi yoktur. Çünkü güzelin yenisi eskisi yoktur. (HAB. S. 466-467)

Yalnız bir şeyi unutmayın, şiir bir bakıma meslek değil, bir talihtir. Onun çarkına kapıldınız mı, herkes için tabii nimetlerin çoğunu feda etmeye mecbur kalırsınız. (HAB. S. 484)

Şiir, muayyen bir devrinde insanı şahsiyetinin gerçekliğinden bile şüphe ettirecek bir terbiye, bir yığın asap bozukluğunu benimseyiştir. (HAB. S. 484)

Yeni şiir, Türkçede kendi şeklini kendisi aramaya başlamıştı. (19. ATE. S. 266)

Eski lirik şiirin kendisine has bir sevmeye şekli vardı. (19. ATE. S. 271)

Ferdî hislere açılmasını romantiklerden öğrenen yeni şiir için ölüm, en tabii ilham mevzularından biri olacaktı. Nitekim romantik şiir de onu bitmez tükenmez bir malikâne gibi keşfetmişti. (19. ATE. S. 272)

Eski şiir, tabiatı aldıkları her şeyi kendi abstre'sinde tüketir veya tanınmayacak şekilde değiştirirdi. Bu yeni nesirde tabiatla insan yan yana yürümeye çalışıyordu. (19. ATE. S. 275)

Mensur şiir bizde yaşanan hayat ve yakalamaya çalışılan tabiat etrafında teşekkül eder. Hakikatte, ne kadar iptidai olursa olsun, bu hakiki bir keşiftir. (19. ATE. S. 275)

Şiir meyhane işi değil, ruh işi, ahlak işidir. (19. ATE. S. 417)

Şikayet:

Talihin cilveleri karşısında hayattan şikâyet, ölüme bir kurtuluş gibi bakmak bizde ve az çok edebiyatta, halk dilinde de türlü ifadeleri bulunan tabii bir ruh hâli, hatta boşalma çaresidir. (19. ATE. S. 105)

Şiirde dili kaybeden her şeyi kaybeder. Çünkü her şeyden evvel insanı kaybeder. (19. ATE. S. 473)

Şiir dil sanatıdır. Her edebiyatta kelime ve dile tasarruf onu vücuda getirir. (19. ATE. S. 473)

Şuur:

Tıpkı hikayede bacağı kaybeden adamın en lüzumsuz eşyasını araması gibi, yeniden canlanan şuur bir türlü esasının üzerinde duramıyor, teferruat üzerinde geziniyordu. (BŞ. S. 33-34)

Şuurun duvarında açılan her gedikten rüyaların sırasına göre sıkıntılı, zâlim yahut mesut diyarına gideriz. (EÜM. S. 34)

Yalnız şuur hayatı ölüm duygusu ile başlamaz. O, beden cihazının kuruluşundadır. Belkemiğimizin bir noktasında, asıl babamızı, hocamızı ve düşmanımızı taşıyor. (HAB. S. 275)

Onun tohumu ile doğarız, bütün hayatımız boyunca bu ağaç içimizde büyür. Bazen yaprak yaprak, hücre hücre benliğimizi zapt eder. Bazen o yaz fırtınaları gibi bütün gelişme kudretlerini bir anda tüketir. Dört mevsimini bir anda kurar, benliğimizi zapt eder yerimize geçer. (HAB. S. 275)

Şuur, artık kâinatın merkezi olmak istemiyorum, dediği andan itibaren kâinatın kendisi oluruz. (HAB. S. 281)

Şüphe:

Şüphe, daima gizli bir kanaat taşır. (EÜM. S. 471)

Şöhret:

Şöhret, âfet olduğu kadar da vesile-i rahmettir. (SAE. S. 9)

Şöhretin, vелеv dünya çapında olsa bile, her zaman hakiki bir değeri karşılaması bir tesadüf işidir. Her sanatın tarihi buna bir yığın misâl verir. (EÜM. S. 42)

Şöhret bazen bizi aldatır. (EÜM. S. 43)

Fırtına geçince şöhretler cetveli yeni baştan kuruluyor, demektir. (EÜM. S. 43)

Bugünün şöhreti, çok defa yalnız bugünün şöhreti olur, yarına içi boş bir addan başka bir şey bırakmaz. (HAB. S. 154)

2.3.23. T

Tablo:

Bir insan çehresi gibi sanki sadece işaretle konuşuyordu tablo. (GITB. S. 56)

Tadil:

Tadil ve ıslah yolu ile icat kabil olabileceği gibi, ıslah yolu ile tadil, tadil yolu ile ıslah da kabil ve tavsiyeye şayandı. (BH. S. 230)

Takvim:

Biz de takvim dışı yaşırdık. (BH. S. 156)

Beni aynalar o kadar sıkıyor. Onlara artık alıştım. Fakat takvimlere alışamadım. (HAB. S. 278)

Takvimler arızalarından tecrit edilmiş zamandır. Bu yüzden en korkunç düşman onlardır. Onlarda insanoğlunun bütün macerası vardır. Yani iki sıfırın arasında adetlerin gülünç ve ıstıraplı oyunu. (HAB. S. 278)

Takvimler zamanın hakiki çehresini verirler.

Asıl orada ölümü tanırız.

Fakat daha korkuncu var. Ölüme rağmen, öleceklerini bile bile insanların birbirine düşman olması... Ve bunun bir zaruret gibi görünmesi... (HAB. S. 279)

Talih/Kader:

Herkes hayatının bir devrinde şu veya bu şekilde talihinin şuuruna erer. (SAE. S. 68)

Bir şeyi unutma! Talihe güvenmek lazım! (SAE. S. 309)

Sefiller diye bir oyun vardı. Oradaki insanların da bizim gibi talihleri var! İyi, kötü kendilerine göre... Fakat hiçbiri duvarın dibinde durmamışlardı. Ah, birisi bize bunları anlatsa... (SD. S. 42)

Rast geldiğim insanların hiçbiri beyhude vakit geçirmek taraftarı değildi. Ben ise talihimi biliyordum. Daima uzaktan bir serap gibi parlatılan, sonra geriye, muayyen olmayan bir zamana atılan bir eğlence veya istirahatle, ne olduğunu pek bilmediğim, fakat mühim olduğuna inanmam lazım gelen bir iş arasında kalıyor, birincisini feda ederek ikincisine koşuyordum. (SD. S. 186)

Tali'e ne kadar haksızlık ediyorum. Mademki yaşıyoruz ve mademki etrafımızda bütün bu güzellikler var, yine mesut değiliz. (GITB. S. 145)

Talih...herkes hayata koltuğunun altında gizli bir torbayla gelir. Kimisinininki bomboştur. Kimisinininki sıkı sıkıya doludur. (AK. S. 42)

Talihini bilmek...Onu anlamak yok mu? O mutlak çaresizlik fikri bir kere sizi sarmasın...(AK. S. 42)

İnsan talihi... Büyük bir kördöğüşü. (AK. S. 230)

Talih belki biyolojik irsiyete dahil değildir. (MB. S. 157)

Ben talihin gazabına uğramış bir lanetliydim. (BH. S. 145)

İçme, ilk yudumda zehirler seni

Bahtın kadehine döktüğü şarap. (Ş. S. 121)

Tali'imiz içimizde çok gizli bir yerededir. Fakat onlara erişebilmemiz için birçok şeyden kurtulmamız lazımdır. (YG. S. 396)

Talihin her darbesi insan ruhunda iyi veya kötü bir aksülâmel yapar; içimizde bize, vaziyete göre şekil veren bir cevap bulunur. (EÜM. S. 35)

Talih belki biyolojik irsiyete dahil değildir. Fakat muhit terbiyesiyle büsbütün alâkasız olduğunu ne siz, ne de ben iddia edebiliriz. (EÜM. S. 386)

Talih yetişecek genç adamları bir takım tecrübelerle mahkûm etmekten hoşlanır. (HAB. S. 187)

Tambur:

Tanburda, icat veya hüner, aranacak ve bulunacak bir yığın nağme vardı. (BŞ. S. 140)

Tamburi Cemil ²³Ninnisi:

İktisadî denkliliği bozulmuş, mihrabı çökmeğe yüz tutmuş, gururunu yapan geleneklerin duvarı çatlamış bir topluluğun iç benliğini en canlı yerinde verir.(BŞ. S. 128)

Belki de bu ninnî, Hüseyin Rahmi'nin hayatımızın her safhasını alaya alan romanları gibi biraz da eğlenmek için yapılmıştı.(BŞ. S. 128)

Tango:

Tangonun talihi de bu. Çalındı mı muhakkak tekrarlanacak. Bilen bilmeyen hiç kimse ondan vazgeçemez. Bundan güzel bir seyahat daveti olamazdı. (AK. S. 152)

Tanımak:

O kadar çok insan tanıdım ki. Bir ömür muazzam bir şey. Babam bizim gemi, derdi. Bugün bizim gemiye bir başkası daha bindi. Bu, yeni bir adamla tanıştım, demekti. Bazen de bizim gemi doldu taşıtı artık!...derdi. (AK. S. 242)

Sizi tanıyanlar, sizden her şey bekleyebilirler. (MB. S. 152)

Kendi kendinizi tanımağa başladıktan sonra beğenmemeniz kadar tabî ne olabilir? (EÜM. S. 382)

Sizi tanıyanlar, sizden her şey bekleyebilirler. (EÜM. S. 383)

Cetlerimiz bizi nasıl tanımadan öldülerse biz de bizden sonra gelecek olan nesilleri tanımadan öleceğiz. (HAB. S. 50)

İnsanları idare etmek için onları ve tabii olan haklarını tanımak lazımdır. (19. ATE. S. 131)

²³ İstanbul 1873- İstanbul 1916) Türk müzik tarihinin önemli isimlerindendir.

Tanrı:

Tanrılar tanıırım. Hem iyi tanıırım. Onlar benim dükkanımın müşterileridirler. Yalnız oradan alışveriş ederler. (BH. S. 344)

Tanrılar insanı tecrübe etmezler. Zaten onlarda tecrübe yoktur. Onlar yaratırlar. Ve yarattıkları için değışirler. (BH. S. 344)

Tanrıların yaşı yoktur bilirsiniz. (Ş. S. 89)

Bir tanrı marifetini kıskanmaz. (Ş. S. 90)

Bu çok fena şey, bir tanrı geçtiğı yerde

Daima iz bırakır... (Ş. S. 91)

Belki biz var olduğumuz için o kuvvetle var. (H. S. 255)

Hiçbir kabile tanrısız olmaz; biz tanrılarımızı yaratmak, yahut yeniden bulmak mecburiyetindeyiz. (H. S. 262.)

Tarih:

Tarih, günün emrindedir. (SAE. S. 287)

Tarih, sadece tenkit için midir? Beğendiğimiz ve sevdiğimiz bir insana hiç tesadüf etmeyecek miyiz? (SAE. S. 305)

Biz harbe girmekle hata ettikse, onlar bu muameleyi yaparak bu hatayı devam ettirmeli miydiler? Tarih bir yerde bütün hataların tasfiyesini yapmayacak mıydı? (SD. S. 13)

Bu tarihin de nasibi bu. Bilmeyen izaha kalkar, bilen susar. Hiç riyaziye bilmeyenin riyaziyeden bahsettiğini görmedim. Talihsiz bir bilgi dalı olsa gerek. (TM. S. 168)

Tanzimat'tan beri itiyat edindiğimiz görüş tarzı bizi kendi tarihimizden uzaklaştırmış yahut bizi ona hiçbir şeyi layıkıyla göremeyeceğimiz bir gözle bakmaya alıştırmıştı. (YK. S. 24)

Belki tarihi her zamandan fazla- yani hiçe nispetle biraz fazla- biliyorduk. Fakat "historicite" denen şeyi, tarihiliğı, fert için olduğu kadar milli hayat için de çok lüzumlu ve zaruri olan ve hepimizi bir ağacın kökleri gibi asırların içinden doğru besleyen düşünceyi kaybetmiştik. (YK. S. 24)

Tarihte zaman bazen hususileşen bir ümit olur. (YK. S. 86)

Tarih olduğu gibi alınır veya alınmaz. (YK.S. 102)

Tarih insandır. (YG. S. 255)

Tarih, şahsiyetin ta kendisidir. (YG. S. 363)

Tarih, şahsiyetin kendisi, hiç olmazsa, kaynağıdır. Onsuz insan teşekkül edemez. Öyle bir yalnızlığa düşer ki konuşmak bile imkânsızlaşır. (YG. S. 363)

Bir tarihe ve bir maziye sahip olmanın bazı imkânsızlıkları da vardır. (EÜM. S. 97)

Tarih, terkiplere fazla dokunulmamasını öğretir. Onların kendilerine mahsus hayatları olduğunu ve kendi zaman kanunları bulunduğunu kabul eder. (EÜM. S. 440)

Bir devirde cemiyet hayatına arz ettiği değişiklik ne kadar büyük ve esaslı olursa olsun, bir tarih daima bir bütündür. (HAB. S. 118)

Her tarihin kendisine göre fataliteleri vardır. Türk tarihinin fatalitesi gecikme dediğimiz korkunç şeydir. (HAB. S. 137)

Tarihini okka ile satan bir millet. (HAB. S. 240)

Tarihin asıl kendisi olan gizli bir yüzü vardır ki onu yalnız iyi niyetleriyle, iradeyle, ahlaki değerleriyle yaşayan insanlar yapar. (HAB. S. 310)

Tarihçi için koştugu şartlar, ancak yazıldığı devir düşünülürse üzerinde durulacak şeylerdir. (19. ATE. S. 123)

Tarikat:

Tarikat ve tasavvufta sembol esastır. (EÜM. S. 137)

Tasavvuf:

Hakikatte tasavvuf büyük ve vectli bir firar kapısıydı. (19. ATE. S. 44)

Tasavvur:

Her gizli tasavvur, her meş'um düşünce sizde en dehşetli mu'cizâtını bulur. (EÜM. S. 33)

Tatmin:

Tatminin en büyük şekli ümitsiz olmayan sonsuzluktur. (GITB. S. 307)

Tebessüm:

Saadet kelimesini bilmeden. Fotoğrafımız çekilirken, baloda dans ederken, yeni insana takdim edilirken, hemen bir tarafımızda bulduğumuz o tebessüm yok mu? Onu bir yıldız gibi bütün saadete, etrafımıza, eşyaya, insanlara sürdüğümüz zaman kendimizi ne kadar mesut görürüz. Sonra da yavaş yavaş kazırız. Hatta bütün ömrümüz bazen böylesi bir yıldızı kazımakla geçer... (BH. S. 322-323)

Tebessüm şahsiyetin yarısıdır. (H. S. 20)

Tecrit:

Tiyatroda canlı şahsiyeti ve hayat vehmini uyandırabilecek dinamizmayı o temin eder. Onun bulunamadığı yerde şekilsizliğin ta kendisi olan bir dağınıklık, gerçek fakirlik diyebileceğimiz bir lüzumsuz şeyler bolluğu vardır. (HAB. S. 102)

Tecrübe/Tecrübesizlik:

Siz tecrübe kelimesinin hakiki mânasını bilmiyorsunuz. Tecrübe sahibi demek, yıpratılmış olmak, muayyen hudutta ve muayyen fikirlerde donmuş olmak demektir. Bu cins insanlardan bize hiçbir zaman hayır gelmez.(SAE. S. 321)

Hiç tecrübesiz olanları da nasıl bileceksiniz? Meselâ hiçbir işte bulunmayanlar... İşsizliğin tecrübesini yapmış olurlar ki, daha güçtür. İdaresi hakikaten güçtür. (SAE. S. 321)

Meğer bu tecrübe dene şey, bizim kitaplardan öğrendiğimiz manasından çok ayrı bir yerde kullanırmış. Onun asıl manası dünya işlerinde bir nevi sinizmi benimsemek, onun içinde dört tarafını iyice kollayarak, kimseyi rahatsız etmeden, büyüğü kuşkulandırmadan, küçüğü sabrın son haddine getirmeden rahatça, yahut gairesizce yaşamak, hayat yolunda her vesileden istifade ederek ilerlemek, ev, köşk, apartman, han, esham sahibi olmakmış. (SD. S. 49)

Daha kaç kişide aynı şekilde yaşanmış hisleri tecrübe ettik. (GITB. S. 116)

Tecrübe bilgisi, tecrübi bir nature anlayışıdır. (GITB. S. 286)

İnsan tecrübesi bizi olduğumuzdan yükseklikte yaşlandırıyordu. (AK. S. 98)

Herkes kendi tecrübesini kendi başına yapar ve beraberinde götürür. Allah'a çok şükür ki bu böyledir, yoksa insanlar birbirinin tecrübesinden faydalanacak olsalardı, yer yüzünde insan hayatı çoktan biterdi. (MB. S. 101)

Tecrübe bir kişinin değil, bütün medeniyetindir. (H. S. 321)

Altmış yaşında, zekâsının en olgun deminde bir Dostoyevski'nin düşündüklerini, yirmi yaşının tecrübesizliğiyle anlamak ne mümkün! (EÜM. S. 331)

Teknik:

Sanat tekniktir ama, teknik de âdeta biyolojik bütün bir nizamın etrafında namuslu oyundur. (TM. S. 244)

Bugünkü teknik bir yığın şey vaat ediyor. Fezaya açılacağımızı aşıkâr. Bugünkü füzelerle. Bir iki sıçrama daha. Fakat seyyarelere gitmek, birleşmek... Bu büsbütün ayrı. Bana öyle geliyor ki bu tecrübelerle imkansızlığımızın hududunu

genişletiyoruz. Bugün birkaç hayvanı gönderdik, yarın belki insan gider ve evin içinde biraz dolaşır. Fakat neye yarar? Gideceğımız yerlere hep şartlarımızı götürecektik olduktan sonra...(AK. S. 199)

Teknik –benim anladığım manada- en güzel anahtardır. (HAB. S. 375)

Teknik, nev'e değil, şahsa ait bir çeşit iç düzen işidir. (19. ATE. S. 288)

Teknik, alet ve malzeme hiçbir zaman nankör değildir. (19. ATE. S. 476)

Telafi:

Ben ondan korkuyorum. Yani zararlarımızı telafi etmek fırsatını aramamızdan...(SD. S. 124)

Tembellik:

Ben tembel insanlardan hoşlanmam. Hususuyla bizimki gibi ferdî hürriyete riayet eden ve personeline muayyen bir iş göstermeyen ve görecektleri işin mahiyet ve kabiliyetini kendi icat kabiliyetlerinden bekleyen modern bir müessesede böylesi insanlar daima tehlikeli olur. (SAE. S. 322)

Belki bir çeşit tembellik, fakat hürriyetin peşinde bir tembellik. (TM. S. 219)

Tenkit/Münekkit:

Okumayan, okuduğunu anlamayan, okuyucuların ve düşünmenin yanından geçmemiş münekkitlerin memleketinde insan ne diye şiir yazar, edebiyatla uğraşır? (GITB. S. 295)

Tenkidin olmaması edebiyatımızın en büyük mahrumiyetidir. (YG. S. 338)

Tenkide gelince, tenkit yapamıyoruz. Münekkidimiz yok değil, fakat ufkumuz dar.(YG. S. 354)

İyi veya kötü demekle tenkit olmaz. Tenkit daha geniş çevreler ister. Bence münekkit belki asıl yaratıcıdır. Dikkat edin, bütün büyük münekkitler ufuk hazırlamışlardır.(YG. S. 354)

Terbiye:

Birkaç ikinci derecede Fransız romancısının eseriyle, bir iki yerli hikâye ile, beş on vodville genç bir neslin bedî terbiyesi yapılamaz. Hattâ ihmal dahi edilmiş olmaz sadece bozulur. (EÜM. S. 80)

Terbiye ve yetiştirme meselesi cemiyet hayatının daima en nevrallik noktasıdır. Bütün ihtiraslar, değişme korkuları, nesil anlaşmazlıkları dönüp dolaşıp orda toplanırlar. (HAB. S. 139)

Terbiye o kadar muğlak bir şeydir ve bir insanın düşüncelerinin teşekkülüne o kadar çok bilinir bilinmez membalardan müdahale vardır ki oğlunu şöyle yetiştirmiş diye bir baba üzerinde konuşmak biraz insafsızlıktır. (HAB. S. 369)

Terkip:

Unsurları âhenk içinde işleyen her terkip sıhhatlidir. Fakat sıhhat bir ânin realitesidir. Sağlamlık ise ona bir “durée”, bazan da onun dış manzarası olur. (YG. S. 491)

Her terkip gibi, bir nispetten bir nispete bir kere değişti mi, ortada siz kalmazsınız, bir başkası yerinizi alır. (EÜM. S. 383)

Terkip daima kalacaktır. O, coğrafyanın ve tarihin bize hediyesidir; tıpkı soframız, eğlence şartlarımız, halk felsefemiz gibi. (HAB. S. 132)

Terlemek:

Terlemek en korktuğu, sinirlendiği şeydi. ”Çürümenin başlangıcı gibi bir şey.” (AK. S. 27)

Tesadüf:

Tesadüfler ancak bir anlık fırsat verirler. Bu anı kaybetmek ihtimali, kaybetmemek ihtimali kadar kuvvetlidir. (SD. S. 122)

Evvela tesadüften muvaffak olmuş insanlar var başımızda... (SD. S. 124)

Tesadüfle muvaffak olmak insanı az çok taalihine inandırır. Sonra efkarıumumiye dediğimiz şey galeyanda. (SD. S. 124)

İnsan tesadüfle de kalabilir. Üç-beş manzumenin tesadüfü, gizli bir zenbereğin oynaması, seni iç hayatının öyle bir yerine getirir ki, eser çıkar. (TM. S. 180)

Ben hayatımda yalnız tesadüfe güvendim. Ve onu bekledim. (GITB. S. 193)

Büyüklik arzusunu, tatmin edilmemiş azamet duygularını bir yığın küçük şeylerle doyuran ve bu yüzden mesut olanlara hayatta ne kadar çok tesadüf ederiz. (BH. S. 36)

Benim hayatımda, bütün iradesizlerde olduğu gibi, tesadüflerin korkunç bir rolü vardır. (BH. S. 53)

Alelâde tesadüfler, ufak tefek hadiselerden doğmuşlardır. (EÜM. S. 271)

Teselli etmek:

Hayatımda en az sevdiğim şey teselli etmek, ıstıraba ortak olmaktır. (SM. S. 45)

Teşhis:

Teşhis, her zaman tedavi değildir. (YG. S. 92)

Tevfik Fikret:

Fikret bütün içe dönükler gibi gözleri ve jestleriyle bağlananlardandı. (YK. S. 86)

Fikret'i tam bir ateizmde ve tarih düşmanlığında görebilir miyiz? Bence Fikret daha ziyade sensitif, anlarına yapışan, onları tüketene kadar yaşayan adamdı. Şiirini ömrünün tesadüflerinden çıkaran bu şairde ihsaslar, fikirler daima birbirine doğru değişerek genişliyordu. (YK. S. 89)

Asıl garpçı odur. Söylemeye hacet yok ki Meşrutiyet yıllarında Tevfik Fikret, Abdullah Cevdet'in İctihad'ı ile Satı Bey'in Talim ve Terbiye'si arasındadır. (YK. S. 90)

Fikret benim için bir şairden ziyade bir kahramandır. Sanatı eski bulunabilir. İhmal edilebilir, okunur, okunmaz, fakat talihin kendisine nasip ettiği büyük rolü unutulamaz. (EÜM. S. 266)

Fikret, tabiatı dolduran ruhlardan değildir. (EÜM. S. 272)

“Sis”, bir infial ânının, herhangi bir istiare ile ifadesi değildir. Belki Abdülhamid devrinin bir hasta odasını andıran vehimli İstanbul'unun geniş bir vision'da toplanmış bütün bir romandır. (EÜM. S. 273-274)

Fikret, yalnızlığını milyonlarla doldurmasını bilen adamdı. Ondan ya bu sanatın sırrını bilenler bahsetmeli yahut da bu vazifeyi sadece boru sesleri ve dalgalanan bayraklara emanet etmeli. (EÜM. S. 276)

Fikret, insanın kendi içinde kurması gereken hürriyetim şairidir. Hangi yoldan gelirse gelsin, düşüncesi evvelâ bu hürriyetin, eskilerin “ıtlak” dedikleri émancipation'un şairidir ve bu haysiyetle eseri, düşüncemizin muasır olmak için yaptığı hareketlerden biridir. (EÜM. S. 277)

Eski Mısırlılar mezarlarına beraberce konmak için küçük böcekleri mumyalarmış. Fikret'in imajlarında bu küçük mumyaları hatırlatan bir taraf vardır. (EÜM. S. 317)

Fikret'in büyüklüğü, bütün bir cemiyetin ıztırabını anladığı kadar taşımasındaydı. Noksan tarafı, yaratmanın ağırlarını tatmamış olmasındadır. İnsan bu çapta bir adamın eserini okurken, kendi kendine istemeden “Acaba nasıl beşerî olan sadece güzellik midir?” diye düşünebilir. (EÜM. S. 404)

Timur:²⁴

Herkes Timur'u bir kahraman gibi görüyor. Ben hiç anlamadım bu işi...Timur sadece hadise yaratan adam. Halbuki Yıldırım Beyazıt vakur ve insan hükümdar...(AK. S. 42)

Tiryaki/Tiryakilik:

Tiryakilik her cemiyette ve her edebiyatta sevilir. (EÜM. S. 438)

Tiyatro:

Ben tiyatroyu sevmem. Ben kendiliğinden olan şeylerin adamıyım! (SAE. S. 345)

Tiyatro câzibtir. Medenî hayatın bir tarafıdır. (YG. S. 33)

Halbuki tiyatro, yalnız tiyatroda, teşrifat ise devrinde yani yaşanırken güzeldir. (YG. S. 290)

Tiyatro, söz sanatları arasında şiirin nizamını benimseyenleri en fazla çeken sanattır. O kadar ki, bir zamanlar ve belki her zaman, her edebiyatta, tiyatro, nesirden ziyade şiirin malı tanındı. (EÜM. S. 82)

Tiyatro söz, hayatın dışında, hayattaki rolüne benzer bir rol oynar. (EÜM. S. 82)

Tiyatro, imkânsızların imkânsızını yapar. Çünkü hiç kimse yanı başında yatan en yakınının bile rüyası içinde dolaşamaz! (EÜM. S. 82)

Tiyatro, belki romandan belki gayeleri az çok taklidi olan öbür sanatlardan ziyade hayatla münasebetlidir. Çünkü malzemesi insandır. Bu itibarla raks ve taganniye benzer. Uzviyetten toplanır. (EÜM. S. 83)

Oynanmak için yazmamak tiyatronun bütün kaidelerine, bu sanatı yapan muhazaalara meydan okumaktır. (HAB. S. 103)

Tiyatro Dildir. (HAB. S. 104)

Tiyatroda nutuk esastır. (HAB. S. 160)

Tiyatro daima bir kütle, bir maşer ister. Mahremiyeti kabul etmez. Işıkların söndüğü andan itibaren dışımızda olan bir şeyi kabule hazırlanırız. (HAB. S. 160)

Tiyatroda vaka bize kendi zamanıyla gelir. (HAB. S. 160)

Bir tiyatro eseri, tek başımıza dahi olsak içten okumayı bize men eder. O yüksek sesin, hitabın ve çağırmanın sanatıdır. Bu, nev'in şartıdır. O kadar ki içimizden olan

²⁴ Timur imparatorluğunun kurucusu ve ilk hükümdarıdır.

okumalarda bile –nesirle yazılmış modern eserleri kastediyorum- bizde okuyan ve dinleyen ayrı ayrı insanlar gibidir. (HAB. S. 161)

Trajediye gelince, onun ne ‘mister’ den ne de halk tiyatrosundan doğmadığını biliyoruz. O, doğrudan doğruya ‘humanistique’ etütlerle gelen bir yeniden doğuştur. (19. ATE. S. 49)

Tiyatro nev’i Müslüman-şark edebiyatlarının en az tanıdığı sanat nev’idir. Denebilir ki, Tanzimat’la memleketimizde girmiş tek nevi odur. Çünkü aradaki estetik farkına, iç nizamların ayrılığına rağmen şiir ve muhtelif nevileri bizde de vardı. (19. ATE. S. 279)

Osmanlı İmparatorluğu devrinde yurdumuzda hiç tiyatro faaliyeti olmamıştır, denemeyeceği gibi, ecnebler arasında zaman zaman oynanan eserlerinde memlekette ve bilhassa Müslüman tabakada bir akis bıraktığını zannetmek doğru değildir. (19. ATE. S. 280)

Son senelere kadar tiyatro sanatının muhtelif meseleleri Türk aydınına tamamıyla yabancı kalmıştır. (19. ATE. S. 284)

Her tiyatro yazarının hayatında sahneyi beraberinde taşımasına yardım edecek bir sahneyle beraberlik devri vardır. (19. ATE. S. 390-391)

Tiyatro bütün zihnî mebdelerin vücut ve ruh sahibi olması, hayatın tam benzerinde kendilerini denemesidir. (19. ATE. S. 555)

Oynanmak için yazmamak tiyatronun bütün kaidelerine, bu sanatı yapan bütün muvazaalarına meydan okumaktır. (19. ATE. S. 573)

Tolstoy:²⁵

Bütün bir kütüphane dolusu kitap okudum. Sonra Tolstoy’un jurnalinde sekiz satır... Bence asıl deha işte bu sekiz satırı yazabilmektir...(AK. S. 210)

Toplum/Halk/Cemiyet/Meclis:

Cemiyet hayatı ne korkunç. İnsan ölümün eşiğinde dahi etrafa bırakacağı tesirden korkuyor. (TM. S. 184)

İktisadî bünyesi düzgün olmayan bir cemiyette idealistin çalışması güçtür. Aksi takdirde dünyada bedbaht milletler bulunmazdı. Çünkü uyanık ve idealist birkaç kişi her millette ve daima mevcuttur. (TM. S. 248)

İnsan, cemiyeti elbise gibi giyinmeli. (GITB. S. 279)

Cemiyetlerin birikmiş kudretleri nesillerin hatası üzerinden atlar. (H. S. 268)

²⁵ Rus edebiyatına ait bir yazar.

Cemiyet fikri işe karışınca kader trajedisi azalır. Çünkü cemiyet için fertte olduğu gibi ölüm yoktur. Orada süreklilik vardır. Zincir ebedilik boyunca uzanıp gider. (YG. S. 24)

Cemiyet hayatı, topluluk için olduğu gibi, fert için de ölüm düşüncesini yener. Çünkü kurduğu değerler zincirinde ölümün de bir yeri vardır. (YG. S. 24)

Tarih, sanat eseri,gelenekler,hepsi hepsi cemiyetin süreklilik şuurudur. (YG. S. 25)

Ebedilik boyunca yaşayacak olan fertler, hattâ nesiller değil, cemiyettir. (YG. S. 25)

Meclis, bir veya birkaç kişi tarafından yaşanan psikolojik hava ve zamandır. (YG. S. 29)

Cemiyet hiçbir zaman tek çizgi değildir. (YG. S. 317)

Kitle kendi anladığı manada daima idealisttir. (YG. S. 335)

Cemiyetimizin bence en büyük meselesi, medeniyet ve kültür değiştirmesidir. (YG. S. 348)

Bir cemiyet için en lüzumlu şey olan tecanüsü kaybettik. (EÜM. S. 79)

Meclis, bir veya birkaç kişi tarafından yaşanan psikolojik hava ve zamandır. (EÜM. S. 131)

Cemiyet sanatkârın içindedir... Dışında değil... (HAB. S. 410)

Cemiyet için mazi yani tarih, fert için hafıza gibidir. (HAB. S. 421)

Hafızasını kaybeden adam nasıl artık kendisi değilse, cemiyet de mazisini unutursa veya bu mazi fikrini vuzuhundan mahrum ederse, öylece kendisi olmaktan çıkar. (HAB. S. 421)

Cemiyet hayatı bir bütündür, zaten insanlık bir bütündür. Çalışmayanlar ve çalışmayanlar bu tek vücudun onun dediği gibi, “cism-i müteneffiz-i vâhid”in ıstırap çeken uzuvlarıdır. (19. ATE. S. 208)

Cemiyet hayatı bir uzuvlaşmadır veya uzuvlaşmalardır. (19. ATE. S. 208)

Cemiyet nizama muhtaçtır. (19. ATE. S. 423)

Toprak:

Toprak, kendisine olan emniyetimi yıkmıştı. Tabiatla kolay kolay barışamazdım. (BH. S. 94)

Açılmış bir toprak, ancak ilk gömülen insan ve ilk doğan çocukla vatan olabilirdi. (YK. S. 46)

Toprak elbette besler, fakat yalnız kökü besler,tohumu çürütür. (YG. S. 360)

Tulumbacılık:

Tulumbacılık bir bakıma sporsuz İstanbul'un tek sporuydu.(BŞ. S. 164)

Tutunmak:

Tutunamayacağın yüksekliklerde ne diye kalmağa kendini zorlayacaksın? (AK. S. 157)

Tüketmek:

Kendimizi o kadar tüketiyoruz, madde müntehalarına yakın bir yorgunluğa o kadar yaklaşıyoruz! (YG. S. 405)

Türbe:

Onlar, velveleli bir hayatın sonunda dinlendirici hassasları olan bir suda yıkanır gibi bu mezarlarda uyuyorlar ve şimdi, biz, onların mezarlarını gezerken hayatlarında bir an bile yanlarına uğramamış olan bu sükunun, büyük bir deniz gibi etrafımızda dalga dalga yükseldiğini hissediyoruz. Bize bu sükun vehmini veren şey, şüphesiz ki sanattır.(BŞ. S. 105)

Türk:

Türkler istedikleri zaman dünyanın en kibar adamı oluyolar...(AK. S. 189)

Türk milleti gerçekçi, kendini ve etrafını görmesini bilen, hakikati en korkunç manzaralarında bile karşılamaktan yılmayan bir millettir. (YG. S. 55,56)

Her Türkün hayalinde, kanları içinde yüzen bir şehid vardır. (YG. S. 60)

Biz sadece imanı ve ruhunun cömertliğiyle yaşamış bir milletiz. (YG. S. 61)

Türk milletine Sevr muahedesinin zincirini dövenler, "Buyurun, diyorlardı; çok yaşadınız, çok ıstırap çektiniz, ölüm bir kaderdir, buyurun, ölü...." (YG. S. 105)

Türk milleti, iki yüz sene muhasara edilmiş bir kale nizamiyle yaşandı . Muhasara şiddetlendikçe fert kendisini cemiyete bağışladı. (YG. S. 344)

Türk cemiyeti yaşamak iradesiyle garplılaştı. (EÜM. S. 91)

Türk public'i, karşılaştığı takdirde, mücerret bir düşüncüyü bile takip edebilecek ve alkışlayabilecek bir kabiliyettir (HAB. S. 81)

Türk milletinin Müslüman medeniyetini tamamen benimsediğini kim iddia edebilir? (HAB. S. 226)

Türk abideleri:

Anadolu Türk abidelerinde garip bir hâl vardır. Yanı başlarına daha büyük, daha muhteşem, daha zengin yüzlercesini yapmak mümkündür, fakat daha yerlisini asla! Denebilir ki onlar, bozkırdan tecrit edilmiş yüksek bir manadır. İçimizde, ufukla, toprakla, türküyle, masalla beraber yürürler. Bir dilde ilk yetişen şairler gibi bu abidelerin mimarları da ırkın en saf rüyasını bulmuşlar. (HAB. S. 242)

Türk edebiyatı:

Modern Türk edebiyatı bir medeniyet kriziyle başlar. (EÜM. S. 104)

Hakikat şudur ki, Tanzimat'tan beri Türk cemiyeti ve Türk insanı nasıl hayatındaki ikiliğin doğurduğu bir benlik buhranı içinde kalmışsa, Türk edebiyatı da bu cinsten bir ikiliğin tesiri altındadır. (EÜM. S. 107)

Türk edebiyatı hayatın anahtarını eline geçirmiştir. (EÜM. S. 127)

Türk inkılabı:

Türk inkılabı milli savaşla başlar. İkisini birbirinden ayırmak kabil değildir. (YG. S. 100)

Türk inkılabı nizamın çocuğudur. Onun için binaları ve şehirleri yıkmadı, kafaların çemberini kırdı. Ve en yıkıcı olduğu devirde bile yapıcı oldu. Çünkü hamlesini yıkıcı bir coşkunluk değil, yapan ve yapmasını bilen bir mimar zekâsının aydınlığından aldı. (HAB. S. 217)

Türk Musikisi:

Türk musikisinin hala tam bir diskoteği yapılmamış olması ne kadar hazindir. (BŞ. S. 190)

Türk romanı:

İstedığımız gibi Türk romanı yoksa, bundan kabahatli hayattır. (EÜM. S. 47)

Türk romanı münferit eserler şeklinde kaldıkça ilerlemesi güç bir şeydir. (EÜM. S. 52)

Türk romancısı muayyen bir hayatın adamı olamıyor, sadece fikirlerle yaşıyor. (EÜM. S. 52)

Türk şiiri:

Kafka hatıralarında bir Yahudi için, Almanca anne ve baba kelimelerinin hiçbir zaman tam mânasıyla bu kelimelerden beklenen sıcaklığı vermediğini söyler. İşte Türk şiiri büyük bir tarafıyla çok defa bu iç uzaklığından konuşacaktır. (19. ATE. S. 25)

Türkçe:

Türkçede Ş ve L harfleri daima en güzel terkipler yapar. (BŞ. S. 94)

'Sicilya Kızları'' da, ''Adonis'' de, tarih zevki, sarıh çizgi ve teknik kudretinden başka Türkçede oldukça telkin edici bir sansüalitenin ilk gülüşleridir. (YK. S. 68)

Hakikat şu ki Türkçeyi bulmak için arkaik kelimelere gitmeye lüzum olmadığı gibi, mutlak şekilde hece ile yazmak da zaruri değildi. (YK. S. 111)

Hala bile Türkçede yerine oturmuş mısra, velveleli, sakın, her şeklinde dilin hakkını veren mısra, umumi zevkin eskilerden zamanla seçtiği birkaç yüz mısradır. Asıl klasiğimiz kabul edilmesi icap eden bu birkaç, yüz mısraın çoğu da bilhassa başta Fuzuli, Baki, Nedim, Galip, Nef'i, Naili, Neşati olmak üzere sekiz dokuz şairin eserinden gelir. (YK. S. 117)

Türkçe değişmeğe mecburdur, çünkü felsefe lügati henüz teşekkül etmemiştir. Bu lügat ancak Türkçe köklerinden teşekkül ederse bir Türk düşüncesi olabilir. (YG. S. 366)

Türkçe, henüz ferde ait tecessüsle başlayan tecrübe dediğimiz şeyi tanımıyor. (EÜM. S. 53)

Girmek istediğimiz Avrupa camiasının fikir hayatını Türkçede takip etmek isteyenin vay başına! (EÜM. S. 53)

Türkçe bile dudaklarının her kıvıldanışında bir daüssıla ve memleket hâtırası oluyor. (EÜM. S. 352)

Türkçe metrik vezinlere, mesela Latinceye kıyas edilirse, Fransızcadan daha az müsait olan bir dildi. Aksanı olmayan yahut ancak konuşulabilen dile göre bazı aksan değerleri kazanabilen bu dilin uzun gelişmesinde bu veznin intikabı belki de Türk edebiyatının en mühim vakıasıdır. (19. ATE. S. 24)

Yeni Türkçe, gazetenin etrafında kendini bulur. (19. ATE. S. 251)

Türkiye:

Türkiye gülmeğe gelmiyor fazla. (TM. S. 188)

Türkiye'yi on Osmanlı padişahı yapmıştır. Fakat yirmi dördü yıkmıştır. (TM. S. 228)

Türkiye Üçüncü Ahmet'ten beri daima yeniden başlar. (TM. S. 229)

Türkiye her memleket gibi bir kan halitasıdır. (GITB. S. 193)

Türkiye'de insanlar ya hayatının sonuna kadar ferdi saadet hülyasıyla yaşıyorlar yahut da aile gailesinde tükeniyorlar. (GITB. S. 193)

Türkiye evlatlarına kendisinden başka bir şeyle meşgul olmak imkanını vermiyor. (GITB. S. 259)

Hakikat şu ki ben Türkçede yeniyim. Fakat dünyada yeni değilim. Dünya-ki sanatı çıkmaza soktu- başka türlü şeyler istiyor. Sağcılar yalnız Türkiye, gözü kapalı, ezberde kalmış ögünmenin ötesine geçmeyen bir Türk tarihi, yalnız iç politika ve propaganda diyor. Sol, Türkiye yoktur ve olmasına da lüzum yoktur diyor; yahut benzerini söylüyor; her gün kıvırdığı, biraz daha kırılan, kendisini entite'ler içinde bir entite olarak alanların ortadan kalkacağı Türkiye istiyor, razı oluyor. Ben ise dünya içinde, ileriye açık, mazi ile hesabını gören bir Türkiye'nin peşindeyim. (GITB. S. 291)

Zavallı Türkiye kendi kendine ihanet eden adamların memleketi oldu. Fakat sade Türkiye mi? Bütün dünya böyle değil mi? Hatta Rusya bile... Rusya ki görülmemiş bir tecrübeyi yaptı. (AK. S. 232)

Ne bazı ihtiyaçlara geçici cevap vermek, ne de telifçi bir iyi niyetle Türkiye kurtulamaz. (AK. S. 283)

Bugün bir insan Türkiye'yi her şey olabilir, sanabilir. Halbuki Türkiye yalnız bir şey olmalıdır; o da Türkiye. (H. S. 263)

Bir imparatorluğun tasfiyesinden doğduk. Bu imparatorluk eski bir çift imparatorluğuydu. Hala onun iktisadi şartları içinde bocalıyoruz. (H. S. 262)

Ben Türkiye'yim. Türkiye benim adesem, ölçüm ve realitemdir. Kainata, insana her şeye oradan, onun arkasından bakmak isterim. (H. S. 271)

Bugünün Türkiyesi, şerefli insanların yurdu, en son ferdine kadar yaşama azmine sahip iman kalesi Türkiye, işte birbirini tamamlayan bu çift çalışmanın mahsulüdür. (YG. S. 118)

Fikir ve san'atımız, hatta bütün modern Türkiye yavaş yavaş çoğalan birlerden çıkmış bir teşekküldür. (YG. S. 367)

Tarih, Atatürk'le başlayan ve İnönü'yle devam eden devrim hakiki değerini çoktan kaydetmiştir. Tohum toprağa düşmüş, çürümüş ve yeşermiştir. Gelecekteki Türkiye'nin önünü hiçbir kuvvet geçemez. (HAB. S. 129)

Bugünkü Türkiye'nin hakiki yüzü ihtiyaçlarının çizdiği çehredir. Gerçek memleket sevgisi onu olduğu gibi görmektedir. (HAB. S. 248)

Aziz Türkiye'mizi bir anda mesut etmenin çaresini size söylüyorum; ahlaktır; yeni bir ahlak kuralım! İnsanı iç dünyası idare eder... (HAB. S. 249)

En övülecek taraflarımızı gizliyoruz. İnsanımızı ve eserimizi! (HAB. S. 480)

Türkü:

Anadolu'nun romanını yazmak isteyenler ona mutlaka bu türkülerden gitmelidirler.(BŞ. S. 90)

2.3.24. U**Umut (ümit)/Ümitsizlik:**

Sanki ümitler arttıkça, çekilen ıstırabın şuuru ve kurtulma sabırsızlığı da artıyordu. (SD. S. 318)

Ben ancak sonuna kadar ümit etmekle, ümit ederek çalışmakla kurtulabilirim. (BH. S. 282)

Eski ümit ağacı, hain bir ısrarla yeni çiçekler açmak istiyordu. (BH. S. 128)

Ümitsizlik, ölümün şuuru, yahut bizdeki terbiyesi... Onun hayatımızdaki bir yığın kıskacı... Dört tarafımızı saran mengene dişleri, ne bileyim. Her hareket, cinsine olursa olsun, onun neticesidir. (H. S. 134)

Son ümit nedir, bilir misiniz? Çok defa son ümit, temennilerimizin imkansızlığa akseden çehresidir! (H. S. 390)

İnsanın kalbinde ümidin ağacını kesmeğe hiç kimsenin hakkı yoktur; ölüm bile bunu yapamaz. (EÜM. S. 56)

Unutmak:

Unutmak lazımdı; bir kiri üzerinden atar gibi; unutmak...(BH. S. 22)

Dikkat ettim: Her şey unutuluyor, insan çehresinin ıztırabı ve bir de güzellik unutulmuyor. (YG. S. 343)

Bazı şeyler unuttuğumuz nispette içimizde yeniden doğarlar. (YG. S. 527)

Unutulmak:

Bin türlü dünya meselesi içinde mütemadiyen kendisini unutulmuş bulmak ve bir buğday tarlası içindeki gelincik hicabını her an duymak hakikaten güçtür. (EÜM. S. 31)

Usta:

O, aydınlığın daima zengin rüyası, saatlerin sazıdır. Eski ustalarımızın asıl başarısı tabiatla bu işbirliğini sağlamalarıdır.(BŞ. S. 134)

Bir katedralin heykel kalabalığını mimarî tesirle karşılaştıranlar, istedikleri kadar başka sanatları övsünler; benim hayranlığım, çıplak bir insan vücudu gibi yalnız olmakla kalan âbidelerin yapıcılarına, ruhlarındaki ilâhî nispet sezişiyle duayı zekânın bir tebessümü hâine getiren, duygusuz maddeyi güneşin adına söylenmiş bir kaside yapan mimarlarımıza, çoğunun adını unuttuğumuz ve hayatımızda hüküm süren gömlek değiştirme telâşî içinde eserlerine bir kere olsun dönüp bakmadığımız, hattâ sabırla, îmanla, karış karış istedikleri şehrin hangi köşesinde, hangi devrilmiş servinin altında yattıklarını bilmediğimiz o derviş feragatli ustalara gider. (BŞ. S. 134)

Uyku:

Uykusuzluk bir hülya kurabilen insanlar içindi. (MB. S. 59)

Eskilerin “ölümün kardeşi” diye anlattıkları uyku beni bir tarafımdan yakalamış, içinde hiçbir hareket ve şeklin kımıldamadığı, koyu karanlığını hiçbir rüyanın yumuşatmadığı alemine götürmüştü. (BH. S. 72-73)

Uykusuzluk bende ancak seyahat kitaplarında okuduğum irtifa hastalıklarına benzeyen bir rahatsızlık yapar. (BH. S. 92)

Rüyada imiş ne çıkar? Uyku hayatın yarısı olduktan sonra... (BH. S. 245)

Niçin her zaman uyanık değiliz? (BH. S. 308)

Yatak ve yastık...Kaç türlü rüya ve kaç cins uyku vardı burada... (H. S. 59)

Uyku ölümün kardeşidir. (H. S. 386)

Uyku ve rüya, gecenin yani kendisini ilgadan hoşlanan bir tamamlılığın çocuklarıdır; unutmalar, ani hatırlamalar, sükûn ve eşyaya temessül, maddenin mutavaatkâr hayatına iştirak, onun tılsımlı mintikasında kabildir. (EÜM. S. 32)

Hiç uyuyan insana dikkat ettiniz mi? Yanı başımızda olmasına rağmen bizden ne kadar uzakta, ne kadar derinliktedir. (EÜM. S. 32)

Uyurken konuşan adamın sesi ne kadar uzaklardan gelir. Belli ki artık kendisi olmayan bu ağızdan üs üstüte yığılmış çağlar konuşmaktadır. (EÜM. S. 33)

Uyuyan adam kâinatı kendisine ilave eder. (HAB. S. 281)

Uzviyet/Organizma:

Uzviyet dediğimiz cihazın ruhla el ele yaptığı o ahenkli miraç ki, hangi göklere çıktığını bilmeden yükseldiğimizi duyarız. (H. S. 150)

Nerede ki uzuvlaşma vardır; orada biyolojik kanunların az çok hükmünü görürsünüz... (H. S. 391-392)

2.3.25. Ü

Ülkü:

Ülkü yolu daima çetindir. (EÜM. S. 433)

Ümmet :

Ümmet hayatı dağılıp toplanan bir şeydir. Her dağılışın arkasından bir toplanış gelir. (BH. S. 99)

Ün/Şöhret:

İnsanlar içinde tek bir insan olarak tanınmak, adını insanlığın hafızasına bir yıldız gibi çivileyebilmek için bugünün ve yarının muhasebesinde bir hisse sahibi olmak lazımdır. (EÜM. S. 21)

Hakikat şu ki, bizde şöhret biraz emrivakilerle teşekkül ediyor. (EÜM. S. 22)

Üniversite:

Üniversite her şeyden evvel hürriyettir. (YG. S. 378)

Üretim/İstihsal:

Bütün sıkıntılarımız ümitsizliklerimiz istihsal azlığından meydana gelmektedir. (YG. S. 331)

Üslup:

Üslup büyük boşluklardan sonra, bir meydan muharebesi sonunda etrafı çevrilen arazinin son noktasına kadar işgalimdir. (GITB. S. 299)

Üslûp daima kültüre ve medeniyete aittir. (YG. S. 163)

Elbette günün birinde bize ait bir üslûp doğacaktır. Fakat bu tecrübeyi tarihin malı olan bir meydanda yapmayalım. (YG. S. 227)

2.3.26. V

Valery:²⁶

Görülüyor ki Valery bilhassa üç noktada ısrar ediyor. Klasik, insanla münasebette, ferdiden ziyade umumdur. (YK. S. 115)

²⁶ Fransız bir şair.

Valery, Valery olmasa idi, bir çokları gibi Mallarme'nin eşiğinde boğulabilirdi. (YG. S. 302)

Valery psikolojik ârızalar dediği şeyleri ve benzerlerini başkalarında bazan da lüzumundan fazla önleyen adamdı. (YG. S. 302)

Van Eyck:²⁷

Van Eyck'ın meşhur İbrahim ile İsmail hikâyesi triptiğindeki klavsen çalan meleğin mantosunu tek başına büyültürseniz elinizde sâdece muhteşem bir kumaş kalır.(YG. S. 523)

Van Gogh:²⁸

Van Gogh büyük bir hürriyet hareketi! Yalnız çok güneş var ve bu kadar aydınlık insanı ürkütüyor. (TM. S. 190)

Varlık:

Çünkü “existence”, yani varlık başlangıcından mevcut olan bir şeydir. (SD. S. 98)

Sadece tiksiniyordum. İnsandan tiksiniyordum, tabiattan tiksiniyordum, eşyadan tiksiniyordum. Dışarıda lapa lapa yağmaya başlayan kardan tiksiniyordum. Varlığın türlü yüzlerinden tiksiniyordum. (SD. S. 252)

Varlığını sevebiliyor musun? Uzviyetine dua edebiliyor musun?.. ey gözüm, ey boynum, ey kollarım, karanlık ve aydınlıklarım... size şükrediyorum, bu dakikanın sarayında, bu anın mucizesinde beraberce var olduğumuz için; sizinle bir andan öbürüne geçebildiğim için; anları birleştirip düz ve yekpare zaman kurabildiğim için. (H. S. 255)

Sen hepimiz ayrı ayrı varız dediğin anda her şeyi kaybedersin. Varlık tektir ve biz onun parçalarıyız! Aksi takdirde dünya her an daha beter olur. Hayır, varlık tektir. Ve Biz onun geçici parçalarıyız. Saadetimizi, huzurumuzu ancak bu düşünce ile elde edebiliriz. (H. S. 306)

Varlık şehrimizin surları gittikçe küçülüyor. (HAB. S. 127)

Varlık” tektir ve gayrisına tahammül edemez. Onun için, dünya çok geniş hayat türlü

Var olmak:

Mademki düşünüyorum. O halde varım, mademki duyuyorum, o halde varım, mademki harp ediyorum, o halde varım, mademki ıstırap çekiyorum, o halde varım! Sefilim varım, budalayım varım! Varım, varım!- (H. S. 74-75)

²⁷ Flaman ressam

²⁸ Hollandalı ressamdır.

Vatan (sevgisi, özlemi):

Vatan birkaç dosttan ibaret... (TM. S. 255)

Vatan ve millet, vatan ve millet oldukları için sevilir; bir din,din olarak münakaşa edilir, red veya kabul edilir, yoksa hayatımıza getirecekleri kolaylıklar için değil... (H. S.47-48)

Bir vatani olmak, hür ve müstakil yaşamak, tarihine sahip yaşamak, bir takım mükellefiyetlerle kabil olan nimetlerdir. Bazen bu külfetler tahammülün de üstüne çıkabilir. (YG. S. 61)

Bir vatani olmak çok mesut bir mazhariyettir. Fakat onun mesuliyetlerini yükselmek şartıyla. (YG. S. 334)

Vatan sevgisinin başladığı yerde, bütün diğer zaaflar durur, bütün diğer ihtiraslar susar. (EÜM. S. 237)

Bizim nesilde vatan düşüncesi ıstırap duygusuyla beraber kurulur. (HAB. S. 245)

Vatan Kasidesi :²⁹

“Vatan Kasidesi” millî hayatta bir başlangıçtır. Çünkü cemiyetimize yeni bir ilâh getirmektedir: Hürriyet. (EÜM. S. 245)

Vazgeçmek:

Biz henüz, bunu hepimiz için söylüyorum, fikirlerimiz için birbirimizden vazgeçecek seviyeye gelmedik.(SAE. S. 365)

Elde tutamayacağımızı bildiğimiz şeylerden bile vazgeçmek o kadar güç ki... (MB. S. 99)

Vecd:

Vecd rüyadır. (EÜM. S. 34)

Veli/ Evliya:

Veliliğin yolu cinayetten geçmez ki... (H. S. 305)

Muhakkak ki her veli, her aziz Allah’la karşılaştığı, onunla dolduğu zaman, şu anda benim yaptığım gibi, yakıcı ziyaretin sonunda sadece bir kül yığını olmak istiyordu. (YG. S. 407)

Birçok şeyler gibi veliliğin de hususi talihi vardır. (HAB. S. 203)

²⁹ Namık Kemal’in bir şiiri.

Vicdan azabı:

Vicdan azabı ruhun bir nevi kanadıdır. Lakin zekayı, hür ve ağır başlı düşünceyi de unutmamalı...(BH. S. 347)

Victor Hogo:³⁰

Hugo, Lamartine'in akıbetinden ders aldığı için manevî saltanatın peşinde. (TM. S. 164)

Hugo'nun poemi, büyük ve dondurucu salonları, acayip ve haşin örf ve âdeti, bir ucu masalda biten hatıra ve tarihiyle bir Alman Orta Çağ şatosunda, trubadorlar, zırhlarının ağır yükünü bir tarih gibi yaşayan şövalyeler, ok ve mızrakçıları nöbetçi sesleri arasında ağır bir rüyaya benzer. (19. ATE. S. 382)

Vuslat:

Vuslat fikri şevki doğurur. Onun dışında hicran vardır. (EÜM. S. 61)

2.3.27. Y**Yağmur:**

Yağmur denize sefalet oluyor değil mi? (BH. S. 154)

Yağmur insanı nasıl kendi içine çağırıyor. (BH. S. 158)

Yahya Kemal:

Yahya Kemal'in düşüncesi mekan gibi zaman da tanımıyordu. (YK. S. 19)

Yahya Kemal'e hangi iyilik perisi, hangi doğru yol ilahı veya ilahesi durmadan yol gösteriyordu ki bu kadar yeni ve cazip aktüelin arasında hiç şaşırmadı. (YK. S. 21)

Yahya Kemal'in dikkati vaziyetlerin dikkatiydi. (YK. S. 22)

Sohbet, düşüncesinin laboratuvarıydı. (YK. S. 23)

Yahya Kemal daima ağırbaşlı ve özlünün peşindeydi. (YK. S. 27)

İtrî'nin dehasını o kadar iyi yakalayan adam bu düşünceyle eskiyi inkar etmiyor, sadece onu büyük realitesinde görmek istiyordu. (YK. S. 29)

³⁰ Fransız şair ve yazardır.

Yahya Kemal bugünkü manasıyla “historicite” nin ehemmiyetini mazi karşısında ruhi bir esarete düşmeden bizde ilk idrak edendi. (YK. S. 30)

En şuurlu sanatkarın bile muhtaç olduğu o irticali taraf, nağmenin kendisi Yahya Kemal’e aruz olarak geliyordu. (YK. S. 31)

Zeka ile ruhun el ele kuracakları dünyanın kapısını çok defa o açar. Bizim en büyük sairimiz şüphesiz odur. (YK. S. 31)

1830 yıllarında Fransız şiiri için Hugo, 1890 senelerinin şiir gençliği için Valery ve Gide, Pierre Loti için ve daha yaşlıları için Mallarme ne ise, Jaures ve Barres, Moreas daha sonraki nesiller için ne olmuşlarsa, Yahya Kemal de bizim için oydu. Yeninin ve milli olanın bayrağıydı. (YK. S. 33)

Yahya Kemal, sanatının bütün hususiyetini aradığı bir çeşit tarihi nasyonalizmin peşindeydi Dışarıdan bakılınca Ziya Gökalp’ın fikirlerini tadil etmekle kalan bir sistemin sahibi gibiydi Hakikatte ise, hareket noktası olan tarih fikriyle ondan da ayrılıyordu. (YK. S. 41)

Avrupa ile olan kültür alışverişimiz başladığı andan ibaren hiç kimse o kadar şey borçlu olduğumuz garp aleminin karşısında Yahya Kemal kadar tam bir eşitlik içinde konuşmaya muvaffak olamamıştı. (YK. S. 48)

Yahya Kemal metafizik ve dini azap ve endişelerin adamı değildi. Sadece o, ölüm düşüncesinin kovalandığı adamdı.. (YK. S. 52)

Yarab ne müsavatı ne hürriyeti ver

Hatta ne o yoldan gelecek şöhreti ver

Hep neşve veren aşkı terennüm dilerim

Yarab bana bir ses yaratan kudreti ver.

Yahya Kemal’in bütün estetiği bu son mısradadır. (YK. S. 121)

Yahya Kemal Türk lirizmini yeniden bulan adamdır. Dilin tanrısı onun eseriyle tekrar dile döker. (YK. S. 122)

Şiir terbiyesinin mühim bir tarafını sembolizmde yapan bu idealist ve mutlakçı şairde ölüm, hayatını perdenin öbür tarafında devam eden kısmıdır. (YK. S. 125)

Hidayetin yolu tek değildir, derler. Yahya Kemal için, dilin kudretiyle hidayete ermiş demek daima doğrudur. (YK. S. 137)

Yahya Kemal’de deniz daima esaslı hayaller doğuran unsurdur. (YK. S. 149)

Yahya Kemal’de su, ilk büyük masallarından biri olan Narsis’in aynası değildir Heraklit’in akan ve geriye dönmüş suyu da değildir. Daha esaslı, daha fonksiyoneldir. O açılır, alır, muhafaza eder, sonra kendi üstünde dönerek geriye verir. Bu, akan su ile denizin arasındaki farktır. (YK. S. 151)

Şüphe yok ki, Yahya Kemal Türk şiirinin denizle ilk defa olarak karşılaştığı şairdir. (YK. S. 151)

Yahya Kemal söylediğini, söylemek istediğini en sarıh çizgisiyle söyleyebilen şairlerdendir. Onun sanatı bütün bu asıl ve şekil değiştirmelerine rağmen sarahatin sanatıdır. (YK. S. 165)

Yahya Kemal, her şeyden evvel bir şekil ve mükemmeliyet şairidir. (YK. S. 166)

“Ses” şairinin Hamid’e ve Fikret’e olan borcu, eskiye olan borcunun yanında hemen hemen bir hiçtir. (YK. S. 168)

Yahya Kemal parası gibi uzvi sefaletlerini de gizleyen adamdı. (YK. S. 175)

Yahya kemal edebiyatımızın bir asır, yani Tanzimat’tan beri beklediği adamdı. (YG. S. 345)

Yahya Kemal her şeyden evvel vuzuh ve sarahattir. (YG. S. 345)

O modern Türk edebiyatımızın Nil’i gibidir. (YG. S. 371)

Onda dilin intuition’u yüksek bir şuur haline gelmiştir. O kadar ki, bazı şiirlerinde bizi sadece dilimizin dehasıyla başbaşa bırakmış hissini verir. Onun sanatı, tabiatın zarurî unsurlarından başka bir süs kabul etmeyen bazı mimarî üslûpları gibi çıplak bir sanattır. (EÜM. S. 26)

Yahya Kemal eski şiirimizin hakiki mucizesidir. (EÜM. S. 26)

Onun sanatı Orphée’nin sazı gibi bütün bir geçmiş zaman zevkini ahiretin kapılarından geriye çağırdı. Bu bir yeniden dirilmedir, onun için aramızda eskinin devamı olarak yaşayanlar onun gazellerini pek anlayamazlar. (EÜM. S. 26)

Yahya Kemal, sadece yaşayan realiteye dikkatiyle dili yenileyen adamdır. (EÜM. S. 113)

Her büyük şair gibi Yahya Kemal’de de ölüm düşüncesi daima vardır, bazen bazı şiirlerinde ölüm ebediyetin kendisi, mutlak değerlerimizle baş başa kaldığımız yerdir. (EÜM. S. 113)

Muhteşem bir lisan makinesi kurmuş dev gibi bir sesi var... (EÜM. S. 283)

Türkçe hakiki bir şaire muhtaçtı. Yahya Kemal işte böyle bir zamanda geldi. (EÜM. S. 309)

Bâkî ve Nef'î'den sonra Türkçenin hakim şairi odur. (EÜM. S. 309)

Denebilir ki, bu büyük adamın içinde eski bir heykeltraş ruhu vardır. (EÜM. S. 310)

Onun için kısır diyenler, velut kelimesinin mânasını yanlış anlayanlardır. Dehayı Amerikanvâri bir istihsal makinesi addedenler, şiiri astar gibi uzunluğu ile ölçülen bir nesne s.anlar elbette ki, bu sıkışık güzelliklerden, titiz sanatın, hiçbir zaman çığırkan olmayan gür sesin ve kamaştırıcı hayalin mucizelerinden bir şey anlamayacaklardır. (EÜM. S. 310)

Yahya Kemal veluttur. Fakat bu veludiyet keyfiyettedir. Her manzumesinde apayrı bir güzellik dünyası yaratanların velutluğudur. (EÜM. S. 310)

Türk şiirine denizi getirerek sonsuzluğu ruhumuzun bir aynası yapan ilk şairimiz o olmuştur. (EÜM. S. 312)

Şiirde tık nefes olsa olsa, sözü başladığı şekilde bitirebilmek için nefesi kifayet etmeyenlere denir. Yahya Kemal ise bunun tam zıddıdır. Onun nefesi hiçbir şiirinde kısılmamıştır. (EÜM. S. 316)

Yahya Kemal hüsnüniyetin değil, cuşşın şairidir. (EÜM. S. 318)

Yahya Kemal sanatının baş sırrı Türkçeyi bilmesidir. Hiçbirimiz Türkçeyi onun kadar sevmedik. Onda dilin hadsi yani metafizik sesi vardır. (EÜM. S. 331)

Yahya Kemal'in dilini herkes anlar. Fakat onun şiirini muayyen bir seviyedekiler tadabilir. Bu küçük ayrılık sanatın tabîi imtiyazıdır. (EÜM. S. 332)

Yeni Türk şiirine o bir trapez, bir ana nehir ve ufuk olacaktır. (EÜM. S. 334)

Yahya Kemal, şiirin bütün mücerret kıymetlerine rağmen hayatla olan ilgisini bulmuştur: Yaşayan dil... (EÜM. S. 334)

Yahya Kemal bugünün sağlam düşünen kafasıdır. (EÜM. S. 336)

O bizim için garbın kapısı ve şarkın cevheridir. (EÜM. S. 344)

Yahya Kemal, tek başına dilimizin ortasında bir "rönesans"tır. (EÜM. S. 348)

Yahya Kemal vatanın ve İstanbul'un sesidir. (EÜM. S. 355)

O, her şeyden evvel sesi olan şairdir. Ve bu ses, bizim yedi asırlık bir çalışma ile elde ettiğimiz bir sestir. (EÜM. S. 364)

Şiir, eğer kendimize dilin imkânlarından ruh halleri yaratmak sanatı ise, Yahya Kemal bunun hakiki ustasıydı. Ve eğer realite dediğimiz şey, hakikaten insanoğlunu ve insan topluluklarını kendi talihlerinde görmekse, Yahya Kemal bizim ilk büyük realistimizdi. (EÜM. S. 367)

Küçük kağıt parçaları suya atılır atılmaz açılırlar, büyürler, ağaç ve çiçekleriyle, köprü, yol ve ırmaklarıyla, hayvan ve insanlarıyla, bütün bir manzara hâlini alırlarmış. Yahya Kemal'in mısraları da bu şark oyuncaklarına biraz benzer: Muhayyile, üzerinde biraz ısrar ederse, bu tok olgunlukta birdenbire bütün bir ruh ve tabiat köşesi size kendiliğinden açılır. (EÜM. S. 393)

Bir milletin hayatı müspet bir şeydir. Bir yaratma silsilesi etrafında teşekkül eden tarihi bir cevher vardır, ona millî benlik denir. İşte Yahya Kemal bunu buldu. (HAB. S. 417)

Hakikatte vezin meselesini, ilk Türkçe aruz şairi Yahya Kemal halleder. (19. ATE. S. 270)

Yakın olmak/Yakınlık:

Bütün yakınlıklar Rabb'e giderdi. Ondan gayrısına kimse kendini yakın bulamaz, hiçbir şey ondan gayrısına bağlanmazdı. (BH. S. 254)

Ne kadar yakınımız olursa olsun, bir başkasının içinden geçenler bize daima meçhul kalırlar. Bir yastıkta uyuyanlar bile birbirlerinin rüyalarını bilmezler. (YG. S. 429)

Yakup Kadri Karaosmanoğlu:

Yakup'ta polemistle romancı, uzak ve yeni bir hayatın hülyasını kurduğu zaman birleşir. (YK. S. 41)

Yalan:

Yalanın sihirli çizgisi içinde idim ve bu bana yetiyordu. (SAE. S. 76)

Yalan diye bir şey mevcuttur, sanıyorsunuz. Hayır, yalan yoktur. (SAE. S. 303)

Yalan veya hakikat diye bir şey yoktur. Asrına uymak, onun adamı olmak vardır. (SAE. S. 304)

Yalana ancak yalanla karşı konabilir. (SAE. S. 309)

Ben bütün ömrümde yalanın alâkalı ve alâkasız insanlar tarafından beslendiğini çok gördüm. (SAE. S. 318)

Başımın altına rahat bir yastık gibi koyacağım tek bir yalan kalsaydı... (BH. S. 48)

Yalan hayatı güzelleştirir. (BH. S. 190)

Deliriyorum galiba kendi yalanımı hakikat diye alıyorum. (BH. S. 245)

Her yalanda bir hakikat parçası vardır. (YG. S. 183)

Biz etrafımızdaki topluluklara sade hakikatleriyle değil, yalanlarıyla da bağlıyız. Menfi ve marazi dediğimiz taraflarımız, belki bu bağlılığın en canlı taraflarıdır. (HAB. S. 369)

Yalnız/Yalnızlık:

Her şey yolunda...Fakat yalnızız .Bütün dünyada yalnızız. Yalnızlık benim hoşuma gitmez. Anladınız mı? (SAE. S. 337)

Her şey insanla bir noktaya kadar yürür ve orada kendisini asıl talihine, yalnızlığına bırakır. (SD. S. 219)

Yalnızlık başka türlü zengin, fakat yorucu. (TM. S. 266)

Yalnızlığın seni asla götürür. Allah'a ve muadiline. (GITB. S. 233)

Yalnız kalmadıktan, yalnızlığı tenimde hissetmedikten sonra da ‘’Ne diye ben varım!’’ demeli. (GITB. S. 254)

Kıskanç bir büyüdür bana uzletim (Ş. S. 128)

Ne ben yalnızlığa bir lahza kandım.

Ne de yalnızlığım benden usandı. (Ş. S. 128)

Nasıl taş taş ördüm ben

Bu yalnızlığı dört bir yanımda... (Ş. S. 137)

Yalnızlığımız nispetinde kâinatla birleşir, kucaklaşırız. (EÜM. S. 137)

Yalnız yaşaya yaşaya hep birbirimize benziyoruz. (HAB. S. 398)

Yanlış/hata/kabahat:

Hata denen şey yoktur ki zaten... İyi anlayın! Farz ediniz ki hakikaten bir yanlış yaptınız! Oradan yürürüz ve doğruya çıkarız. (SAE. S. 345)

Hata denen şey, tashih etmek budalalığında bulunanlar için mevcuttur. Bizim için değil...Biz onun varlığını kabul ettiğimiz andan itibaren her türlü hatanın üstündeyiz. (SAE. S. 345)

Yanlış yoktur ve olmaz da. Bütün mesele bir vaziyeti iyi hazırlamaktır. Ve insana itimattır. (SAE. S. 345)

En çok hataya düşenler, kendilerinden kudretlerinin üstünde şeyler isteyenler, kendilerini olduğu gibi kabul etmeyenlerdir. (SD. S. 86-87)

Şimdiye kadar içimizden bizi arayanlar hep meziyetlerimiz üzerinde durdu. Bana kalırsa bu işte kusurlarımızdan başlamak lazım. Milletler belki de kusurlarıyla milli hayatta en güvendikleri, övündükleri taraflarıyla birbirinden ayrılıyorlar. (GITB. S. 223)

Yani hataların en büyüğü olan, zevk hatası olur. Yeni bir millet zevk hatası yapabilir; fakat bizim gibi o kadar büyük miraslara sahip, hem yurt, hem millet bakımından tecrübesi emsalsiz bir topluluk böyle bir hatayı yapmamalıdır. (YG. S. 227)

Yanlış ilimin salçasıdır!... (HAB. S. 410)

Yapmak:

Gerçek yapıcılığın, mevcudu muhafaza ile başladığını öğrendiğimiz gün mesut olacağız. (BŞ. S. 156)

Her yapmak iddiasının yanı başında çok meşru bir yıkma hevesi daima mevcuttur. (EÜM. S. 426)

Yapıcı ve kurucu olmamız lazım. Yalnız buna inanıyorum. (HAB. S. 125)

Yapıcı olmak, nefse hürmet fikriyle beraber yürür; insanı tanırlaştırır. (HAB. S. 257)

Yara:

Hiçbir yara kurcalamakla iyileşmez. (H. S. 313)

Yaratılış:

Bütün hilkat, geniş ve eşsiz kudretinde canı sıkılan bir tanrının kendi kendini eğlendirmek için icat ettiği bir oyundur. (BŞ. S. 112)

Yaradılışın mütevazî insan yaradılışı... Hayata ve etrafa karşı yeter derecede dayanaklı değilsin. Seni ancak iş kurtarabilir . Yazık ki bu iş için lazım olan dikkat sende yok. (SAE. S. 37)

Hilkat bütün ahengiyle tesadüftür, yahut bir şanstır. (GITB. S. 233)

Siz, Behçet Bey, suyun başında beklemeğe mecbursunuz. Yaradılış sizi sadece bir istek, bir susuzluk olarak yaratmış. (MB. S. 167)

Yazık ki benim yaratılışımda olanlar ilk hareketlerini hiçbir zaman tamamlayamazlar. (BH. S. 57)

Yaratılışın kemeri üzerimize kapandı. Tek bir alemin parçasıyız. (H. S. 198)

Unutmayalım ki, yaratılış bir sırdır. Fakat insanı yetiştirmek sadece bir bilgi ve program işidir, bu elimizdedir. (EÜM. S. 52)

Yaratmak:

Kendimize daima yaşanacak iklim yaratmaktan başka ne yaparız? Hâl denen keskin bıçak sırtında oturamayacağımıza göre... (SAE. S. 301)

Yaratmak, yaşamanın ta kendisidir. (SAE. S. 347)

Yaratmak, bir kusur, veya tesadüfü şekilleştirmek, ona ruh vermek, ona istihale etmek. (BH. S. 344)

Milletlerin hayatında yaratmanın kendisine mahsus bir ritmi vardır. (EÜM. S. 94)

İbdam fantezisi karşısında alınabilecek en iyi vaziyet, onu olduğu gibi kabul etmektir. (HAB. S. 116)

Yapı:

Bir yapı her şeyden evvel küttedir. (SAE. S. 359)

Yaş:

Yaşla hayatın, hatta kendi içimize baktığımız zaman bir gözlük meselesi olduğunu öğrendim. (SD. S. 199)

Ah bu yaş, meselesi, bu içimizden kendimize tuttuğumuz korkunç ayna. Hiçbir şey onun kadar zâlim olamaz. Bu yamyam, bu korkunç maske hayatın her dönemecinde karşıma çıkıyor. (TM. S. 144)

Yaş geçtikçe insanda haysiyet fikri artıyor. (TM. S. 161)

Mizacımız, tecrübemiz ve irademiz ne olursa olsun, yaşın kendine göre bir realitesi var. (TM. S. 242)

Ben hiçbir hatamı tashih edecek yaşta değilim artık. (GITB. S. 116)

Yaşamak:

Hiçbir suretle yaşamamış bir adama bir mezar bulmak zannedildiğinden güç şeylerdir. (SAE. S. 9)

Biz kendi âlemimizde yaşayan insanlarız! Her şeyimiz kendimize göredir. (SAE. S. 9)

Eğer yaşamak kelimesinin mânası her şeyden mahrum olmak ve ıstırap çekmekse, her an küçülmek ve bunu nefsinde her lâhza duymaksa, bir türlü aşamayacağı bir çemberin içinde durmadan çırpınmaksa, şüphesiz ben de, benimkiler de en derin şekilde yaşıyorduk. Yok, bu kelimenin içinde biraz ruh ve imkân genişliği, birtakım

hakları duymak, o içten sevinmeler, dışa karşı bir parçacık güven, etrafınızla müsavi şartlar içinde rahat bir karşılaşma filân varsa, o zaman iş çok değişir. (SAE. S. 12)

Kendi hayatınızı mı yaşayacağız. Yoksa ölüleri mi bekleyeceğiz? (SAE. S. 58)

Paralı parasız insanlar yaşıyorlardı. Kızıyorlar, gülüyorlar, ağlıyorlar, alâkadar oluyorlar, seviyorlar, ıstırap çekiyorlar, fakat yaşıyorlardı. (SAE. S. 70)

Hayatımdan çok memnunum... Kendimi bir operet, yahut vodvilde sanıyorum...Yaşama denen şeyin tadını almağa başladım! (SAE. S. 286)

Başkalarının otomat gibi hareket edecekleri yerde siz canlı insan olarak yaşıyorsunuz! (SAE. S. 346)

Biz yaşayan, yaşamayı tercih eden insanlarız. Siz istediğiniz kadar somurtun! (SAE. S. 347)

Hepimiz aşağı yukarı aynı merdivenin basamakları üzerindeymişiz gibi yaşıyorduk. (SD. S. 125)

Biz evvela kelimeleri öğreniriz; sonra yaşadıkça teker teker manalarını. (SD. S. 315)

Bakın , aziz dostum, bakın şu adamın iradesine! Bu ne gayrettir, ne yaşamak kudreti, yaşamak neşesidir! Bu kudretin yanında bilgi dediğiniz şeyin lafı olur mu? (SAE. S. 347)

Biz iğne deliğinde yaşıyoruz. (TM. S. 126)

Doğru, ben de biliyorum ki maarifet ölmek değil, yaşamak, hayata katlanmak, ne kadar fırtınalı havada olursa olsun gemiyi limana kadar götürmek, orada bir şamandıraya, bir iskeleye bağlamaktır. (SM. S. 35)

Etrafını kendinden, kendini etrafından korumak. Yaşamak işte bunun için bazı insanlara güç! (SM. S. 149)

Ben daima parça parça yaşadım. Annemde ve babamda. Şimdi de bir yığın insanda. Beni daima parça parça yaşattılar. (AK. S. 233)

Niçin hepimiz sadece kendimizi göz hapsinde tutarak yaşıyoruz. (AK. S. 284)

Yaşamının ve sevginin zaferleri de var. (BH. S. 98)

En iyisi hiçbir şey düşünmemek, hiçbir şey görmemek, yaşamıyor gibi yaşamaktı. (BH. S. 130)

Yaşadığım anı severim. Günü gününe yaşamak, en güzeli bu değil mi? (BH. S. 158)

Yaşamak, yavaş yavaş bütün başlangıçları kendisinde bulmak, onları yaşamak değil miydi? O halde gülmek beyhudeydi. (BH. S. 291)

Onların hepsi ömür dediğimiz o çeşitli kumaşı kendi içlerinden kopan bir şeyle dokumuşlar. Hepsi sevmişler, ayrılmışlar, mahzun bir yalnızlığa bir anne memesi gibi zaman zaman asılmışlar, gurbeti, ıstırabı, anlaşılmamazlığı, sevginin sıcaklığını tatmışlardı. Bütün bunlar her insanda o kadar bir olan şeylerdi ki bizden evvelkileri anlamak için kendi hayatımızı şuurla yaşamak yeterdi.

Sade ölümler mi, yaşayanları da ancak bu suretle anlayabilirdik, “Onları kendimizden ayırmamız neden sanki? Niçin her canlı mahlukla bir duvar arasında konuşmağa çalışıyoruz. Eşyaya bile geçirdiğimiz o sıcaklığı insanoğlundan esirgiyoruz? Hatta asıl olan yaşayan ve duyanla birleşmek değil midir?” (BH. S. 307)

Niçin canlı bir vücudu, bir tahta bir taş yapan o rüyasız uykular gibi, etrafımızdan habersiz yaşıyoruz. Bu zenginlik içimizde iken, küçük tasaların, zavallı hesapların uğrunda ömrü harcamak ne kadar kötü. (BH. S. 308)

Yaşamak güzel, çok güzel şeydi. En güzel dua buna erişemezdi. (H. S. 207)

Satıhta yaşarken mesut oluyoruz. Derine iner inmez kayıtsızlık ve kötümserlik başlıyor. (H. S. 262)

Bir zihinde yaşayanlar daima güzeldirler. (H. S.409)

Cesaret edebilseydim, Tanzimat’tan beri bir nevi Oedipus kompleksi, yani bilmeyerek babasını öldürmüş adamın kompleksi içinde yaşıyoruz, derdim. (YG. S. 43)

Ölümden sonra yaşamayı istemek, kendini güç bir imtihana sokmaktır. (YG. S. 141)

Yaşamayı ve ondan sonra da dağılmayı bil! (YG. S. 141)

Yaşamak, etrafımızdaki şeylerin şuuruna erdikçe bir dua olur. (YG. S. 195)

Yaşamak her an kendimize sorduğumuz bir yığın suale cevap vermekten başka ne olabilir? Biz sormasak bile onlar kendiliklerinden bize gelirler. (YG. S. 231)

Yaşıyorsam, uzviyetimi teşkil eden ecza arasında tam bir irtibat ve ahenk mevcut olduğu için vücut dediğimiz bu mudil makinenin her parçasının bende birbirini tekzip etmeden, birbirini kaybetmeden ve bir an için istikballerini düşünmeden çalıştıkları için yaşıyorum. (EÜM. S. 20)

Büyük tabiat var olmaktan ne kadar mesut görünüyorsa, biz de yaşamın saadetini öyle tatmalıyız. (EÜM. S. 57)

Biz bir insanın düşüncesinde yaşarız. (EÜM. S. 82)

Biz, dağıta dağıta yaşarız. (EÜM. S. 83)

Uzak bir yerde, tanımadığım, bilmediğim insanların arasında yaşamakla mesut olacağımı sanıyordum!... (EÜM. S. 280)

Yaşamak için bir tarafım eksikti. (HAB. S. 63)

İmanımızla giyinmiş yaşıyorduk. (HAB. S. 99)

İyi olmak kadar kötü ve zararlı olmak için dahi yaşamak şarttır. (HAB. S. 102)

Yaşanmışlık:

Nesrin ve resmin yokluğu, şiirin bir sanat oyunu oluşu, yaşanmışı çok gerilere atar. (BŞ. S. 182)

Hislerimiz, fikirlerimiz, geçmiş hayatımız, gündelik teessürler, intibalar hepsi böyle değil mi? Hepsi kapandıkları yerde, bir nevi karanlık dolapta birbirine sarmaş dolaş, bende müstakil ve hatta en küçük bir kontrole bile uğramadan yaşamıyorlar mı? Vakıa onları küçük anahtar deliğinden tıpkı çocukluğumda Karagözler için yaptığım gibi her fırsat buldukça seyretmiyorum; fakat buna mukabil, onlar bana her imkan buldukça geliyorlar, karşıma oturuyorlar, konuşuyorlar. Bende, benim yerime benim için yaşıyorlar... (BH. S. 295-296)

Yaşanmış olan daima yaşanmıştır. (YG. S. 189)

Yaşanmış olan da yaşadığımız an kadar mühimdir. (HAB. S. 422)

Yaşlılık/İhtiyarlık:

Bence İstanbul'un asıl şairleri onlar; adım başında, titrek ayaklarıyla geçmiş zamanlarının peşinde dolaşan, onu üslupsuz apartman köşelerinde, iki yanı henüz boş asfalt üzerinde, eski ahabap çocuklarının çehresinde beyhude yere arayan ve bulamadıkları için şaşkın şaşkın dört yana bakınan bu kervan artığı biçarelerdir. (BŞ. S. 130)

İhtiyarı bol memleketler tehlikelidir. (TM. S. 233)

Gencin seçmek ihtiyacı yoktur. Hatta tanzime bile ihtiyacı yoktur. Düşünce, anafikir varlığın kendi hamlesindedir. Fakat yaşlı adam... (TM. S. 242)

Kapını ihtiyarlık denen münasebetsiz misafirin girmeyeceği şekilde kapa. (TM. S. 309)

Bir ihtiyarın da sevebileceği şeyler vardır. (GITB. S. 233)

Tabiatları birbirine yakın olmak şartıyla tecrübeli bir ihtiyar için genç bir kadın kadar kim dost olabilirdi? (MB.. S. 65)

İhtiyarlar sevindirildikleri zaman o kadar güzel, o kadar başka türlü oluyorlar ki... (BH. S. 66)

Yoksulluğa alıştım, ihtiyarlığa alışamadım. (H. S. 216)

Yazmak/Yazı:

İnsan her şeyi açıkça söylemedikten sonra neden yazı yazsın?(SAE. S. 10)

Yazmak sadece eser vermek değil; kafanın hıfzıssıhhasını da yapıyor. (TM. S. 36)

Dîvânî yazı daima bir suvarî akımdır, rüzgârda uçan tuğlar, bayraklar ve hücum, yürüyüş havası... Halbuki Tâ'lik, bize henüz uyanmış canlı ve güzel bir mahlûk edâsı ile, hatta bir peyzaj vehmiyle gelir. Dîvânî her an yeni şekil teklif eder, halbuki Tâ'lik, şeklin dağılışıdır.(YG. S. 167)

Yazı sanatımız, eski dünyamızın belki en fazla, fakat gizli dille konuşan sanatıydı. (YG. S. 497)

İnsan, eserinin fevkine çıkmadıktan ve bir gün hayatının istediği bir gününde onu fırlatıp atmak kudretini kendinde bulmadıktan sonra, niçin yazılmalı? (EÜM. S. 389)

Yazı, yani bütün sanatlara benzeyen bir sanat. (EÜM. S. 432)

Yazar/Muharrir:

Anlaşılan Shakespeare'imi çok yanlış anlamıştım. Fakat hangimiz, yahut kaçta birimiz sevdiği muharrirleri tam anlar. Galiba felsefe mekteplerinin, ilahiyat spekülasyonlarının o kadar çok ve değişik olması biraz da bu yüzdendir. (SD. S. 11)

Okunmamak bir muharrir için en üzücü, çalışmamak daha üzücü şey. (GITB. S. 142)

Büyük muharrirde insan ruhunu yıkayan bir taraf var. (EÜM. S. 56)

Muharrirlerimiz şu beş, on sene zarfında her şeyi, hattâ az çok Türkçe yazmağı bile öğrendiler, fakat kolaydan nefreti, ondan kaçmağı bir türlü öğrenemediler. Kolay düşünmek, kolay yazmak ve nihayet kolay bir şöhret kazanmak... (EÜM. S. 377)

İnsan, muharririn üslûbunu güzel veya çirkin olduğunu düşünmeden evvel sıhhatini beğeniyor. (EÜM. S. 432)

Bir milleti sevmek, büyük bir muharrir olmak için hiç şüphesiz kafi değildir. Hattâ en zebun zamanında bile dahi olsa. Fakat asil ve muhtarip bir milleti anlamak, o kadar peşin hükmü yenerek onun davasına hizmet etmek, elbette büyük bir insanlıktır. (EÜM. S. 500)

Büyük muharrir eseri, eseri müsvedde yığımına benzemeyen, kalan adamdır. (HAB. S. 465)

Hiçbir muharrir yoktur ki, kendi neslinin hikâyesini bir defa olsun yapmasın. (19. ATE. S. 481)

Yemek pişirmek:

Bazı budalalar, yemek pişirmeyi kadın işi addederler. Hata... Yüz bin defa hata! Kadın kısmı pişirmesini de, yemesini de bilmez! İkisi de erkeğe vergidir. (SD. S. 164)

Vakıa bazı kadınlar da iyi yemek pişirirler amma, onlarda az çok erkek mizacı hakimdir. (SD. S. 165)

Yenmek:

İş inada bindi, sözü herkes için varid. Mesele kendinizi yenmekte. (GITB. S. 316)

Yeni/Yenilik:

Yeninin bulunduğu yerde başka meziyete lüzum yoktur. (SAE. S. 224)

Yeni adamın realizmi başkadır. (SAE. S. 226)

Yeni hayat, yeni insan...Tekrar doğamayacağınıza göre bundan başka çareniz yoktur...(SAE. S. 284)

Bu dünyada yeni diye bir şey var! Onu inkâr edenin vay hâline! (SAE. S. 286)

Yeniliği kendilerine ucu dokunmamak şartıyla seviyorlardı. Hâlâ da o şartla severler. (SAE. S. 374)

Yeni masalı yaratacak olan bizim maziye inkarımız veya bu işteki yaratma irademiz değildir. Olsa olsa yeni bir hayatın hızıdır. (H. S. 98)

Ölü kökleri atacağız; yeni bir istihsale gireceğiz: Onun insanını yetiştireceğiz... (H. S. 99)

Yeni insan eskinin hiçbir artığını kabul edemez...(H. S. 99)

Yeni nedir bilir misiniz? Ne Eluard'ın şiiri, nede Comte Stravoguine'in azabıdır. Bizim için yeni, en ufak Türk köyünde, Anadolu'nun en ücra köşesinde bu akşam olan cinayet, arazi kavgası veya boşanma hadisesidir.(H. S. 318)

Yeni olabilmekliğim için, yaşadığın saatin adamı olmam lazım. Bense daha başka şeylerin iştियakındayım! Yeni olmak için, devrimle beraber her an değişmeği kabul etmeliyim. Bense bir yerde, bir düşüncede istikrarı sevenlerdenim. (H. S. 341)

Nurullah Ataç “şiiir budur veya şudur diyen yeniye düşmanım” diyor. Bence her sanatkâr bu mânada yeniye düşmandır. Çünkü yaratabilmek için kendisini hudutlandırmağa, muayyen kıymetler üzerinde şahsiyet ve sanatını ayarlamağa mecburdur. (EÜM. S. 27)

Yeni bir tekniğin kendisini ilk deneyişleri ne kadar acemice oluyor. (EÜM. S. 65)

Mesele behemehâl yenide değil, genç, taze ve bakir olmaktadır. (EÜM. S. 88)

Yenilik tarihimiz, İbrahim Müteferrika’dan sonra iki büyük, fakat yarım kalmış tecrübeyi idrak eder. Bunlardan birincisi, Üçüncü Mustafa’nın daha ziyade askerî sahada kalan müteredit ve eksik ıslahat tedbiridir. İkincisi ise, Birinci Abdülhamid’in vehmiyle daha yumurtasında iken boğulan harekedir. Bu ikisinin arasında, başta Hammer olmak üzere, bütün müverrihlerin ve yakın şark diplomasi tarihi muharrirlerinin imparatorluk aleyhindeki hükümleri üzerinde uzun uzadıya durdukları Kaynarca muahedesi ile biten o meş’um 1868 zaferi vardır. (EÜM. S. 208)

Bizde yenilik Kemal’le başlar. Fikret’le asıl garplı istikametini bulur. (EÜM. S. 260)

Sadece yenidir diye hücum ile ancak haksızlık yapılır. (EÜM. S. 426)

Büyük yenilikler devrinde ilk işaret, lirik şiirinden ve hatta romandan evvel, masal veya tiyatrodan, bilhassa komediden gelir. Çünkü yeni, sadece bir teknik, üslup veya duygulanma işi değildir. O, insanı yapan kıymetlerin değişimleriyle başlar. Burada içe ve dışa çevrilmiş tenkit, hatta hiciv zaruridir. (19. ATE. S. 212)

Her yenilik nesli bir keşif ile işe başlar. (19. ATE. S. 522)

Yeni Cami:

Yeni Cami’nin bütün bir romanı vardır.(BŞ. S. 143)

Yerlilik:

Fakat bilhassa böyle olduğu içindir ki kendilerini yaratan insanların malıdır, bize toprağı, iklimi, hayatı, insanı, onun talihini ve acılarını verirler. (BŞ. S. 52)

Yetenek:

Kabiliyetsiz diyorsunuz, o hâlde muhakkak orijinalidir.(SAE. S. 227)

Yıl /Sene:

Bütün insanlığın bir bataklıkta yavaş yavaş boğulur gibi evvelden hazırlanmış çerçeveler içinde yaşadığı, düşündüğü ve öldüğü rahat seneler... Sizden ne kadar uzağız! (YG. S. 96)

Yıl başı:

Her medeniyette, hangi itibarî zaman ölçüsüne dayanırsa dayansın, yılbaşı bayramların en büyüğüdür; tabiattaki yenileşmenin sembolü olan yeniden dirilme masallarının aşağı yukarı her dinin en canlı tarafı olduğu gibi.(YG. S. 75)

Yıldız:

Yıldızlar, hayatın mucizesi fışkırsın diye parçalanmasına razı olduğun için rüyan; aydınlık ise yaratıcı düşüncendir; sen, düşünce tahakkuk etsin diye mutlak ve hudutsuz varlığını bulandırdın! (EÜM. S. 32)

Yıkmak:

Bir şeyi yıkmak için tarihini bilmek کافی geliyor. (GITB. S. 257)

Yıkmak, yapmak için olsa dahi daima zararlıdır ve hakikî yapıcılık ilâve etmektir. (YG. S. 229)

Yokluk/Adem:

Adem, aldığı birkaç misliyle geriye vermesini, çoğaltmasını biliyordu. Hakikatte oyun içimizde geçiyordu. Dışarıda her şey devam ediyordu. (SD. S. 285)

Yol:

Gideceğimiz yolu hepimiz biliyoruz. Fakat yolu uzadıkça ayrıldığımız alem, bizi her günden biraz daha meşgul ediyor. (BŞ. S. 10)

Yollar birbirine çok yakındır; onun için gidenin gelmediği yoldan, gidenin bedbaht olduğu yola ve saadet yoluna çok kolay geçilir. (BH. S. 322)

Yolun büyüğü, küçüğü yoktur. Bizim yürüyüşümüz ve adımlarımız vardır. (H. S. 133)

Büyük yollar dediğiniz şeyin büyüklüğü bizim içimizdedir. (H. S. 133)

Yolculuk:

Asıl yolculuğu galiba üçüncü mevki vagonlarla aramak lazım. Gerçek hayatı halk arasında aramak lazım geldiği gibi... (BŞ. S. 57)

Tayyare yolculuğu acaip bir şey. Dünya yok, isimler var. (TM. S. 125)

Bilmem sizde de böyle midir; yolculuk benim üzerimde daima iyi ve unutturucu bir tesir yapar. (BH. S. 77)

Uçak yolculuğunun paradokslarından biri de bu. Limanlarda yolcu, seyahatlerde boşluğa asılmış başıboş dikkatler ve düşünceler makinesi oluyorsunuz. (YG. S. 272)

Yönetmek /İdare etmek:

Yazık ki şahsi idare dahi birtakım meziyetler ister. (HAB. S. 297)

Evet, şahsi idare de, bütün mahzurlarına rağmen bir idare şeklidir. Ve her şeyden evvel şahsiyet denen o büyük çekirdeği ister. (HAB. S. 297)

Yumuşaklık:

Her şeyde bir çocuk saçı yumuşaklığı var.(SAE. S. 204)

Yumuşak veya katı, dedim, bu dünyada yalnız ben mevcut değilim ya... Benim gibi ve benden zayıf milyarlarca mevcut var, hepsi yaşıyor ve hepsi ölüyor. (BH. S. 97)

Yunus Emre:

Yunus'un sesi büyük orkestra eserlerinde birdenbire uyanan kuru, fakat tek başına yüklendiği bahar ve puslu manzara ile zengin bir fülüt sesine benzer. (BŞ. S. 84)

O daima tek başınadır. Eğer muhakkak bir kalabalığa katılacaksa, bu kalabalık şüphesiz kendisinden sonra gelenler, yaptığı işi devam ettirenlerdendir. Bâki'dir, Nefî, Nedim, Fuzulî, Şeyh Galib, Haşim, Yahya Kemal'dir. (EÜM. S. 136)

Mevlâna şüphesiz bütün bir saltanattır. Fakat arkasında olduğu son dalı bütün bir haneden şeceresi vardır. Yunus'un hanedanı kendisi ile başlar. (EÜM. S. 136)

Yunus yaptığını bilen ve bunu bildiği, böyle istediği için yapan şairdir. (EÜM. S. 136)

Zekâ ve zihnî meleke, Yunus'un hakim hasleti değildir. O her şeyden evvel bir kalp adamıdır. (EÜM. S. 137)

O, insan talihini kendi içinde bütün acıklı ve yüksek tarafıyla bulanlardandı. (EÜM. S. 137)

Yunus'ta gurbet, sevginin yalnızlık aynasıdır. (EÜM. S. 137)

Yunus, 600 yıl evvelinden bugüne açılan kapıdır. (EÜM. S. 142)

Yunus Türkçenin kapısıdır. (HAB. S. 420)

Yük hayvanları(Eşek, At):

Eşek veya at yük hayvanlarına çok acırım ve biraz da insan talihinin sembolü gibi bakarım. (TM. S. 320)

Yüz/Çehre:

Maalesef bir tek yüzüm vardır ve bütün ömrümce onu taşıdım... (HAB. S. 147-148)

Bir insanın behemehâl birkaç yüzü olmalıdır. Mustarip, neşeli, vaatkâr, hayırhah, hürmetli, minnettar, dost, münkir, tehdit edici, velhasıl zemin ve zamana göre takabileceği ve taktığı anda kendisini hedefine en kısa şekilde götürebilecek yüzler... (HAB. S. 148)

Tek yüzle hayat olmaz. (HAB. S. 148)

Yüzük:

Yüzük daima habercisidir. (YK. S. 153)

2.3.28. Z

Zafer:

Zafer ağacının meyvası zannedildiğinden çok boldur. (YG. S. 103)

Zafername: ³¹

Zafernâme'de düpedüz, düşmanıyla alay eden, onu yıkmak için her vesileden faydalanan, ıslığın kâfi gelmediği yerde tekmeleyen ve ısırarak, gülerek “Bakın şuna!..” diye teşhir eden, hatta hırsını yenemeyince jurnalden bile çekinmeyen bir kavga adamı vardır. Onun için, devrinin bütün dedikodusu kitabı doldurur. (19. ATE. S. 324)

Zafernâme'nin çok kindar ve zalim bir fırça ile devrinin müşahhas bir tablosunu yaptığı inkâr edilmez. Bu itibarla devlet işlerini yakından takip etmiş politika adamının dikkatini, müşahede kabiliyetine şaşırmamak güçtür. (19. ATE. S. 325)

Zalim:

Zalim olduğum anlar vardır, fakat yolu başkaları açar. (GITB. S. 323)

Zalim olmak da bir lezzetti. (H. S. 122)

Zaman/Hal/An/Vakit:

Zaman denizlerinde onunla beraber yüzmeye hazırlanıyorum. Bu rüzgar, bu mucizeli gemi ile insani nerelere götürmez. (BŞ. S. 24)

Dışarıdan bakılınca çok defa modası geçmiş gibi görünen şeylerin, bugünkü hayatımızda artık lüzumsuz zannedebileceğimiz duyguların ve güzelliklerin malı olan bu zamanı bildiğimiz saatler saymaz, o sadece mazisinde yaşayan bir geçmiş

³¹ Ziya Paşa'ya ait bir eserdir.

zaman güzeli gibi hatıralarına kapanmış olan şehrin nabzında kendiliğinden atar. (BŞ. S. 93)

Belki asıl zaman, mutlak manasında zaman odur ve ben şimdi onun mücerret aleminde yaşıyorum. (BŞ. S. 115)

Bu elle dokunulacak kadar kesif, ruhani renklere bürünmüş, her karşılaştığını bir rahmaniliğin sınırlarına kadar götüren, en basit şeylere bir içlenme, bir "mağfiret" edası veren, dua ve tevekkül yüklü, dünya ile ahiretin arasında aralık bir kapı gibi duran garip bir zamandı. (BŞ. S. 126)

Şurası var ki tıpkı kendimiz gibi geçmiş zamanda bizdeki aksiyle tekevvün halindedir. (BŞ. S. 196)

Niçin geçmiş zaman bizi bir kuyu gibi çekiyor? (BŞ. S. 204)

O başını almış giden ,insanlardan tecerrüt hâlinde yaşayan hususi bir zamandı. (SAE. S. 28)

Bazen düşünürüm, ne kadar garip mahluklarız? Hepimiz ömrümüzün kısalığından şikâyet ederiz; fakat gün denen şeyi bir an evvel ve farkına varmadan harcamak için neler yapmayız? (SAE. S. 29)

Hele bir zamanına sahip ol... Ondan sonrasına Allah kerimdir! (SAE. S. 33)

Vâkıa meslek, iş, kazanç düşünmüyordum. Fakat gün ve zaman denen bir şey vardı ortada. Onu harcamak lazımdı. (SAE. S. 60)

Bazı insanların ömrü vakit kazanmakla geçer...Ben zamana, kendi zamanıma çelme atmakla yaşıyordum. (SAE. S. 194)

Müşterek zaman müşterek iştir.(SAE. S. 230)

Zaman israfı. Kendinden çalan adam. (GITB. S. 245)

Zaman bizde yığılır. (GITB. S. 288)

Bölünmezlerin bölünmezi, çekirdek hâlinde bir zaman. (MB. S. 152)

Belki de beraberinizde taşıdığınız bu zaman yüzünden maddî hüviyetinize rağmen etrafınıza bir düşünce, bir ihsas, bir hatıra tesiri yapıyorsunuz. (MB. S. 152)

Çekirdek zaman her gün biraz daha genişledi, büyüdü, dal budak saldı, met ve cezirler yaptı, ileri geri gitti ve daima aradığını yerinde buldu. O zaman anladım ki öyle ilk sandığım gibi tek bir zaman parçası değildiniz. Bir bölünmezde yaşamıyorsunuz. Sizin de benim gibi, herkes gibi bir zamanınız var. Sadece zihinde doğmuş bir şey değilsiniz. (MB. S. 154)

Evet, sizin de bizim gibi bir zamanınız var. Fakat ona hükmetme şekliniz ayrı. (MB. S. 154-155)

Zaman kendi kuru taktakını aldı. Sanki ömrümüz çok kuru bir şeydi de küçük bir satırla onu doğruyordu. (BH. S. 274)

Kuyu gibi bir şey... Bir kere takıldın mı derine, daha derinlere gideceksin... (BH. S. 274)

Bu kadar bölünen ufak ufak ayrılan bir şey hiç kimsenin olabilir miydi? (BH. S. 276)

Bizim “birden” dediğimiz şey belki iki ayrı zamandır. Son derecede kısa oldukları için biz onları birbirinden ayıramıyoruz, tek bir zaman sayıyoruz. Yahut da üst üste şahsiyetlerin ayrı ayrı zamanlarıdır. Birinci şıkta bütün değişiklik iki haddin arasında geçtiği için bir nevi ritm teşkil eder. Beyaz, siyah. Beyaz, siyah. Tıpkı nabzım gibi. İkincisinde ise insanı, sefer taşı gibi bir şey kabul etmek lazım. Bence de en doğrusu budur... (BH. S. 297)

İstedğimiz anda, hatta değil kendimizin, başkalarının, bizden çok evvelkilerin yaşadıkları zamanı bile kendimizde hazır bulduktan sonra, geçici bir zamanı kabul etmek adeta gülünç oluyor. (BH. S. 301)

Ne içindeyim zamanın,

Ne de büsbütün dışında (Ş. S. 23)

Ben zamanı gördüm,

İçimde ve dışımda sessiz çalışıyordu, (Ş. S. 74)

Saatler işkence, günler celladım, (Ş. S. 128)

Zaman şarta göre değişir. Büyümekte olan bir çocuğun zamanı başkadır, hastanın zamanı başka... (H. S. 265)

Zaman şüphesiz amildir, fakat dünya için başkadır; çalışmasının hızıyla dünyaya katılmış milletler için başka; bugünkü halimizde bizim için ise büsbütün başkadır. (H. S. 265)

Kanat değil ayaktaki demirdir. (H. S. 265)

Kendimize ait olan zanlarımız daha tehlikelidir. (H. S. 390)

Bizim, nabzımızı dinleyerek bulduğumuz, şuurunu beraberinde getirdiğimiz, ölçtüğümüz, biçtiğimiz, her şekilde tasarrufa çalıştığımız, her türlü icat, ihtira, ihtiras, vehim, vesvese, şiir ve sanat, her şeyi içine attığımız halde bir türlü dolduramadığımız zamanın karşısında ne kadar küçüğüz. (YG. S. 24)

Hayatı bu kadar yavaşlatan şey, ancak yığılmış zamanın kendisi olabilirdi. (YG. S. 187)

Aman insanoğlu için sanıldığı kadar düşman değildir. (YG. S. 226)

Zamanı olan şeyler bizi sık sık yakalar. (YG. S. 384)

Zaman, aldığını geri verecek misin? Yahut o geldiği zaman ben onu tanıyacak mıyım? (YG. S. 406)

Zaman hakikaten kendi kanunları olan müstakil bir cihazdır ki, bazan behemahal yeniden yaşamak ister gibi yakamıza sarılır ve bizi kendi âlemine çağırır. (YG. S. 427)

Uzviyetinizi zaman hapsedmiştir, onunla ve ona ait düşüncelerle mahpussunuz (EÜM. S. 15)

Bu, zaman nehri tersine akmak istiyor, büyük uçurum yuttuğu her şeyi geri veriyor demektir. (EÜM. S. 37)

Zaman böceği kafamızda her an başka kalıba girer. Tiyatroda bu yoktur. (EÜM. S. 83)

Zaman aynasında ömürlerinin hesabına dalmış birtakım insanlar yaşar. (EÜM. S. 354)

Bölünmezlerin bölünmezi, çekirdek hâlinde bir zaman. En basit şeklinde bir düşüncenin, bir ihsasın, bir hâtıranın zamanı. (EÜM. S. 383)

Çekirdek zaman her gün biraz daha genişledi, büyüdü, dal budak saldı, med ve cezirler yaptı, ileri geri gitti ve daima aradığını yerinde buldu. (EÜM. S. 384)

Evet, sizin de bizim gibi bir zamanınız var. Fakat ona hükmetme şekliniz ayrı. (EÜM. S. 385)

Sizin için hâl, hatırlama ânınızdan ibaret. Gerisi için tam bir kayıtsızlık içindesiniz. (EÜM. S. 385)

Hâl, geleceği, geçmişi görmeyi yarayan bir rasat kulesidir. İsterseniz bendlerle olduğu gibi daima dönen bir su için yapılmış bir teraziye de benzetebilirsiniz. Siz bu rasat kulesinden mahrumdunuz, o kadar. (EÜM. S. 385)

Zamanın bizde o kadar kuvvetli bir akışı var ki... (EÜM. S. 407)

Kısa ve kesif olmak, zamana hususi surette tasarruf ister. (EÜM. S. 450)

Ritimden her bahsedilen yerde zaman üzerinde bir ameliye, ona istihale edercesine kudretli bir tasarruf vardır. (EÜM. S. 450)

Bütün hayat gibi zaman da, içimize kayar kaymaz muayyen merkezler etrafında kendiliğinden kurulan bir terkiptir. (HAB. S. 7)

Zaman geçicidir, ona ait olan alakalar onunla beraber geçer, fakat bir nevi nispi edebiyete sahip olan zevk ve kültür gibi büyük kaynaklarda birleşenler kalırlar. (HAB. S. 33)

Her zaman fasılası eseri bozar. Bu hayatın tabii müdahalesidir. Meğerki, insan bir Tolstoy olsun. (HAB. S. 165)

Bir kere zaman dediğimiz sihirbaz tanrı, güneşi, suyu, rüzgârı, ve ağaçların hüznünü birbirine ayarladı mı, şehri, eşyada yalnız kendi gurbet çekmiş ruhunun hâllerini gören bir ressamın eline bırakır. O, bize akşamlarımızı, sonbaharlarımızı hazırlarlar, paletin bütün hünerlerini, değişmesinin bütün zenginliğini ortaya atar, kızarttığı yapraklara küçük bir şafak manzarası verir, saatleri billur bir yuvarlakla seyredilen kavsikuzahlı akisler gibi renk ve büyü ile doldurur, eşyanın çizgilerine mahzun ve şuurlu bir tebessüm sindirir, kâinatımıza bütün bir sanat duygusu, bir şair içliliği katar. (HAB. S. 270)

Zanaatkar:

Zanaatkârın yerini tüccarın alması acınacak şeydir hakikatten!.. (SAE. S. 198)

Zaruret/Fakr:

Fakrın ve zaruretin kendine göre, insanlara sakladığı şanslar vardır. (EÜM. S. 480)

Zeka

Zeki bir adam kötü bir vaziyetten kurtulmasını bilir. (H. S. 244)

Fert olarak insanoğlu zaman selinde kaybolmağa mahkûmdur; fakat zekâsı bu ebedîlikte nurlu bir yıldız gibi parlayacaktı. (YG. S. 75)

Zeki Kocamemi: ³²

Zeki Kocamemi bugünkü şöhretine ve resmin kudretin, tıpkı şeyhinin dergâhına sırtında odun taşıyarak kutsilik merhalelerini aşan dervişler gibi bir yoğun çileyi doldurarak ermiştir. (HAB. S. 203)

³² (İstanbul 1902- İstanbul 1959) Ressam. İstanbul Güzel Sanatlar Akademisini bitirerek Almanya'ya giden Kocamemi çeşitli illerde öğretmenlik ve marangozluk yaptıktan sonra Akademiye girmiş, Müstakil Ressamlar Birliğinin üyesi olmuştur. Renkten çok çizgiye, hacim kaygısına önem veren inşacı bir anlayışı benimseyen ressam modern resmin temsilcilerindendir.

Zeki Faik: ³³

Zeki'nin paleti bugün bizim hakkıyla övünebileceğimiz bir zenginliğimizdir. Hatta diyebilirim ki ressamlarımız içinde asıl renkçi olan odur; bu itibarla Venediklilerin, on sekizinci asır Fransızların ve Manet'ten gelen sonra gelenlerin tam talebesidir. (HAB. S. 199)

Lhote'un hakkı var; Zeki gerçekten pictural adam. (HAB. S. 200)

Zeki'de her sanatın en büyük mucizesi olan ve belki de hayattaki rolüne -çünkü sanatın gelişmesindeki rol çok ayrıdır; o tekâmüle hizmet eder- kuvvetle yardım eden iki meziyetin bulunduğunu da söylemek isterim. Bunlardan biri zarif olmanın sırrına sahip olmasıdır. Zeki zariftir; eseri insanı ezmez, beraberinde kendi yüksekliğine taşır; diğeri de eşyanın karşısındaki hassasiyetidir. Frenklerin voluptê dedikleri şey onda hem de marazi şekilde vardır. (HAB. S. 200-201)

Zenginlik/Servet:

Bir servet kaybedilebilir, hattâ bırakılabilir; fakat o servetin hazırladığı muhit ve yarattığı hayat şartlarının nezaket, zerafet, güzel ve hasbiye alışmak, istinas, istihfaf, hattâ tembellik ve rehavet gibi, belki de uzviyetimize geçmiş kıvrımları kolay kolay bırakılamaz. (EÜM. S. 92)

Zevk/Haz:

Zevkin yeniden çiçek açabilmesi için epeyce beklemek lazımdı. (BŞ. S. 197)

Siz de bilirsiniz ki zevk denen yüksek şeyin bizim içimizde içgüdüden kolaylığa kadar giden bir yığın karşılığı vardır. (SAE. S. 224)

Zevkten ümit kesildi mi onlara kolayca teslim oluruz. (SAE. S. 224)

İşler karışınca zevkten ümit kesilir. (SAE. S. 224)

Saint Augustin'in dediği gibi bende hazların "Kartaca" sını ister istemez tanıyacaktım. (SD. S. 118)

Ten hazlarının her nev'ini tattım. En adillerinden en çok lezzet aldım. (SM. S. 55)

Her türlü neşe ve haz güneş adına bir kaside olabilir; fakat hayatın kendisini sevmek, nefse bir selamet payı ayırmak şartıyla. (SM. S. 55)

³³ (İstanbul 1905- İstanbul 1988) Ressamdır. Güzel Sanatlar Akademisini bitirerek İbrahim Çallı, Paris'te Lhote ve Friesz'in atölyelerinde çalışan İzer D Grubunun kurucularındandır.

Zeybek:

Zeybek başka türlü oyundur; o etrafta ne varsa hepsini silmezse bir işe yaramaz... (H. S. 164)

Zihin:

Zihnin gecesi, kozmik gece gibi, aydınlık fikrini beraberinde taşımaz. (EÜM. S. 507)

Zihin denen acayip, açgözlü bir cihazın elindeyiz. (HAB. S. 123)

Zihin rakkasının muayyen ile muayyen olmayan arasında her gidiş gelişinde ifrit veya Allah her şey doğabilir. (HAB. S. 281)

Zihniyet:

Bir zihniyet ya tam değişir. Ya değişmez; gerisi dışta kalır. (MB. S. 92)

Ziya Gökalp:

O destanlardan ve masallardan çıkarılacak bir Türk romantizminin peşindeydi. (YK. S. 93)

Ziya Bey tarihi hakikatin değil, kendi sentezinin peşindeydi. O bir kere için bulanlardan ve ömrü boyunca bulduğunun peşini bırakmayanlardandı. Bulduğu şey ise medeniyet ve kültür tez ve antitezi idi. (YK. S. 100)

Ziya Paşa:

Ziya Paşa coşkun ve samimi dindar hüviyetinin etrafında kâinatı toplarken, şiirimizin hiç tanımadığı bir *angoisse*'a yol açar. İnsan talihindeki abes taraf onun hiç şüphe edemeyeceğimiz imanı ile âdeta denkleşir. Bu yeni öğrenilen modern kozmoğrafyanın ve tarihin tabii tesiridir. Sadece müspet bilginin bu iki taraflı genişlemesiyle eski şiire yeni bir adalet ve hak sıtması girer. (19. ATE. S. 272)

Garp dünyasının o çok müşahas ölçü ve zevkinin farkına varan Ziya Paşa *Harâbât Mukaddimesi*'nde eski kültürümüzle garp arasındaki bu ayrılıktan âdeta ürkmüşe benzer. Bu ayrılık ancak zamanla ve terbiye ile ortadan kalkacak bir şeydi. İşte ilk romancılarımız bu uçurumun üzerinden konuşurlar. (19. ATE. S. 296)

Ziya Paşa, ikinci Tanzimat devri aydınının en tipik numunesini verir. Bütün hayatı ve eseri ve tıpkı devri gibi acayip bir ikilik içindedir. (19. ATE. S. 309)

Ziya Paşa hayatı boyunca insanla karşı karşıyadır. (19. ATE. S. 309)

O bir zümrenin ve bir menfaatin reddettiği insandır. (19. ATE. S. 309)

Belki de onu bizim için sevimli yapan taraflarından biri de, bu ikiliği birçok çağdaşları gibi gizlemeye çalışmadan, bütün acı neticelerini nefsinde tada tada bir hastalık gibi gözümüzün önünde yaşamasıdır. Filhakika o, bir bakıma devrinin en canlı adamıdır. Ziya Paşa bir mizacın adamı olarak doğmuş ve öyle yaşamıştır. Belki de Rousseau'yu sevmesi, kendisine usta olarak seçmesi bu yüzdendir. (19. ATE. S. 311)

Ziya Paşa, manzumeden manzumeye artan bir huzursuzluğun şairidir. (19. ATE. S. 313)

Ziya Paşa, Türk dilinin gelişmesi tarihini yepyeni bir gözle gören bir adamdır. Filhakika asıl Türk şiirinin “şairlerimiz arasında kayabaşı ve üçleme, deyiş tabir olunan nazımlar” olduğunu iddia etmek, tarihî görüşte en geniş ihtilaldir. (19. ATE. S. 335)

Zulüm:

Zulüm ve esarette tek başına değildir. Bu makinenin arkasında cehalet ve taassup denen kuvvetler vardır. (19. ATE. S. 204)

Zulmü önlemek de insanlığa hizmettir. (19. ATE. S. 206)

SONUÇ

Aforizma; edindiğimiz tecrübeler sonucunda akıl süzgecinden geçirilerek estetik dil algısı ile ortaya konulan etkileyici, kısa, öz ifadelerdir. Bu kavramın genel tanımını ortaya koyarken sözlüklerden hareketle çerçevesini oluşturmaya gayret ettik. Kavramın tarihî gelişim sürecine baktığımızda kökenlerinin Eski Yunan medeniyetine kadar gittiğini gördük. Bu kökenlere ulaşmak için aforizma üzerine yazılmış ilk kaynaklara ve günümüze kadar yazılmış aforizma kitaplarına göz attık. Edindiğimiz bilgiler neticesinde aforizma üzerine genel bir tanım ortaya koymaya çalıştık. Kavramın özelliklerini, çerçevesini ortaya koyarken belagat kitapları ve retorik üzerine yazılmış kitaplardan hareketle aforizmanın bu kavramlar ile ilişkili olduğunu tespit ettik.

Yapmış olduğumuz tespitler neticesinde her bir aforizma; vecize, atasözü, özyeş, deyim, hikmet, kelam-ı kibar, motto olarak karşımıza çıkmaz iken bu sayılan kavramların hepsini aforizma olarak almak mümkündür. Bir başka deyişle aforizmalar saymış olduğumuz diğer kavramları kapsayan bir özellikte karşımıza çıkmıştır. Bu kavramlar içerisinde aforizmaya en yakın özellikler gösteren vecize kavramıdır.

Batılılaşma serüvenimizde dilimize girmiş olan aforizma kavramı aslında edebiyatımızda “vecize” olarak karşımıza çıkmaktadır. Vecizeler büyük oranda aforizma kavramı ile aynı özellik gösterse de içerik, kişisellik, ifade edilen sözün evrenselliği bakımından aralarında farklılıklar olduğu görülür.

Aforizmanın diğer kavramlardan en büyük farkının uzun tarzda da söylenebilmesi, bireyi ilgilendirecek kadar kişiselleşmesi, doğru olma gibi bir kaygısının olmamasıdır diyebiliriz.

Yazılan aforizma kitaplarını taradığımızda aforizmaların daha çok kısa biçimiyle tercih edildiğini tespit ettik. Ancak, kısa aforizmaların yanında uzun aforizmaların da azımsanmayacak derecede olduğunu gördük.

Aforizmalar üzerine yapmış olduğumuz çalışma neticesinde kavram karışıklığının ortadan kalkmasına yardımcı olacağı görüşündeyiz. Çalışmamızda kesin olmasa da aforizma kavramının çerçevesini oluşturmuş olduk. Bu alanda ilerlemelerin olacağı ilmin gereğidir.

Aforizma kavramını ele alırken Türk edebiyatının önemli yazarlarından Ahmet Hamdi Tanpınar’ı seçtik. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın bütün eserlerini okuyarak aforizma özelliği gösteren ifadelerini tek tek tespit ettik. Seçtiğimiz aforizmaları daha sonra içeriklerine göre tasnif ettik. Tasnif edilen aforizmaları

okumuş olduğumuz kaynak kitaplara göre eleyerek aforizmaları içeriklerine göre alfabetik sıraya dizerek ortaya koyduk.

Yaptığımız çalışmaya öncü eser olarak kaynaklık eden Şerif Oktürk, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserlerinden hareketle *Ahmet Hamdi Tanpınar'dan Düşünceler, Görüşler, Özdeyişler* adlı eserini ortaya koymuştur. Bu çalışmada eserin başlığından da anlaşılacağı üzere esere aforizma denilememiştir. Kitabın eksik ve yeterliliklerine yönelik yapılan eleştiriler kitabın son bölümünde dile getirilmiştir. Bu eleştirilerde en çok dikkatimizi çeken durum, seçilen aforizmaların neye göre seçilmiş olduğunun bilinmemesi ve göreceli olmasıdır. Burada eser adının aforizma koyulmamasını; aforizmalar kadar kısa olmayan düşünceler barındırmış olmasına ve aforizma olamayacak kadar kişisel ifadelerin de aforizma sayılmasına bağlanarak Oktürk'ün eseri eleştirilere maruz kalmıştır. Biz bu eseri incelediğimizde içerisinde bulunan eleştiriler ışığında Tanpınar'ın bütün eserlerinde aforizma tespitinde bulunarak Şerif Oktürk'ün eserinin kapsamını daha da genişletmiş olduk. Çalışmada 3766 tane aforizma ve 844 tane konu tespit ettik. Tespit etmiş olduğumuz aforizmalara baktığımızda Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hayat, insan, şiir, sanat, şair konuları üzerine daha yoğun aforizmalar yazmış olduğunu gördük.

Çok yönlü olduğu bilinen Ahmet Hamdi Tanpınar'ın özellikle müzik, resim ve kitaplara olan düşkünlüğü malumdur. Aforizmalarda da bu konularda çıkarımları, önermeleri, yol gösterici fikirleri mevcuttur. Hayatın hemen hemen her alanı ile ilgilenmiş olan Tanpınar özellikle estetik algısı gelişmiş olması ve hayata bu gözle bakmış olması eserlerine yansımıştır. Hayat, insan, şiir, sanat, şair gibi konuların yanında ağaç, çiçek, acı, eski, edebiyat, Yahya Kemal vd. konularda da hayatın her alanında kendisini etkileyen şeylerin aforizması eserlerinde mevcuttur.

Tanpınar'ın eserlerinde şiir, sanat, şair gibi konularda aforizmaların fazlaca görülmesi sanatla, şiirle ilgilenmesine bağlanabilir. Araştırmacı yönünde olan Tanpınar'ın özellikle edebiyat üzerine araştırmalar yapması, edebiyat tarihçiliği yönünün olması gibi nedenlerle bazı konularda daha fazla aforizma ortaya koyduğunu tespit ettik. Sanatçı kişiliği ve araştırmacı kimliği ile bu tarz sözler eserlerinde fazlaca görülür.

Tanpınar'ın eserlerinde yoğun görülen diğer aforizma konuları ise hayat, zaman, insandır. Tanpınar bu konular üzerine fazlaca düşünmüştür. Felsefeye olan düşkünlüğü neticesinde bu tarz konularda aforizmaların sık görüldüğünü ifade edebiliriz. Özellikle Bergson'un zaman kavramı üzerine okumalar yapması bu konularda yoğun anlamlı sözler üretmesini sağlamıştır.

Tanpınar'ın dikkati, keskin gözlemleri, derin düşünceleri eserlerinde aforizma tarzı ifadeleri artırmıştır. Tüm bunlara ek olarak Tanpınar'ın çeşitli alanlarda yapmış

olduğu okumalar, müze gezileri de Tanpınar'ın eserlerinde bazı konularda yoğun bir şekilde aforizma görülmesini sağlamıştır diyebiliriz.

KAYNAKLAR

1. İncelenen Eserler

TANPINAR, Ahmet Hamdi. 2015. *Yaşadığım Gibi*. İstanbul: Dergah Yayınevi.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. 2017. *Beş Şehir*. İstanbul: Dergah Yayınevi.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. 2017. *Hep Aynı Boşluk*. (Hazırlayan: Erol GÖKŞEN) İstanbul: Dergah Yayınevi.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. 2017. *Tanpınar'ın Mektupları*. (Hazırlayan: Zeynep KERMAN). İstanbul: Dergah Yayınevi.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. 2018. *Aydaki Kadın*. (Hazırlayan: Güler GÜVEN). İstanbul: Dergah Yayınevi.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. 2018. *Suat'ın Mektubu*.(Hazırlayan: İnci ENGİNÜN) İstanbul: Dergah Yayınevi.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. 2018. *Edebiyat Üzerine Makaleler*.(Hazırlayan: Zeynep KERMAN). İstanbul: Dergah Yayınevi.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. 2019. *Hikayeler*. İstanbul: Dergah Yayınevi.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. 2020. *Bütün Şiirleri*.(Hazırlayan: İnci ENGİNÜN). İstanbul: Dergah Yayınevi.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. 2020. *Yahya Kemal*. İstanbul: Dergah Yayınevi.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. 2020. *Sahnenin Dışındakiler*. İstanbul: Dergah Yayınevi.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. 2020. *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa*. (Hazırlayan: İnci ENGİNÜN, Zeynep KERMAN). İstanbul: Dergah Yayınevi.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. 2020. *On dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı*. (31.Baskı) İstanbul: Dergah Yayınevi.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. 2021. *Huzur*. İstanbul: Dergah Yayınevi.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. 2021. *Mahur Beste*. İstanbul: Dergah Yayınevi.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. 2021. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*. İstanbul: Dergah Yayınevi.

2. Faydalanılan Eserler

AKGÜN, Faruk Ömer. 2002. *Ahmet Hamdi Tanpınar*. (Y.Y: Fatih Andı). *Bir Gül Bu Karanlıklarda*. İstanbul: 3 F Yayınevi, 1-16.

ALKAN İspirli, Serhan. 2019. “Vecize Edebiyatı Ve Mehmet Receb’in Emsal-i Haikakat İsimli Eseri”. Erzurum Atatürk Üniversitesi. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 8/1. s. 230-261. Erzurum.

ANDI, M. Fatih. 2004. “Arif Nihat Asya’nın Kısa Nesirleri”. İlmi Araştırmalar Dergisi, Sayı 18, 2004, 7-16.

ARAS, Hakan. 2015. *Aforizmalar*. İstanbul: İkinci Adam Yayınları.

ATAK, Sevilay. 2017. *Toplumdan Bireye Aforizmalar*. İstanbul: İmleç Kitap.

AYVERDİ, İlhan. 2005. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük: Kubbealtı Lügati*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

BACON, Francis. 2016. *Seçme Aforizmalar*. (Çeviren: C. Cengiz ÇEVİK). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

BAĞCI, Seda. 2019. “Safiye Erol’un “Kadıköyü’nün Romanı” Adlı Eserinde Atasözleri, Deyimler ve Aforizmalar”. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi. 6/2. s.833-881.

BAYKAL, Ahmet. 2017. *Damıtılmış Aforizmalar*. Ankara: Dorlion Yayınları.

BAYTOK, Levent. 2011. *Mevlana’dan Hayatımıza Işık Tutacak Aforizmalar*. (Hazırlayan: Levent BAYTOK). İstanbul: Parşömen Yayıncılık.

BİLGEGİL, M. Kaya. 1989. *Edebiyat Bilgi Ve Teorileri (Belagat)*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

BULUT, Ali. 2015. *Belâgat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İfav Yayınları.

BULUT, Ali. 2017. *Belâgat Meâni- Beyân- Bedî*. İstanbul: İfav Yayınları.

BÜYÜKAKAR, Levent. 2015. *Düşünce Yansıyanlar Aforizmalar*. Ankara: Gece Kitaplığı.

CEVİZCİ, Ahmet. 2005. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

CİBRAN, Halil. 2013. *Aforizmalar*. (Derleyen: Orhan DÜZ). İstanbul: Avrupa Yakası Yayıncılık.

CÜRCANİ, El Abdülkahir. 2016. *Delailü'l- İ'caz*.(Söz Dizimi ve Anlam Bilimi). (Çeviren: Osman Güman). İstanbul: Litera Yayıncılık.

CÜRCANİ, El Abdülkahir. 2018. *Belagatin Sırları (Esraru'l Belagat)*. (Çeviren: Osman Güman). İstanbul: Litera Yayıncılık.

DEVELLİOĞLU, Ferit. 2010. Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat. 26. Baskı. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

DOĞAN D. Mehmet. 2014. *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Yazar Yayınları.

DOSTOYEVSKİ, Fedor Mihailoviç. 2001. *Dostoyevski Hayatı, Eserleri Üzerine Makaleler ve Aforizmalar*. (Yayına Hazırlayan: Orhan DÜZ). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

DUMAN, M. Akif. 2015. *Platon'un Retorik Anlayışı*. İstanbul: Litera Yayıncılık.

EDGÜ, Ferit. 2015. *Cahil Aforizmalar*.2. Baskı. İstanbul: Sel Yayıncılık.

AKSOYAK, İsmail Hakkı ve MACİT, Muhsin. 2009. *Edebi Sanatlar*.(Editör: Mustafa İsen). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker yayınları, 273-302.

EPİKÜROS. 2104. *Özdeyişler Mektuplar ve Aforizmalar*. (Çeviren: Genim RENAS). İstanbul: Arya Yayıncılık.

EROĞLU, Mehmet. 2016. *Edebi Aforizmalar*. 1. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

EROL, Kemal. 2017. “*Vecize Edebiyatı ve Sosyal Öğreti Örneği Olarak Raif Necdet Kestelli'nin Süzme Sözler'i*”. e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi. Cilt: 9. S.2. s.624-643.

GOETHE, Johan Wolfgang Von. 2016. *Aforizmalar*. (Çeviren: Gülru BAYRAKTAR). İstanbul: Maya Kitap.

HARMANCI, Abdullah. 2013. “*Vecizeleriyle Tanpınar*”. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Ve Beşeri Bilimler Fakültesi. The Journal of Academic Social Science Studies. Sayı:6. s.537-543. Temmuz. Konya.

HEGEL, Georg Wilhem Friedrich. 2010. *Karalama Defterinden Aforizmalar*.(Çeviren: Enver ORMAN). İstanbul: Belge Yayınları.

HİPPOKRATES. 2017. *Aforizmalar*. (Çeviren: Eyüp ÇORAKLI). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

HUYUGÜZEL, Ö. Faruk. 2019. *Eleştiri Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Dergah Yayınları.

KAFKA, Franz. 2015. *Aforizmalar*. (Çeviren: Emir AKTAN). Ankara: Tutku Yayınevi.

KANAR, Mehmet. 2017. *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Derin Yayınları.

KEÇE, Cem. 2016. *Aforizmalar (Sözlerle Şifa Kitabı)*. Ankara: Pusula Yayınevi.

KERİMOĞLU, Caner. 2010. “*Hakan Günday Romanlarında Aforizmalar*”. Turkish Studies. Volume:5/1, Winter. S.1148-1166

KIERKEGAARD, Soren. 2013. *Aforizmalar*. (Danca Aslından Çeviren: Nur Beier). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

KOÇ, Murat. 2014. *Ahmet Hamdi Tanpınar Araştırmaları / Ömrün Gecesinde Sükût*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

KUMSAR, İsmail Alper. 2020. *Safahat'ta Özlü Sözler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

KÜÇÜK, Yalçın. 2015. *Aforizmalar*. İstanbul: Tekin Yayınevi.

MACİT, Yüksel. 2004. *Mutezile'den Aforizmalar*. (Hazırlayan: Yüksel MACİT). İstanbul: İnsan Yayınları.

MONTAİGNE, Michel Eyquem. 2013. *Dahinin Dedikleri Aforizmalar*. (Çeviren: Turan ERDEM). İstanbul: Arya Yayıncılık.

NACİ Muallim. 1307. *İstılâhât-ı Edebiyye*. İstanbul: A. Asadoryan Şirketi Mürettebiyye Matbaası.

NİETZSCHE, Friedrich. 2015. *Aforizmalar*. (Derleyen: Orhan DÜZ). İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları.

ORAK, Kadriye Yılmaz. 2013. *Belâgat Geleneğimiz ve Belâgat-i Lisân-ı Osmânî*. İstanbul: Kitabevi.

ORYAŞIN, U. , KARAGÖZ, M. 2014. “*Cemal Süreya Şiirlerinde Özdeyişler*”. Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi, S.12, s.66-76.

OKTÜRK, Şerif. 1990. *Özlü ve Güzel Sözler*. İstanbul: Toker Yayıncılık.

OKTÜRK, Şerif. 1993. *Ahmet Hamdi Tanpınar'dan Düşünceler Görüşler Özdeyişler*. 2. Baskı. (Derleyen: Şerif OKTÜRK). İstanbul: Kültür Basın Yayın Birliği.

SAĞLIK, Şaban. 2002. *Estetik- Zaman- Mekan*. (Y.Y: Hüseyin Su). *Ârafta Bir Süreklilik Arayışı Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar Hece Özel Sayısı*. Ankara: Öncü Basımevi, 204-232.

SARAÇ, M. A. Yekta. 2010. *Klasik Edebiyat Bilgisi-Belâgat*. (8. Baskı). İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.

SEKKÂKÎ-Es, Ebu Ya'kûb. 2017. *Miftâhu'l- Ulûm (Belâgat)*. (Çeviren: Zekeriya Çelik). İstanbul: Litera Yayıncılık.

SCHOPENHAUER, Arthur. 2016. *Aforizmalar*. (Çeviren: Mahmut AZAD). İstanbul: Arya Yayıncılık.

SHAW, Bernard. 2015. *Devrimciye Aforizmalar*. (Hazırlayan: Özgür ATEŞ). İstanbul: Maya Kitap.

TDK, 2011. *Büyük Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

TOLSTOY, Kont Lev Nikolayeviç. 2002. *Tolstoy Hayatı, Eserleri Üzerine Makaleler ve Aforizmalar*. (Yayına Hazırlayan: Orhan DÜZ). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

TÖRENEK, Mehmet. 2016. "Yazar Eser İlişkisi Bağlamında Cenap Şahabettin ve Tiryaki Sözleri". Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi. S. 24. ss. 1-13.

TURAN, Güven. 2006. *Bakır Çalığı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

TÜRK, Elmas. 2008. *Aforizmalar*. 2. Baskı. İstanbul: Babil Yayınları.

USTA, Hilal. *Organik Aforizmalar*. İstanbul: Ganj Yayınları.

ÜNLÜ, Meliha. 2006. *Türk Dili*. Ankara: İmaj Yayın Evi.

WİLDE, Oscar. SHAW, Bernard. TWAİN, Mark. 2015. *Üç Büyük Yazardan Aforizmalar*. (Çeviren: Devrim EVCİ). Ankara: Dipnot Yayınları.

YILDIRIM, Birsan. 2014. *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Edebi Eleştirilerinde Kişiler Sözlüğü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

YAĞAR, Ali. 2016. "Aforizma Yazarı Olarak Mithat Cemal Kuntay". Fatih Sultan Mehmet İlmi Araştırmalar İnsan Toplum Bilimleri Dergisi. S.8. s.s. 281-285 Güz. İstanbul.

YORGANCI, Orhan. 2013. *A' dan Z' ye -ist, -izm, -grafi, -log, -loji' ler Sözlüğü*. (1. Baskı). İstanbul: Parıltı Yayınları.